

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Corpus Juris Canonici

Gregor <XIII., Papst>

M. DC. LXI. Coloniae Munatianaee, 1661

Institutionum Juris Canonici Liber Primus Incipit. Jo. Paulus Lancelottus J. C.
Perudinus, Juris Pontificii Candidatus, S.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62953](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62953)

INSTITUTIONUM
JURIS CANONICI
LIBER PRIMUS INCIPIT.

Jo. Paulus Lancelottus J. C. Perusinus, Juris Pontificii
Candidatis, S.

PROOEMIUM.

Libros Juris Pontificii diligenter intuen-
tibus facile apparebit, eos ad quandam
imitationem illorum, qui in jure Civili
extant, fuisse conscriptos, atq; digestos.
Nam ut illi Romani Imperatoris, sic hi
Romani Pontificis autoritate potissi-
mum nituntur: ac velut illi Romanorum Imperatorum cō-
stitutionibus, Senatus, aliorumq; magistratum placitis, &
Jurisconsultorum responsis constant, sic in hoc Pontificum i-
tidem Romanorū sanctiones, sacrorum Conciliorū decreta,
& sanctissimorum virorum haud dissimili ordine congesta
sententia conspiciuntur: quae omnia tam pari postmodum
studio posteritas amplexa est, & tam eodem stylo interpre-
tata, ut inter bonas artes nulle prorsus sint, quae tanta simi-
litudine sese invicem contingāt. Non parva hinc nos inter-
dum cepit admiratio, quānam ratione contigerit, ut vel-
uti Imperatorio nomine Caesarei Juris in certos libros reda-
cta sunt elementa, non ita etiam ad usum studiosae juventu-
tis ad Jus Canonicum ab ipsis Pontificibus composita Insti-
tutiones reperiantur, cum id, si, ut quidem nunc est, contem-

):(3

plerumque, aedificii cuiusdam referat speciem, januis atque omni
 propemodum aditu carentis, & una hac tantum dissimi-
 litudine à jure Civili se jungatur. Accedit, quòd, cum nemo sit
 mortalium qui gloriae cupidine non tangatur, hoc non sine
 magna sua laude facturi videbantur. Sed Veteribus qui-
 dem facile id ignosci poterit, in jaciendis & struendis hujus
 Juris fundamentis videlicet occupatis, & quasi materia de-
 fectu impeditis: at Recentioribus, ejus facultatis tractati-
 bus ad justum corpus excrescentibus, Institutiones inde di-
 cere, & quasi de rudi marmore statuæ cuiusdam effigiem du-
 cere non difficile fuisset: & quæ nostrorum est felicitas tem-
 porum, non modo in ea re illustrium virorum opera uti, vi-
 rum etiam per se id prestare nonnulli potuissent. Sed &
 horum quidem vitæ brevitate, quidam multiplicium bellor-
 sum, bellorumque tam civilium, quam externorum proce-
 lis facile excusari possunt. Quis enim in sacri Apostolatus
 fastigio universæ Ecclesiæ presidens, atque orbem ipsum prin-
 cipum discordiis fluctuantem, bellorumque incendiis astuan-
 tem circumspiciens, ad otium literarium variè agitatam a-
 nimam facile possit appellere? Sed hoc nos parum aliquando
 perpendisse videri possumus: nam cum in aula Romana dif-
 ficilimis temporibus degeremus, de Institutionibus juris Cano-
 nici Pontificis nomine conscribendi, Justiniani Imperatoris
 exemplo, ipsi Romano Pontifici suggestimus: & quæcumque
 nunc forte opportunè, de his tamen conscribendis ab eodem ma-
 datum accepimus, & quantum in nobis fuit, etiam exple-
 mus: siquidem intermisso superioribus annis prælegendi ac
 patre-

patrocinandi munere, impensè operam dedimus, ut per nos huiusmodi Institutiones componerentur, quæ, ut Pontificio nomine exirent, non indignè iudicarentur: quòd quidem ex sententia nobis celsissimè, ita locupletissimum summorum virorum probavit testimonium, ut illa iamjam de manu Pontificis in manus vestras ventura crederentur. Sed usq; adeò postmodum, cum Romæ ob eam unam rem diu fuisset, supremæ manus impositio differebatur, ut qui gravissimis, ac multiplicibus undiq; ad sedem Apostolicam confluentibus negociis admodum summum Pontificem, & natura ipsa (ut agebant) valde cunctatorem, distentum fuisse ignoraverit, magnam illo tempore in curia rerum harum incuriam, fuisse facile suspicari potuerit. Itaq; diutius sustinere non valentes in patriam concessimus, Pontifex paulò mox in facta. Sed hæc commentariolo sufficiat nos aliquando fuisse complexos. Ergo si cui fortè audentiores visi fuimus, qui tantam rem aggredi tam imbecilli ausi fuerimus, maximis auctoribus, atq; adeò mandato ipso Pontificio hanc temeritatis culpam redimere possumus: vel certè id non impunè tulimus, qui ob eam rem magnos labores, & impensas, atq; invidorum obtreccationes, nescio an dicam, frustra subierimus, utinam non amplius subituri. Sed hæc omnia æquissimo feremus animo, si, quod vehementer semper optavimus, nostra hæc ejusmodi sit scriptio, quæ studiis vestris commoda videri possit: quòd sanè his temporibus futurum non desperamus, quibus ut nonnullos fortè sacrosancti Pontificii juris ignoratione in errores aliquos, atq; hereses facilius prolabi

potuisse, ita nunc expeditiore quadam, ejus tractatione non tam facile juvenum hoc jure imbutos animos aberraturus verisimiliter existimare debemus. Unde quamvis non illidem, quibus inchoatus fuit auspiciis, liber hic noster in lucem prodeat, in communi saltem periculo non fuissent occasos, sed quoquo modo tulisse operam, jurabit. Accipite igitur privati quidem hominis, Pontificio tamen mandato ad jus Canonicum & scriptas, & castigatas Institutiones. Cumq; eis nihil sit comprehensum, quod (ni fallimur) sacris Canonibus penitus non consentiat, ita existimate, si de Pontificis manu eas accepissetis, fuisse id perinde futurum, ac si vobis vasis aureis, ac longè splendidissimis mensis fuissent fercula subministrata: nunc cum de manu nostra, ac si siccilibus illa quidem, atq; exoticis, in sapore tamen nullam fore differentiam.

DE

DE JURE CANONICO.
TITULUS PRIMUS.

Dividitur in tres partes. In prima ponit, unde dicatur Jus Canonicum.
In secunda, quid sit. In tertia, ex quibus constet.
Partes patent. h. d.

IURI Canonico daturum operam nosse oportet, unde talis denominatio defcendat. Et quidem Ius, generale est nomen: Canonium vero, dicitur à verbo Græco *Kanon*, à quod Latine idem significat, quod regula: unde Jus Canonium, Ius regulare non male dixeris: quam denominationem ex eo accepit, quod ex regulis præcorum Patrum ad rectum vivendi normam institutus deductum fuerit. Est igitur Ius Canonium, quod civium actiones ad finem æternæ beatitudinis dirigit. Constat vero in primis id Ius, divina legis præceptis, consuetudine, & constitutionibus: quæ singula qualia sint, diligentius discipiamus.

DE IURE DIVINO, CONSVETVDINE ET CONSTITUTIONIBUS.
TITVLVS II.

De divinum est, quod continetur in Lege & Evangelio, & est immutabile h. d.

Ius divinum est, quod in Lege continetur & Evangelio, & quæ immutabile semper permanet. Sunt enim Legis & Evangelii præcepta, aut moralia, aut iustitica. Moraliam præcepta nullam omnino mutabilitatem recipere possunt: Mystica vero, etiam quantum ad iustitiam mutata videantur, secundum moralem tamen intelligentiam nullam mutationem recepisse comprobantur.

Quæ sit consuetudo, & unde duxerit originem, & quam vim habeat h. d.

Consuetudo, post naturalem legem sumpsit exordium, ex quo homines in unum convenientes cœperunt simul habitare: quod ex eo tempore factum creditur, quo Cain civitatem edificasse legitur. Est autem consuetudo, Ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur: in iis enim rebus, in quibus nihil certi divina statuit scriptura, mos populi Dei, & instituta maiorum pro lege tenenda sunt: & sicut prævaricatorum divinarum legum, ita contemptores Ecclesiasticarum consuetudinum sunt cœcendi.

Præca consuetudo non legat.

Hæc tamen de ea consuetudine intelligere oportet, quæ neque divino Iuri, neque Canonicis contradicit: nullatenus: si quid autem contra fidem Catholicam usurpare dignoscitur, non tam consuetudo, quam vetustas erroris est appellanda.

Quæ sit constitutio, & quæ sit, & ex quibus constitutionibus, quæ non sunt contra Evangelium & Canones, sunt honoranda, licet ipsi Ecclesia non legentur.

a. Can. dist. 2. b. dist. 1. in sum. c. can. si. s. hu. itaq. dist. 2. d. can. si. s. ius veri consuetudin. dist. 6. c. can. com. mand. 1. dist. 1. e. can. in rem. 1. dist. 1.

Constitutio a est lex scripta. Constitutionum autem b alia Civiles, alia Ecclesiastica. Civiles sunt, quas Princeps, aut Magistratus, aut populi sibi metipsis faciunt: quæ quidem, si Evangelicis, atque canonicis decretis non sint contrariæ, sunt omni reverentia dignæ, atque eis Ecclesia sæpe contra d hæreticos, contra Tyrannos, & quoscunque pravos utitur: alioquin nullius sunt momenti, quod ulque adeo obtinet, ut etiam si quid in eis statutum fuerit, quod Ecclesiarum respiciat commodum, nullius firmitatis existat, nisi ab Ecclesia fuerit comprobatum. Sed nos ad Ecclesiasticas constitutiones stylium veramus, earum originem, species, & auctoritatem breviter referentes.

DE ECCLESIASTICIS CONSTITUTIONIBUS.
TITVLVS III.

Canones quibus consistit, & quadruplicia sint Concilia, & quæ Concilia universalia.

Concilium a quidem aliud sunt statuta Conciliorum, alii decreta Pontificum, aut dicta sanctorum. Conciliorum vero alia sunt universalis, alia provincialia, alia vero Episcopalia. Universalis sunt, quæ sancti Patres ex universo orbe f in unum convenientes, iuxta fidem Evangelicam & Apostolicam condecorant.

Initium universalium Conciliorum celebrandum post Apostolos caput temporibus Constantinis: & ipsorum celebrandum est apud sedem Apostolicam auctoritas.

Quorundam g celebrandum initium post sanctissimos Apostolos à temporibus Constantinis magni coepit. ipse enim primus, cum fervente persecutione docentium plebim commoditas minime daretur, Christianis, ut liberè congregarentur, facultatem præstitit. Legitima b vero Conciliorum universalium aggregandorum potestas, & auctoritas est penes sedem Apostolicam: quæ a, si Romanus Pontifex interese impediatur, unum vel plures speciales ad hoc legatos constituit solet.

Quatuor sunt principalia Concilia: Nicænum, Constantinopolitanum, Ephesinum, Chalcedonense.

Inter k cetera autem concilia quatuor sunt, quæ totam principaliter Christianam fidem complectuntur, quæ quatuor Evangelia: Nicænum scilicet, Constantinopolitanum, Ephesinum, & Chalcedonense. in quibus velut in quadrato lapide sanctæ fidei structura, confurgit.

Inter discordantia concilia præponitur sententia eius quod est majoris auctoritatis.

a. Canon. constituto. 1. dist. 2. b. 3. dist. in sum. c. gl. p. canon. cum ad veram. 96. dist. d. canon. 1. in fin. & can. sequi. dist. 10. e. can. 2. s. port. dist. 3. f. can. 1. in prin. vers. sub hoc. dist. 35. g. can. 1. in prin. dist. 35. h. dist. 17. in sum. in fin. & can. 1. & seq. d. dist. 1. i. quib. for. i. k. can. 1. s. inter cetera. & can. seq. dist. 35.

3 Lia vero concilia, quae ductu Sancti Spiritus congregata & celebrata fuerint, proximum ab istis sibi lo- eum vendicant. Quod si quando inter ea discord sententia inveniatur, illius sententia magis est tenenda, cujus antiquior & major est autoritas.

Provincialia concilia quae sunt, & quam auctoritate habeant. Provincialia a concilia sunt, quae propter Ecclesiasticas causas, & alterationum sedationes per singulas Provincias, convocantur Metropolitanis Episcopis, omnes provinciales Episcopos, & cathedralium Ecclesiarum capitula, celebrari placuit. Haec autem neque diffinitiva, neque generaliter constituendi vim aliquam habent: sed tantum curandi, ut id servetur, quod aliis statutum est, & quod generaliter facti specialiter observari praecipitur est: licet inter dum & vice ab his recte statuta sunt, etiam Catholica Ecclesia suscipiat.

Episcopalia concilia sunt, quae Episcopus in sua diocesi singulis annis convocat, dum inter suos Abbates, Presbyteros & Clericos cognoscit. In his, si quid ab Episcopo statutum fuerit, nec subditi extra Diocesim constituti, neque ignorantis (nisi si ignorantia suprema) ligantur. Quamobrem pastoralis officii cura postulat, ut, qui in illis constituta fuerint, Episcopus suis plebibus nota facere non omittat.

Decreta Pontificum Romanorum aequivalentia decretis conciliorum.

Decreta d quoque Pontificum Romanorum Canonibus Conciliorum pari potestate exequantur. Nam si id demum hodie probatur, quod sedes Apostolica probavit, & quod illa repulsi, rejicitur: multo magis quae ipsa pro Catholica fide, pro sacris dogmatibus diversis temporibus scriptis, debent omnibus reverenter recipi.

Scripta sanctorum non inserta iuri communi, secundam potestatem Pontificum Romanorum locum obtinent.

Lia sane est causa eorum, quae sancti viri, vel sacrae paginae interpretes scripta reliquerunt: nam quae sacris canonibus inserta comperuntur, patem cum eis obtinent firmitatem, cetera vero post facta Pontificum auctoritatem tenent: nam licet divinarum scripturarum interpretes scientia Pontificibus invidiam praecedant, quia tamen statuendi potestate deficiunt, in scripturis quidem exponendis illis quandoque praesominantur: in causis vero diffinendis, secundum post eos locum habere merentur. Aliud est enim casus terminum imponere, aliud scripturas diligenter interpretari, cum in negotiis diffinendis non solum necessaria sit scientia, verum etiam potestas.

In Canonibus versatur circa personas, res, & iudicia.

Est autem ius Canonicum circa tria: circa personas, res, & iudicia. Verum quia posteriora duo ad personas referuntur, videamus prius de personis: parum enim esset illa nosse, si personae ignorentur, quarum causa illa ipsa constituta sunt, & per quas ea omnia administrantur.

DE IVRE PERSONARVM. TITVLVS IV.

Christianorum quidam sunt laici, quidam clerici: & clericorum quidam sunt in sacerdotio constituti, quidam in sacris, non in sacerdotio, quidam nec in sacerdotio, nec in sacris.

Personarum genera duo sunt, unum laicorum, alterum vero clericorum. Laici, qui & populi: res dici possunt, sunt, quibus licet temporalia possidere, uxorem ducere, causas agere, interviri &

a Dist. 17. per totum. & can. propter. dist. 18. b d. dist. 18. c in sum. c can. pen. an. Palea 18. dist. 18. e. sicut olim. extra. de accus. d. can. 1. per totum. dist. 19. e. dist. 20. per totum. f. sicut alud. in sum. d. dist. 20. g. Can. duo sunt genera. 12. quaest. 1.

4 virum iudicare. Clerici sunt, qui divinis officio consecrati sunt, & quos ab omni strepitu cessare oportet. Videamus igitur de his, qui divinis officio consecrati sunt, si cognoverimus, quae istae personae sint. Laici sunt, qui laici sunt, intelligemus. Horum autem quidam sunt in sacerdotio, quidam in sacris, quidam vero in inferioribus, nec in sacris. Rursus eorum qui in inferioribus constituti sunt, quidam sunt in altiore gradu vel in inferioribus, quidam vero in inferioribus. Videmus igitur, quomodo de his sacerdotibus qui in altiore gradu sunt, quomodo de his qui in inferioribus, et subinde de his qui in sacris in sacris ordinibus constituti sunt, videtur, & de his, qui nec in sacerdotio nec in sacris sequuntur.

DE EPISCOPIS ET SYRMO PONTIFICVM. TITVLVS V.

Episcoporum ordo est imperialis, & Imperatorum etiam Papam locum tenens.

In altiori gradu constituti sunt Episcopi. Et ordo Episcoporum ordo imperialis: alii enim sunt Patriarchae, sive Primates: alii Archiepiscopi, qui simpliciter Episcopi Patriarchae & sicut qui ordo imperialis tantum Pontificem tenent locum: quales Constantinopolitanus, Alexandrinus, Hierosolymitanus, Antiochenus. Appellatur autem Patriarcha, quia loco honore funguntur, quasi patrum Principes: cuius dignitatis excellentiam, & crucem e in ostentat. Episcopi & Archiepiscopi appellati recipere potestatem.

Archiepiscopi sunt praesules Episcoporum omni Provinciae Principes & Praefules. Provinciae Episcopi & Principes ante adventum Christi tempore maxime in pace erant: quae diverso postmodum de pugna de certamine successibus renovata est. Itaque cum in hac Provincia fuerant seculi, nostris Patriarchae vel in hoc loco Episcopalis potestatem possiderunt. In civitatibus autem metropolitanis, quae minores iudices habebant, illi vocantur sunt, qui Metropolitanorum, aut Archiepiscoporum nomine designantur. Ad hos igitur laici non habent cognoscere pertinet: a quibus tamen si avarum illi appellare poterunt.

Episcopi sunt, qui praesunt majoribus plebibus, & laici pastores appellari possunt, & magna est eorum in Ecclesia auctoritas.

Impliciter autem Episcopi sunt, qui ministerio populis & frequentibus civitatibus praesunt. Episcopi enim qui in populo Latine dici possunt: Episcopus enim qui in populo in Ecclesia praepositus est. Mores autem in ecclesia populorum infra le positum spectantur in persona. Horum autem non modica in Ecclesia est reverentia: nam praeter ligandi solvendi que potestatem, & solida diligentiam, soli sacrum christi consecratione, & altaria & Ecclesias consecrant, & populos regunt. Clericos ordinant, suspendunt & deponunt: ad hoc potestatem excommunicatio, purgatio, omnis medicatio, dispensatio, & lennis poenitentiae impositio.

Quod inferiora conceditur, multo magis conceditur Episcopis.

Quod autem dicitur, quod solus Episcopus esse potest, non enim habet intellectum, quod Episcopi & Primates non eandem habeant potestatem.

a Can. vest. ord. dist. 21. b d. can. 1. h. Patriarcha. c. 1. an. i. g. Patriarcha. d. can. de prim. e. can. de prim. dist. 29. f. Can. 1. h. Episcopus. dist. 21. g. Can. vest. ad. dist. 29. h. can. quatuor. dist. 21. & c. quaest. 1. per totum. quaest. 1.

nam: sed quod Presbyteris & ceteris inferioribus illa non conceditur. Ridiculum enim esset cogitare, Episcopis illa quidem permitti, Archiepiscopis & Primatibus qui Episcopos praelunt, eadem denegari.

Papa est ordinarius omnium ordinariorum, & Ecclesia Romana omni ecclesia sublimior.

Ceterum autem Petrus Apostolus primus fuit Apostolorum, ita & Ecclesia suo nomine consecrata, Domino instituta, prima est & caput ceterarum: & qui illi praeest, ceteros Episcopos antecellit: unde ad eam, tanquam ad matrem, atque apicem, omnes majores Ecclesiarum & Episcopi recurrunt, a qua quasi a quodam capite dona velut in corpus omne diffunduntur. Ipsa autem tanquam omnium magistra, celsiore sede residens, a quoquam iudicari non potest. Quinimo velut temporales omnes extra arcem positi diluvii vaditate consumuntur, sic extra Petri naviculam constituti, aeternae damnationis fluctibus obruentur.

DE ELECTIONE. TITVLVS VI.

Quibus modis creatur Episcopi.
Remouetur autem tam Episcopi, quam praelati ceteri, aut per electionem, aut per postulationem.

Quid sit electio, & quod ad unum ius eligendi habeant, alius debent, alius non valet electio: & non citatus potest habere suam electionem.

Ceterum, ut prius de electione dicamus, Electio nihil aliud est, quam hominis alicuius ad dignitatem, vel functionem societatem Canonice facta vocatio: nam cum videtur providendum est Ecclesiae, debent cuncti, qui eligendi ius habent, legitime citari, ut electioni intererint. Quod si vel in unius persona fuerit id ommissum, iram reddidit electionem talis ommissio. Saepae etenim electio est, magis hac in re unius obesse contemptum, quam multorum contradictionem: plane si is, qui citatus non fuerit, ratam adueniens habere velit electionem, confirmandam erit electio.

Alius potest non de capitulo votum suum demandare, h. d.

Et si quis casu aliquo ad electionem accedere fuerit impeditus, votum suum uni vel pluribus de capitulo demandare minime prohibendum erit.

Conuocatus ad eligendum non potest unum procuratorem, aliumque pro nomine eligere, nisi habeat mandatum de eligenda certa persona.

Et si tantum uni votum suum quis demandaverit, & in unum suo, alium mandantis nomine in scrutinio nominandum duxerit, nihil agit, nisi de certa eligenda persona mandatum acceperit: quo casu illam mandantem, in aliam suo nomine iure consentire poterit.

Quibus procuratoribus ad eligendum datus in solidum, non possunt alios eligere, sed erit melior conditio occupantis: & si non appareat de prioritate in occupando, praepositur electus a capitulo, vel primo nominatus in procuratore, h. d.

Quod si pluribus e in solidum vices suas quis commiserit, non quidem omnes reddere votum poterunt (quia vota dirigere possent in diversos, sicque res non haberet exitum) sed erit occupantis melior conditio: & si illi concurrant, ut inter eos prior non appareat, is admittetur dumtaxat, quem vel capitulum vel pars maior elegerit, vel si concordare nequeant, is qui primus in instrumentum vel literas procuratoris nominatus fuerit.

Qui possunt plures deputari ad eligendum non in solidum, h. d.

Si autem plures non in solidum constituti fuerint, eadem ratione nullus eorum admittendus erit, sibi ique mandans imputet, qui sic eos imprudenter constituerit.

Non potest votum in electione reddi per literas.

Ca. anis. ext. de priuile. b. Ca. quod sit. in prin. d. tit. de elect. c. d. e. quod sit. in prin. d. C. si quis iusto. l. por. de iud. in 6. c. C. si quis iusto. in prin. de elect. in 6.

Sed cum absens reclamante capitulo extraneum constituitur nequeat, videamus an si nullus de collegio velit esse procurator, saltem per literas votum suum reddere valeat? & sane, cum non ante electionem, sed in ipsa electione secretè & sigillatim duntaxat singulorum vota sint exprimentia, per literas reddi non poterunt.

Significatio illa non habet locum in electione Papae, in qua multis sunt scrutata, h. d.

Sed haec quidem in aliorum Episcoporum, non in Romani Pontificis electione obtinent. In huius enim nec ulla necessaria est citatio, nec alii quis absens votum suum demandare permittitur. Alia quoque in eo specialiter constituta sunt, quae ex Decretalium libris decentius est quam hic, accipere.

Electio celebratur tribus modis, & quomodo per inspirationem, & quod laici non per inspirationem, sed per conspirationem dicuntur eligere, h. d.

Celebratur autem electio tribus modis, scilicet per inspirationem, per scrutinium, & per compromissum: per inspirationem, cum electores nullo precedente tractatu, quasi diuini Spiritus impulsu simul omnes in unum repente consentiant, & simul unum nominant, quod si forte laici prece vel precio & corrupti alicuius concordibus clamoribus petant, is non tam per inspirationem, quam per nefariam conspirationem nominatus, omni penitus electionis fructu merito carere debet.

Quomodo dicatur celebrari electio per scrutinium, & qui sunt scrutatores, h. d.

Per scrutinium fieri dicitur electio, cum praesentibus omnibus, qui debent, volunt, & possunt commodè interesse, tres de collegio fide digni assumuntur, qui secretè & sigillatim vota cunctorum diligenter exquirunt, & demum in scripturam redacta publicant. Quo facto collatione habita, is demum censetur electus, in quem vel omnes, vel major & sanior pars capituli statim consenserint.

Pars minor eligentium, ad infringendam maiorem partem electionem, potest opponere de propria auctoritate ac seculo, & de merito electi, h. d.

Quod si eligentium vota ita se diuiserint, ut hinc quidem electorum pars numerosior consistat, inde minor, sed quae non minus ex auctoritate eligentium, quam ex meritis electi fauor appareat, ad infringendam partem numerosioris electionem facultas erit minori, & de auctoritate ipsorum eligentium, & de meritis eorum qui electi fuerint, opponere.

Contra electionem factam a duobus partibus, non potest opponi, nisi de nullitate votis aliorum eorum dictarum partium, h. d.

Haec tamen tunc obtinebit, cum non magnus in altera parte contigerit excessus: ceterum si quando e duabus electionibus celebratis, pars altera eligentium, alia duplo maior numero deprehendatur, contra huiusmodi electores ad extenuationem meriti vel auctoritatis ipsorum, paucioribus, vel electo ab eis opponendi facultas non erit: quanquam, si quid opponere voluerint, quod votum illius, cui opponitur, nullum ipso iure redderet, id eis minime censetur interdictum. Vocantur autem viri tres de collegio sumpti, scrutatores, eo quod singulorum vota diligenter scrutentur.

Quomodo per compromissum celebratur electio, & quod arbitri non seruantes formam compromissa nulliter eligunt, h. d.

Per compromissum celebratur electio, cum plures idonei viri eliguntur, in quos omnium vice eligendi certo modo facultas & potestas transfunditur, qui arbitri compromissi fines diligenter custodire debent, scilicet, si quid non secundum demandatam formam egerint, nullum habiturum esse iuris effectum.

Ca. perpetuo sibi praesumpti. l. Electio de elect. in 6. b. Can. si ergo t. q. i. c. 2. de electio. extra. c. C. si quando conuocet. de elect. in 6.

Potestas arbitrarium non expirat re non integra, etiam non secunda electione. h. d.

QVod a si intra terminos confiterint, quod ab eis gestum fuerit, usque adeo ratum habendum erit, ut etiam non secunda electione, re tamen non integra, demandata sibi potestas revocari non possit. Ostendimus quibus modis electio celebretur: consequens nunc est ut videamus, & qui possint eligere, & in quos cadere possit electio.

QUI ELIGERE, ELIGIVE POSSUNT.

TITVLVS VII.

Quibus ius eligendi competit. h. d.

Vs igitur Praetatum eligendi ad Canonicos hodie, & ad viduatae Ecclesiae pertinet collegium. Sed & si qui consuetudine, vel praescriptione, pacto, vel privilegio fuerint muniti, ab electione minime sunt excludendi.

Impuberes, & non constituti in sacris non possunt eligere. h. d. Sed neque in pupillari aetate constituti, neque ii qui sacris ordinibus non sunt decorati, sunt admittendi. Absurdum enim esset, si ad tanti ponderis res explicandas, ii quorum nullum est animi iudicium, & ad sacra tractanda, ii qui nondum illa attigerunt, assumerentur.

Excommunicatus minor excommunicatione eligi: scilicet majori.

Illud quaeritur est, an excommunicati ad eligendum admitti possint? Et sane, si minoris excommunicationis vinculo tantum fuerint innodati, ab electione arcendi non sunt: Anathemate autem percussus, ab omni penitus eligendi facultate repelluntur.

Suspensus a canone eligi: scilicet ab homine. Si enim quis per solam Canonis dispensationem suspensus sit, electioni interesse minime prohibetur: si vero per iudicis sententiam, anathematizato similis habebitur.

Eligere a superiore prohibiti, absentes, haeretici, non possunt eligere.

His quoque & illi annumerari debent, quibus a superiore, ne eligant, interdictum est. Item absentes: qui tamen si legitimis causis ad electionem accedere impeditos esse docuerint, aliis de capitulo votum suum demandare, secundum ea, quae proximè b exposuimus, minime sunt prohibendi. Haeretici autem, vel non Catholicis, in distinctè ius eligendi admittuntur.

Ob non servatam formam, & ob negligentiam eligentium, electio devolvitur ad proximum superiorem. h. d.

Interdum tamen accidit, ut ii, quibus ab initio ius eligendi competit, eo iure postmodum priventur: ut puta, si qui aliter, quam per praescriptas formas, eligere tentaverint: Item, qui per tempus constitutionibus diffinitum in eligendo negligentes fuerint: quo casu ad proximum superiorem eligendi potestas devolvitur.

Electio facta de indigno, ius eligendi transfert ad Romanum Pontificem.

Lia sanè e causa eorum est, qui scientes indignum eligunt, aut postulant: nam licet & ii eligendi iure priventur, id tamen non ad Primate, aut Archiepiscopum, sed immediatè ad summum Pontificem devolvitur.

Laiici non possunt eligere. h. d. Laici d quoque etiam Principes sint, nullo neque consuetudinis, neque praescriptionis, neque conventionis iure ad electionem aspirare permittitur. Patroni tamen, circa iam factam electionem, non indecenter postulant assensum.

a C. in causi. ext. cod. tit. b supra tit. preced. s. sed est qui. c d. e. quanguam. d d. c. sacrosancti. in fi. & ca. cum terra. in fi. cod. tit. cap. nobis. ext. de iure pa.

Qualem Episcopum esse oportet. h. d. Portet autem eum, qui in Episcopatu eligendus est, cum Ars sit artium, regimen animarum, iure candidum, literis instructum, corpore integro, iura temperatum, castum, hospitalem, mansuetum, comendabilem, secundum ea quae latius infra a dicitur habemus. Si enim ad seculares honores, & sine distinctione meritorum indignum est perveniri, & necesse est, ut diligens ac prudens habenda est differentia inter mundanum, & Ecclesiasticum dignitatem.

Minor triginta annis, excommunicatus, schismaticus, & non constitutus in sacris, & schismaticus non reatitatus, non possunt eligi.

Idcirco is, qui ad Episcopalem dignitatem promovendus est, annos natus esse debet non minus triginta, in ea aetate Dominum e & baptizatum esse, & communitatem fuisse legitimum: alioquin si quis minor aetate eligi non poterit. Idem d ius est in iis, qui excommunicationis, aut suspensionis vinculo sunt innodati. Sed nec ii e, qui in sacris ordinibus non sunt constituti, nec subdiaconi, neque schismatici eligi debent.

Eligentes indignum per tres annos eligi non possunt. h. d. Illi quoque qui scienter indignum eligunt, non debent eligendi potestate privari: sunt verum etiam perennium, ut ab aliis eligi possint. Episcopi in habiles non debent.

Neophyte non possunt eligi. Neophyte g quoque in Episcopatu ordinari prohibentur: indecens est enim, & valde improbitum, esse fieri magistrum, qui nondum didicisset, & de quo appellatur autem Neophyte h, qui propostum suam religionis noviter assumserunt.

DE POSTVLATIONE.

TITVLVS VIII.

Quid sit postulatio. h. d.

Postulatio i est eius, qui eligi non potest in praesentem, concors capituli facta petio.

Qui non animi vel corporis, sed sine non potest eligi, puta minor XXX. annis, vel huiusmodi.

Sciendum est enim, quodam est qui quatuor modis non possint, postulari: namque naturali prohibitione, quae res ita videtur postulare, ut de illius electione qualitas non animi vel corporis vitio, sed de illius electione non complevit, item in minoribus ordinibus constitutum, aut laicum, item naturalibus laicis d, iure eligi non possint, postulari tamen possunt.

Episcopus & electus debent postulari, non eligi. Item de aliis inferioribus. h. d.

Episcopus m quoque cum proprix sit allegatae conditionis, ad aliam transitum facere non potest: in prope non eligendus, sed postulandus erit. Non item laici est n in Abbatibus, & ceteris Praelatis inter Episcopos dignitatem constitutis: isti enim, licet prope videantur alligati, nihilominus eligi possunt: prope tamen non delerunt monasterium, nisi licentia superiorum impetrata.

a Infra, de rat. & homine. b in eam in omni. ext. de elec. c can. Presbyteri. dist. tit. d sub ord. in. d. d. d. de elec. seq. e can. de Synacofana. in fi. dist. tit. de. a. m. d. de elec. de qualitate. f e. cum in coactu. s. fi. & c. cum fuerint. q. de inquisitionem. ext. de elec. g can. dist. tit. h can. in dist. i. gl. in ver. vera postulatio. c. de postulatio. c. i. in fi. ext. de postula. & c. capentes. h. de elec. de elec. i. in fi. ext. de elec. m. d. cap. nisi. q. de elec. postula. i. in fi. ext. de elec. de elec. m. d. cap. nisi. q. de elec. postula. i. in fi. nullus religiosus. & c. de Abbatibus. de elec. in 6.

DE CONFIRMATIONE ELECTIIONIS. TITVLVS IX.

9. Nunc videndum est de confirmatione. Sciendum est itaq; in primis, Gregoriana constitutione a Lugdunensi Concilio cautum fuisse, ut electus, quam primum commode possint, operam dent, ut electi consensum habeant: quem si infra menscm, sine causa legibus cognita, electus accommodare distulerit, iure, si quod ei fuerat ex tali electione quaesitum, statim carere debere. Electoresque ad aliam electionem liberè posse conuolare.

Electus post consensum electionis praestitum, vel notitiam habitam, debet intra menscm ad sedem Apostolicam iter arripere, & quanto citius poterit, confirmationem obtinere.

Adem constitutione b. cauetur, electum infra tres menses post consensum electionis praestitum, si nullum usum impedimentum obstat, confirmationem à superiore Praesule petere debere: alioqui trimestri spatio electio electionem esse penitus irritandam. Sed cum interdum eveniat, ut aliquorum locorum vicinitas minus exigat, a legationum distantia prolixius tempus exoptat, consilium Nicolaus tertius sanxit. Ut electi, quorum electionum confirmationes ad sedem Apostolicam examini deducit, immediatas subiectio, vel appellatio interiecta devolvit, infra menscm post consensum, vel habitum de ipsorum electione notitiam, ad sedem ipsam Apostolicam iter arripant, & quanto citius commode poterunt, cum omnibus iuribus cotam sede Apostolica personaliter comparere. Quibus, si suarum electionum confirmationes petiuri: aliquid in super adiecit, quibus Ecclesiarum periculosis variationibus ac malignantiis subterfugis, electorumq; incommodis facile occurrit: quod non solum in electionibus, verum etiam in postulationibus obtinere volunt.

Non confirmatus non potest res Ecclesiae administrare. h. d.

Quandam autem quis confirmatus non est, rerum ecclesiasticarum ad ministratur electionem potest si negotiis administrare, quod ei per electionem quaesitum fuerit, statim privandus erit: nullo neque Occasionatis, neque promotionis praesertim essendum.

Electus non est prohibendus, nisi literis confirmationis oppositi. h. d. Electus igitur is qui confirmatus est, ab Apostolica sede literas, confirmationis suae tenorem continentes, illi: ostendit, ad quos res pertinet: alioqui nulli eum oblique dictarum literarum ostensione recipere tenebuntur. Quod & in promotione apud dictam sedem facta, de consecrationis, vel benedictionis munere, locum sibi vendicat.

Confirmatio non conceditur, nisi cum causa cognitione. h. d.

Quatenus ad quem confirmatio pertinet, diligenter examinare debet, & electionis processum, & personam electi: est enim hoc generale, ut ad eum pertineat examinatio, ad quem manus impositio spectat. Et cum omnia rite concurrant, tunc manus ei confirmationis impendat. Quod si fecus factum fuerit, non solum deiciendus erit, sed etiam indignè promovens puniendus. Nihil est enim quod Ecclesiae Dei magis officiat, quam si indigni ad regimen assumantur animarum. Quod cum in cunctis sacris ordinibus sibi locum vendicat, in Episcopopos tamen multo fortius: qui ad curam aliorum, postquam in se ipso debet ostendere, quomodo ceteros in officio Dei oportet conversari. Quod si forte eligentium vota in duas se diverfint partes, is confirmatoris judi-

cio alteri preferendus erit, qui majoribus juvatur studiis & meritis.

Si unus sit postulator, alius electus, praepositor electus a quo debent, nisi postulationum sit duplo major numerus. Quae tamen si opposuerit indignum postulatorum, nec electio valet: sed si scientes, electio tenet. hoc dicit.

Et a si vacante Ecclesia, scisso in duas partes capitulo, alius quidem electus fuerit, alius vero postulator, quare potest, electione confirmanda, an vero postulatione firmiter admittenda? In qua specie si tam postulator, quam electus sint idonei, responsum est, Si postulantium numerus sit eligentium duplo major, utiq; postulationem esse admittendam: sin id minus, electionem confirmandam. Sed si postulantes indignum nec scii postulaverunt, nec postulatione, nec electio rata habenda erit: si scientes & prudentes, erit electio confirmanda.

In confirmatione facienda citandi sunt, quorum interest potest. Et calumniosè opposites, puniuntur. h. d.

Illud b. etiam confirmantem observare oportet, ne, dum nimia in confirmando celeritate utitur, contra doctrinam Apostoli proprium affectum iuri & aequitati praeponat. Itaque, si co electus aliquis, vel contra dictor apparet, ante confirmationem nominati in vocandus est: si aliqui si nemo apparet in foribus Ecclesiae, in qua electio facta est, generaliter edicendum erit, ut si qui sint, qui confirmationi futurae velint opponere, de contradicendum in assignato peremptorio termino praesentes esse debeant. Quae omnia locum habent, si concorditer electio fuerit celebrata, si non. Sciunt tamen ii, qui contra electionem opponendum duxerint, se, si probationibus destituti fuerint, ab omni poenitentiae praesidio exclusos, legitimis poenis esse subiectios.

Potesť dispensari cum electo schismatico, si nullum ordinem à schismatico suscepit. h. d.

De illo dubitari contingit, an ejus, qui abjurato schismate ad unitatem ecclesiae rediit, confirmanda sit electio? & responsum est, si à schismaticis nullum suscepit ordinem, & ejus electio canonicè celebrata deprehendatur, posse illam dispensative confirmari.

Confirmatus & nondum consecratus, exercet saltem quae sunt iurisdictio, non quae sunt ordinis. Et nemo dat, quod non habet. h. d.

Electus confirmatione secuta, inter electum & personam eligentium, hoc est, Ecclesiam, spirituale conjugium & contrahitur. Quapropter confirmatus liberam super illis statuendi nanciscitur facultatem. Hoc autem sic intelligi oportet, eorum quidem quae jurisdictionis sunt, utputa, corrigendi, excommunicandi, iusjurandum exigendi, conferendi, confirmandi, & eius similibus, libera confirmatio permittitur tractatio: Ea vero, quae non jurisdictionis, sed ordinis sunt, sicut Clericorum ordinationes, benedictiones virginum, depositiones, Ecclesiarum & altarium consecrationes, ante propriam consecrationem peragere prohibetur. Neque enim ratio suadere videtur, ut quis in alios id conferre possit, quo eundem indigere dignoscitur. Quod si consecratus sit, non solum quae jurisdictionis, verum etiam quae ordinis sunt, exequi poterit.

DE CONSECRATIONE. TITVLVS X.

Consecratio expediti debet intra tres menses post confirmationem, hoc dicit.

Debet igitur is qui canonicè electus, confirmatus & examinatus est, novissime consecrari. Quod & quidem ne Ecclesia Fabros quasi destituta solatio, aliquod patiatur incommodum, intra tres menses

a C. scriptum est, ext. de elect. b C. fm. de elect. in 6. c C. qua diligentia. ext. de elect. d C. s. si autem ext. de translat. Episc. e Gl. si. ca. transmissa. ext. de elect. f C. quod si. cui. & praeterea. & d. gl. si. ext. de elect. g Can. 2. dist. 71. Aaaa 3

Et post electionem, nisi legitimum subit impedimentum, expediti debet: alioqui si Metropolitanus, aut ii ad quos ea res pertinet, negligentes fuerint, Ecclesiasticis condemnationibus subiciendi erunt.

Consecrationi interesse debent ad minus tres Episcopi, alioqui non valet, hoc dicit.

Ordinationi autem interesse debent, non solum Metropolitanus, verum etiam comprovinciales Episcopi, qui numerum faciunt trium. Nam & beatus Iacobus, qui Iustus appellatus est, à Petro, Ioanne & altero Iacobo, Apollolis ordinatus est: successores suis scilicet formam dantibus: ut non minus quoque tribus Episcopis, ceteris quoque assensum praebeantibus, Episcopus ordinetur. Quod si ab uno vel duobus Episcopis ordinatio expedita fuerit, rali ter ordinatis, ut Episcopi nominentur, à sanctis Patribus interdicuntur: ergo si nomen non habent, officium qualiter habebunt? Evocandi sunt igitur à Metropolitanis suffraganei: qui si omnes concurrerint, bene est: si aliqui convenire non possunt, sui presentiam per Epistolam facere debent.

Archiepiscopus impeditus, consecrationem sui suffraganei alteri committere potest, h. d.

Quod si Metropolitanus, vel infirmitate, vel alia iusta causa ita praepediatur, ut suorum suffraganeorum aliquem consecrare non valeat, alicui Coepiscoporum vires suas demandare poterit, à quo consecrandum munus consecrationis recipere tenebitur.

Deficientibus Episcopis comprovincialibus, advocandus foret Episcopus vicinae provinciae.

Illud quae situm est, si in provincia in qua olim plures Episcopi fuerint, unum tantum remanere contigerit, quid fieri debeat, cum nec solus ordinare possit, & nullos quos convocet, habeat provinciales: De hoc in Sardiceni Concilio b. statum legitur, ut superstes Episcopus convocet Episcopos vicinae provinciae, & cum eis comprovinciales sibi met Episcopos ordinet.

Quomodo sit explicanda consecratio, h. d.

Consecratio est igitur hora Dominicae lucis tertiae Episcopis, & scrutinio cum precibus celebrato, duo supra caput ordinandi, Evangelii codicem tenentes, manus imponant, & uno super eodem benedictionem fundente, ceteri qui adstant, manibus suis caput eius tangant, atque illud unà cum manibus sacro chrismate deliniant: quo demum peracto, Ecclesiae Romanae, atque eius Pontificibus fidelitas secundum formam Gregoriani scripti iuranda erit.

DE RECEPTIONE ET AVTHORIT.

TITULUS XI.

Pallii receptio non est differenda: & volumus aliquid palliando obijcere, debet iurare de calumnia, & intra duos menses objecta probare: alioquin tenetur ad poenam talionis.

Hoc si amplius Metropolitanum prospicere oportet, ut pallii petitionem & receptionem non differat: cum sibi sine pallio Episcoporum consecrationem minime permittam scire debeat: Est autem pallium Metropolitanorum insigne ornamentum, quod de corpore beati Petri sumitur, Pastoralis officii plenitudinem designans: cuius receptio, ut citius explicetur, novissime constitutum est, ne per cuiusvis criminis objectionem forte palliando faciendam differri possit: nisi obijcentes corporali iuramento praestito firmem se nec agere quicquam callide, ac de objectis promptam fidem, hoc est, intra bimestris temporis spatium asserant, ad talionis, vel extraordinariam poenam se Praetidis obligantes arbitrio, si objecta minime probaverint. Quod si

a Can. 1. & seq. dist. 64. & can. 2. dist. 65. b Can. si. dist. 65. c Can. 1. dist. 75. d Can. 1. dist. 100.

contradictores ista facere renuerint, eorum obijctionibus nequaquam obstantibus, ad ipsam traditionem pallii procedendum erit.

Metropolitanus solum in sua provincia, & extra illam non potest, & pallium personam sequitur, & ad idem non potest. Sed eo nec semper, nec ubique Metropolitanus praesentem esse debet (id enim soli Romano Pontifici a quo illud celebratur solennia, permittitur, etiam in illa provincia, ac certis dumtaxat diebus, extraneam nam pallium non transeat, nec alteri committatur): & cum eo quique sepeledus erit.

Pleraque dicta de creatione Episcoporum, habent locum in aliis Praelatis.

Haec de creandis Episcopis dixisse sufficit. Nunc illorum vita, ac qualis eorum debeat esse conventio, plerumque & de ceteris Sacerdotibus intellegendis, hanc expediamus.

DE VITA ET HONESTATE PRAELATORUM.

TITULUS XII.

Qui praecellit dignitate, debet & moribus praecellere. Ebet igitur Episcopus esse sine curae hominum populam cui praesit, concupiscentiam, invidiam, iracundiam, avaritiam, & quae huiusmodi vitia non habeat: nam Episcopus insinuare & adnocere oportet: ubi non modo recte monitoris personam suscipit, sed etiam moribus suis aliorum errata condemnat. Quod si illud de Episcopo, sed etiam de omnibus qui domum Dei deseruiunt, intelligi oportet: quia vehementer Ecclesiam Dei destruit, meliores laicos esse, quam ceteros quaeque in illis membris Ecclesiae vacent, & quae in sacerdotibus habentur illicita.

Episcopus cavere debet ut improborum communi, & intercedendo non minus charitatem, quam praesentem suam habeat.

Improbiorum quoque, communi, uti solent, Meliorum enim consortia bonos corrumpunt, & iniqui habitantur secum honesti testimonium Christiani quaeque inter se habent, inter se diffidere contingit, ad pacem magis quam ad iudicium compellat: imo: illi corrigendi plusquam benevolentia, quam severitas: plus charitas, quam poenitentia: ne quod provisum est ad correctionem, recedat ad diffidium.

Praelatus in corrigendo debet misericordiam imitari. Cum lenitate tamen severitas miscenda est: Misericordiam multum demittit, si severitate commensurata sit defuita: ideoque Rectores inesse debent esse: insensibilis misericordia, & pie severitas disciplina: ut in disciplina rigore benignitatem maneat, nec in severitate in mansuetudine diffinitionem deleat. Quaeque quodque severitas castigare necesse est, non lenitate placet animo, sed medentis.

Praelatus non debet tolerare percosum, h. d. Praeterea cavendum est, ne perverse agere conando toleret. Calpam enim faciens habet, qui quod potest, negligit emendare: & ceterum, cum non emendatur, approbatur.

Episcopus orationis & praedicationis debet infirmus, h. d. In primis autem orationi & praedicationi insistent. Praeconi officii suscipit, qui quis a Sacerdotibus accedit, hinc est, quod d. super Praetores primos in lingua specie Spiritus Sanctus insedit. Populum itaque praedicando doceat, sed illa doceat, quae a Deo ipse edocuit.

a C. ad honorem, dist. 11. ex. b Canon. c Canon. rorum, vers. oportet Episc. dist. 75. d Canon. praesent. dist. 100.

non que illi caro, vel humanus sensus fuerit. Eapropter sacris libris iugiter inspicere illum oportet: necesse est sufficit praelatis bona conversatio, nisi addatur scientia doctrina.

Episcopus hospitalitas esse debet & liberalis, h. d.
Ea b. nec utramque sibi sufficere credat: nam largam quoque manum habere debet, & necessitatem patientibus subvenire, altema in oporiam in sum credens. Res suas inter hospitalitatem in hospitio recipiat, & facilius exemplo pauperes potius in hospitio recipiat, & facilius exemplo suo ad hospitalitatem libidinos attrahat.

Prælati debet fieri esse, prudenti & peritio, non solum prima

Obvius sit non violentus: e: non sit percussor *, & ad vindictam facilis: imo in omnigenere rerum agendarum prudentiam secum habeat: si enim mancum aut ebriam sancta contigere nequaquam lex divina permittit, quanto magis domo cælestis dispensatores esse non consentit (id quod est deterius) mente debilitatos.

Episcopus non debet secularibus negotiis se implicare, h. d.

Ut autem Episcopum nullo errore convenit involvitur, ita nulla debet cupiditate corripere: & propterea lucra cupiditas esse prohibetur, & alicui etiam honesto negotio, ut in sibi videtur & necessaria quærat, operam dare. Nam & Dominus negotiatores de templo verberatos expulit: & a postulo referte, nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus.

Prælati sanctitas esse debet Episcopus, h. d.

Prælati sicut & quos debet esse, & moribus & verbis pudorem præ se ferre. Eapropter Magantino Concilio statutum legitur, ut nullus sacerdos fornicas, de quibus suspicio potest esse, retineat: sed neq; matrem, aut amicum, aut sororem retineat: quia & in illis, insigilte diabolo, scelus perpetratum reperitur, aut in pedissequis carum. Itaq; domesticarum quoque personarum immoderatam familiaritatem vitabit.

Qualis quis sit interius, debet per exteriora demonstrare, h. d.

Omne b. item Episcopum ceterosque Ecclesiasticis officiis mancipatos, per decentiam habitus extrinseci, morum intrinsecam honestatem indicare, & ideo, si præterquam ex causa urgenti, indumentis, præter ordinis officii decorem, præsertim publicè, luxuriantur, illorum in pudentia variis modis, non minus recitioribus, quam antiquis Pontificum decretis coicetur. In summa cum pro populo Episcopi suffragatores ad Deum parentur, nec esse est ut omni genere virtutum ejus gratiam habere nuntiant: quia cum is, qui displicet, ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora provocatur.

DE OFFICIO ARCHIDIACONI
TITVLVS XIII.

Archidiaconus est à hoc constitutus vicarius, & quasi oculus Episcopi, & inter ceteros cognoscere, visitare, & corrigenda emendare, & vicia ad Episcopum deferre, de cuius licentia potest etiam excommunicare, hoc dicit.

Quoniam verò gravis & lata est Pastoralis officii cura, rectè constitutum est, ut aliqui in Ecclesia sint, qui una cum Episcopo onus ferant, & sui Prælati valeant sublevare sollicitudinem. Talis est Archidiaconus i, qui major post Episcopum, & ejus vicarius reperitur. Cuius vigilantia & solertia usque adeo

a Dist. 36. & seq. b Dist. 42. c Dist. 44. in sum. & per totum. * dist. 45. d Can. 2. 21. q. 3. & per totum. e In sum. dist. 45. f Ca. ext. de cohabit. cle. & mul. g Dist. 34. in sum. & per totum. h Dist. 40. & cle. 2. eod. tit. de vit. & honest. pral. i Cap. 1. & c. ad hoc nos. extr. eod. tit. & per totum. can. 1. res. Archidiaconus, dist. 25.

in domo Dei excubare debet, ut oculus Episcopi non immerito meruerit appellari. Ea propter debet is audire jurgia singulorum, & quæ corrigenda & emendanda viderit, corrigere & emendare. Quod si qua fuerint ita audita, quæ per eum commode non possint terminari, ad Episcopum suum deferret. Displicet quoque ut Primicerius, Sacrista, & Custos in iuncti sibi muneris sollicitudinem diligenter exequantur. Sed & tertio quoque anno, si Episcopus non poterit, universam Parochiam circumire debet, & cuncta, quæ ordinatione vel emendatione indigere viderit, secundum Canonicas sanctiones corriget: & si Episcopi auctoritas accesserit, excommunicationis etiam sententiam feret.

DE OFFICIO ARCHIPRESBYTERI.
TITVLVS XIV.

Archipresbyter est vicarius Episcopi, circa divina: & Archipresbyterorum duo sunt species, h. d.

Non ab similes Archidiaconis Archipresbyteri habentur: nam & ii Prælati sui circa spiritualia curam sublevant a. Horum autem duplex est species: alii enim urbani sunt, alii autem exteri. Urbani sunt, qui prælati sui absentis circa divina in urbe vicem substitunt, aut presentis curam minuunt: ut officium inchoando, celebrando, & benedicendo, & cunctis providendo, quæ sacerdotum ministerio perfici debent.

Quæ sit potestas foranorum Archipresbyterorum, h. d.

Exteri sunt b, qui circa singulas plebes constituti, non solum vulgi sollicitudinem gerunt, verum etiam Presbyterorum, qui per minores titulos habitant, vitam jugi circumspeditione custodire debent: qui licet suis præsentibus, ut Episcopus Matrici præest Ecclesie: nihil tamen contra sui prælati ordinare decretis audere debent.

Obvius autem aliquos proposituram debent etiam habere, qui præpositura ordinem, h. d.

Admonendi c sunt autem ii, qui præposituræ alicujus administrationem canonicè voluit obtinere, ut non solum nomen, verum etiam ordinem habere studeant. Unde d nisi qui Archidiaconatum tenent, Diaconi: aut qui Archipresbyteratum, Presbyteri infra annum fiant, amittent honorem, etiam si iusta causa prohibente Presbyteri aut Diaconi esse non poterint.

DE OFFICIO VICARII.
TITVLVS XV.

Vicarius Episcopi non potest inquirere, punire, prætorare beneficium, vel eadem conferre, nisi hæc specialiter sibi committantur, h. d.

Et Vicarium quoque, cum Episcopus per se ipsum deservire & residere rationabili causa prohibetur: aut præsens, omnibus commode par esse non potest, Episcopalis representatur auctoritas. In quo tamen illud advertendum est, quod licet per generalem officii commissionem Vicario factam e, causarum cognitio transferatur: potestas tamen inquirendi, corrigendi, aut puniendi alicujorum excessus, seu aliquos a suis beneficiis vel administrationibus amovendi, vel beneficia conferendi (nisi specialiter concessa sit) non transferatur.

Libentis curam assumantur in diversis Ecclesiis, vel laicis, non potest consilium vicarius.

Debet autem Episcopus circumspicere esse, ne laicum vicarium sibi constituat. Indecorum f est enim, laicum hominem viros Ecclesiasticos judicare: nec in uno eodemque officio debet dispar esse professio. Quod etiam lege divina prohibetur, dicente Moysè, Non arabis in bove & asina. Inde & Honoriana constitutione cavetur g. Ut Epi-

a Can. 1. res. Archipr. dist. 25. b C. fin. c. 111. c Cle. 2. de atat. & qual. d Can. 1. dist. 66. e C. 2. & cap. seq. co. tit. in 8. f Can. in nona ad l. 10. 16. q. 7. g C. si. ext. co. tit.

locopus eum qui perpetuam Vicariam obtinet, per substitutionem proventuum, vel ipsius Vicariae ablationem compellat, ut se in presbyterum promovet faciat.

Vicaria appellatur ad Archiepiscopum, ab Archidiacono ad Episcopum. h. d.

Inter Vicarium autem & Archidiaconum illud inter-
est, quod a Vicario, non ad Episcopum, sed ad Archi-
episcopum a: ab Archidiacono vero, nisi aliud Ecclesia
rum inducat consuetudo, ad ipsum: cui immediate sub-
jacet, Episcopum erit appellandum.

DE COADIUTORE.
TITVLVS XVI.

*Ex causa datur Episcopo coadjutor, cuius datus ad sedem Apo-
stolicam spectat. h. d.*

Accidit h. etiam interdum, ut pastor senio aut
corpore valetudine impeditus, aut sanæ men-
tis consilio destitutus, super suum gregem excen-
trari datur: non possit: ea propter vir providus & hone-
stus, illi in coadjutorem adiungendus est: per quem tam
Episcopo, quam populo utiliter consulatur. Cuius datio,
cum de eius majoribus esse constet, ad sedem Apostoli-
canam, nulla obstante consuetudine, referenda est. Quod
tamen si intelligi potest, si non in remotis partibus ex-
plicanda sit: ceterum, si procul ab Apostolica sede Epi-
scopus impeditus deget, tunc secundum Bonifaciana
constitutionis tenorem providendum erit.

*Etiā in inferiōribus ab Episcopi dandus est coadjutor, & iuris
de facultatibus Ecclesie erit subuenditum. h. d.*

Nec e: totum Episcopis dandus erit coadjutor, sed et-
iam, si res exigat, inferioribus: unde, si vel Ecclesia
Rectorem, vel Archidiaconum ita morbo aliquo conti-
gerit impediti, ut Ecclesiasticis ministeriis, vel nullo pa-
cto, vel non nisi cum scandalo interesse possint, eis quoq;
coadjutor adhibendus erit: & ita res temperanda d, ut
utriq; iuxta facultates, eccl. vitæ necessaria ministrantur.

DE COREPISCOPORVM VSU
SUBLATO.
TITVLVS XVII.

Corepiscoporum usus sublatus est. h. d.

Erant olim & Corepiscopi, quibus, circa plurima
cum Episcopis ministeriorum communis erat di-
spensatio: quorum tamen institutio tam in Ro-
mana sede, quam in aliis totius orbis Ecclesiis, tanquam
improba & supervacanea, est penitus interdicta. &

*Matrimonium spirituale dissolvitur transiitione, renouatione
& depositione. h. d.*

Vidimus hucusq; de spirituali fœdere conjugii, quod
inter Episcopum & Ecclesiam contrahitur, quod e-
lectione vel postulatione initiari, firmatione ratificari,
confecratione intelligitur consummari: item de moti-
bus, & Vicariis, & adiutoribus Episcoporum: tractemus
nunc, quibus modis Episcopus ab Ecclesia remouetur: &
sic quomodo tale conjugium præter mortem dissolvitur.
Contingit autem id tribus modis: Translatione, Renun-
tiatione, & depositione, seu degradatione: de quibus
singulis videamus, ac primum de translatione.

DE TRANSLATIONE.
TITVLVS XVIII.

*Translatio indulta est ex utilitate, & ex necessitate: & necessitate
essante, translatio irritatur. h. d.*

Translatio indulta est ex utilitate, & ex necessitate: & necessitate
essante, translatio irritatur. h. d.

a. C. Romana. de app. in 6. b. C. de cl. agro. vel debil. in 6.
c. Per totum tit. extr. de cle. agro. d. Cap. 1. s. presens quoq; de
eler. agro. in 6. e. Can. Corepiscopo. & seq. di. 66.

Translationes, quæ & mutationes, & interueneri
possunt, instituta sunt utilitate & necessitate.
Venerunt, cum Episcopos ab ecclesia
præpositus est, in aliam transferretur, in qua magis
facile posse verimiliter existimetur. Sic enim præter
Apostolorum de Antiochena civitate de Beroa præter
fuit, ut fuisse videtur episcopos probare possit. Ne-
cessitate h. vero nonnisi in episcoporum translationibus
rationes fieri solent, hostium urgente metu. Sic ne
casu si civitatem, de qua essent Episcopi ad beatum
liberari e: & ad priorem statum contingere terrent, ad
eam expulsus reueretur.

*Episcopi transferre, ad suam Romanam Ecclesiam penes
hoc dicit.*

Sciendum est autem Episcoporum translationem
& etiam inferiorum, ad solam Apostolicam sedem
fieri certissima ratione pertinere. Quod obstat non solum
matrimonii quicquam præter consuetudinem
debere, aut posse. Quod obstat non solum
episcopus est consecratus, verum etiam si carum con-
suetudinem & confirmationem, inter episcoporum
electionem & confirmationem, inter episcoporum
episcopi & electi, coniugium sit spirituale coniugium.

*Quæ propria auctoritate si ad aliam Ecclesiam transferre
habita auctoritate, & auctoritate, h. d.*

Et propter e: quicunque a viciis duobus, amantibus
ne impulis & Ecclesia sine voluntate, de se vel
majorem se se plebem propter subditos malitiam,
& a cathedra repelli debent aliter, & de eorum pro-
neccis prædicant quos per suspensionem præter
illis, quos ob avaritiam vel amburum consuevit
Sicut enim vir f. non debet adulterare uxorem
ita nec Episcopus temere Ecclesiam, ad quam datus
fuit, relinquere, vulteri se se coniugium etiam popu-
lo fuerit attrahus.

*Quod constitutum est in Ecclesia Episcoporum, non est
ad Ecclesiam inferiora. h. d.*

Non ab simili iuris ratio obtinet in presbyteris, &
ceteris infra Episcopalem dignitatem constitutis.
Nam si vel quilibet causis, proprii quoque amburum
cum altero suum beneficium permutare voluerit, con-
tra proprii beneficii pacturam factæ, beneficii ten-
entim & præbendarum permutaciones generaliter fieri
prohibentur: præsertim passionis gratia, quæ
spiritualia, vel spiritualibus annexa, semper libere
monia continet: Nec possit Episcopus de uno loco ad
alium aliquos transferre, ut qui aut loco minus
utilis, alibi valeant utilis exerceat.

*Si permutatio beneficiorum completa est ex causa pura, & per
eram fiat quæ minus implatur, respiciat per ad suam
um hoc dicit.*

Subventum h. tamen est ei, qui de permutacione
salio habito tractatu, præbendam suam dimiserit,
set, ab alio qui cum permutacionis tractatu
qui postea suam resignare recusat, deceptus: cum
nimis deceptus, & non deceptus, sed deceptus,
certis qui renuncia verit, à se beneficium ab alio
tur, tributa tamen est simplicitas venia, condonatur
ut ad resignatum beneficium reverteri possit.

*Callato de beneficiis causa permutacionis, & auctoritate, si
quæ permutacionibus, non tenet. h. d.*

Et generaliter, ne concessione iuris auctoritas, penes
tam circa spiritualia, illudatur, si qua beneficii

a. Can. mutationes. 7. q. 1. b. Can. si quis sciat. & seq. di. 66.
c. Can. pastoralis officii. de h. q. 1. d. Can. & h. extr. in 6.
de translat. Episc. e. Can. quando h. extr. in 6. f. Can. si quis
q. 1. g. Can. si quis aliter. in 6. di. 66. h. Cap. cum aliter
g. extr. de rerum permutat. i. Cap. quædam. extr. de rerum
permutat. k. Cap. cum inter se. extr. de rerum permutat.

causa permutationis aliquibus resignata, aliis quam ipsis permittare volentibus conferatur, nullius firmitatis cuius ipsa collatio.

Q. Vltimo a si in diebus aliquis quidam forte auctoritate Apostolica beneficia vacatura expectent, illi tamen qui secundum formam iuris sua beneficia in eadem diebus ad ordinarij collationem spectantia, libere ac sine fraude in manibus Episcopi resignaverint, non nisi ex causa permutationis resignaturi, ab huiusmodi expectationibus circa faciendam permutationem minime impeditur.

DE RENUNCIATIONE.

TITVLVS XIX.

Quid sit renunciatio, & quibus ex causis possit renunciari, h. d. Per renunciacionem quocumque quis ab Ecclesia sua remouetur. Est autem renunciatio iuris proprii spontanea refutatio. Ea vero propter quae Episcopus potest cedendi licentiam postulare, haec ferme habent, b. concientia criminis, debilitas corporis, defectus scientiae, multi plebis, graue scandalum, & irregularitas personae.

Propter e conscientiam criminis, cedendi potest scientia postulari, non culpabiliter, sed diuina auxiliis, propter quod ipsius officij executio post peractam poenitentiam impeditur. Quae debilitas corporis renunciandi causam praebet, h. d. Non ab similibus a iuris ratio in debilitate corporis obinet: nam non quilibet, sed solum illa legitimum renunciandi praestat causam, per quam quis ad exequentiam officij pastoralis redditur impotens: cum interdum non plus horretur semilibus debilitas aliquem cedere, quam maturitas, quae in senibus esse solet, quem in suo iudicio officio permanere.

Magis desistit scientia tribus legitimam causam renunciandi, haec dicit.

Propter e defectum quoque scientiae plerumque potest quis petere cessionem: quia cum illa circa spirituales administrationem sit positissimum necessaria, & circa curam temporalium opportuna, Praeful, qui in utrisque commissam sibi debet Ecclesiam regere salubriter, ei renunciatio si quomodo ipsam regere debeat, ignoret. Quamquam tamen mediocriter tolerari potest, quia imperfectum scilicet potest supplerere perfectio charitatis.

Multa plura ipsam tribuit renunciandi, causam: item vltimo fundat, haec dicit.

Propter malitiam quoque plebis cogitur interdum Praefatus ab ipsius regimine declinare, veluti, quando plebs tam dura cervicis existit, ut apud ipsam amplius proficere non possit, item pro graui scandalo, & vitandis, cum alteri sedari non potest, licet Episcopo petere cessionem, ne plus temporalem honorem, quam aeternam videatur auferre salutem.

Irregularitatem potest renunciari, h. d.

Item si ob irregularitatem, puta, si bigamus. Quod si forte de legitimo matrimonio non sit natus, licet huiusmodi irregularitatem subicere non poterit, si tamen de culpa laet, & causa, cum eo qui suum laudabilem implevit officium, in iuncta sibi competenti poenitentia, poterit non minus utiliter quam misericorditer dispensari.

Gratia laboris fugiendi non potest renunciari, h. d. Ceterum a ob alias causas renunciacionem affectant audiendi non sunt: dum forte aliqui laboris angustias declinantes, ad ocium, aduersus gloriosum Pontificis exemplum, aspirare contendant.

Episcopus qui semel ad vitam Monachalem transiit, non potest rursus ad Episcopalem dignitatem reverti, h. d. Accidit autem interdum, ut Episcopus humilitatis & poenitentiae causa, ab Ecclesia sua remouetur: quod tunc contingit, cum quis Apostolica concessione ab Episcopali sede ad Monachalem descendit subiectionem. Quo casu alius in locum eius subrogari poterit: ille vero rursus, Constantino-politano b Concilio vetante, nequaquam valebit.

Impeditur administrare Episcopatum, & propterea Monachus, cessante impedimento, potest reverti ad Episcopalem dignitatem.

Ceterum e speciales quidam casus inveniuntur, in quibus, praedicto Concilio non obstant, is qui vitam monachalem elegit, rursus licite potest ad Episcopatum assumi. Si enim quis, persecutionis rabie laevitate, vel praedictis aduersa valetudine corporis, cum proficere nequeat in regimine pastoralis, de superioris auctoritate ad monasticam vitam descendat: persecutionis vel aegritudinis impedimento cessante, ad Episcopalem poterit rursus dignitatem. Idem iuris est, si quis propter doctrinae defectum, locum regiminis deserat: auctoritate Apostolica ad ocium se contulerit monachale: nam si per exercitium lectiois, scientiae reperit margaritam, proculdubio denuo vocatus ad Cathedram pastorem, redire poterit.

Affectus Episcopatum simoniae, sed igno exteri, si postea regularis, licet ad primam reverti non possit, aliam tamen Episcopatum consequi poterit.

Vltus a si quis incensus cupiditate parentum fuerit Episcopatum adeptus, & hoc comperio de licentia superioris illum dimittens, observantiam elegerit regularem, etiam ad Ecclesiam eandem redire nequeat, ad aliam tamen promoveri poterit: Constantino-politani Concilii constitutione non obstante: quam obtinere oportet, cum poenitentiae causa, quam Episcopatum retinens praeterire non valebat, vitam quis elegerit monachalem.

Ad eum si res debet renunciatio, ad quem scilicet confirmatio, haec dicit.

Abbas e quoque, qui Romano immediatè subditus est Ecclesiae, nisi licentia a Romano Pontifice legitime impetrata, sui regiminis oneri renuntiare minime poterit: quod si Episcopo subiectus sit, cum ejusdem permissione locum suum licito iure poterit relinquere. Et hoc generale est in praebendis, & ceteris minoribus beneficiis, ut apud eum fieri debeat renunciatio, ad quem pertinere dignoscitur confirmatio: ex quo apparet potest, quod resignatio facta laico s, nullam iuris obinet firmitatem.

Papa potest renunciare Papatu, h. d.

De Romano Pontifice quaxitam est, an, quia nullum habet superiorem in cuius manibus resignare possit, Pontificatus ex causa cedere valeat? & super hoc Caeselinus quintus haesitationis cuiuslibet volens occasionem amputare, & statuit & decrevit, Romanum Pontificem posse libere resignare.

Per procuratorem renunciari potest, & quatenus valde renunciatio facta a procuratore vocato, h. d.

Orestes b autem quis non solum per semetipsum resignare, verum etiam per procuratorem: qui, si ad ce-

a Dec. nisi. s. verum. b Cum hoc nequaquam. c Ca. post translationem. s. ceterum. extr. cod. in de renunt. d Dec. post translationem. s. rursus. cod. tit. e Cap. si. ubi gl. extr. cod. f Ca. quid in dubio. extr. cod. tit. g Ca. de renunciat. in 6. h Clem. uni. cod. 6.

demum Pontificali aut alii cuiuslibet dignitati vel beneficio, sponte ac libere constitutus fuerit, si postmodum ignovans re-voctus fuerit, tenebit cessio per eum facta, an tequam ad ipsius procuratoris, vel illius in cuius manibus cessio fuerat facienda, notitiam revocatio huiusmodi fuerit deducta: nisi forte per ipsos, aut alios dolo malo factum fuerit, quò minus ad eos, vel eorum alterum, ante cessionem revocatio perveniret.

Quis impetravit cedendi licentiam, compellitur renunciare. h. d. Aliud juris est, si qui cedendi licentia cum instantia postulata, atq; ea obtenta, levitate forte cedere prætulerint: eos enim ad cedendum compellendos esse, generali Concilio e statuitur.

DE DEPOSITIONE, SEV DEGRADATIONE.

TITVLVS XX.

Spirituale conjugium dissolvitur per degradationem. h. d. Per degradationem quoq; conjugium Ecclesiæ & Episcopii dissolvitur. Nihil enim est aliud degradatio, quam de gradu dejicere: quod infirmitur est ad similitudinem & exauthorationis ejus qui militie defrauit armate: cui tam militariorum, quàm etiam insignia ob delictum detrahuntur.

Duplex est degradatio, verbalis & actualis. h. d. Verbalis est degradatio duplex, verbalis scilicet & actualis habet. assistente certo Episcoporum numero, depositionis fertur sententia. Actualis vero, sive solennis est, cum non solum fertur sententia, verum etiam ab eo qui degradandus est, vestes & singula insignia sui ordinis gradatim auferuntur. Cujus ordo ac series latissime Bonifaciana constitutione demonstratur.

Proprius sibi Episcopus potest deponere constitutus in minoribus ordinibus: sicut in majoribus. h. d.

Quòd e autem dictum est, Episcoporum numero assistente, sic intelligi oportet, si de Episcopo, aut illo degradandus agatur, qui sit in majoribus ordinibus constitutus. Ceterum si de is agatur qui minoribus tantum insigniti sint, proprii Episcopi sententia, absq; ullorum Episcoporum intervencione, latens erit.

In degradatione sacerdotum ob causam hæresis, potest procedere sibi Episcopus delinquentium, cum suis minoribus prælatis. h. d.

Quinimò interdum etiam si Presbyter, vel in sacris constitutus degradandus fuerit, plurium Episcoporum intervencione necessarius non erit: nam tales, si pro hæresis & seculari curie tradendi, vel perpetuo immutandi sint, quia Episcoporum numerus facile convenire non potest, solus Episcopus, convocatis Abbates & aliis prælatis, vniq; suæ diocesis pietate ac bonis artibus instruitis, degradare poterit.

Degradatus traditur curie seculari, & pro eo debet Ecclesia an-tercedere. & degradatus se miseri facere, excommunicatur. h. d.

Leticus igitur ob grave flagitium degradatus, cum ab Ecclesiastico foro fuerit projectus, seculari curie traditur puniendus. Unde celebranda h erit talis degradatio seculari præsentie potestate, & cum perfecta fuerit, pronuntiandum, ut secularis iudex degradatum, tanquam clericali privilegio exutum, in forum suum recipiat puniendum: pro quo tamen Ecclesia debet intercedere, ut citra mortis periculum in eum sententia moderetur: & si impetaverit, & degradatus penz su-

perites fuerit, ab administratione sui ordinis debeat abstinere. Quòd si cingulo militie cinctus extiterit, temerario sibi dudum commisso mædici in perisurum atrachare ministerium, eum ad Ecclesiam ex canone Apofolorum erit abscindendus.

DE SACERDOTIBVS IN INFERIORI GRADU CONSTITVTIS

TITVLVS XXI.

Sacerdotes inferioris gradus, seu Presbyteri, cum ipsi ab obiter tractatum esse, h. d.

Nunc descendamus ad sacerdotum inferiori gradu constitutos: subsequenter postea illi dicentur, qui licet sacerdotum non sint, tamen constituti reperimur: ac detum de his paucis humiliora in domo Dei necessarium manducantur. habent, qui in minoribus ordinibus dicuntur, de quibus omnibus, si quid superius locutus fuero, poteritis quàm ex proloquo locuti sumus, hactenus sacerdotum sunt Presbyteri.

Sacerdatus in duas classes dividitur, scilicet in veteri testamento, quàm novo. h. d.

Et a non inelegerit sacerdotem in duos cates, ubi dicitur: Haec enim dicitur, in veteri testamento a Deo per Moysen legitime constitutus, qui ex preceptis Domini Aaron in summo Pontificatus, filios vero eius inuinxit in minores sacerdotum: quos etiam in novo ab ipso Christo, qui duodecim Apofolos, tanquam majores sacerdotum, sequebatur, tanquam minores instituit: Petrum vero quàm summum sacerdotem elegit, dum ei prae omnibus & petri cathedra ves regni caelorum tribuit.

Presbyteri & Episcopi idem nomen habent, sed in veteri testamento, sed in Episcopum dicitur, h. d.

Presbyterium & antem & Episcopum tamen, ut antem Polim existit, affimem, & aliud nomen aliud depon- tis fuisse nomen. Sed cum multi in Episcopum tamen, Presbyteri constituti essent, in remedum faceret, & habitum esse, ut per illos nomen eligerem, qui curia effat præponendus: electum autem Episcopum tamen, conuenientes Presbyterorum: quorum egra Episcopum vltimo ad hoc crevit honor, ut illis tanquam filiis corporis, & re, nec iam pro sacerdotibus habentur: qui libi multum Episcopi disciplina & providentia gubernantur.

Presbyter appellatur, prius a pœdantem, quàm a pœdantem.

Presbyteri dicitur, magis tamen sapientia, & magis temperantem, quàm corporis canonicum.

Quis sit Presbyterorum potestas, & auctoritas. h. d.

Episcopi igitur ac Presbyteri non potest esse, quàm in sacris ministerium, quod in Presbyteri enim, quæ gerere potest Episcopus, quod in Presbyteri vero nullo pacto potest attingere. Propagandis quoque suo iure, quodam illius permissione, & respectu, quodam Episcopi etiam Episcopo præsentie celebrant, & de sacris sanctificato oleo ungitur, benedicti, & de sacris peccatis penitentes, vel in extremis agentes, huiusmodi reconciliationis admittendi potestatem habent. Nam Episcopo permittente h, aut alius cognate necessitate

a Dist. 21. in summo & per totum. b Canon. h. d. c. v. d. 21. dist. 21. c. Canon. non videri. dist. 21. e. Canon. dist. 21. f. Canon. quibus. g. Canon. quibus. h. Canon. quibus. i. Canon. quibus. j. Canon. quibus. k. Canon. quibus. l. Canon. quibus. m. Canon. quibus. n. Canon. quibus. o. Canon. quibus. p. Canon. quibus. q. Canon. quibus. r. Canon. quibus. s. Canon. quibus. t. Canon. quibus. u. Canon. quibus. v. Canon. quibus. w. Canon. quibus. x. Canon. quibus. y. Canon. quibus. z. Canon. quibus.

a C. quidam eedendi. extr. eod. sit. b C. 2. h. actuali. de par- nis. in 6. c. ca. 2. h. verbalis. de parri. in 6. d d. cap. 2. e Canon. h. quibus. in 15. quest. 7. f Canon. si autem. in fin. d. 15. q. 2. g Canon. 2. de heret. in 6. h Canon. novum. extr. in verbor. significat.

et baptizatos sacro linere chrismate, & virgines Deo dicare, Presbyteris conceditur. Ecclesias vero erigere, consecrare, reconciliare, sacrum chrisma conficere, Clericos ordinare, excommunicare, penitentes publice reconciliare, solis Episcopis reservatur.

DE IIS, QUI IN SACRIS SVNT CONSTITUTI. TITVLVS XXII.

In sacris constituti sunt Diaconi, & Subdiaconi: & Diaconi debent Episcopum custodire, sacerdotibus celebrantibus assistere, novum testamentum predicare: Eucharistiam vero presente Episcopo vel Presbytero, populo erigere non possunt. h. d.

Sicut autem Episcopi Presbyteri, ita etiam & utriusque debent obedientiam Diaconi: ad quos Episcopus quodam modo laetatur, aut divina verba per delectationem pollutantur. Sacerdotibus quoque celebrantibus in omnibus assistent, Evangelium ad populum predicant. Sed nec baptizare a presente Episcopo, aut Presbytero, nec Dominici corporis Eucharistiam populo erogare audent debent, nisi praedictis omnibus longius fortasse constitutis, necessitas ad id extrema eos compellat.

Trinitas Ecclesia non habuit Subdiaconos, & apud antiquos Subdiaconatus non reputabatur inter sacros ordines: sed postea & in iure inter sacros corpus esse haberi: & Subdiaconus potest eligi in Episcopum. h. d.

Diaconos & licet & Ecclesia primitiva legatur habuisse, talis tamen ordo apud antiquos inter sacros non numerabatur: paulatim tamen post aliquot temporum curricula ceptus est & Subdiaconatus inter sacros ordines reponi, eiusque ad similitudinem tam Presbyterorum, quam Diaconorum contentia f. fuit imperata, Cuiusmodi multae, an in Episcopum Subdiaconus eligi videret, hesitaret, novissime g. post Urbanum Innocentium processit constitutio, quae, ut is quoque in Episcopum libere eligi valeat, declaravit ac statuit.

Inter quos versetur officium Subdiaconi. h. d.

Diaconum h. igitur Subdiaconus subsequitur: ad quem calicem & patinam ad altare deferre pertinet, & levitis tradere, eiusque ministrare. Vrecolum quoque, & aquam manile, & manutergium tenere, Episcopo, Presbyteris, & Levitis pro lavandis ante altare manibus aquam praebere.

Subdiaconus potest qui ordinari in decimo octavo aetatis, Diaconus in vigesimo, Presbyter in vigesimo quinto. h. d.

Sicut autem Subdiacono minus creditur, quam Diacono: & Diacono minus, quam Presbytero committitur: ita ad Diaconatum minor aetas, quam ad Diaconatum, & ad Diaconatum minor, quam ad Presbyteratum suffragatur. Poterit igitur hodie i. quis, nisi aliud Canonum obstat impedimentum, decimo octavo natuansano ad primum sacrum ordinem, vigesimo ad secundum, ad Presbyteratum vigesimo quinto promoveri. Proprie sacerdotes appellantur qui Eucharistiam conficiunt, improprie etiam Diaconus & Subdiaconus.

Diacimus autem Diaconum & Subdiaconum non esse sacerdotes, proprietatem sermonis attendentes. Proprie & enim sacerdos is est appellandus, cui sacrificium corporis & sanguinis Domini in altari confice-

re permittitur. Ceterum & ipsi interdum sacerdotes appellantur, sed per abusum. Vidimus haec de deis, qui in maioribus sunt ordinibus constituti: nunc videamus de his, qui in Ecclesia Dei minoribus sunt ordinibus insigniti.

DE IIS, QUI SVNT IN MINORIBVS ORDINIBVS CONSTITUTI. TITVLVS XXIII.

Minores ordines sunt Acolythatus, exorcistatus, lectoratus, & officiaratus. hoc dicit.

Vnt igitur in Ecclesia alii minores ordines, qui sine sacramentali unctione, sola Episcopi benedictione, cum quadam vaforum vel indumentorum distributione, praestantur: ut sunt, Acolythus, Exorcista, Lector, Officiarius. Acolythus a est is, ad quem praeparatio luminum, & qui ceruum (a quo nomen quoque duci) deferre debet, quique suggesta pro Eucharistia subdiaconis praeparat. Exorcista h. is est, qui exorcismos memoriter retinere debet, manusque super emergentes & catechumenos in exorcizando imponere. Lector a autem is appellatur, qui lectiones debet pronuciare, & ea, quae Prophetae vaticinati sunt, populis predicare. Officiarius a pertinet claves Ecclesiae, ut claudat & aperiat templum Dei, & omnia quae sunt inus extraque, custodiat, fideles recipiat, excommunicatos & infideles provido iudicio repellat.

Psalmistatus est minor ordo, & potest conferri a solo presbytero. hoc dicit.

Est & psalmista, id est, Cantor, qui absque scientia Episcopi & presbytero solum jubente, officium suscipit cantandi: qui & ipse, licet apud antiquos dubitatum fuerit, inter minores ordines ceptus est annumerari f.

Constitutus in maioribus ordinibus nullo pacto matrimonium contrahere possunt, sed constitutus in minoribus possunt: sed si contrahant, privantur beneficiis & dignitatibus Ecclesiasticis. h. d.

Horum autem & sacrorum valde dilata est conditio: siquidem illis ita est continentia imperata g. ut nunquam ad matrimonium aspirare valeant: his autem, si ad superiores ordines proveli noluerint, matrimonium contrahere minime interdicitur: sed eo casu non solum ad sacros ordines, & Ecclesiasticas dignitates, & administrationes admittendi non sunt: sed etiam h. beneficiis, quaeunque forte haberint, privandi erunt: nana nec ea sine pravo exemplo possunt & gravi scandalo retinere i. & tales bona Ecclesiastica dilapidare solent. Hucusque singulariter tam de maioribus ordinibus quam de minoribus breviter tractatum fuit: exponamus nunc aliqua, quae tam majorum ordinum, quam minorum, sunt communia.

COMMVNIA TAM MAIORVM, QVAM MINORVM ORDINVM. TITVLVS XXIV.

Minores debent Majoribus exhibere reverentiam, majores vero minoribus amorem & charitatem. h. d.

In primis admonendi sunt ii, qui minori sub ordine constituti sunt & officio, ut iis, qui aus ordine precellent, aut officio, reverentia & obedientiam h. exhibeant, nec per temeritate alter alterius partes sibi vindicent. Majores quoque meminerint, se majores esse, non dominos: & ob id inferioribus non tanquam subditis dominantur, sed

a. Can. 1. §. ad acol. dist. 25. b. d. can. 1. §. ad exorcistam. c. d. can. 1. §. ad lectorem. d. d. can. 1. §. ad officiarum. e. can. Psalmista. dist. 23. f. gl. in vers. Psalmista. can. 21. dist. 2. & can. 1. vers. ad Psalmist. 23. dist. 21. g. dist. 20. & 22. per notum. h. Ca. 1. c. quod ad. & ca. diversis. ext. de cler. conjug. i. C. cum decorem. extr. de cleric. conjug. k. Can. a subdiacono. dist. 21. gl. 2. c. ad auri. extr. de temp. ordin.

a. d. can. quatuor. dist. 63. & can. 1. vers. ad Episcopum. 23. dist. 21. b. Can. Diaconi septem. §. ut igitur. dist. 93. & can. seq. c. can. 1. vers. ad Diaconum. dist. 21. d. Can. constat baptisma. de consecrat. dist. 4. e. c. a. multi. extr. de aetate & qualitat. f. can. 1. vers. ad Subdiaconum. dist. 21. g. d. c. a. multi. extr. de aetate & qualitat. h. Can. 1. vers. ad Subdiaconum. dist. 21. i. Clem. fin. de aetate & qualitat. k. Can. 1. vers. factus. dist. 21.

manumissi sunt, cum adhuc servitutem quandam servire videntur, sunt ad clericatum ordinem promovendi: quod si contra factum fuerit, tam ordinantem, quam ejus qui sacro precinctus est, cingulo, Canonice poenis coercenda est. Et si tamen servus sciente domino fuerit ordinatus, ex hoc liber erit & ingenuus.

Manumissus ab Ecclesia, ut eidem serviat in divinis, non potest si transferat ad aliam Ecclesiam: secus si simpliciter fuerit manumissus. h. d.

Quod si quis Ecclesie servili conditione obnoxius, ab eodem manumittatur, ut insignitus ordine clericalem ea perpetuo serviat in divinis, liber factus & ordinatus, ad aliam se transferre non poterit: sed si abfolvatur manumissus fuerit, ad aliam transferendi non erit licentia neganda.

Monachi non ordinantur, nisi de licentia Abbatis.

Monachi quoque, nisi de sui fuerint Abbatis voluntate prepositi, ad ecclesiastica non sunt officia promovendi.

Licentia concessa ad superiorem religiofo, ut possit consentire provisione de se facta, non valet. h. d.

Clericus si adhuc agit cum religiosis, non solum circa ordines, sed etiam circa electionem, vel provisionem quamlibet: si cui enim ad superiore suo licentia concedatur, ut electioni, vel provisioni, si quam de ipso fieri contigerit, suum accommodare possit consensum, qui ambitionis vitio viam parat talis licentia, nullius finitibus existit.

Non potest quis ab extraneo Episcopo ordinari, nisi de licentia suorum: quos concedere potest etiam vicarius & capitulum, si sedes vacet, vel qui administrat. h. d.

Patri ad ratione constitutum est, ne quis aliena diocesis vicarium proprii superioris licentiam ordinari audeat: quam tamen Episcopo in remotis agente, dare poterit ipsius in spiritualibus Vicarius generalis, vel sedevacante Capitulum, seu is ad quem tunc temporis administratione spiritualium nofcitur pertinere.

Itali Episcopi non debent ordinare Ultramonachos, nisi de licentia Papa, vel sui ordinarii. h. d.

Et hoc quidem non solum obtinet Italis ordinariis in Italia, verum etiam exteris. Etenim illos nullum Italicus Episcopus ordinare debet, nisi vel à summo Pontifice specialem habeat licentiam: vel ab Episcopo, de cuius diocesi traxerit originem ordinandus, vel in aliqua diocesi beneficiatus existit, per ejus parentes literas cautionem rationabilem continentem, quare ipsum nolit vel nequeat ordinare: & si qui contraverint, censuris canonicis coercentur, prout latius ex Clementis IV. constitutione apparet.

Homicida voluntarius non potest promoveri, & promotus est deponendus: secus de necessario. h. d.

Patri delicti ratione qui ordinari prohibetur, ut cum homicidium, aut aliud capitale crimen factum, aut precepto, aut consilio perpetraverit: & per surreptionem promotus, deiciendus erit, dicente Domino, si quis per malitiam & aut per insidias hominem occiderit, ab altari non est dicitur: De eo itaque homicida intelligendum est, qui voluntate committit homicidium. Ceterum si qui necessitate maxima acritati, effugere nullo pacto valentes, homicidium admiserint, nullam ex hoc irregularitatem incurunt.

Fortuitum homicidium commissum, dum dabatur opera res illata, potest quem primo veri. h. d.

Quod si neque voluntarium fuerit, neque necessarium, sed fortuitum, distinguendum est, num is

a. Cui libentis, extra de ser. non ordi. b. canon. i. dist. 30. c. ad. extra de temp. ordi. c. et. si. de elec. d. c. a. & si. de temp. ordi. in 6. e. cap. i. de temp. ordi. in 6. f. can. si quis volens. in 6. de ser. non ordi. & extra de homicid. g. c. extra de homicid.

cujus occasione perpetratum fuerit, illiciti rei daret operam, an licite. Si illiciti rei, dans operam, ut puta, vetito ludo incumbens, casu homicidium perpetraverit, vel bello etiam contra infideles sese immittens, volens Christiani nominis hostem interfecerit, nec à sacris Ordinibus promovendus est, & promotus non solum ad superiores ascendere prohibendus est, verum etiam in subministrare plane ex dispensatione in inferiore ministrare sustinendus erit.

Si dans operam rei licite, ex negligentia homicidium commissum, irregularitatem incurrit: scilicet, si non ex negligentia, sed mere casuali. h. d.

Ed d. & si licite rei opera dabatur, nec tamen debitam quis operi suo adhibuit diligentiam, ex quo homicidium sequutum est, ab omni ministerio altaris excludendus erit: quod in eo responsum est, qui puerum ex intuitu discipule ita percussit, ut ex percussione expiraverit, vel ex ea in aliam infirmitate incidit, ex qua comperit fuit expirasse. Preceptoris enim nimia severitas culpam assignatur. Diverfum statuitur, si nulla culpa subsit: ut in eo accidit, quo campanas fulgante, ut signodato conveniret populus ad divina, tintinabulum, cadens, ita subjectum puerum percussit, ut ex vulnere decesserit: nam cum is culpam penitus expers fuerit, nullam incurrisse nofcitur irregularitatem, etiam de homicidio veniam postulaverit. Bonarum enim mentium est: ibi etiam culpas agnoscere, ubi culpa non est.

Insultus, furtes, dormientes ex commissio homicidio non incurunt irregularitatem. h. d.

Idem q. constitutum est de infantibus, furiosis, & dormientibus, qui si hominem mutilem, vel occidant, nullam ex hoc irregularitatem contrahunt.

Clerici facientes querelam de suis malis factis, non sunt irregulares, etiam si Iudex motum ibi iugerat. h. d.

Idem & de clericis b. qui de iniuriis sibi illatis apud Iudicem conqueruntur, protestantes quod ad vindictam, seu sanguinis penam non intendunt. Nam si Iudex iustitia exigente mortem delinquentibus inferat, accusatoribus imputari non debet: alioqui si propter huiusmodi metum, quia scilicet Iudex ad penam sanguinis posset procedere, si conqueri non auderent, daretur plerisque materia trucidandi eos, & ipsorum bona passim invadendi.

Publice penitentes non possunt promoveri, possunt tamen in necessitate deputari in aliquo minorum ordinum. h. d.

Poenitentes quoque tam ad sacros ordines, quam etiam in simos promoveri non debent: quod utique non de omni poenitente intelligendum est, sed de eo tantum, quem publice ac solemniter poenituit: quæ poenitentia semel tantum in ecclesia conceditur. Placuit tamen Toletano Concilio i. si necessitas aut usus exegerit, inter officarios, vel lectores huiusmodi poenitentes posse collocari.

Qui exercebant officia secularia, si honeste sunt, post reddita rationia possunt ordinari: secus est de usurariis. h. d.

Is m. illi similes sunt, qui negotiis & officiis secularibus servant: quorum tamen vita si post deposita onera, & reddita rationia deprehensa fuerit inculpata, omnibus possunt muneribus honestari. Quod si quis ultras, dum negotiaretur, exercuisse comperus fuerit, non solum ordinandus non est, verum etiam ordina-

a. Ca. continebatur, extra de homicid. b. can. clericum qua. & canon. seq. dist. 30. c. d. ca. continebatur, in fin. d. c. continebatur, extra de homicid. e. can. Prebyterum, extra de homicid. f. c. Ioannes sacerdos, dist. de homicid. g. Clem. I. de homicid. h. ca. 2. de homicid. in 6. i. canon. canonem apud. dist. 30. k. can. si quis post. 4. post. 7. d. dist. 30. l. can. placuit, d. dist. 30. m. can. extra de obligatum ad rationem ordi. vel non. n. canon. 2. dist. 30.

teus deponendus a. Mens enim avida, nec abstinere novit...

Dem statuendum est de eo, qui quasi dona Dei empium...

De e fure, an ad sacros ordines promovendi potest, quare...

Ed est nullam quis delictum perpetrasse deprehensus...

Ed est nullam quis delictum perpetrasse deprehensus...

Presbyterorum h quoque, filii a sacris ministeriis accendi...

Bigamus, & qui uxorem duxit viduam, etiam, vel maritum...

Item l repellendi sunt bigamus, & qui viduam, vel...

Bigamus est, qui duas duxit uxores, & qui secundas nuptias...

St autem bigamus n, qui duas habuit uxores, sive...

quantum in ipso fuit, secundas nuptias contractas...

Absterge ex necessitate promovendi potest...

Dem lucis est de deo, cui vel vi, vel in causibus...

Ed est nullam quis delictum perpetrasse deprehensus...

Presbyterorum h quoque, filii a sacris ministeriis accendi...

Bigamus, & qui uxorem duxit viduam, etiam, vel maritum...

Item l repellendi sunt bigamus, & qui viduam, vel...

Bigamus est, qui duas duxit uxores, & qui secundas nuptias...

St autem bigamus n, qui duas habuit uxores, sive...

DE PRÆBENDIS, ET ALIIS BENEFICIIS

TIT. V. DE PRÆBENDIS

Commota & dependente sunt simul tractanda h d.

Rebenda nihil est aliud, quam locus personarum...

Rebenda nihil est aliud, quam locus personarum...

Rebenda nihil est aliud, quam locus personarum...

DE PRÆBENDIS, ET ALIIS BENEFICIIS

TIT. V. DE PRÆBENDIS

Commota & dependente sunt simul tractanda h d.

Rebenda nihil est aliud, quam locus personarum...

Rebenda nihil est aliud, quam locus personarum...

Rebenda nihil est aliud, quam locus personarum...

a Can. si quis clericorum, dist. 47. b Ca. virum an si, dist. 47. c Ca. 2. m. si. de. 23. & 1. q. 1. per totum. d Ca. seditionarios, dist. 49. e Ca. extr. de. 23. & 1. q. 1. per totum. f Ca. 1. & seq. dist. 37. g Ca. confirmandum est, in si. dist. 30. h Ca. 1. dist. 36. & can. 1. extra, de fili. prelati. i d. can. 1. & seq. de. 23. k Ca. ad hoc, extr. de fili. prelati. l Ca. parentibus, & seq. & can. qui viduam, dist. 33. cap. 1. & 3. per totum. m. ex. de bigam. n Ca. debitum, extr. de bigam. in si. o glo. pen. ca. pe. dist. 36. p Ca. nuper, & c. extr. de bigam.

a Cp. extr. de biga. b dist. 47. in si. c. per totum. d Ca. si quis a. media. can. de. 23. & 1. q. 1. per totum. e Ca. si quis a. media. can. de. 23. & 1. q. 1. per totum. f Ca. si quis a. media. can. de. 23. & 1. q. 1. per totum. g Ca. si quis a. media. can. de. 23. & 1. q. 1. per totum. h Ca. si quis a. media. can. de. 23. & 1. q. 1. per totum. i Ca. si quis a. media. can. de. 23. & 1. q. 1. per totum. k Ca. si quis a. media. can. de. 23. & 1. q. 1. per totum. l Ca. si quis a. media. can. de. 23. & 1. q. 1. per totum. m Ca. si quis a. media. can. de. 23. & 1. q. 1. per totum. n Ca. si quis a. media. can. de. 23. & 1. q. 1. per totum. o Ca. si quis a. media. can. de. 23. & 1. q. 1. per totum. p Ca. si quis a. media. can. de. 23. & 1. q. 1. per totum.

ordinati essent, in injuriam ordinantium inanes essent. Præsertim tamen benignius agi ceptum. Constitutum est. a. ut si Episcopus aliquem sine certo titulo, unde vitæ necessaria percipiat, ordinaverit, tunc ipse aut ejus successor, ordinatio necessaria subministrat, donec ei in aliqua Ecclesia convenientia clericali militæ stipendia assignentur.

Mandatum suscipiendi de ordinibus conferendis certis personis, non potest esse liberum, sed mandatum, scilicet, si sit mandatum generalis, vel ordinatum licentiam concedens.

Quod si Episcopus h. mandato alterius in aliena diocesi ordinem celebret, distinguendum est, an de certis personis mandatum susceperit, an generale & expressio nomine. Primo enim casu mandans, secundo mandatum suscipiens, in ordinato vitæ tenebitur necessaria ministrare. Et autem quibus a diocessano datur licentia, ut leges voluerint Episcopo, ad sacros ordines promoveri possunt, ad præmissa non qui ordinant, sed qui licentiam dant, obligantur: nisi e. tamen ordinatus de paterna hereditate vitæ possit habere subsidium.

Præbenda conceduntur per collationem, & per institutionem, & singula rebu. singulari sunt imponenda nomina. h. d.

Conceduntur autem præbende vel beneficia duobus modis per collationem, & per institutionem. Collatio est libera quædam præbende concessio. Instituto est præbendæ iuris ad præsentationem patroni facta ministerio, quæ licet & ipsa collatio possit appellari, commotus tamen est in præsentibus singulis causis singulis appellationibus distingui.

DE COLLATIONIBUS.
TITULUS XXVII.

Extr. cap. i. de consuetud. h. d.

Conferuntur autem præbende vel beneficia aut ab ordinario, aut ex mandato legati sedis Apostolicæ, aut Pontificis referipto. Ordinarius collatoris est, quem aut consuetudo approbavit, aut iuris designationibus ut, Episcopus, Capitulum.

Episcopus & capitulum habent potestatem conferendi collationem, non potest esse alter, nisi in non falsis impedimentum, conferre: & si Episcopus potest conferre, tamen de consensu capituli, ut quod sit impedimentum, capitulum non potest se in collatione impedire, nisi Episcopus sit negligens in removendo impedimentum: & mortuo vel absente eo, cuius consilio interveniente sit conferendum, non est ob id differenda collatio. h. d.

Quam conferendi potestatem Episcopus & capitulum communiter habent, communitè, interdum disjunctim: & communitè e., alter sine altero illam exercere non potest, nisi vel mortis, vel suspensionis, vel majoris excommunicationis impedimentum in altero adesse contigerit. Cum vero ad solum Episcopum cum consilio sui capituli, vel ad solum capitulum spectat collatio, eo defuncto, vel suspeso, nisi Episcopus in potestata relaxatione suspensionis sit in mora, capitulum se non potest introritare. Vbi vero & collatio ad aliquem cum consilio Episcopi pertinet, si quid illi humanitas contigerit, non est ob hoc vacans beneficii collatio differenda. Idem non est Episcopo adeo in remota agente, ut brevi non possit illius haberi presentia: quia in petendi vel expectandi mora vacans beneficii possit imminere periculum.

In Ecclesiis tunc vacant per sex menses, ad capitulum beneficii devolvitur. h. d.

Adem ratione, ubi ad solum Episcopum spectat collatio, si per sex menses ad conferre distulerit, ad capitulum devolvitur. Ex contrario, si ad solum capitu.

a. Ca. Episcopus extr. eod. tit. b. l. si Episcopus eod. tit. in 6.
c. Cap. in si. extr. eod. tit. d. C. de rez. jur. in 6. e. Ca. in p. de iud. vacan. in 6. f. d. ca. 1. cum vero. g. d. ca. 1. ubi in 6. h. Ca. in si. extr. de concess. præb.

lum pertinuerit, & infra præscriptum terminum hoc non fecerit, Episcopus cum religioforum virorum consilio exequetur: quod si omnes forte neglexerint, Metropolitanus absque contradictione disponit.

Regularibus prælatu non consentitur intra sex menses, si devoluto ad ordinarium. h. d.

Item statuitur in regularibus prælatu: si enim quavis beneficii ad illam dispositionem spectantia intra constitutum tempus conferre negligant, locorum diocessani in non exemptis propria, in exemptis verò Apostolica auctoritate eorundem negligentiam iuxta præscriptum in Vienenfi consilio modum supplebunt.

Tempus devolutionis curiæ filium non impeditur, & à die notitia. h. d.

Tempus autem sex mensium, nec currit legitime impeditur, & à die notitia, non à tempore vacationis erit computandum.

Devolutio non habet locum in Ecclesia non numerata, vel quando dignitas est suppressa. h. d.

Hæc a autem demum obtinent, si in Ecclesia erat distinctio præbendarum, & certus Canonicozum numerus. Ceterum, si neque distinctio præbendarum, nec certus si Canonicozum numerus, Lateranensi concilio de beneficiis ultra sex menses vacantibus locus non erit. Idem etiam obtinet, si per capitulum vacans dignitas legitime fuerit sublata.

Sede vacante capitulum non fungitur vice Episcopi in conferendo: & cessante causa, cessat & effectus. h. d.

Leet autem ob negligentiam Episcopi, conferri potestas ad capitulum devolvatur, sede tamen vacante b in collationibus præbendarum Episcopi vice non fungitur: cum eo casu nullius superioris possit argui negligentia.

Circa collationem factam post devolutionem, dispensari potest. h. d.

IS quoque, qui nimium cessando conferendi lus amiserit, si post lus collationis devolutum, nihilominus viris idoneis de beneficio providere voluerit, quamquam ob temporis lapsum collatio iure non tenet, ex dispensatione tamen & benignitate tolerari poterit.

Legati missi, vel nati vigore sui legationis, non conferunt nisi sibi reservatis concedatur: sicut est in legato de latere qui conferunt, & sine mandato speciales, etiam invito patrono Ecclesiastica. h. d.

EX d legationis quoque munere conferendi competit facultas, quod tamen non indistinctè obtinet. nam si ve missi fuerint, sine suarum prætextu Ecclesiarum aliqui legationis sibi vindicant auctoritatem, ex ipsa legatione nullam habent conferendi potestatem, nisi hoc alicui specialiter indultum fuerit. His autem quos Rom. Pontificis latus & comitatus illustrat, legatione fungentibus sine specialia concessione, etiam Ecclesiastico patrono invito, conferendi facultas competit. Sicut enim honoris prærogativa latantur, sic eos auctoritate fungi congruit ampliori.

Legatus de latere non confert cathedrales Ecclesias, nec regulares, nec dignitates post Pontificalem majores, nec potest eodem tempore in eadem Ecclesia plures reservationes facere. h. d.

Ed tamen nec cathedrales e., nec regulares, aut collegiatas Ecclesias, nec Ecclesiarum cathedralium dignitates ad quas per electionem promoti primum post Episcopum obtinent locum, veluti Archidiaconatus, iuxta dispensationem aut provisionem reservare possunt. Nec plures beneficiorum reservationes eodem tempore, in eadem cathedrali vel collegiata Ecclesia, vel ad eandem collationem pertinentium faciet.

Reservationes legatorum expirant finita legatione. h. d.

ILle quoque, quas iure fecerint, dummodo ad beneficiorum jam vacantium collationem non sit processum,

a. Ca. ex parte extr. de concess. præb. b. C. extr. ne sede vacante. c. C. lateran. ext. de supplen. negl. præl. d. C. 1. de off. leg. in 6. e. C. de liberat. de off. leg. in 6.

31

eo ipso, quod illorum finitur legato, penitus evanescent, nec executores dati amplius ea conferre poterunt.

Taciturnitas habiti beneficii invalidat provisionem legati non ordinarii. h. d.

Ed. nec aliter beneficium obtinent ab Apostolice sedis legato facta collatio valebit, quam si de eo, quod tunc provillus obtinet, mentio facta sit specialis, licet in aliorum ordinariorum collationibus minime requiratur.

Esce ante acceptionem beneficii quis nullum habeat in eo jus, tamen collatio de eo alteri, primo non consentiente, providere non potest: potest tamen primo provisio profici terminus ad acceptandum, quo lapsi poterit beneficium alteri conferri, nisi prius etiam lapsi terminus acceptaverit. h. d.

Lud autem tam in ordinario, quam etiam in legato statum est, quod si cui beneficium contulerint, licet is h. donec collationem ratam non habuerit, nullum jus in eo acquisiverit, in persona tamen alterius, primo non consentiente, de beneficio non libero ab ipsis facta provisio non subsistet: plane notificata collatione, & ad consentiendum termino competenti praefito, si primus non consentierit, eo lapsu beneficium liberè, cui viderint expedire, conferre poterunt. Antequam tamen ipsum alii contulerint, non obstante lapsu termini suum primus collationi poterit accommodare consentium.

Per rescriptum Apostolicum prabenda conferunt purè, in dicto, & sub conditione: & pura collatio est, cum alius simpliciter de beneficio providetur. h. d.

Per rescriptum Apostolicum mandat fieri collatio, aut purè, aut adjecto die, aut sub conditione. Purè, ut cum mandat simpliciter, ut alicui de beneficio, aut prabenda provideatur.

Collatio Apostolica in dicto facta, accedente decreto irritante, legit manus ordinarii. h. d.

Les adicitur collationi, ut cum prabenda conferunt, quam quis intra mensem, & aut alio tempore à vacationis nota duxerit acceptandam: quo casu, cum temporis appositio favorem afferat impetranti, si decreto irritante fuerit appositum, collatio per ordinarium alteri facta, intra praefixum tempus nullius obtinebit roboris firmitatis. Decreti enim appositio, reservatio, executoris inhibito, & his mota, beneficium affectum reddunt.

Publice notum, praesumitur notum etiam privatis. h. d.

Interpretatur autem quem praedicta vacationis habere notiam, ex quo ipsa vacatio in loco vel Ecclesia hujusmodi beneficii publice nota erit. Imputet enim sibi, si hoc casu, quo de ipsius commode agitur, id quod per se vel per alium scire poterit, ignoraverit.

Collatio conditionalis, & concurrente decreto non impletis conditionibus non legit manus ordinarii. h. d.

Sub conditione mandat fieri collatio, ut cum à alicui, si per executoris inquisitionem repertus fuerit vice laudabilis, vel si consensus accesserit capituli, vel alia adjecta conditione, de beneficio provideri committitur: & eo casu etiam appositio irritante decreto, non impletis adhuc conditionibus vacans beneficium per ordinarium, aut per executores ad providendum de tali beneficio datum, liberè conferri poterit.

Obstat taciturnitas obtenti beneficii, etiam modica, nisi provisio sit facta motu proprio. h. d.

Ed multum interest, motu proprio, an ad alterius petitionem de beneficio provideri mandatur: si enim proprio motu, longè pinguius erit mandatum: nam etiam de beneficiis, quae impetrans obtinet, nulla habita mentione, erit hujusmodi provisio valida, qualiacunque fuerint beneficia, & in numero quocunque quae habeat impetrans, cum sibi provisio facta fuerit.

Quod si ad petitionem gratia hujusmodi facta sit, tunc tuncque modicum beneficium faceret vacans, tunc tuncque modicum beneficium faceret vacans, tunc tuncque modicum beneficium faceret vacans.

Collatio facta motu proprio, pluribus beneficiis in eadem Ecclesia simul vacantibus, intelligitur facta de personis: si beneficiis in aqua, ad eum spectat electio, cui gratia est concessa. Idem vero facta ad petitionem alterius, ad unum beneficium impetratum si sunt aequalis, electio, qui alius confertur: & non potest conferri gratia fieri, cum id exprimitur. h. d.

Item si pluribus a in aliqua Ecclesia vacantibus dignitatibus vel prabendis, Rom. Pontifex de hac vacatione incertus, dignitatem vel prabendam, si qua nulli debita in ipsa vacat Ecclesia, cuiquam more proprio conferat, fieri interpretatio plenissima, & ad illam dignitatem seu prabendam erit habenda relatio, quae inter illam majorem censetur esse valoris: quod si factum praesens fuerit, ad eam, quam is, cui conferunt, infra decem dies post habitam de dicta vacatione notitiam, duxerit impetratum, si verò ad petitionem alterius gratia hujusmodi facta fuerit, ad illam erit habenda relatio, quae minoris valoris existit: & si sit aequalis, ad eam, quam is ad quem ipsarum spectat collatio, infra dictum tempus impetratum, postquam sibi hujusmodi gratia erit nota. Nota tamen motu proprio tunc solum gratia fieri censetur, cum hoc praesens casum fuerit.

Solus Papa tribuit jus in beneficiis vacantibus. h. d.

Ed sine motu proprio, sive ad alterius petitionem per rescriptum Apostolicum fiat provisio, certo modo praestat. Nam cum ex Lateranensi concilio mandatum beneficium Ecclesiae tribui aut promitti non debet, necquam vacent, Romanus Pontifex etiam in ipsa ipsa tribuere vacaturis.

Tanti gradus quosdam circa postulantem conferunt per ordinarium legatum & summum Pontificem. h. d.

St ergo inter ordinarium Legatum, ac summum Pontificem circa collationis potestatem, quod praesens ascensus quidam. Nam ad Episcopatum & omnium eisdem balliarum, quae in eius territorio possident, collatio regulariter pertinet: vacaturis tamen potestatem suae dispositioni reservare non potest, de quo mandatum eadem alicuius tribuere. Legatus tamen modo vacantes intra suae legationis terminos Ecclesiam conferat, verum etiam vacaturis (juxta ea quae supra dictum) conservare poterit, licet eidem in vacaturis illius vacatione di nulla sit facultas. At Apostolicus & obique vacatione donare, & vacaturis suae provisioni quocunque modo vacaturis ius tribuere poterit, cum in ipso praesens potestatis.

Si clericus, cum mandatur provideri de beneficio vacante, obligat potestatem prabendam, non potest praesens aliam potestatem in canonico rescripto. h. d.

Nota tamen casu summo Pontifex de vacante prabenda alicui provideri mandatus, si in caso proprio mandatum obtentum est, prabendam, quandoquidem diligenter omittit, non poterit postmodum praesens aliam mandati, nisi antea in canonico fuerit acceptata, aliam in ipsa Ecclesia vacaturam petere.

Habens expellaturam, potest accipere beneficium vacantem primam, vel secundam, vel alteram, curiam tamen accipere non potest. h. d.

Poterit tamen is, cui certis super hoc decretum deputatis ab Apostolica sede hujusmodi gratia concessa fuerit, non solum primum in genere vacantium beneficium vel prabendam: verum etiam, si collationis causa subsistat, secundum & ulterius accipere: nec tamen & expressum, nisi quum vacet, accipere non poterit, ne captandae alienae mortis occasio esse habeatur.

a Canon. fin. de off. lega. in 6. b C. si tibi de prabend. in 6. c Clem. uni. s. f. de concess. prab. d a. Clem. uni. in princip. de concess. prab.

a C. si plurib. de prab. in 6. b C. fin. in 6. c Clem. uni. s. f. de concess. prab. in 6. d C. si tibi de prabend. in 6. e Clem. uni. in princip. de concess. prab. in 6. f Clem. uni. in princip. de concess. prab. in 6.

gratum sedis Apostolicæ tributum quod si de certo acceptatio secuta fuerit, nullam obtinebit roboris firmitatem, ut Bonifacius constitutionis tenore latius continetur.

Rescripto Apostolice dispensationis super pluralitate beneficiorum, maxime circa literas permissas. h. d.
Unde si etiam licet beneficiata persone de alio beneficio, nisi primo illud, quod obtinet, omnino dimittat, provideri non possit, nisi ad Cardinales sint, aut Regum literis per tale tamen rescriptum, maxime circa literas personas, super hac pluralitate dispensari poterit.

Ubi de prioritate beneficij pluribus collati non constat primo posito, deinde major prioritate præfertur. h. d.

Item si a sede Apostolica, aut legato, & ab ordinario eodem die idem beneficium conferatur, & quæ fuerit primò facta collatio, non appareat, nemine possidente, is est ceteris præferendus, cujus conferens ampliore gaudet prerogativa. Hac e ratione & is, qui in aliqua Ecclesia in Canonicos sunt recepti, debent in præbendarum affectatione ceteris, siue legatorum, siue aliorum quorumcumque auctoritate antea fuerint admitti, anteferrî.

Ubi dicitur receptus auctoritate Apostolica. h. d.
Auctoritate dicitur Apostolica receptus & is intelligitur, qui legati, vel alterius mandato, cui specialiter in hoc re auctoritas Apostolica concessa fuerit, recipitur. Sed & si mandatum legati ratum habeat & Rom. Pontifex, atque id auctoritate sua muniat, ex eo receptus non legatus, sed Apostolica intelligitur auctoritate receptus: atque idem est in affectatione præbendæ omnibus post eum receptis in Ecclesia dicta præferendus.

Expressio ejus quod tacite intelligitur, nihil operatur, nisi per alium medium, quomodo tacite intelligitur facta expressio. h. d.

Aliud juris est, si ad quos alias pertinet Canonico receptio, facultas concedatur ab Apostolico, ut aliquid recipiant in Canonicum ejusdem Ecclesiæ, ordinibus forte certum numerum Canonicoꝝ præfignibus non obstantibus: hoc enim casu non Apostolica, sed recipientium censetur auctoritate receptus, nisi quod cum auctoritate Apostolica recipiunt, in literis caveatur expressio. Quod ad eos alias talis receptio non pertinet, Apostolica dicitur auctoritate receptus. Alias vero, si literis impetratæ certi numeri Canonicoꝝ nullam fecerint mentionem, quod illarum occasione factum fuerit, nullam obtinebit firmitatem.

Papa non tenet aliquos pluribus provisionibus, nisi id exprimat. h. d.

Aliud etiam omnitem non est, non solere Apostolicum eundem collatorem pluribus onerare provisionibus, nisi id vel se suis literis expressè fuerit complexus.

Mandata Apostolica sine sunt diligenter custodienda, nec extendantur, nisi ad casus expressos, etiam de consensu, & in præiudicium præcepti. h. d.

Verò autè Apostolice mandati fines diligenter custodiendi, adeoq; non debent ad casus alios, quam expressos, extendi. Unde cum injungitur, ut alicui de præbenda certi valoris provideretur, in præbenda minoris valoris, etiam impetrante volente, mandatum impleri non poterit.

Mandatum faciens mentionem de collatione, non potest trahi ad provisionem, vel institutionem. h. d.

Item g observari oportet, si cui de beneficio, quod ad aliquam collationem spectat, provideri mandatur: hoc n casu de eo quod ad ejusdem presentationem, vel institutionem pertinet, provideri minime poterit, nec etiam è converso. Casus reservationis non includitur, nec verificatur in casu mortis. h. d.

Item spectat h. si quis ab Apostolica sede mandatum suscipiat, ut ab aliquo beneficii resignatione recedat.

a Cuius multi. ext. de præb. ext. loann. un. co. si. & ext. com. ext. de iur. b. C. si a sede. de præb. in 6. c. C. hi qui. d. tit. in 6. d. C. qui. de præb. in 6. e. C. si eum super. d. tit. in 6. f. Ca. casu de non faceret. d. si. idem. de præb. in 6. g. C. cum in illis. & cum natura. de præb. in 6. h. C. si scriptum. de res. in 6.

pta, idem beneficii alteri conferat. Si enim is, qui resignatus erat, reb. eximatur humanis, mandato locus non erit, cum non per resignationem vacaverit, sed per mortem.

Casus future vacationis non verificatur in casu nova creationis. h. d.
Item obtinet, si literæ Apostolicæ super conferendo beneficio proxime vacatura fuerint impetratæ. Nam ad illud, quod postillarum impetrationem fuerit creatum, non extenditur.

Appellatione beneficij non venit persona. h. d.
T. a si quis literas super obtinendis beneficiis usque ad certam summam impetraverit, eidem non in pensione, sed in beneficiis Ecclesiasticis erit providendum, nisi de pensione in literis mentio habeatur.

Dispositio regulariter restringitur ad tempus præsentis, & veniens potentia intelligitur de præsentis. h. d.

Item etiam spectat, quod si de conferendo b alicui beneficio ad Episcopum collationem spectante rescribitur, illud ei conferri non poterit, cujus collatio ex negligentia ipsius Episcopi ad ejusdem Capitulum devoluta fuit: quanquam ex contrario de eo cuius ad Episcopum ex Capitulo vel alterius cuiuscumque, siue ad sedem Apostolicam ex ipsius Episcopi vel aliorum in hoc eadem succedenti negligentia collatio fuerit devoluta, hoc casu provideri poterit.

Mandatum Apostolicum restrictionem recipit. ex persona præfati. h. d.

Item tamen, licet mandatum generale sit, ex persona impetrantis recipit restrictionem: ut si cui e de præbenda proxime vacatura simpliciter provideri mandatur: nam si talis nondum in ea xtate existat, ut ad facendum promoveri possit, sacerdotalis sibi præbenda conferri non poterit.

Ex loco sumitur rescripti interpretatio. h. d.

Ex loci quoque expressio rescripti sumitur declaratio, & ideo d. quancum sub nomine Ecclesiarum Civitatis, etiam Ecc. Cathed. comprehendatur, cum tamen alicui de beneficio mandatur in aliqua Ecclesiarum civitatis vel dioc. provideri, ad Cathedralem Ecclesiam mandatum huiusmodi non extenditur: focus est, si in aliqua Ecclesia Provincie, provideri mandatur: tunc n. & Metropolitana, & ceteræ Cathedrales Ecclesie tali mandato includuntur.

Ordo scripturae declarat mandatum. h. d.

Ex ordine e quoque scripturae rescripti interpretatio sumitur, veluti cum Ioanni de beneficio ad collationem suam vel Pauli pertinente, ut alicui provideret, mandatur. Nam si plura simul beneficia vacare contingerit ad utriusque collationem separatim spectantia, tunc ordo scripturae servandus est, & de illo beneficio providendum erit, quod ad Ioannem notitius pertinet.

Cum mandatur provideri de beneficio spectante ad provisionem plurium, intelligitur conjunctum. h. d.

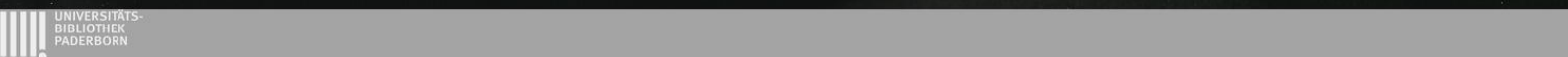
Si verò f de beneficio ad aliquorum collationem, vel presentationem spectante, non adjecto communiter vel divisim, provisio injungitur facienda, in beneficio quod ad collationem vel presentationem alterius tantum pertinet, adimpleri non poterit.

Ex inferre casu elicitur interpretatio rescripti. h. d.

Item inferre casu declarat rescriptum: sicut accidit g. cum clerico nullum beneficium obtinente, ob paupertatem per Episcopum de beneficio provideri mandatur. Nam si antequam ei provisum sit, beneficium fuerit affectus, cessante causa mandati, provideri sibi Episcopus in posterum non tenetur.

Ex simplicis mandato de providendo, non potest provideri obtinente aliud beneficium, nisi fuerit id expressum: quo casu, si iam utrumque & non curatum beneficium obtinente provideri poterit: & plurali locutio restringitur ad duo. h. d.

a Cuiusvis. de præb. in 6. b C. si de beneficio. de præb. in 6. c C. si cui. de præb. in 6. d Cuiusvis. & quancum. d. tit. in 6. de præb. e Mandato. de præb. in 6. f Cuiusvis. & si de præb. in 6. g C. si pauper. de præb. in 6.

Nam a & is, qui conceditur ut idoneo possit in sua vel aliena Ecclesia providere beneficium, aliud obtinere non potest, nisi vel primo ille beneficium quod obtinet, omnino dimittat, vel in concessionem hujusmodi sit expressum, quod etiam beneficiata valeat providere personae: quo casu unicum duntaxat beneficium, atque illud non curatum obtinere, provideri poterit. Sed si concessum fuerit, ut providere illi valeat, qui & alia beneficia noscitur obtinere, hujusmodi pluralitas debet solum ad duo beneficia non curata restringi.

Mandatum simplex de providendis, non extenditur ad beneficium curatum, vel electivum. h. d. *et alio modo non potest curatum*
Ex natura quoque & beneficii qualitate Apostolicum referendum restrictionem recipit: nam si de quibuscunque beneficiis provideri mandatum fuerit, de animarum cura mentione non habita, de iis providendum non erit, quibus hujusmodi cura noscitur imminere. Illis quoque, pro quibus scribitur ut de personaribus & dignitatibus ad collationem, provisionem, presentationem, vel dispositionem pertinentibus quorumcunque provideatur, de iis provideri non poterit, ad quos per electionem praticendi assumuntur.

Gratia sitae concessio, ut providere possit personae idoneae in certa Ecclesia, personae non expressae, non expirat re integra per obitum concedentis: facta si personae essent expressae, h. d.
Illud quoque omnitemendum non est, quod si cui & nulla facta personarum expressio sit gratiosae concessio facta, ut auctoritate Apostolica aliquibus personis idoneis in certa Ecclesia providere possit, vel beneficia, quorum collatio est ad sedem Apostolicam legitime devoluta, conferre: hujusmodi concessio etiam re integra, per obitum concedentis non expirat: sed, si super provisione certa personae faciendae eidem sit data potestas, non obstat, sed ejus, cui providetur, gratiam vel favorem. Illa enim expirat omnino, si concedens re integra moriatur.

Mandatarius, cuius non est electiva industria, potest alteri mandare, h. d.
Illud etiam interest, utrum, cui ab Apostolica sede provisio de beneficio in certa Ecclesia, dioecesi, vel provincia certa persona faciendae committatur, an de certa Ecclesia incerta tamen personae? Primo enim casu licite quis vices suas alteri committere poterit: secundo vero, cum in eligenda persona mandatarii electa videatur industria, provisionem sibi commissam alteri demandare non poterit, nisi forma commissionis id habeat, ut per se, vel per alium hoc expedire valeat.

Beneficia Ecclesiastica debent sine diminutione conferri, h. d.
Postremo illud sciendum est, tam Tutonenis & Conventio canonum esse, ne quibuslibet aliquam restrictionem patiantur: quam ex Lateranensi, ne quis conferens beneficium Ecclesiasticum, partem proventuum suis vobis retinere audeat, cum sine ulla debeat diminutione conferri.

DE INSTITUTIONIBUS ET IVRE PATRONATUS. TITVLVS XXVII.

Quando dicitur providere per institutionem, quid sit ius patronatus, & quibus modis constituitur, h. d.

Accidit autem interdum, ut praetati liberam de vacantibus beneficiis disponendi facultatem non habeant: quod tunc evenit, cum ea vacare contigerit, in quibus aliquis jus obtinet patronatus: tunc enim stricte sumpto vocabulo, non conferre, sed instituire dicuntur eos, quibus praesentante patrono providendum erit. Est igitur a jus patronatus, potestas praesentandi instituentium ad beneficium vacans. Constituitur autem

a C. cu. de prob. in 6. b C. si cui nulla, de prob. in 6. c C. majoribus, ext. de prob. d gl. i. can. pia mentis. 14. q. 7.

tale jus variis modis: veluti, Ecclesia ratione consecratione, & similibus.

Adificatio rite, vel dotata, acquiri potest per personam, qui debent commoda, quem signavit canonica. **E**dificatio acquiri potest per personam, cum pariter aedificatio de consensu dioecesis, iura omnia de iure constituit. **D**otatione acquiri potest, si cum eo non fundavit, Ecclesia pro dote certa bona assignata, item enim in carnali matrimonio ad coetera assignata, ut signari debet, ita etiam concedenda sunt. **E**cclia, ut ad luminaria, & ad custodiam, & ad stipendia collatum, & ad cetera sacre domus necessaria faciant. **I**nterim est igitur, ut quasi cupidam loco commensuratum presentationem patronorum in fundatis, nisi dicitur, habitus discrimine.

Ecclia si patronus habet ad presentationem nisi dicitur, non tenetur. **E**cclia si patronus non potest variare, immo potest, ut tamen inter Ecclesiam licet & laicos patronos praerogative differentia. Nam a Ecclesia licet ad presentationem sex mensium conceditur factum, laico quoque infra tempus datur. **E**t videtur optima ratio, quod licet ut longius praefigatur tempus Ecclesiae, quippe ut semel facta presentatione, amplius vacare non liceat: quod in laico diversimodo statuitur.

Episcopus qui instituit secundo loco praesentatum, si non tenetur providere etiam primo praesentato. **E**d si laicus, cui plures praesentati utriusque dioecesis, primo Ioanne influentiam offerat, deinde Paulum utrumque idoneum, Ordinarius tamen in loco praesentatum inhiat, videndum an potest appellare valeat? & statum est de secundo praesentationem infringi non posse: **E**piscopus tamen qui primo loco praesentatum dolo ecclesiae admittere, non ut in competenti beneficio praesentat, compellatur, ut in eo puniatur, in quo cum de iure non possit.

Legatus de latere potest de quibusvis personis laicis, non laicorum. Ecclesia si patronus non potest variare, immo potest, ut tamen inter Ecclesiam licet & laicos patronos praerogative differentia.

Licet patroni, ut supra retigimus, conferre possint in laicis diversimodo accidit. Item Ecclesiasticus patronus de temporalibus rebus ratio debet haberi, quod in parte minime obtinet.

Patronus laicus potest deferre ad superiores, etiam quod dicitur bona Ecclesiae, cuius est patronus.

Licet a tamen patrono laico, si praesentatus in Ecclesia in rebus fraudare cogatur, non tenetur illam conventionem competere, nisi haec ipse vel competentis iudici corrigenda denuciare, quod non agere tenet & Episcopus, Metropolitanus cum hoc inuabit: si autem & Metropolitanus talia gerat, in quibus hac aurius (si aliter Ecclesia consensu non potest) mutare non differet.

Ius patronatus transmittitur ad quoscumque, licet de iure succedentes sui, habent eorum uocem, nec laici, patronatus mutare potest h. d.

Succellione quoque jus patronatus acquiritur, quod quidem procedit, siue sit, siue extraneus, siue ex matrimonio, siue ab intestato sit: haec tamen, siue ex matrimonio uno ex patronis Ecclesiae relicti haeredes, uocem patronatus unius habebunt in praesentatione. **R**estituta, ut in institutos mutare poterunt.

Si patronus in praesentatione non sua concedat, etiam tunc & melior pars, h. d.

Et si forte in plures partes patronorum se vult praesentando diriserit, ille praesentatus est

a C. cu. de prob. in 6. b C. si cui nulla, de prob. in 6. c C. cum in gl. c. Ca. cum dilectum, ext. de iur. patron. d. C. in fin. val. 16. q. 7. e C. quomodo in ext. de iur. patron. in 6.

Ex, qui majoribus jvatur meritis, & plurium approbatu consenti.

In Ecclesia ob patronatum discordans detrimentum patitur, nisi Episcopus interdicere dixerit. h. d.

Quod si in similitas inter eos ortu fuerint, ut fallere providere non poterit, precipere debet. Episcopus, ut illi nullam molestiam non celebrentur, donec patroni ad concordiam solentur: quod si intra quatuor menses factum non fuerit, tunc ordinet Antistes Ecclesiam, sicut melius vult Deum judicaverit ordinandam.

Episcopus potest ex causa Ecclesiam patronatum secundum canonem firmari vindicare. h. d.

Quod si necessarium aut expediens esse duxerit, potest etiam interim Ecclesiam alicui commendare: ita tamen, ut si parochialis sit Ecclesia, nemini commendatur, quinon sit in sacerdotio constitutus: nec hujusmodi commendata ultra semelris temporis spatium vires suas porriget: nec in unius persona, unica fieri poterit.

Episcopus in Ecclesia jure patronatus laicos non ex causa potest poveri vicariis, qui colligant fructus erogandos in utilitatem laicorum. h. d.

Item etiam Episcopo factus in Ecclesia, in quibus Ecclesiastica persona presentationem non habet, si in minoribus idoneis presententur, vel alia de causa aliquos in eis instituire non valeat, economus ponere, qui fructus percipere debeant in Ecclesiarum utilitatem erogandos, ut his qui quandoque instituantur, fideliter referre videas.

Patroni possunt convenire de presentando alterius vicibus, & paterfamilias presentari, ut de ipsi Episcopus eligat instituat. h. d.

Id est, ut facilius provideatur Ecclesis, non inconvenciens visum fuit, patronos ipsos inter se posse liberè convenire de Rectore ab eis alternis vicibus presentando: quibus etiam ex eadem causa permittitur, ut plures ad vacantem Ecclesiam presentare valeant, ita ut unus ex eis eligi possit per Episcopum, & admitti.

Donatione de quoque jus patronatus acquiritur. Vt cum jus, quod quis in Ecclesia habet, in aliquem libenter confert: quod si fiat Ecclesia, aut loco religioso, quamvis absque assensu Episcopi facta fuerit, efficax est censenda, sed per eam Episcopalis iuribus in aliquo non derogatur. Sed si quis dato precio, hujusmodi jus comparare ausus fuerit, talis contractus irritus est, & inanis, nisi tale jus cum universitate rerum temporaliu transferretur.

Episcopus non potest servare patroni presentationem. Patronus non potest quam propria auctoritate instituire sub pena excommunicationis. h. d.

Quomodum autem ad presentationem patroni, debet Episcopus clericos instituire, & quod spectis fructuoribus de vacantia Ecclesia disposuerit, erit irritum: ita etiam patronus auctoritatem Episcopi negligere non debet. Quod si laici f. ausu temerario propria auctoritate ad institutionem processerint, tam ipsi anathemate feriendi, quam etiam per ipsam instituti clerici communicatione sunt privandi: qui si etiam adhuc perseverint, a ministerio Ecclesiastico & ordine deponendi erunt.

Patroni presentari presentatis tenent.

Interdum & accidit, ut ejus qui patronus non est, presentatio tamen rata sit habenda. Vt cum ordinarius ad

ejus presentationem clericum instituit, qui & juris patronatus erat possessor, & patronus credebatur: nam si postea jus patronatus alius in judicio evicerit, institutus non debet propter hoc ab Ecclesia removeri.

Quomodo potest seipsum presentare. h. d.

Item, si autem patronus alius presentet, seipsum tamen, quoniam clericus sit, presentate non potest, quantumvis idoneus sit, & quibuscumque studiis juverit & meritis: cum nullus Ecclesiasticus se officio ultro immiscere debeat.

Item si beneficium conferat, veluti nemo si presentat: nec vocatur beneficium tenet collatio, aut presentatum parofico. h. d.

Similes, in quibusdam vero dissimiles. Similes sunt, quia quemadmodum is, qui seipsum presentat, institutus non est: ita etiam is, ad quem pertinet collatio, seipsum non potest instituire, cum inter danrem & accipientem distinctio debeat esse personalis. Item quemadmodum vacaturu presentandis non tenet regulariter collatio: ita etiam promissiones de non vacaturu beneficiis Ecclesiarum, in quibus quis jus obtinet patronatus, nullo jure subsistunt.

Capitulum sede vacante potest instituire presentatos: idem potest vicarius sine speciali mandato Episcopi. h. d.

Dissimiles sunt, quia etsi Capitulum sede vacante, & beneficia, quæ ad collationem Episcopi pertinent, conferre non possit: presentatos tamen a patronis potest, si idonei sint, admittere & instituire. Idem obtinet in vicario: quia licet sine speciali concessione conferre & non possit, presentatos tamen instituire & minime prohibetur.

In Rectorem parochialis Ecclesia potest presentari etiam non in sacris constitutus, licet scias in libera collatione: in qua tamen potest dispensari cum eo, qui est constitutus in minoribus. h. d.

Sunt etiam in eo dissimiles, quod in rectorem parochialis Ecclesie, etiam non in sacris constitutus presentari potest, dummodo aliis sit idoneus, & infra tempus a jure constitutum ad ordines, quos ipsius Ecclesie cura requirit, promovendi valeat. Collatio autem fieri non potest, nisi in persona ejus, qui saltem sit in subdiaconatu constitutus: cum his tamen, qui in minoribus sunt ordinibus constituti, si tales sint, qui infra breve tempus possint in Presbyteros ordinari, dispensari poterit.

Patroni deservit circa honorem, & etiam necessaria subministranda. h. d.

Eferunt autem patronis non solum circa presentationem, veram etiam circa honorem processionis, & circa necessarium vitæ subsidium. Nam si aut ipsi aut illorum filii ad inopiam redacti fuerint, illis erit modeste ab Ecclesia succurrendum.

Jus patronatus tollitur cessione, Collegii constitutione, Ecclesia destructione, delicti perpetratione, &c.

Tollitur jus patronatus cessione: utputa, cum quis id Ecclesie, in qua jus habet hujusmodi, conferendum duxerit. Item, si quis Ecclesiam sine sui reservatione iuris, collegiatam fieri patatur. Et amplius constat, si ades factæ incendio consumptæ fuerint, vel etiam terræ motu, vel vitio suo corruerint, extingui jus patronatus necesse est. Sed & si patronus ausu nefando Rectorem vel clericum ipsius Ecclesie per se vel per alios occiderit, vel mutilare ausus fuerit, tam alias penas, quam juris patronatus amissionem sustinere debet. Idem juris est, si patronus efficiatur hæreticus: cum enim bona hæreticorum universaliter sint confiscanda, g. merito cum ista universitate etiam jus patronatus interibit.

a C. ext. 22. b C. cum vol. ext. de offic. ord. c. versio. d. de jur. par. d. C. de jur. par. in 6. e C. qua clerici. & f. de jur. pa. f. C. presentari. ext. d. 22. g C. consultatio. ext. d. 22.

a C. per nostras. ext. d. 22. b C. ext. de inst. c C. 2. ext. de sed. va. d C. de off. vicar. in 6. e C. ex frequentibus de inst. f C. quicumq. fidelium. s. 6. q. 7. g C. vergetur. ext. de heret. Bbb 2

DE CLERICIS NON RESIDENTIBUS.

TITVLVS XXIX.

Si conferatur beneficium non idoneo ad residendum, & priuatus priuandus est beneficium, & collator conferendi potestatis h. d.

Debent autem hi, quibus Ecclesiastica ministeria sunt committenda, tales deligi, qui & reside- re in Ecclesia, & curam demandati sibi officii per se ipsos valeant exercere: quod contra sacros canones acceperit, amittet: & qui dederit, largiendi potestate priuabitur.

Qui sine causa non residet, post monitionem priuandus erit: & que sint iusta causa non residendi, h. d.

Si tamen ab initio idonei ad residendum reputati, postea Ecclesias, vel prabendas sibi concessas, sine iusta & necessaria causa deserant, si moniti & congruo tempore expedati non redierint, eis priuari poterunt. Iustix non residendi causa sunt: veluti, si quis aut Romano Pontifici, aut proprio Episcopo obsequium exhibeat. Item, si iura, & negotia Ecclesie suae fideliter proficiatur, aut si, in studiorum causa abesse possit, & est alicui specialiter indultum, & si qua sunt alie similes.

Ad memoriam iuvandam inducit repetitionem h. d.

Hec de prabendis, & dignitatibus, atque illarum promotionibus dixisse nos iusticiat. Verum, quia in hoc tractatu diffusius immorati sumus, ut sequentia precedentibus melius contexamus, quadam in memoriam reducemus. Personarum ergo quidam latet sunt, quidam clerici. Rursus clericorum quidam sunt in sacerdotio constituti, quidam in sacris, licet non in sacerdotio, quidam nec in sacris nec in sacerdotio. Forum rursus, qui in sacerdotio constituti sunt, quidam sunt in celsiore gradu, ut Episcopi, quidam in inferiore, ut Presbyteri. In sacris vero dicuntur constituti Diaconi & Subdiaconi. Qui vero nec in sacerdotio, nec in sacris reperiuntur, ii sunt, qui sunt in minoribus ordinibus constituti. Ceterum, quoniam adhuc quidam in Ecclesia sunt, qui non minus in laicatu, quam in clericatu constituti Domino deserviunt, ut sunt regulares ac monachi, restat, ut & de his pauca subiiciamus.

DE REGULARIBVS, AC MONACHIS.

TITVLVS XXX.

Regulariter valet argumentum a regulari ad monachum, & contra h. d.

Voniam vero, siue de regularibus agendum sit, siue de monachis, eadem fere iura seruamus, ne verborum fiat evagatio, dirigamus sermone in personas monachorum, idem etiam intellecturi de regularibus ceteris. Nam si quid in his proprie seruetur, separatim ostendemus.

Ex triplici capite quis sit monachus, & impubes a patre traditus monasterio post annum pubertatis potest redire ad seculum, si velit h. d.

Monachi & sunt, aut ex paterna devotione, aut ex propria professione, aut ex voti emissione. Ex paterna devotione d. monachus quis efficitur, cum pater filios impuberes monasterio offert. Quo casu, si impuberes sacram tonsuram vel velamina susceperint, quindecimo aetatis anno moneri debent, & inquiri utrum in ipso habitu permanere cupiant: si permansuros se professi fuerint, vel professionem se prius factam ratam habuerint, ulterius penitendi locum non habebunt: si vero ad secularem habitum reuerti maluerint, redeundi licentia concedenda erit, quia satis inutile est, ut coacta seruitia domino praestentur. Qua etiam

a Copia nonnulli, & cum igitur. c. ca. ord. b Cretatum. c. z. i. c. C. monachorum. d. q. 1. d. C. illud autem. e. q. 1.

ratione constitutum est, ne quis innotescat debeat.

Si impubes prater parentum voluntatem monasterium seruet, & postea parentes infra annum recedant, siue si, si pubes, h. d.

Quod si a impubes prater parentum voluntatem monasterium acceperit monachalem, parentes ibi habitum tenere valent: sequentia autem ad propriam educationem, vel alium competentem iudicem non reclamantur, nec vocare amplius non poterunt. Si vero in gradu, & aetate adolentes seruire Deo elegerint, non est potestas parentibus prohibendi.

Professio est duplex, tacita & expressa, & postquam innotescit, non potest retractari, h. d.

Propriam professionem monachus efficitur, non tacite, aut tacite. Expressa est, si quis post monasterium probationis habitum suscipiens monachalem, regularemque habitum obstringi se velle profiteri. Si tamen in monasterio probationis regulariter praestitum, & in quo, ubi uerit desiderat, habitum recipit, & professionem emittit, Abbat per se vel per alium professionem recipere, & regulari obsequia obligatur, & vere monachus & censendus.

Ex causa post annum post professionem, si quis in monasterio sit uocatus, & si seruitus in monasterio commoratus, per monachatum sit h. d.

Quemadmodum autem dicitur Abbas ex causa probationis tempus professionem recipere, & ex causa interdum proficere. Unde & si quis in monasterio ingrediti uoluerit, antequam in monasterio habitum concedendus non erit, ne, si forte postquam statim praesens, postea seruitus, aut alia subditi in monasterio deprehendatur. Quod si seruitus in monasterio commoratus postea monachus effectus fuerit, ex hoc liber etiam efficitur.

Ordinatus ignorante domino si sit monachus, si liber, & dominus postea intra annum recipere seruatum, h. d.

Quoniam si prius ignorante domino ad sacra ministeria ordinatus, monachus fieri dicitur, quare de iuribus evadet: alia intra unius anni spatium dominus & seruitum fortunam probare, & seruitum recipere licebit.

Traditores, Mimres, & Mendaces non possunt in monasterio recipi, h. d.

Quod & tamen de facultate recipiendi ante annum professionis dicitur, non est perpetuum. Traditores enim & minores, alique mendacitatem, & alia ante annum probationis elapsum, quaequam ad hunc usque, nisi professionem, vel seculi reuocationem, facerint, non recipere possunt. Quod si forte contra fuerint, & qui sic recepti fuerint, eorundem ordinum ministerii, & receptores a receptione ad professorem quaeque libet suspensi, tam excommunicationis, quam alia, quae huiusmodi regularibus proculque iungit, & prioribus subiiciendi erunt.

Delatus habitus tacitam ostendit professionem, & innotescit, & debet se conformare cum habitus quem gerit h. d.

Tacite proficitur quis, cum idoneis conditionibus approbatus, quod perpetuo uult Domino in religione seruire, & vitam ducere monachalem: uirgata, habitum post annum retinendo, ubi is uoluit & proficere communitatis distinctus est, vel professorem habitum suscipiendo, ubi is distinctus habetur. Unde & Tolosano Concilio distinctus est, ut clerici, qui se singunt habitum & nomen monachali, & non sunt, corrigantur, & veri monachi fiant.

Potest differre innotescere, & tacita proficiunt h. d.

Vtrum autem quis expresse professus fuerit, & innotescit, interdum multum interest. Expecta, & postquam

a C. ext. de regul. b C. ad Apolliniam. c. 1. d. c. 1. seruitus. d. q. 1. d. C. si seruitus in h. d. q. 1. d. C. si quis innotescit. e. q. 1. d. C. si quis innotescit.

40
 41
 fello, etiam seculari habitu non murato, illi religioni
 paxie obligat, quam quis professus fuerit. Tacite a ve-
 ro facta infra probationis annum, per habitus, qui pro-
 natus sunt in eum datur, susceptionem, non illi specialiter,
 cuius est susceptor habitus, sed generaliter religioni reci-
 pientem obligat, dum tamen legitima sit aetas ac sciens
 & prudens triud in ehus habitus delatione perseveret.

Consecration non vacat per religionis ingressum ante professionem,
ut de consecra. in reg. h. d.
 Et si contigerit cum quis religionem ingreditur, bene-
 ficiam retinere, intra probationis annum non erit
 alicui conferendam: sed interea per alia assignata sibi
 congrua de proventibus portione, beneficio interven-
 diemerit. Sitamen ingressi ad id accedat assensus, aut
 quod vitam mutare voluerit, liquido appareat, aut legiti-
 mam professionem emisit, beneficium alteri libere
 conferri poterit.

Qua vitam regularem vovit, monasterium ingredi debet, non
alio loco quod fuerit praelatum consecutus, h. d.
 Quosque, qui votum de ingressu religionis composmen-
 tum emittunt, Monachus fiat, cogendus erit. Vixi adeo
 cum Deo voti ligat emissio, ut etiam si quis post votum
 praelatum fuerit consecutus, Domino tamen promissa
 redere sit compellendus.

Per votum solum derogatur simpliciter, h. d.
 Illud quiri poterit, si quis post votum de certa reli-
 gione intransita emissum, aliam religionem etiam laxi-
 orem ingrediatur, & in eadem proficiatur, ibidemne pos-
 se voto non obstante priore, licite remanere: in qua pe-
 titione per secundum solenne votum priori simpliciter de-
 rogari poterit, responsum est, posse Monachum in ea re-
 ligione, in qua professus est, remanere: eidem tamen
 pro voto non completo, penitentiam imponendam. Est
 tamen in proposito votum simplex, quod non est aliqua
 professione iunctum. Solenne vero est, quod quis per
 professionem iactam vel expressam comprobavit.

Similiter solum Monachus, cogitur remanere in monasterio, h. d.
 Tunc, qui legitima in aetate constitutus, habitum secu-
 dum induit sponte, religio sum propositum ultro susce-
 ptum delatere non poterit, sed proprio Abbati obediens,
 in castitate in proprio degere monasterio.

Monachus non potest aliquid proprium habere, nec contra hoc
potest Papa dispensare, h. d.

Eda nec quid proprium possidere debet, & si quid
 habet, totum in conventum resignabit. Nam abdicatio
 proprietatis adeo est annexa regulae monachali, ut con-
 tra eam nec summus pontifex possit licentiam indulgere.
 Et si proprietatis apud quemquam inventa fuerit in morte,
 is est Christiana sepultura privandus, & sepultus exhu-
 mandus: prout etiam beatus Gregorius se fecisse narrat.

Non est Monachus transire solum in aliam religionem: & si
duobus, an sit licet, in quam Monachus vult migrare, statum
judicium Abbatis, h. d.

Ed nec temere Monachus de monasterio, & in mona-
 sterium migrare permittendus est, nisi monasterium,
 ad quod transitum facere cupit, districtius existat. Quo-
 rum nullo obitu privilegio, praelatus Monacho sine
 difficultate debet si alicui licentiam indulgere, ne vide-
 retur propositum impedire divitiis inspiratum. Quod si
 forte probabiliter dubitetur, utrum quis velit ad ordinem
 altiorum transire ad laxiorem, ex charitate, ac ex te-

a. D. non solum, h. facit. b. C. beneficium, eo. tit. in 6.
 c. C. penult. eo. tit. in 6. d. C. cum ad monasterium, extr. de sta-
 tu Monach. c. C. locum, extr. eo. tit. f. C. licet quibusdam
 extr. de sta. tit.

meritare, superioris est iudicium requirendum, ne forte
 angelus satanae in lucis Angelum se transformet.

Mendicantes solum in ordinem Carthusiensium migrare possunt,
hoc dicit.
 Mendicantibus a vero approbatis, qui praeterea a
 maioris duenda vitae ad monasterium confugiunt,
 etiam si auctoritate Apostolica fuerint muniti, Clemens
 Quintus, sacro approbante Concilio, interdixit ne vocem
 aut locum in capitulo talis monasterii haberent, neve ad
 prioratus administrationes, aut quacumque officia assumi
 possent. Sed novissime b. Martinus Quartus omnino va-
 luit, Mendicantes ad aliquem monasticum ordinem, ex-
 cepto ordine Carthusiensium, sine speciali sedis Aposto-
 licae concessione transire, tam recipientibus quam rece-
 ptis ipso facto excommunicationis poenam incurris.

Abbas debens perquirere fugitivos, & Monachus non possunt
praesse Ecclesiam parochialis: licet facta sit in regularibus h. d.

Fugitivos a vero debent Abbates solite perquirere,
 & ut ad monasterium & frugem melioris vitae rever-
 tantur, oportunitis remediis providere, nec ordinarios
 qui eorum supplicant negligentiam, expectare. Singuli
 quoque Monachi per villas & oppida non debent di-
 scurrere, nec per quascumque parochiales Ecclesias dispo-
 nit: quod in regularibus, cum regulis interviant laxiori,
 specialiter cautum non invenitur. Ideoque illis cum
 minori difficultate parochialibus Ecclesiis praesse per-
 mittitur.

Quomodo & qualis sit eligendus in Abbatem, h. d.

Vt autem inviolabiliter monastica disciplina custo-
 ditur, de congregatione Monachorum Abbas eligen-
 dus est, quem ordo vitae & meritum magis populerit
 ordinari, ut uni tantum praesit monasterio, qui cautus sit
 in regimine, humilis, & discretus, & cui Monachi cum
 omni obedientia & devotione subiacent.

Non professus non potest eligi in Abbatem, sed bene in Episco-
pum, h. d.

Preterea cum in magistrum assumi non debeat,
 qui formam discipuli non assumpsit, nec sit proficien-
 dus, qui subesse non novit: Religiosus, qui regularem or-
 dinem ante non fuerit expressis professus, in Abbatem,
 vel ad aliam regularium praelaturam eligi non poterit:
 quanquam ad Episcopalem dignitatem, talis in secularib.
 vel regularibus Ecclesiis eligi minime prohibeatur.

Visitatores creandi, & quid agere debeant, h. d.

Visitatores quoque in capitulo creandi sunt secundum
 formam generalis Concilii, qui visitationis officium
 exequantur, & omnia, quae Vienenis Concilio i con-
 stituta sunt, fideliter observari faciant, & de statu monaste-
 riorum, & observantia regularibus diligenter inquirent:
 & tam in spiritualibus, quam in temporalibus corrigant
 & reforment, quae viderint corrigenda, & omnia secu-
 dum Honorariae constitutionis tenorem proficiantur.

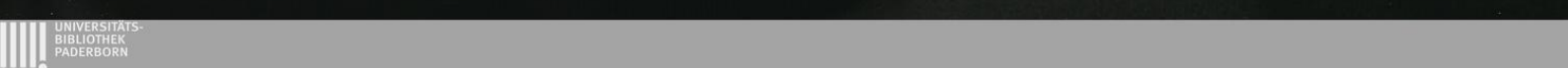
Non debet quis invenire, vel fundare novam religionem, h. d.

Novissime & sciendum est, generali Conc. semel atq;
 iterum cautum esse, ne quis in posterum novam reli-
 gionem inveniat: sed quod quicumque ad religionem con-
 verti voluerit, una de probatis assumat. Similiter etiam de
 his qui religiosam domum de novo fundare voluerint, cau-
 tum est, ut regulam & institutionem de probatis assumant.

a. Cl. in. tit. de reg. b. extr. r. canonum, de reg. e. C. f.
 extr. de tit. d. C. extra de stat. Monach. c. C. quod Dei
 de statu Monach. extr. f. C. Abbatem, cura duobus sequ. q. 2.
 g. Ca. cum magistrum, extr. de elec. h. Con. nullus religio-
 sus, de elec. in 6. i. Clem. in. tit. de stat. Monach. k. C. f. in
 extr. de religio, dicitur in 1. tit.

FINIS LIBRI PRIMI.

Bbb 3

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

INSTITUTIONUM JURIS CANONICI LIBER SECUNDUS.

DE RERUM DIVISIONE, ATQUE ILLARUM ADMINISTRATIONE.

TITULUS PRIMUS.

Res Ecclesiasticæ sunt aut spirituales, aut temporales. hoc dicit.

Superiore libro de jure personarum exposuimus: modò videamus de rebus Ecclesiasticis, illarumq; tractatione, & administratione. Summa rerù Ecclesiasticarum divisio in duos articulos deducitur: nam aut spirituales sunt, aut temporales. Spirituales sunt, quæ spiritui deserviunt, atq; animæ causa sunt institutæ: ut Sacramenta Ecclesiæ, altarìa, & his similia. Temporales sunt, quæ non tam spiritus, quàm corporis gratia pro Ecclesiasticis ministris, sacrorumq; ministrorum usu sunt comparatæ: ut sunt, prædia, domus, & fructus decimales.

Res spirituales sunt aut incorporales, aut corporales: & corporales dividuntur in Sacramenta, in res sacras, sanctas & religiosas. h. d.
Res spirituales quædam sunt incorporales, quædam vero corporales. Incorporales sunt, quæ neque tangi, neque sensu corporeo percipi possunt: quales sunt, virtutes, & dona Dei, aut quæ in jure consistunt. Corporales sunt, quæ tangi & humanis sensibus percipi possunt. Harum autem quædam sunt Sacramenta, quædam sacra sunt, & sancta, quædam religiose. Videamus igitur nunc de spiritualibus: & quidem incorporales, cum de his tam supra oportunitis locis loquuti fuerimus, quàm etiam infra suo tempore dicuri sumus, specialem tractatum minime exigunt: itaq; tractemus jam de corporalibus, ac primùm de Sacramentis, de sacris, sanctis, & religiosis, consequenter etiam loquuturi: ac demùm de rebus temporalibus, atq; illarum administratione.

DE SACRAMENTIS. TITVLVS II.

Quid sit Sacramentum. h. d.

Sacramentum *a*, est invisibilis gratiæ visibilis forma, ita quòd ejus similitudinem gerens & causa existat.
Sacramentis quædam necessaria sunt, quædam voluntaria. h. d.
Sacramentorum summa divisio hæc est *b*, quòd aut sunt necessaria, aut voluntaria. Necessaria sunt, quæ sine interitu salutis æternæ prætermitti & contemni non possunt: ut sunt, Baptismus, Confirmatio, Pœnitentia, Eucharistia, extrema Unctio: quæ omnia ad particularem ejusq; profectum sunt principaliter instituta. Volun-

taria sunt, quæ sine salutis dispendio, pro cuiuslibet recipi possunt, & refutari: quales sunt, Ordo, lictio, Monachionium: & hæc ad totius Ecclesiæ profectum & fidium principaliter pertinent.

Necessarium Sacramentum quædam deferunt ad ipsam Ecclesiã, quædam ad progressum in Ecclesiã, quædam ad ipsam ab Ecclesiã. h. d.

Et rursus necessarium quædam ad ingressum in Ecclesiã sunt comparata, ut Baptismus: quædam ad progressum in Ecclesiã, ut Confirmatio, Pœnitentia, lictio: quædam ad egressum ab Ecclesiã, ut profectum in vitam æternam admittunt. h. d.

Res spirituales quædam sunt incorporales, quædam vero corporales. Incorporales sunt, quæ neque tangi, neque sensu corporeo percipi possunt: quales sunt, virtutes, & dona Dei, aut quæ in jure consistunt. Corporales sunt, quæ tangi & humanis sensibus percipi possunt. Harum autem quædam sunt Sacramenta, quædam sacra sunt, & sancta, quædam religiose. Videamus igitur nunc de spiritualibus: & quidem incorporales, cum de his tam supra oportunitis locis loquuti fuerimus, quàm etiam infra suo tempore dicuri sumus, specialem tractatum minime exigunt: itaq; tractemus jam de corporalibus, ac primùm de Sacramentis, de sacris, sanctis, & religiosis, consequenter etiam loquuturi: ac demùm de rebus temporalibus, atq; illarum administratione.

Sacramenta consistunt elementis & verbis. h. d.
Constant autem Sacramenta elementis & verbis. Elementum hic accipimus, quicquid sub visibili specie, invisibilem gratiam designat & continet. Verbum autem forma visibilis efficaciam exprimit: ergo accipitur verbo ad elementum, sacramentum fieri.

Non Ecclesiã, sed Christum constituit Sacramenta, qualem docentur Ecclesiã, quia illa per ea sanctificatur, & de ministerio. h. d.
Illud quoque scire nos oportet, quòd non tantum ab ipso Domino influente Sacramento vim, sed etiam ab ipso Ecclesiæ Sacramento nuncupante, ut quòd per ea sanctificata, & coelesti sponso coniuncta sunt, tum, quòd illorum dispendio non caritatem sit ministerio.

Etiã malus minister, & hæreticus potest ministrare sacramenta. hoc dicit.

Ergo *a* qui baptizat, qui absolvit, & in aliis Sacramentis divinitus operatur, Dominus est: ministrus vero Ecclesiæ in conscientis facris mysteriis, vel aliis sanctis, præter nudum ministerium nihil aliud adhibere valet, cum non propriam, sed eius qui Sacramentum instituit, personam referant, nec ulla ex ipsius sanctificatione, si tamen mali sint, vel à catholice communione se juncti, nihilominus & conficere Sacramenta. h.

a Can. sacrificium. de conf. dist. 2. *b* Can. institutionem. 6. sed notandum. i. q. 1. c. veniens. extr. de transmissio.

a Can. abbas est. & can. sic. de conficere. dist. 4.

disperfare poterunt, veluti enim per lapideos canales ad arcolas aqua transfunditur, & solis radii per loca feri-

ditissima transientes, nulla contractus maculatione contaminantur: sic multo magis Sacramenta nulla ministerii

inordinate commulantur.

Spiritualis potestas exerceri sine fide potest, sed non sine intentione Ecclesie. h. d.

Hocamen sic intelligi oportet, si tales ministri intentionem Ecclesie concordem habeant. Ceterum si aliud agere intendant, pura facris illudere mysteriis, vel aliud, quod Ecclesie non consentiat, nihil agitur: sine fide enim spiritualis potestas exerceri quidem potest, sine Ecclesie intentione non potest. His circa Sacramenta generaliter cognitis, exordiamur aunc de singulis etiam specialiter dicere: & quia baptismus fundamentum a est & ianua ceterorum, merito ab eo principatum sumamus.

DE BAPTISMO, ET EIUS EFFECTU. TITVLVS III.

Baptismus operatur animae abluitionem, & in locum circumcisio-

nis instituitur. h. d.

Baptismus est ablutio corporis exterior, qua, adhibita certa verborum forma, interiori animae abluitionem designat: & operatur. Veluti cum circumcisio in populo e Dei, in fidei iustitiaque signum influita, ad significationem purgationis originalis veterisq; peccati parvulis valebat: sic & baptismus ad hominis innovationem valere coepit.

Locus in baptismo plena continentur peccatorum remissio, non tamen omnino plena novitas. h. d.

Non tamen ex quo quisque baptizatus, statim etiam in eo omnis vetus infirmitas abluuntur, sed renovatio ad remissionem peccatorum incipit, & ad intelligentiam & operationem spiritualium: cetera vero sunt in ipse, donec compleantur, quod erit in resurrectionis tempore. Quamvis ergo in baptismate plena fiat peccatorum remissio, non propterea plena novitas & mutatio contingit.

Cura baptizandi ad filios sacerdotis spectat, sed ex causa necessitatis quilibet potest baptizare. h. d.

Baptizandi d autem cura ad solos sacerdotes pertinet, eiusque ministerium nec ipsis diaconis explere permittitur, absque Episcopo vel presbytero: nisi his procul absentibus, ultima languoris cogat necessitas: quo casu & laicis fidelibus, atq; ipsis mulieribus e baptizare permittitur. Presbyter vero, cuius negligentia commissum est, ut quis sine baptismate ex humanis excefferit, deponendus erit f.

Baptizati ab haereticis, schismaticis, pagani, vel aliis facinorosis, non sunt deinde rebaptizandi. h. d.

Ed & si qui ab haereticis sive schismaticis, vel etiam pagani, aut alias facinorosis baptizati fuerint, quasi baptizati non fuerint, iterum baptizati non debent. Antiqua b tamen patrum induxit institutio, ut qui ab his in Trinitatis nomine baptizati fuerint, cum ad sanctam Ecclesiam redierint, aut unctioe chrismatis, aut sola professione fidei, ad sinum matris Ecclesiae reocententur.

Quem baptismum baptizare potest. h. d.

Sed i quaquam baptismus ab haereticis, schismaticis vel pagani susceptus valeat, ipsum tamen se baptizare nemo poterit: sicut enim in carnali generatione, quae proles ex vivo & femina nascitur, alius est qui carnali-

tergignit, alius qui gignitur: sic in sacramentali generatione, qua soboles ex aqua & spiritu sancto renascitur, alius debet esse qui spiritualiter generet, alius qui generetur. Unde de iudaeo, qui in mortis articulo constitutus, in aquam seipsum immergendo dixerat, Ego me baptizet in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, responsum est, deinde ab alio illum baptizandum esse, ut ostendatur, quod alius est qui baptizatur, alius qui baptizat: quamvis si talis continuo decessisset, protinus ad patrem evolasset, non propter fidei sacramentum, sed propter sacramenti fidem.

Baptismus alius fluminis, alius fluminis, alius sanguinis. h. d.

Quod quidem & de illo recte creditur, qui visibiliter non baptizatus martyrii lubit sacramentum. Baptismus enim invisibiliter ministratur, quem non contemptus religionis, sed terminus necessitatis excludit. Unde scit e scriptum a quibusdam reperitur, baptismum alium esse fluminis, alium fluminis, alium vero sanguinis: cum baptismi virtus & efficacia, non tam ablutioe b corporis, quam fide cordis continetur: & aliud sit per ministerium baptizare e, quod sacerdos exequitur: aliud per potestatem, quam Dominus non usque ad edes sacramentis adiungit, ut sine illis eorumdem gratiam tribuere non possit.

Parvuli baptizantur in fide parentum, & Ecclesiae, & non debet minor esse virtus baptismi, quam in circumcisioe. h. d.

Non tamen, quia fide cordis baptismi virtus continetur, ideo minus parvulos d, qui credere ob statem non possunt, unda salutatis abluit, cum & ii, non per usum, sed per habitum fidei, quem suscipiunt in baptismate, credere non male credentur, & in fide parentum e & Ecclesiae, alio proficiente, baptizati, ob fidei sacramentum recte fideles dici possunt: & cum circumcisio f tam adultis, quam parvulis ex precepto Domini conferretur, ne baptismus, qui succedit in locum ipsius, & generalior tamen existit, cum tam viri, quam feminae baptizentur, minoris videatur effectus, tam adultis, quam parvulis est conferendus.

Tanta mater, quam filius, in ipso articulo parturienti, possunt separatum baptizari, nec ob id creditur baptismus iteratus. h. d.

Tanta quoque cuius mater vel praegnans, vel in ipsa hora qua parturit, mortis urgente periculo, baptismi gratiam perceperit, baptizari poterit, nec propterea bis baptizatus reputabitur: cum utique ad maternum corpus, cum esse in utero, pertineret: nec tibi regeneratio reperiri possit, ubi generatio non praecessit, nec in hoc infanti, qui nascitur, aliquid mater participat, cum unicusque propria voluntas in confessione sit attendenda.

Muti, surdi, & agrotantes baptizari possunt. h. d.

Muti quoque b & surdi, seu agrotantes qui pro se respondere non possunt, alius pro se proficientibus, recte baptizari poterunt.

Dormientes & amentes, si ante formum & amentiam habuerint propositum baptizandi, baptizari possunt. h. d.

De dormientibus i & amentibus quaesitum est, & plane si prius quam dormirent, aut amentiam incurerent, non baptizandi propositum haberent, quia in eis eadem perdurae voluntas intelligitur, si sic immergi fuerint, characterem sacramenti non suscipiunt: secus autem, si prius catechumeni extitissent, & baptizandi propositum habuissent: tales enim in necessitatis articulo baptizare conluevit Ecclesia. Tunc ergo characterem

a Gl. i. in sum. de conf. dist. 4. b Can. verus bapti. d. dist. 4. c Can. alius est. d. dist. 4. d Cap. majores. in fine prin. ext. eod. e Can. illud. & can. seq. vers. parvuli. de consec. distinction. 4. f Can. majores. s. cum ergo. ext. eod. g Can. si ad matrem. & can. seq. de conf. dist. 4. h Can. parvuli. alio. & can. seq. dist. 4. de conse. i Cap. majores. in fine, ext. eod.

B B b b 4

a Veniens. ext. de presb. non baptiza. b gl. i. in sum. de conf. dist. 4. c Can. ex qua. dist. 4. de conf. d Can. constat. de conf. dist. 4. e Can. an. uxor. d. dist. 4. de consec. f Can. quicumque. d. dist. 4. g Can. si ab haereticis. & can. seq. de consec. dist. 4. h Can. ab antiqua. d. dist. 4. i C. debitum. ext. eod.

facramentalis imprimi operatio; cum obicem voluntatis contrarie non invenit obstitentem.

Sed & si quis non sponte, dum tamen non omnino coactus baptismatis suscepit sacramentum, Christianitatis characterem suscipit; utputa, cum quis terroribus, atque suppliciis ad undam salutarem trahitur, & ob id tanquam conditionaliter volens, licet absolute non vult, est ad fidei Christianae cogendus observantiam. Ille vero, qui nunquam consentit, sed penitus contradicit, nec rem, nec characterem sacramenti suscipit. Plus est enim expresse contradicere, quam minime consentire.

de quo non est praesumptio quod sit baptizatus, debet sine mentis operatione baptizari. h. d.

Illud a in dubium venire non debet, quoties nulla exstant indicia inter propinquos & familiares, quibus aliquis baptizatus esse doceri possit, eisdem baptizari minime prohibendos esse. Quod enim factum esse necitur, nulla ratio sinit, ut iterum videatur: nec temeritas intervenit praesumptionis, ubi est diligentia pietatis. De eo tamen, qui Christianis parentibus natus, inter Christianos est fideliter conversatus, tam violenter praesumitur quod baptizatus fuerit, ut haec praesumptio pro veritate sit habenda, donec evidentissimis argumentis contrarium probatum fuerit.

Iterum facit baptizatus, debet severissime puniri, & ignoviter vero bis baptizatus non potest ordinari, nisi in necessitate. h. d.

Quod si quis sciens & prudens iterum baptizari sustinerit, ac dilissime poenitentiae subiciendus erit: quod si ignoranter, nulla quidem imponenda est poenitentia, sed nisi magna cogat necessitas, ordinari non poterit.

Item baptizatus sine deponendo ab officio, & beneficiis, h. d. Illi quoque, qui ausu temerario in homine iam baptizato celestia vacantia iterare ausu fuerint, excommunicationis mucrone percussit, ab omni officio & beneficio Ecclesiastico deponentur.

Multa sunt in baptismo, quae non sunt de ejus substantia. h. d.

Postremo sciendum est, quod licet verbo tantum & elementis baptismatis substantia contineatur & forma, multa tamen a sanctis patribus ad ejus decorem fuerunt solenniter constituta, ut immersionis numerus, exorcismi, electorum exufflationes, salis benedicti exhibitio, salive contactus, inunctio: quae si ex neglectu praetermissa fuerint, omnino culpa reos arguet.

Baptismus non debet conferri in privatis domibus, nisi ex necessitate, vel in magna necessitate. h. d.

Illud etiam novissime a vicenisi concilio constitutum est, ne quis in privatis domibus, sed duntaxat in Ecclesiis, in quibus sunt ad hoc fontes specialiter deputati, aliquos audeat baptizare: nisi Regum vel Principum liberi baptizandi fuerint, vel talis necessitas emergerit, propter quam ad Ecclesiam absque periculo accessus haberi nequeat.

DE SACRAMENTO CHRISMATIS.

TITVLVS IV.

Fideles post receptum baptismum debent chrismari. h. d. Namvis autem continuo transitur regenerationis sufficit beneficium, victoris tamen etiam confirmationis auxilium est necessarium. Ita enim conjuncta sunt haec duo sacramenta, ut unum ab altero, nisi morte praeviente, separari non debeat.

Chrismatis sacramentum operatur augmentum gratiae, & sicut Episcopi chrismant. h. d.

a Can. si nulla extant, de consec. dist. 4. b Canon. qui huius, de consec. dist. 4. c Canon. ut extr. eod. d Cl. r. eod. tit.

Igitur omnes fideles post baptismum, si per manus impositionem accipere debent, ut poenitentiam inveniantur. Spiritus Sanctus enim, post super aquas baptismi salutis descendit, ut in plenitudinem tribuit ad incrementum, in confirmatione roboret, & augmentum gratiae ad gratiam. Vnde & aliae ceteras conditiones simpliciter accedens, ut poenitentiam exhibere, hanc non nisi firmo sacramento, hoc est, scopus conferre debet: alioquin nulla est incrementum consuetudine christiano irrita habebitur, & rursus iterum Ecclesiastica sacramenta reputabitur, cum non potuisse prater Apostolos, quorum haec iterum fuerunt, nulli illi legantur.

Iejunium a jejuniis debet dari Christianis, nisi manifeste aliis hoc dicit.

Accedent igitur, qui legitime sanctorum, ad confirmationem jejuniis d, ut a jejunio Episcopi, hanc in fine delinunt per manus impositionem sacramentum recipiant. Plane infirmis, & moribundis, vel qualibet causa impeditis, nulla de rationabili ratione, manus imponi poterit.

In Baptismo, Confirmatione, & Ceteris Sacramentis operatur nre. h. d.

Illud e commune est tam his qui baptizati sunt, quam etiam illis qui confirmationis sacramentum debent, ut aliquem in partium habeat, quatenus in religione Christiana, & fide Domini constantem deus pro eis apud Deum, qui si fideliter certaverint, quod in Ceteris observandum erit.

Parentes non debent esse pharisaei, vel non baptizati, vel infirmi. h. d.

Admonendi tamen sumus, quod nec pharisaei, nec infirmi in baptismo aut in confirmatione suscipi debent, sed unus s tantum, sine vis, sine malis: nec quovis quiviam tenere, vel levare poterit, qui ipsa sacramenta non sit, vel confirmatus.

Parentes non possunt esse pharisaei, vel non baptizati, vel infirmi, vel Monachi alieni. h. d.

Parentes quoque proprios filios, vel alios, vel monachi alienos de sacro fonte suscipere, vel confirmationem tenere non debent.

Nec baptizatus, nec Christianus possunt iterum, & rursus iterum potest tempore interdicit. h. d.

Commune etiam illud est, ut utriusque, quod de rursus, ut paulo ante diximus, iterari potest, quod utriusque ambo characterem imprimunt, & quod iterum tempore ob imminens ex dilatare periculum non potest conferri, & pro utroque christi coelestis potestatem suo loco latius exponemus.

DE POENITENTIA, ET REMISSIONE.

TITVLVS V.

Poenitentia, est Sacramentum, quod committitur confessione, & satisfactione concurrentibus peccatorum operatur remissionem. Multiplex enim Dei misericordia ita lapsibus humanis subvenit, ut non solum per baptismi & confirmationis gratiam, sed etiam per poenitentiae medicinam spes aeternae salutis velit. Vnde quidona regenerationis valetudo proprio se iudicio condemnantes, per Sacramentum poenitentiae ad criminum remissionem, quasi ex castigatione repta tabula ad portum perveniunt.

a Can. novissimi de consec. dist. 4. b Can. de consec. dist. 4. c Can. ut. s. per font. extr. de sac. ord. d Can. non potest de consec. dist. 4. e Can. ut jejuniis, de can. sep. de consec. dist. 4. f Ca. ut ante poenitentiam, de consec. dist. 4. g Can. non licet de consec. dist. 4. & can. seq.

Tri sunt species penitentiarum, & penitentia solemnis iterari non potest, & penitentia ad sacros ordines reddit inhabilis. h. d.

Sunt autem penitentiarum tres species: quaedam enim est solennis, quaedam publica, quaedam privata. Solennis est, quam propter maiora scelera, Episcopus in capite publici, servata certa rerum serie, de iuramento, solemni pronuntiare: quae quidem ne Ecclesiae vilescat auctoritas, iterari non debet: & tales penitentes ad sacros ordines (ut supra exposuimus a) inhabiles reddit, quippe quae nec aliter potest sacerdotibus imponi, quam si prius a ecclesiastica militie singulo exuti fuerint.

Publica delicta & publica penitentia huius debent, h. d.

Publica penitentia est, quae publice, nulla servata pietatis solemnitate, peragenda in iuramento: qualis est, peregrinatio, certi habitus delatio, & his similia. Cum enim manifesta peccata non sint occulta correctione purganda, recte constitutum est, ut qui publice peccando peccatum suo scandalum praeberint, publicam etiam penitentiam a propriis sibi sacerdotibus imponantur peragere debeant. Appareti quoque ex his, quod licet omnis solennis penitentia publica sit, non tamen omnis publica est solennis.

Quisquis se fecerit in anno debet confiteri, & Eucharistiam sumere, nisi de confessione sacerdotum abstineat, h. d.

Privata autem secreta penitentia est, quae in occulto Deo fit, & sacerdoti. Saecratum est enim generali Concilio a, ut omnis fidelis, quam primum sapere coeperit, omnia sua peccata proprio sacerdoti confiteatur, & in ipsam sibi penitentiam propriis viribus adimplete fructus, suscipiens reverenter ad minus, singulis annis in Paschate Eucharistiae sacramentum, nisi forte de sacerdotis consilio ex causa duxerit abstinentiam: alioqui & vivens ab ingressu Ecclesiae arcebitur, & moriens Christiana non creabit sepultura.

Penitentia confitit contritione, confessione, & satisfactione, hoc dicitur.

Omnis igitur penitentiae sacramentum tribus partibus: contritione cordis, confessione oris, & operis satisfactione. Contritio nihil aliud est, quam dolor pro peccatis voluntarie assumptus, cum proposito confitendi, & satisfaciendi. Confessio (ut Augustino placet) est, per quam morbus latens spe veniae peritur: vel confessio est canonica peccatorum coram proprio sacerdote facta de articulo.

In confessione peccata quae confitentur propria sacerdoti, si distincte locutione ab eodem, vel ab Episcopo, vel si confitentur, fratribus habitibus generaliter praesentem audientis confessiones, h. d.

Quod autem dicitur coram proprio sacerdote, ita demum accipitur, si nulla legitima causa subit eius declinandum iudicium. Ceterum si quis vel proprio sacerdoti impunitam & reverentem, vel alias vitam & mores suspectos habeat, & propterea alieno sacerdoti a. confiteri volunt, licentiam prius postulet & obtineat a proprio: cum alter illum alienus, quaunque iustitiae consuetudine, non possit absolvere, vel ligare. Si quis tamen regularibus generaliter audiendi confessiones potestatem habentibus, & locorum ordinariis praesentatis, & ab illis deo approbatus, confessus fuerit, Parisiensis Doctoris recta sententia, non magis eadem peccata tenentur iterum confiteri, quam si ea proprio sacerdote iuxta generalis Concilii dispositionem confessus fuisset.

Episcopus potest suo subdito concedere licentiam eligendi confessionem huiusmodi.

Episcopus quoque subdito suo, ut quemvis idoneum sibi deligat confessorum, facultatem concedere poterit: cum non minatur esse debeat efficacia ab Episcopo obvenit licentia, quam a Parochiali sacerdote.

a. In qua prope, non possit penitentia. b. C. omni utriusq. extr. ed. c. Ca. in de par. dist. 6. d. Ca. omni utriusq. §. si qui autem. extr. ed.

Necessitas solum afflictum reputari pro effectu, h. d.

Ed & si poeniendi urgeat necessitas, nec desiderant locus aut tempus proprium sacerdotem offerat, & si is, cui quis confitetur, solvendi nullam potestatem habeat, tanta tamen est vis confessionis, ut dignus fiat venia: ex delictis sacerdotis, qui proximo suo criminis turpitudinem confiteri non solum. Votum enim pro opere reputatur, cum operis perficiendi facultas deest.

In perpetuum est in monasterium detradendus, qui revelat confessionem, h. d.

Sed si sive proprius sacerdos, sive alius penitentiam audiat, cavebit omnino, ne aut verbo, aut alio quovis modo confitentem prodatur: quoniam qui peccatum in penitentiali iudicio sibi defectum revelare ausus fuerit, non solum a sacerdotali officio deponendus erit, verum etiam ad agenda perpetuo penitentiam in arcum monasterium detradendus.

Sacerdos non debet quem absolvere de casibus reservatis Papa, vel Episcopi, h. d.

Illud etiam animadvertere sacerdotem oportet, ne quem scilicet ab his criminibus absolvendo liberare velit, quorum absolutio, aut Apostolica b, aut proprio ordinario est servata: ut puta, si poeniens clericum enormiter laeserit, Ecclesiam combusserit, vel regem, saltem commiserit, Cardinalem, vel Episcopum insecutus fuerit, cum moniali rem habeat, & in aliis casibus.

In generali confessione non veniunt ea, quae quis non esse verissimiliter in specie confessus, h. d.

De eo tamen quaesitum est, si Episcopus subdito suo concesserit, ut sibi possit idoneum eligere confessorum, an tunc ille, quem is elegerit, in casibus, quos eadem Episcopo specialiter reservamus, absolvendi habeat facultatem: & cum in generali confessione illa minime veniant, & quis non esset quis verissimiliter in specie confessus? responsum est, electum hunc huiusmodi non habere potestatem.

Contritio & confessio sine satisfactione parum proficiunt, hoc dicitur.

Ed nec contritio multum proficiet, nec confessio, nisi ambabus ad iuncta fuerit satisfactio: quae nihil aliud est, quam quaedam iniuriae illatae compensatio: nullus enim delictorum accipit veniam, nisi (si nulla necessitate fuerit impeditus) qualemcumque, est longeminiorem, quam debeat, poenam solverit. Nec sufficit mores im melius commutare, & a praeteritis malis recedere, nisi etiam de his, quae facta sunt, Deo satisfiat per contritionis sacrificium, cooperantibus, elemosynis, orationibus & jejuniis.

Medici quoque agrotos ad penitentiam non inducunt, nisi ab Ecclesia ingressu arcenti, h. d.

Medicos a etiam admonere oportet, ut cum eos ad infirmos vocari contigerit, ipsos ante omnia moneant, & inducant, ut medicos vocem animarum, ut postquam fuerit agrotanti de spirituali salute provisum, ad corporalis medicinae remedium salubrius procedatur. Si quis autem medicorum secus fecerit, ab Ecclesia ingressu arcebitur, donec pro transgressione huiusmodi satisfecerit.

Qui habuit propositum confitendi, potest absolvi, si sanitate morbi non possit confiteri, h. d.

Si quis autem in infirmitate constitutus, penitentiam praeterit, & dum ad eum invitatus sacerdos properat, morbo oppressus obmuerit, vel in phrenesim conversus fuerit, & penitentiam mortuus, & per manus impositionem reconciliationem accipere poterit.

a. C. omni utriusq. §. caveat, extr. ed. b. Clemens. 1. §. quod. verbi. nec etiam. de p. r. r. c. Ca. 2. de par. in 6. d. C. si quis infirmus. extr. ed.

Depositu ultimo supplicii sacramentum penitentiae & Eucharistia non negatur. h. d.

Nec in hincis solum, sed etiam ultore gladio mortuus in hac parte iura subveniunt, cum ultimo damna supplicio a penitentiae sacramentum, si petant, non solum negari non debeat, verum etiam sint censura Ecclesiastica ab ordinariis locorum coercendi, quicunque ad ea fuerant, quod minus id consequuntur. Quod ipsam & de Eucharistia quoque intelligendum erit, cum quibusvisque penitentia non negetur, viaticum quoque, quod vere penitentibus exhibetur, intelligatur esse concessum.

Sciendum est, hincis non esse danda Eucharistia, praeter autem maxime infirmis, semper debet esse parata. h. d.

Item quamvis regulariter nullus, etiam qui peccatori peccatorem & impoenitentem esse loquitur, ob altari sit accendens: Sciendum est tamen, ut supra dictum est, quibus, carereque personis huiusmodi, quando interstandas artes exercuerint, facta communiore lingua erit. Nec enim Evangelice disciplinae cogitatio, quae honor Ecclesiae tam turpi & infame, ut quod fodeatur. In ceteris proficit presbyter, ut quod matus fuerit, ita Eucharistiam paratam habet, ut nemo sine communiore moriatur.

DE EVCHARISTIA. TITVLVS VI.

Maximum est Eucharistia sacramentum, & saltem semel in anno debet assumi. h. d.

Et autem inter caetera, Eucharistiae sacramentum maximum est, oblationes omnes longe antecellit. Vnde, sicut praesertim est ceteris, ita etiam diligentius excoli debet. Et quidem circa prima fidei conabula frequentissima erat apud fideles sanctissimi viatici susceptio; sed cum postea paulatim tepescere charitate rariis homines communicarent, confitetur fuit, ut nisi quis maioribus fortasse criminibus impediretur, tribus saltem vicibus in anno communicare deberet: donec refrigerante penitus religionis ardore, eo tandem ventum est, ut semel saltem singulis annis, unum quicquid exlestis mente debet esse particeps.

Sacramentum Eucharistia consistit in panis, vino, corpore, & spirituali virtute. Et in calice post debet esse mixtum, h. d.

Constat autem Eucharistiae sacramentum esse formam, veritate corporis, & virtute spirituali. forma visibilis est panis, & vini d: unum vero hoc in intelligimus aqua permixtum: nec enim in calice lacrimini, aut vinum solum, aut aqua sola offeruntur, aut utrumque ex. Inter illas profanitas legitur. Maxime iam rationabilis confiteri ad generalis habet dicitur plus in eo vini, quam aqua sit potestatem.

In sacramentis altaris & panis & vini sunt tres species, videlicet Dominus, h. d.

Veritas est carnis & sanguinis: facta enim est consecrationem panis est, & vinum, quod non mutavit: ita etiam post consecrationem verum Christi altaris & sanguis, quem benedictio consecravit.

Virtus sacramenti est charitas & unitas: nam remota virtus gratis unus fit panis, & multus recipientium unum, ita & nos per hoc charitatis sacramentum uniti incorporati, unum evadimus.

Penis, quomodo & quando tria, quibus esse sacramentum altaris, sunt sacramenta, h. d.

Quotidie sacerdos hodie pro populo sacrificare debet, sed semel tantum, non pluries, nisi ex magna causa, vel in natiuitate Domini, hoc dicit.

Invaluit tamen, ut Deo quotidie sacerdotes pro populo hanc oblationem facerent. Quoniam enim quotidie labitur, ideo etiam Christus quotidie mystice pro nobis immolatur: in quo tamen illud cavendum est, ne sacerdos, quacunque praesulgeat dignitate, amplius quam semel in die celebret: nisi aut aliter faciendum. Domini natiuitas f. suadet, aut urgens cogat necessitas. Satis enim foelix est, qui semel dignè celebrat.

Virtus est charitatis & unitatis: nam remota virtus gratis unus fit panis, & multus recipientium unum, ita & nos per hoc charitatis sacramentum uniti incorporati, unum evadimus.

Presbyter tantum debet exhibere Eucharistiam, non inferior: nisi solus necessitas, h. d.

Sed nec ab omnibus, nec passim omnibus tantum sacramentum exhiberi debet: nam veluti solus sacerdos illud conficit, ita etiam nemo praeter eum exhibere poterit. Quod si presbyter aliter quam per semetipsum infirmum, vel alium communicet, ex R. h. ementis & concilii dispositione, sui gradus periculo subiacet. Permissum tamen Laodicenae concilium, si necessitas urgeat, ut diaconus praesente presbytero Eucharistiam iustus erogare possit.

DE EXTREMA VNCTIONE. TITVLVS VII.

Extrema unctio solet exhiberi in die quorundam moribundorum, & duplex unctio, exterior & interior. Exterior unctio dicitur, h. d.

Sacerdos confisus in peccato mortali, quoad se ipsum, est suspensus, non quoad alios, h. d.

Imo & sacerdotes, si qua criminali & macula sese infectos esse sentiant, ab huiusmodi exhibitione abstinere debent. Quamquam si peccato mortali, & vel minori excommunicatione ligatus celebret, & sacramenta conferat, licet graviter peccet, nullam tamen irregularitatis notam incurrit, & sacramenta ab eo collata, virtutis effectum non carent: cum non a collatione, sed a participatione, quae in sola perceptione consistit, videatur esse remouus.

Hactenus loquuti fuimus de his sacramentis, quae ad ingressum, & ad progressum in Ecclesia preparata sunt: consequens nunc est, ut de his, quae ad exitum preparata sunt, loquamur. Quorum primum est unctio, quae propter egressum ab Ecclesia iam constitutum sciendum est igitur, graviter agrotantibus, & quod prope mortem timentibus peccatis, cum corpora partes sanctificato oleo à presbyteris excommunicationis de qua inungi debere: quae quidem unctio, non tantum interius animam, quam exterius corporis immunitatem operatur. Sunt enim unctio dux speciei, exterior, quae materialis & visibilis, & interior, quae spiritualis & invisibilis. Exterior visibiliter coniungitur, interior invisibiliter cor inungitur. Hinc, quia exterior unctio vitæ consuetudine exhibet, interior unctio vitam unctio nomen est forta.

a. C. de penitent. b. C. nihil in sacrificio, de consecrat. dist. 2. c. C. est manus, de consecrat. dist. 2. d. C. omnia, de pan. e. C. re referent, extra, de celeb. mis. f. C. consilium, extra, de celeb. mis. g. C. per omnia, de consecrat. dist. 2. h. C. praesente, dist. 2. i. C. sacerdoti, qua. i. g. i. in fine. k. C. praesente, de cler. excom.

a. C. de pen. de conf. dist. 2. b. C. per omnia, de consecrat. dist. 2. c. C. in fine, de consecrat. dist. 2. d. C. in fine, de consecrat. dist. 2. e. C. per omnia, extra, de celeb. mis. f. C. consilium, extra, de celeb. mis. g. C. per omnia, de consecrat. dist. 2. h. C. in fine, de consecrat. dist. 2. i. C. sacerdoti, qua. i. g. i. in fine.

Magis dignum trahit ad se minus dignum. h. d.
Sanctificatum autem oleum hoc loco accipimus, non modo quod ipsum totum consecratum est, sed etiam quod est consecrato admixtum a. Postquam hucusque de his sacramentis, quae quoque modo necessitatis sunt, tractatum habuimus, reliquum est, ut de his loquamur, quae dignitatis sunt & voluntatis.

DE SACRAMENTO ORDINIS. TITVLVS VIIII.

Quid sit ordo. h. d.
Voluntatis Sacramenta sunt (ut paulo ante exposuimus) Ordo sacer, & Matrimonium. Est autem ordo, nihil aliud quam signaculum quoddam Ecclesiae, per quod spiritalis potestas traditur ordinato, de cuius speciebus, differentiis, & gradibus satis videtur superiore libro dictum esse. Vnde solum nunc restat, ut ad matrimonii materiam ordinationem vertamus.

DE SACRAMENTO MATRIMONII. TITVLVS IX.

Quid sit matrimonium. h. d.
Matrimonium b est viri & mulieris coniunctio, individua vitae consuetudinem continens, cum divini & humani iuris communicatione.

Matrimonium praecipit alia Sacramenta, ratione loci in quo in finem est, temporis, amplitudinis & mysterii. h. d.

Merito inter alia sacramenta matrimonium quoque annumerari meruit, cum ceteris loci, temporis, amplitudinis, & mysterii ratione etiam praecellat. Siquidem ab orbis primordio in paradiso a Deo ipso institutum est, ut esset omnibus etiam infidelibus commune, quod aliis minime contigit. His illud quoque accessit, quod animorum consensus & corporum commixtio in matrimonio intercedunt, primam quidem charitatem significat, quae consistit in spiritu inter Deum & ipsam animam, vel Ecclesiam: alterum vero sacrosanctum coniugium designat, quod inter Christum & Ecclesiam per incarnationis mysterium est contractum.

Quae matrimonia sunt sacramentum, fides, proles, & fornicationis remedia. h. d.

Consequuntur & inde praeter sacramentum, & alia bona, utputa d, fides, & proles, & quod humana infirmitas in ruina turpitudinis prona, honestate excepta coniugii, minime laeditur. Initiatum autem matrimonium sponcione, consensu ratificatur, & copula consummatur: de quibus singulari distinctius discipiamus.

DE SPONSALIBVS. TITVLVS X.

Quid sit sponsalia, & unde dicantur. h. d.

Sponsalia s sunt futurae nuptiarum mentio, & repropositio: & dicta sunt a spondendo, quod per se sibi invicem se futuros conjuges viri & mulieres spondent.

Sponsalia contrahuntur, verbis, literis, & consensu. h. d.

Contrahuntur autem sponsalia variis modis: utputa, ore, verbis, literis, & consensu. Re contrahuntur per modum subarrationem, vel annuli immisionem. Verbis, ut si inter virum & mulierem promissio super futuro matrimonio intercesserit, veluti altero alteri vice mutua dicente: Ego te accipiam in meum maritum, & ego te in meam uxorem: live in hunc sensum verba similia protulerint.

a Gl. for. c. quod in dubio. ext. de cons. Eccles. b In sum. 27. c. 1. h. sene. c. sicut extr. de presump. c. C. debetum. extr. de bis. l. 1. d. C. omne. 27. q. 2. e. Constat. 30. q. 2. gloss. i. a. licet. rana. de trans. Epist. f. Cap. penult. extr. cod.

Literis, ut cum absentes inter se de futuris nuptiis per Epistolam pacificentur: quod ipsum & per nuncium, vel procuratorem fieri poterit.

Procurator ad contrahendum matrimonium non potest substituere, nisi hoc habeat in mandatum. h. d.

Procurator a tamen ad hoc specialiter constitutus, ob magnum, quod ex facto tam arduo posset periculum imminere, alium substituere non poterit, nisi hoc eis specialiter commissum fuerit.

Si duo impuberes, quorum prudentia non supplet aetatem, & qui pubertati non sunt proximi, vel etiam alter tantum sit impubes, per verba de praesens matrimonium contraxerint, talis contractus resolvitur in sponsalia de futuro: & ex eo inducitur iustitia publica honestatis. h. d.

Contentu b contrahuntur sponsalia: ut cum pubes & impubes, vel duo impuberes, non proximi pubertati, & in quibus aetatem prudentia non supplet, matrimonium per verba contraxerint de praesenti. Licet enim verba in praesens matrimonium sonent, iuristamen interpretatione in sponsalia de futuro resolvuntur. Quo casu dicta sponsalia, licet contrahentes matrimonium celebrare intenderent, conjugium, quod ab initio aetate impediendo, ut matrimonium non tenuit, per adventum pubertatis minime convalescit, nisi per carnis copulam subsequatur, vel alium modum contrahentes cum eisdem perseverantia voluntatis, ad pubertatis tempora pervenisse evidenter constiterit: per dictum tamen contractum, qui valuit ut potuit, non sicut agebatur, publice honestatis iustitia censetur inducitur.

In re denominanda potius effectum attendimus, quam modum. hoc dicit.

ET ideo hoc casu consensu contra sponsalia dicitur: quia, si verba spectes, non sponsalia, sed ipsum matrimonium contractum videri poterit. Consenserunt autem iura eos, qui, cum non possent conjugium de facto contraxerunt, voluissent etiam in casu quo possent, contrahere: ideoque saltem, ut sponsalia, valere conventionem.

Sponsalia contrahuntur tripliciter, pure, ut diem, & sub conditione: & qui contraxerunt sponsalia pure, compellendi sunt etiam matrimonium contrahere, & consanguinei contrahentium non debent cum ipsis contrahentibus contrahere. h. d.

Verus contrahuntur sponsalia, aut pure, aut adjecta die, aut sub conditione. Pure s, ut cum vir & mulier se invicem futuros conjuges pollicentur. Et hoc casu nullus consanguineorum aliquo pacto alterum ex contrahentibus matrimonio sibi copulare poterit: imo qui contraxerunt, ut se invicem recipiant, & mutua conjugali affectione pertractent, moneri, & nisi rationabili causa obstitit, Ecclesiastica censura compelli poterunt.

Si per contrahentem sponsalia in diem, non fletis quod minus matrimonium contraheret intra terminatum, eorum alia postmodum matrimonium contrahere poterit. h. d.

Des adjectur sponsalibus cum quis intra certum temporis spatium aliquam se ducturum in uxorem convenit: in qua specie, si per eum non fletis, quod minus intra praefixum terminum cum eadem matrimonio contraheret, liberè ad nuptias alterius transire poterit.

Sponsalia contrahuntur sub conditione, evanescent conditione deficiente, nisi ab ea recessum fuerit. h. d.

Sub conditione celebrantur sponsalia, cum quis, si quid fiet vel contigerit, nuptias se contracturum pollicetur: veluti si dictum fuerit, Ego d te in uxorem accipiam, si centum mibi dederis: aut, si pater meus consenserit, quibus conditionibus deficientibus, ad matrimonium quis compelli non poterit, nisi consensus de praesenti, aut carnalis sit inter eos commixtio subsequuta, cum his casibus a conditionibus recessum videatur.

a Ca. si. de procur. in 6. b Ca. 4. idem. de despons. impub. in 6. c Ca. 2. & c. ex literis. cl. secunda. ext. co. lit. d C. de iur. & cap. per rui. ext. de conditio. appo.

... duxerit, ei alium libitum accipere licet concedenda facultas erit.

Hoc tamen de his conditionibus intelligere nos oportet, quae honestae sunt, & Canonicis institutis non contrariae: nam si turpes sint, aut impossibiles, ob favorem matrimonii debent pro non adjectis censeri: si tamen non solum turpes sint, sed etiam contra substantiam, vel naturam conjugii: puta, si alter dicat alteri: a tecum contraho si generatorem prolis eveneris, vel donec aliam honore vel facultatibus digniorem inveniam, aut si pro quaestu adulterandae trahideris: matrimonialis contractus, quantumcunque sit favorabilis, omni carebit effectu.

Minores septennio non possunt sponsalia contrahere, & contracta lapsu temporis non convalescunt, nisi nova voluntas accesserit, aut iuxta copula intervenierit. h. d.

Non tamen omnibus, cujuscunque sint aetatis, licet sponsalia contrahere: nam inter minores septennio celebrata, nullius roboris efficaciam fortuntur: adeoque si infantes, vel unus major septennio e, alter minor, sponsalia contraxerint ipsi, vel patentes pro eis, nisi per cohabitationem eorum mutuum, sive alias verbo, vel facto eisdem in eadem voluntate factos maiores perdurare liquido appareat, ipsorum dicti temporis minime convalescunt: & ideo cum sint nulla, ratione defectus confensus, publicae honestatis iustitiam non inducunt. Si tamen cum ea, quam nondum septennem domum quis eraduxerit, copula nixu intercesserit, aliud statuendum erit.

Qui contraxerunt sponsalia, debent compelli ad matrimonium, nisi aliquid tristit ementur. h. d. **I**nstitutum igitur sponsalibus matrimonium fide consensus ratificari debet. Quod si qui de contrahendo matrimonio fidem sibi dederunt, se invicem admittente omnino noluerint: instat eorum, qui societatem interpositione fidei contrahunt, & postea eandem sibi remittunt, dissolutio tolerari poterit: cum coactiones difficiles soleant exitus frequenter habere.

Non sunt audiendi impuberes volentes dissolvere sponsalia, sed expectandum tempus pubertatis. h. d.

De illis, qui infra annos a pios matrimonio sponsalia contrahunt, quari poterit: Eccliae, sive utrique, sive altere cedamet, & antequam ad annos matrimonii aptos pervenerint, separari postulent, non sunt audiendi: si vero alteruter istorum ad pubertatis annos pervenerit, infra eisdem annos altero existente, cum sponsalia contraxissent, si is, qui minoris est aetatis, ad pubertatis annos perveniens recitaverit, nec in alterum consentire voluerit, iudicio Ecclesiae separari poterunt.

Mulier in potestate contrahens cum impubere, non potest restituere, sed impuberi factus pubes potest. h. d.

Mulier quoque, quae nubilem annos attingens, ei eum semel consenserit, amplius dissentire non poterit, nisi ipse, cui nupsit, postquam ad legitimam aetatem pervenerit, in eam suum negaverit praestare consensum.

Contrahens sponsalia cum impubere coacte, non tenetur expectare impubertem. h. d.

Hae tamen de his dicta intelliguntur, quae sponte cum minoribus sponsalia contraxerint. Si quae enim non eam sponte sua, quam a parentibus coacta, cum impubere contraxerit, & domum traducta fuerit, licet aliquando ibi invita permanferit, si puerum, ulque ad annum decimum quartum minime expectant.

a. C. si. ext. de conditi. appo. b. C. accessit. ext. de spon. m. gub. c. C. in prin. de despon. impub. in d. d. C. ext. cod. e. C. de illu. ext. de despon. impuber. & C. de illu. s. mulier. ext. de despon. impuber.

dum duxerit, ei alium libitum accipere licet concedenda facultas erit.

Spnsalia contrahit a parentibus, non tenetur, nisi ipsa & ratificent. h. d.

Non ab simile est a quod de sponsalibus, quae secum res pro filiis puberibus frequentes contrahuntur. Sicut videtur: nam si quidem ipsi filii expresso consensu vel tacite, ut si praesentes fuerint, nec contrahuntur obligantur: & ex eis oritur publicae honestatis. Idem etiam obtinet, si filii tempore sponsalium consentientes, & etiam ignorantes eadem sponsalia, postea testes & prudentes ratificaverint, tacite vel expresso, ut as ex sponsalibus contrahitis a parentibus post filios ipsi obligantur, nec publice honestatis iustitiam interoriunt.

Spnsalia dissolvuntur ipso iure, quando non habetur voluntas contrahendum. h. d.

Dissolvuntur sponsalia, aut ipso iure, aut factu. Ipo iure tunc dicuntur sponsalia dissolvi, cum nulla habita ratione voluntatis & consensuum: ex certa superveniente causa, ut si contraxerint in religionis ingressu, cogitationis interverit.

Matrimonium per se h. de praesent. consensu, nisi ipsa praesentia, etiam si non accesserit formae, sed non in intentionem per verba de praesent. non tenetur contrahere, nisi dicitur.

Si quis igitur eam, quae tibi de sponsalia fuerit, verba tibi iunxerit de praesent. eam si ante de sponsalia juramento firmata extiterit, & de sponsalia copula non intervenierit, nihilominus perfectum matrimonium, etiam te invito, tollatur: licet illius ingentibus, salutariter sit injungenda potestas, quamquam, si prius per verba contraxerit, de sponsalia maneret matrimonium, ut per coactionem, cum secuta copula, tolli non possit. Nec enim per solam voluntatem interdu frangi jura sustinent, per eam debet consensus abolei permittant.

Per susceptionem sacrorum ordinum, & ipsius mensurae dissolvuntur sponsalia.

Item ex contrario, si quis facta eorumbus facit, dignitas, aut religionem fuerit professus, per se dissolvunt sponsalia. Consensus & iure eorum, quae eam mulierem se aucturum in iure eorum, quae eorum do firmaverit, si antea contrahendo peraguntur, non venit: postea, quae nulla subsequente causa, copula ingentibus.

Affinitas super veniens dissolvit sponsalia de futuro. h. d.

Item si inter sponsum & sponsam affinitas superveniat, aut manifestum sit, aut de hoc sit publicus delictum, aut spiritualis inter eos cognatio intercedat, dissolvitur inter eos sponsalia, nec ad matrimonium procedi poterit.

Tunc quomodo facta hominis, sponsalia dissolvuntur.

Factus hominis dissolvuntur sponsalia, ut contractus, aut insinuatum sit, aut de hoc sit publicus delictum, aut spiritualis inter eos cognatio intercedat, dissolvitur inter eos sponsalia, nec ad matrimonium procedi poterit.

Spnsalia dissolvuntur contraxerit, si non ipsa & ratificent.

Sponsalia apponit, aliquid operatur. h. d.

Sponsalia apponit, aliquid operatur, h. d.

a. C. si. in. ca. de despon. m. gub. in d. d. C. ext. cod. e. C. de illu. ext. de despon. impuber. & C. de illu. s. mulier. ext. de despon. impuber.

cum enim libera matrimonia a esse debeat, penarum...

Obfervationem post sponsalia etiam juramento firmata...

Nuptias quoque tantum dissensu etiam jurati solvuntur...

Item si sponsus vel sponsa idololatrando, vel heretic...

Ed. e. & si qui praestito juramento promittant aliquas...

Item si sponsus aut sponsa, leprosus fiat, vel leprosa...

DE NUPTIIS. TITVLVS XI.

Trini subordinacionem praesentis Tituli ad precedentia & se...

Expolimus hactenus, quid esset matrimonium, quare...

Nuptias igitur, siue matrimonium inter se contrahunt...

Tubertas estimatur non tam annis quibus corporis habitus...

a. C. in fine de despons. impub. b. C. in fraterstatu. ext. de spon. c. C. ex parte. ext. de spon. d. C. ex literis. Cl. i. ext. de spon. e. C. in fine de conyug. serv. f. C. & in. ext. de conyug. serv.

Ed qui sint puberes, videamus: & quidam ex annis...

Quantum ad Ecclesiam, verba sunt necessaria ad contrahendum...

Item b. autem per solum legitimum viri & mulieris...

Verba autem ad hoc apta sunt: verbi gratia, Ego te...

Item quod propositum est, altera pars non intellexisse se...

Unde queritur, si alter conjugum ita loquutus fuerit...

Serui possunt etiam inuito domini contrahere matrimonium...

Item quoque explorati juris est, quod matrimonia inter...

Si unus conjugum comperitur post contractam matrimonium...

Si quis tamen f. vel si qua inficiens eum vel eam sum...

a. C. in fine de despons. impub. b. C. in fraterstatu. ext. de spon. c. C. ex parte. ext. de spon. d. C. ex literis. Cl. i. ext. de spon. e. C. in fine de conyug. serv. f. C. & in. ext. de conyug. serv.

60
...privari, cum idem multis casibus contingat, ut si al-

...legitimam et non raturum, aliud legitimum et non legitimum, h. d.
...legitimam et non raturum, aliud legitimum et non legitimum, h. d.
...legitimam et non raturum, aliud legitimum et non legitimum, h. d.

...quod raturum quidem est, sed non legitimum. Legitimum, et non raturum conjugium est, quod legali institutione, vel Provincia moribus contrahitur: hoc inter infideles raturum non est, quia dissolvi potest dato libello repulsi lege fori, et non lege poli, quam non sequuntur. Inter fideles vero semper raturum est conjugium, cum conjugium semel inter eos contracta nunquam solvi possint. Hoc vero quodam sunt etiam legitima, veluti cum servata nuptialibus ritibus, uxor sponso traditur. Illorum vero conjugia, qui contemptis legitimis solemnitatibus, solo affectu aliquam sibi deligunt in conjugem, non legitima, sed ratura tantummodo esse creduntur: quoniam cum spectis ritibus Ecclesie matrimonium contracta non debent, non tamen ob id solum sacramentum conjugii dissolvi debet. Quin potius si tale matrimonium fuerit ab Ecclesia postmodum comprobatum, filii generati, & legitimi iudicandi erunt, & heredes: aliqua tamen illis erit imponenda poenitentia, qui conceptis Ecclesie praerogativis matrimonium contraxerunt.

...h. d. natus, nisi purgatus fuerit, impedit matrimonium, h. d.

...Oatio, quoque & iustus violentie metus matrimonium impediunt. Cum b enim solo consensu conjugium contrahatur, plena debet ille securitate gaudere, cuius est animus indagandus, ne metu impulsus dicat sibi placere quod odit. Plane s quae invita probat se sponsalia contraxisse, si comperiat postmodum sponte cognationem ad matrimonium dissolutionem proclamare, & merum auditum non poterit.

...non impedit matrimonium contrahendum, sed non dirimit contractum, h. d.

...Por quoque quia consensum impedit nuptias contrahit prohibet: contractas autem non dirimit. Impedat et servata impotentia matrimonium impediunt, h. d.
Item frigiditas d. & coeundi impotentia legitimum matrimonium impediunt afferunt. Sicut enim puer, qui debitu reddere non potest, non est aptus conjugio: ita, qui ita sunt natura impotentes, ut nec ope medicorum sanationis periculo juvari possint, apti ad contrahenda matrimonium minime putantur. Ea igitur, quae adeo est utilis, ut mulier fieri & alteri carnaliter committeri non possit, nisi per incisionem, ad matrimonium contrahendum non debet idonea iudicari.

...leprosi possunt matrimonium contrahere, h. d.

...Lex est causa leproforum e. nam si mulierem inveniam, liberam erit illis conjugali vinculo colligari.

...Publica honestatis iustitia impedit matrimonium contrahendum, & contractum dirimit, h. d.

...Publice f quoque honestatis iustitia tam matrimonium contrahendum impedit, quam contractum irritat. Et autem publice honestatis iustitia, quae ex legitime sponsalibus oritur mulieris, quae illi conjuncta

a. C. de spons. in 6. b. C. de locum. ext. de spons. c. C. de spons. ext. qui matr. accus. poss. d. ext. per raturum ut. de frigid. & malis. c. C. de ext. de conj. lepro. & C. de ext. qui spon. in legit. c. juvenes. & seq. ext. de spons.

est, cum qua nunc vir matrimonium contrahere detinetur: ut, ecce cum Berta sponsalia contraxi, volo nunc cum Gemma, quae Berta cognationis vinculo est conjuncta, matrimonium contrahere: publica honestate impeditur. In honestum enim ac turpissimum vitium est exempli, ut ei quis nubere valeat, cuius conjunctam sponsalia frangendo deceberit, ne in eandem ejus nubendo conjuncte, quasi injuriam committet.

...Sponsalia pura & certa, ex consensu valida, licet alia nulla, inducant publicae honestatis iustitiam, quae sequentia sponsalia dirimit, non praeterita, h. d.

...Vtique adeo autem ex puris & certis sponsalibus a impedimento iustitiae publicae honestatis exoritur, ut etiam si illa consanguinitatis, affinitatis, frigiditatis, religionis, aut alia quavis ratione nulla sint, dum tamen non sint nulla ex defectu consensus, nihilominus & impeditur & dirimit sequentia sponsalia, vel matrimonia dignoscatur, licet praecedentia dissolvere non valeant. Quare, qui sponsalia pure ac determinate cum aliqua muliere contraxit, & postmodum cum secunda prioris consanguinea idem fecit, ex priorum sponsaliorum vigore ad matrimonium contrahendum cum prima remanet obligatus.

...Fili nati ex matrimonio, cui obfiste publicae honestatis iustitia, non succedunt patri, sed mater contrahenti, h. d.

...Fili quoque nati ex matrimonio b, quod publice honestatis iustitia impediens contractum fuit, cum nec Ecclesie permissionem, nec patris allegare possint ignorantiam, ad successorem bonorum paternorum minime admittentur.

DE TRIPlici COGNATIONE. TITVLVS XIII.

...Cognatio est triplex, spiritualis, legalis, & naturalis: & spiritualis cognatio impedit matrimonium contrahendum, & contractum dirimit, h. d.

...Mltò magis cognatio matrimonio interdum est impedimento: est autem cognatio triplex, spiritualis, legalis, & naturalis. Spiritualis cognatio est, athenientia quaedam proveniens ex sacramento collatione, vel ad sacramentum detentione. Non solam igitur a inter baptizantem, & illum qui eum de baptismo suscipit, item inter baptizatum & suscipientis filios, & uxorem ante susceptionem a suscipiente carnaliter cognitam: verum etiam inter suscipientem, parentemque baptizati, cognatio spiritualis contrahitur, quae & contrahendum matrimonium impedit, & dirimit postea contractum. Et quae de suscipiente dicta sunt, eadem etiam de baptizante sunt intelligenda.

...Exceptio baptizatis, & confirmatione, non oritur ex sacramento cognatio impeditiva matrimonii, h. d.

...Eisdem modis confirmatione & spiritualis cognatio contrahitur, matrimonia similiter impediens contrahenda, & postea contracta dirimens. Ex datione vero aliorum sacramentorum cognatio spiritualis nequaquam oritur, quae matrimonium impedit, vel dissolvat.

...Cognatio spiritualis per Catechismum contracta, impedit matrimonium contrahendum, sed non dirimit contractum, h. d.

...Per Catechismum f an spiritualis cognatio contrahatur, dubitatum est: & constaturum est, contrahi quidem illam, sed non tantam: licet enim ex ea contrahendum matrimonium impediatur, post eam tamen contractum minime dissolvitur.

...Spiritualis cognatio non dirimit matrimonium ante contractum, h. d.

...Ius autem huiusmodi cognationem matrimonium contracta dirimere, non simpliciter, sed postea

a. C. de spons. in 6. b. C. de ext. qui fil. sint. de. c. gl. in ver. spiritualis. c. 1. de cog. spir. in 6. d. d. c. 1. de cog. spiritual. in 6. c. C. 1. & si. de cog. spir. in 6. f. C. 2. de cog. spir.

contracta: nam a si vir vel mulier ex ignorantia vel do- lo proprium filium de sacro fonte susceperit, propter hoc separari non debent, nec alter alteri debitum subtrahere, nisi ad continentiam servandam possint induci: quia si ex ignorantia factum est, eos ignorantia excusare videtur: si ex malitia, eis proprius dolus patrocinari non debet. Quinimo pro tali actu, matrimonio sua firmitate durante, poenitentia imponenda erit.

Filius per quorum neutrum venium est ad copulationem, copulari possunt, nisi maius regnum aliud inducat. h. d.

De b filiis quoque, per quorum neutrum ad copulationem venium est, an copulari possint, quasi- rum est: & sane, nisi consuetudo Ecclesie, ubi de contra- hendis nuptiis agitur, vel aliarum vicinarum aliter se habeat, in hoc conjugio minime obstitendum erit.

Lecei plures non debeat esse patrum, si plures tamen fuerint, cum annabus spirituali cognatio contrahitur. h. d.

De eo quoque ad monendi sumus, quod e, licet non plures, quam unus vir, vel una mulier ad suscipiendum de sacro fonte infantem accedere debeant: sitamen plures accesserint, spiritualis cognatio exque, quo ad o- mnes, inde contrahitur, tam matrimonium contrahenda impediens, quam etiam postea contracta dissolvens. Circa quod idem statuitur de confirmatione.

Legalis cognatio modo affert temporale impedimentum matrimo- nium modo perpetuum. h. d.

Legalitatis cognatio, est proximitas per adoptionem pro- veniens. Eius autem duæ sunt species: una, que tem- poralem impediendi matrimonii causam continet: alia, que perpetuam. Temporalem causam impediendi continet ea, que inter te, & eam, que tibi per adoptio- nem foror esse coeperit, intercedit. Nam per adoptio- nem quæ sita fraternitas, eoque nuptias impedit, donec maneat. Perpetuam prohibitionis causam continet, ut- puta, quæ inter adoptantem & adoptatum, item inter ad- optantem uxoremque adoptati, & inter adoptatum uxoremque adoptantis, intercedit. Nam & per emancipatio- nem dissoluta adoptio, matrimonium impeditur.

Quid sit naturalis cognatio, quid consanguinitas, quid affinitas, h. d.

Naturalis cognatio est, quæ medio consanguinitatis, vel affinitatis contracta reperitur. Est autem con- sanguinitas a similitudine personarum ex eo proveniens, quod una descendit ab altera, vel ambo ab eadem: vel consanguinitas, est vinculum personarum ab eodem si- pite descendendum, carnali propagatione contractum. Et dicitur consanguinitas, quasi sanguinis unitas, quia scilicet consanguinei de communi sanguine descendunt. Affinitas e quædam personarum proximitas ex coitu proveniens: ex eo dicta, quasi duorum sit ad unum finem unitas. Cum enim duæ cognationes diversæ per aliquo- rum copulam conjunguntur, alter ad alterius cognatio- nis quasi quosdam fines accedere videtur.

Affinitas & consanguinitas contrahitur etiam ex damnato co- itu. h. d.

Nec si intererit, quod ad consanguinitatem, vel affi- nitatem contrahendam, ex iustis nuptiis aliqui, an ex damnato coitu invicem copulati fuerint.

Hodie matrimonia usque ad quartum gradum inclusivè sunt prohibita, & de facto contracta temporis cursu non validantur, nec alicui.

Consuetum igitur erat olim, ut quicumque vel septi- mo consanguinitatis, sive affinitatis gradu sese invicem contingerent, legitimis nuptiis contrahere non possent, quod ipsum non solum in primo, verum etiam in secundo & tertio affinitatis genere sibi locum ven-

dicabat: nec foboles ex secundo matrimonio hinc inde cognationi premortui viri copulari poterat. Sed vitia huiusmodi prohibitionis, difficultatem frequentem habere- rent, & aliquando petentium patientiam, amittent, qui- denti utilitate suadente, huiusmodi prohibitiones abro- gata fuerunt, & sancitum, quæ ut prohibita considerantur, jugalis quartum consanguinitatis gradum postea abro- gat generis non excedat. Vir & uxor, qui in quarto gradu, & mulier, quæ ex alio latere dicitur con- to, licet conjungi poterunt. Alias si propius gradum sese invicem contingant, tenent contractum matrimo- nium adeo erit irritum, quod nullo potest amonitione- ro defendi.

Infideles intra quartum gradum conjuncti, & contrahentes sunt separandi, & eorum proles est legitima. h. d.

Si tamen infideles e, qui secundum veterem, vel pro- pria legis instituta, circa gradus consanguinitatis, vel affinitatis à Canonibus notatos, conjuncti sunt, contra- tum non erit post baptismi lavacrum irritandum, & con- propter facta sacramentum baptismi non solvantur concepta, sed crimina dimittantur. Unde & proles in ista legitima censetur.

Propinquitas viri reputatur uxoris, & propinquitas uxoris uxoris viri. h. d.

Admonendi etiam sumus, perinde vitium conjugii- nis & propinquitas uxoris abstinere debent. A vitium- rem à propinquis viri, atque à propin- Proximitas rei manifestata ratio illa est: quia, si fecerim, quædam sententiam ego & uxor mea una eorum facimus, quibus mihi & illi mea sua que cognatio non proponitur abro- citur. Quocirca ego & foror mea uxoris non in secundo gradu erimus, filius vero eius in secundo gradu pro- à me, nepos tertio, & sic deinceps. Veniens vero pro- pinqui, cuiusque gradus sit, ita esse oportet considerari, quemadmodum si ejusdem gradus forent, propter pro- pinquitatis existat: quod nimirum de uno meo de pro- pinquitate mea, in cunctis cognationibus, continet observatur.

Conjuncti uxoris non impediunt matrimonium contractum conjuncti viri. h. d.

Quamquam autem omnes consanguinitatis, & affi- nitatis, inter consanguineos inter uxoris h. d. nulla intelligitur esse affinitas contracta, propter quod inter eos matrimonium debet impediri. Propter quod & filius cum matre & filis, item duo cognati cum ab- bus cognatis, licet contrahere poterant.

Uxor cognatæ consanguinitatem uxoris sui, non possit contrahere, licet reddere tenetur, & uxor propter, contra sit uxoris. h. d.

Si quis autem contracto matrimonio consanguine- neam uxoris suæ cognoverit: utique, si uxoris pro- viginam, vel maritus foretrem propterea uxoris subtrahere- rit, matrimonium quidem ante contractum cum uxore irritum: sed qui se ita contra leges alteri contraxerit, de iure- iure nunquam debetum petere potest, nec cum uxore legitimum unquam nuptias contrahere, licet propinquitas uxoris superaverit.

Uxor, cuius consanguinitas à proprio viro cognata est, non cogenda ad continentiam. h. d.

Vxor quoque, cuius consanguinitas à proprio viro cognata est, diligenter est somnolentia: ut si con- missione viri abstineat: & in continentia maneat, quod donec vir viam universæ carnis ingrederetur faceret. Quod si forte monitionibus parere recusat, talis faceret, ut de lapsu ipsius probabiliter timeri possit, ut eius de-

a Ca. ex. de cogn. spirit. b Ca. super eo. ex. de cogn. spirit. c. Et de cogn. spirit. in 6. d. Ad ad Arb. consang. in 6. in de dec. e. In deelar. Arb. affini. f. In deelar. Arb. affini. in 6.

a Canon debet esse de consen. & affini. b Canon de consen. & affini. c. Et de consen. & affini. de consen. & affini. d. In deelar. Arb. affini. e. In deelar. Arb. affini. in 6. qui cogn. cons.

64
65
sent & debeat debitum sibi solvere conjugale: cum a
finitas post matrimonium inique contracta, illi nocere
non debeat, quae iniquitatis participes non existit.

*Subsequens effinitas non dirimit matrimonium, sed praecedens
legitima probata. h. d.*

Rgo praecedens affinitas, non subsequens dirimit ma-
trimonium. Sed nec id quidem indistincte obtinet.
nam si estis utriusque conjugum confectus assertione, accla-
mate etiam vicina, quod conjugatus ante contractum
matrimonium uxoris suae conlangueam cognoverit,
propterea conjuges separari non debent: nec enim talis
confessio momentum habere debet, cum alioqui facile
fieri possit, ut quicumque inter se contra matrimonium
velint colludere, ad confessionem incestus facile proficiant,
si suae assertioni Ecclesiae iudicium accessurum credant.
Rumor autem viciniae non est adeo iudicandus
validus, ut, nisi fide dignae probationes accedant, possit i-
ta contraclum matrimonium irritare.

DE CLANDESTINA DESPONSATIONE.
TITVLVS XIV.

*Prohibetur matrimonium clandestinum, nec postea opera-
tibus diffidere. h. d.*

Nec tamen post secutam copulam & susceptam
prolem, detectis quibusdam impedimentis, non
line graui scandalo contracta matrimonia retrahantur
oportet, ne, si alter conjugum qui clam contraxerit,
conjugium negaverit legitimis probationibus desit-
entibus, iudicis sententia rite fuerit absolutus, uterque
illis nubendo reatum incurrat adulterii, consalsissime
constitutum est. d. ut nullus fidelium occulte nuptias
contrahat. Sed cum matrimonia contrahenda fuerint, et
per tres hyerum proponantur publicè, competenti ter-
mino praesentio, intra quem qui voluerit, & valuerit, le-
gitimum impedimentum opponat, & ut ipse quoque
testes per se inuestiget, utrum aliquid futuro mat-
rimonio obstat impedimentum.

*Quod si contraclum matrimonii, donec astat praesumptio,
quid non possit contrahi. h. d.*

Visus si apparuerit probabilis coniectura, contra-
ctus expressè interdicitur, donec quid fieri debeat,
manifestè constituerit documentis.

*Nati ex clandestinis & interdictis matrimoniis non sunt legiti-
mi, licet nati ex matrimonio contracto in faciem Ecclesiae aut
sententiam divorcii sint legitimi, nisi uterque conjugum uoverit im-
pedimentum. h. d.*

Quicumque igitur verò huiusmodi clandestina & interd-
icta conjugia inire ausus fuerit, etiam ignoranter, pro-
ter ea huiusmodi conjunctione suscepta, proflus illegiti-
ma censetur, nec de parentum ignorantia ullam est ha-
bitura subditum: cum sic contrahentes, vel non exper-
tes sciant, vel scilicet affectores ignorantibus videantur,
sunt alioqui, si ignorantes in faciem Ecclesiae contraxerint,
ante litam sententiam divorcii nati, & legitimi ha-
beantur, & in bona paterna hereditario iure succedant.
Idem iuris erit, si in conspectu quidem Ecclesiae contra-
xerint, sed impedimentum ambo uoverint.

*Sacerdos contraclum constitutione Ecclesiae punitur pro qualita-
te culpa, & clandestina matrimonia, si publicentur, recipi Eccle-
siae. h. d.*

Andè si parochialis sacerdos tales conjunctiones
prohibere contempserit, per triennium ab officio su-

a Cap. de for. in fi. & ca. pen. extr. d. tit. b Cap. super
in aut. de eo qui cogit. confa. c gl. in sum. 30. q. 5. & can. si quis di-
uina. §. si itaq. dist. 30. q. 5. d. Can. 20. q. 5. e C. cum inhi-
bitio. pen. extr. eod. tit. f d. c. cum inhi. §. cum autem. extr.
eod. tit. g d. cum inhi. §. si quis. ext. eod. tit. h d. ca. cum
inhi. §. si extr. eod. tit.

spendendus erit: grauius etiam puniendus, si culpa qua-
litas postulerit. Verum (ut supra indicauimus) si con-
trahens clandestina matrimonia publicare voluerint,
nisi alia causa impediatur, ab Ecclesia recipienda sunt, tan-
quam à principio in Ecclesiae conspectu contracta.

QVI MATRIMONIVM ACCVSARE POSSVNT.
VEL CONTRA ILLVD TESTIFICARI.
TITVLVS XV.

*Non admittitur ad accusandum matrimonium, qui tempore
denunciationis sicut, nisi iures de calumniis. Et quod post denun-
tiationem nruis qua obiecturus est: & negligentia auctoritatis mei non
intelligitur esse mea. h. d.*

Non tamen quandoocunque, aut indistinctè o-
mnes ad matrimonium impugandum admit-
tendi erunt. Nam si quis tempore factae à sacer-
dote denunciationis in ipsa dicecesi constitutus, nihil
contra matrimonium dixerit eidem mox conjunctos im-
petere minime concedendum erit, nisi proprio firmave-
rit iuramento, quod ea, quae obiecturus est, postea didi-
cerit, quandoque ad accusandum dolo non proficiat: quo
casu etiam, quod obiecturus est, ab illis didicerit, qui
denunciationis tempore siluerunt, claudi non debet et ac-
cusandi aditus: quoniam etsi ab impetitione huiusmodi,
culpa ex tali silentio contracta, auctoribus excludat, iste
tamen, qui culpa caret, amoveri non debet.

*Ex causa etiam post denunciationem potest qui matrimonium
accusare. h. d.*

Idem iuris erit, si tempore denunciationis, vel extra
dicecesim commorabatur, vel alias denunciatio ad e-
jus notitiam pervenire non potuit: imputa, si nimis in-
firmis laborans, mentis non erat compos, vel in
annis tam teneris constitutus erat, ut ad talium rerum
perceptionem ejus aetas sufficere non valeret, five alia
legitima causa fuerit impediri.

*Ad accusandum matrimonium, non ex causa delicti, sed con-
juges admittuntur. h. d.*

Sed nec omnes ad accusationem, testimoniumve di-
cendum admitti debent: nam si de tali impedimento
agendum sit, quod neque conjugum in se delictum con-
tineat, nec ob id matrimonium dissolvi cuiusquam inter-
sit, praeterquam ipsorum conjugum (utputa, si erratum
in conditione status fuerit, vel si mulier ita sit arcta, ut
cognosci non possit, vel vir ita frigidus, ut coire nequeat)
soli ipsi conjuges admittuntur.

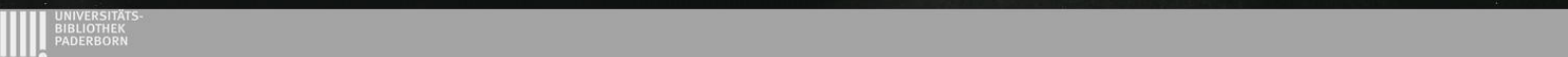
*Ad accusandum matrimonium ex causa delicti, omnes admittuntur,
sed potissimum conjunctiores, autiores, & honestiores.
h. d.*

Quod si delictum contineat, ut, quia aliqui in gradu
vetito vel contraxisse, vel contrahere velle dicantur,
tunc quilibet quidem ad accusandum recipitur, sed o-
mnium maxime parentes: & filii desunt, proximiorque,
id est, soror, frater, patruus, avunculus, amita, matertera,
et omnique descendentes. Quod si progemes tota def-
cerit, ab antiquioribus, & honestioribus, quibus eadem
propinquitas nota verisimiliter esse debeat, accusatio, tes-
timoniumve recipi poterit. Ideo autem omnium max-
ime parentes, & conjunctiores admittuntur, quoniam u-
nusquisque suam genealogiam cum testibus & chartis, tum
verò ex recitatione majorum scire laborat. Nulli igitur
decentius admitti debent, quam qui melius sciunt.

*Speciale est in causa matrimonii, quod pater admittitur in
causa filii, & e contra. Et testimonium parentum interduum non do-
bet admitti, ubi est disparitas inter conjuges. h. d.*

Quod e autem legitur, pater non recipiatur in cau-
sa filii, nec filius in causa patris, in criminalibus

a Ca. cum in tua. §. alioquin. extr. co. tit. b Ca. cum in tua. §.
super quo. extr. co. tit. c Ex videtur. extr. co. tit. d Ca. l. cum pa-
tr. leg. 3. §. 6. e Ca. videtur. §. quod verò. extr. co. tit.

causis & contractibus sibi locum vendicat in matrimonio vero coniungendo & impediendo, ex ipsius conjugii prerogativa, & quia favorabilis res est, congrue admittuntur. Vbi tamen a alter conjugum divitiis, honore, nobilitate, & potentia superior esset, testimonium illius, qui parens esset inferioris, adeo suspectum reddiatur, ut illud nullo modo sit admittendum: cum parentes filiorum incrementum, & honorem affectare proculdubio competant.

Quales sit, & qualiter jurare debent testes super consanguinitate, h. d.

Quoties b ergo aliqui propter cognationem propinquitati, separari petuntur, duobus vel tribus eisdem consanguinitatis testibus adhibitis, vel totidem sententibus & melioribus eisdem loci, id debet legitime comprobati. Testium autem examinatio in hac causa duplicis intervntu juramenti fieri debet: ut iurent scilicet, & se non privato odio, neque amicitia, nec aliquis proprii commodi intuitu, ad hoc jurandum inductos: & sic ut ipsi dicunt, rei veritatem a maioribus accepisse, & credere ita esse.

Probatio matrimonialis impedimenti non potest reprobari, h. d.

Probatio e autem iuramentis & impedimento matrimonii legitime probato, si quis contra praecedentem probationem partibus publicatam, quasi matrimonium impediri iure non valeat, probare velit, audiendus non est, sed priori standum erit probationi.

DE DIVORTIIS.
TITVLVS XVI.

Divortium est dissolutio matrimonii. Et separatio tunc potest appellari divortium, h. d.

Divortium d est dissolutio matrimonii, quae utroque vivente conjugum contingit. Sed & simplicem tunc separationem divortium non male appellamus.

Matrimonium regulariter dissolvi non potest, & nisi sequuta sit copula, solvitur per ingressum monasterii, ita ut remanens in seculo possit alteri nubere, h. d.

Sciendum est igitur legitime contractum matrimonium dissolvi non posse, quippe a Deo conjuncti ab homine separari non debent, nec valent: si tamen alter conjugum e, qui per verba contractus de presenti, copula non secuta, sese ad observantiam regularem voluerit asfringere, poterit id altero etiam inconsulto efficere: & ei, qui in seculo remanere voluerit, alteri se jungere permittendum erit, nec causari poterit religionem ingressus, se falsa ad id causa inductum, puta quod conjugem lepra percussam crederet, & ob id ejus abominatus complexus fuerit, cum & sine causa id ipsum facere poterit.

Discerni si velle ingredi religionem, est certum tempus praefigendum, intra quod vel ingrediatur, vel ad uxorem redeat, h. d.

Et si autem qui se ad religionem transire velle dicitur, certum est praefigendum tempus, intra quod legitime caveat, quod aut ad religionem se transferet, vel redibit ad conjugem.

Redditur ratio, cur non secuta copula per religionis ingressum matrimonium dissolvitur, h. d.

Neque mirum videri debet, quod post legitimum de presenti praestitum consensum, carnis non secuta commissione g, alter conjugum etiam altero invito ad vitam regularem transitum facere valeat: quia cum nondum una caro effecti sint, satis probabiliter, uno ad Deum transiente, alter in seculo remanere poterit.

a C. super eo, extr. de testibus. b C. quoties, extr. de testibus. c C. juravit, extr. de probatione. d Ca. 1. in glo. 2. q. 7. & glo. 2. in c. omne. 27. q. 2. e C. ex parte. 5. nos autem, extr. de convers. conjugum. f C. ex publico, extr. de convers. conjugum. g C. 2. ext. de non. conjugum.

Ter faci. ordinis susceptionem non dissolvit matrimonium, etiam non consummatum, h. d.
Divertum statuitur, si quis posthabito Canonico officio ingressu, post aliquam per verba de praesenti desponsatam, sacros ordines susceperit, quatenus matrimonium per sacri susceptionem ordinis dissolvitur, ad impedendum matrimonium futurum, ac determinatam illa contractum habeat effectum: ad dissolvendum tamen prius contractum etiam non consummatum, non sufficit. Ideoque talium ordinum non oblatione, si ad prohibendam probationem religionis matrimonium consummare, per censuram Ecclesiasticam non pellendus erit.

Cultus dissolutus, & creatura contractus sui ipsa non dissolvit, & quod facti Papa, Deo censuram facit, h. d.

Ed & si inter infideles matrimonio contracta licita copula fuerit, si alter qui in infidelitate permatu, velit a fidei disjungit, aut non nisi eum conuictorem, cum altero commorari, licet in Christiano non modo matrimonium dissolvere, sed etiam in fidei disjungit, alteri se matrimonio jungere. Quibus licet matrimonium distrabatur, non iam humanae potestatis divina potestate conjugum dissolutum multatur.

Ob veram etiam impotentiam, non ob praesentem ipsius matrimonium, h. d.

Item si quis ignatus virginem in uxorem duxerit, et ad eo acta sit, ut mulier fore non possit, ut dicitur, ad natura contraxerit, ut ope medicorum non possit adjuvari: aut mulier virum acciperet, qui non potest esse naturae, ut eidem carnaliter commisceri non poterunt invicem separari: & qui matrimonium non fecerit, ad secundas nuptias libere transitum facit. In tali tamen coeundi impotentiam casibus, post separationem aliam acciperit, aut ea & quae non potest, quem inveniit, qui sibi seorsum retinet, amoverit, vel peractam poenitentiam, ad priorem conjugii iure compellendi erunt.

Quem qui ducit vel retinet sine copula carnali, habet ut fororem, si non potest habere vel uxorem, h. d.

Planè si scierit, d quis cum eo, qui mulierem impotentem committere, matrimonium contractum, vel alterius comperta postmodum impotentia, deinde alteri confecerit, his casibus Ecclesia iudicare videtur, ut quas viri tanquam uxores habere non possunt, abuterentur forores.

Ob fornicationem carnalem vel spirituales non dissolvit matrimonium, sed fit separatio tunc, h. d.

Se pius tamen accidit, ut matrimonium contractum, tunc tantum fiat separatio, ut supra, si alter conjugum carnaliter vel spiritualiter fornicationem, quibus casibus matrimonium minime dissolvitur, sed sunt invicem conjuges, etiam separati.

Pendente iudicio super adulterio, non habet locus separatio, h. d.

Ed & separatio non institui statim de crimine actione, faciendae erit: sed probata & declarata. Interim enim pendente iudicio, conjugum alterum, quod habet in altero, privari non poterit.

Falsa separatio tunc ob fornicationem carnalem, post separationem non compellitur conjugum se reconciliare: foris, si in seculo non compellitur ingredi religionem, nisi alter velis monasterium ingredi, h. d.

Multum autem interest, utrum ob carnalem, an vero ob spirituales fornicationem tunc fiat separatio. Primo enim casu maritus adulterum conuictum.

a C. quanto, ext. de divor. b supra in qua non. c. 2. q. 1. & c. 2. q. 2. c. C. si quis in se. ext. de for. & malis. d. C. si quis in se. ext. de for. & malis. e. C. si quis in se. ext. de for. & malis.

em emendatam, nisi & ipse simili fornicatione a pol-
 latus fuerit, recipere non compellitur, sed fornicatrix in
 castis cum religiosis mulieribus ad perpetuam agen-
 dam continentiam erit collocanda. *Secundo vero, si
 fornicatus spiritualiter, ab infidelitate revertatur, cogetur,
 quae in hunc remanet, illum reformare, nisi & ipsi ad
 continentiam transire facere voluerit: quod etiam nolentem
 vivo ad fidem reverso, exequi debet, ut alter sanus sa-
 pienter uxore & vir non possint disjungere, ut alter sanus sa-
 pienter, aut monasterium ingreditur saltem hoc in casibus pre-
 sentibus & futuris. h. d.*

Heremane, nec ad sacros ordines, nec ad regularem
 sciendum est observantiam, nisi forte remanens ejus sit
 eratis, ut sine suspitione incontinentiae valeat in seculo
 remanere, aut ipsam continentiam vivere voluerit. Alio-
 qui quamquam de uxoris licentia & monasterium quis
 ingreditur fuerit, & professionem fecerit, non uxore ad con-
 continentiam cogi, nec ad uxoris torum evocari poterit,
 nisi post conjugium ingressum fornicata fuerit, aut se in-
 continentiam promittendo abolverit.

*Qui invitata uxore ingressus est monasterium, & ab eadem u-
 uxore collatus, ea mortua, non cogitur rursus in monasterium
 reverti, sed non potest amplius uxorem ducere. Quod si uxore
 non contraxerit, sed ingressus, illa mortua non poterit exire, pre-
 sentibus & futuris. h. d.*

Questum tamen est, si quis uxore invitata & monaste-
 rium intravit, & repetitus ad eam redire coactus
 fuerit, an eadem mortua, cogendus sit ad monasterium
 reverti, an vero aliam possit in uxorem ducere? Et in hac
 specie responsum est, vocum quidem non tenuisse, & pro-
 pterea ad monasterium redire minime illum teneri: sed
 cum ingrediendo monasterium, debitum se non exactu-
 rum, promississe videatur, ulterius uxorem ducere non
 poterit: cum id vivere in sua potest voluntate fuerit.
 Quod si quis sciente & uxore, nec contradicente, vitam
 professus fuerit monachalem, uxore postmodum defun-
 da, nec habitum quem semel assumpsit, abicere, nec a-
 liquam sibi matrimonio copulare poterit. Matrimo-
 nium quoque tunc si contractum dicitur erit:
 quod in eo, qui consentiente uxore profectus fuerit, mul-
 to magis obtinetur, quamquam monasterium nunquam
 ingressus fuerit.

*Si ex causa virorum esse mortuum, religionem est ingressus, & u-
 uxore collata, si vir moriatur, non cogitur reverti ad monasterium, licet
 illi respiciat. h. d.*

Quid statum de ea, quae credens maritum mortuum, &
 habitum religionis assumpsit, an si eo reverso, de mona-
 sterio educta fuerit, post obitum viri sit ad regularem
 observantiam compellenda? Et quidem huic consultus
 ad salutem fuerit, si ad monasterium redeat: sed si ad hoc
 perducere non poterit, cogenda non erit.

*Etiam altera conjugum invito potest qui vivere peregrinatio-
 nem. h. d.*

Iket autem alter conjugum altero invito religionis
 votum non possit assumere, viri tamen etiam praeter
 uxorem assensum peregrinationis ad terram sanctam pro-
 positum vivere, & implere libere valent.

*Uxor non potest servituti ad morte viri, contrahere non potest,
 quamvis continere nequeat. h. d.*

Et quomodo illi diutissime in peregrinatione com-
 moretur, vel etiam ab hostibus capti nuncientur,
 donec certum nuncium de virorum morte uxores non
 receperint, ad aliorum conjugum convolare non po-
 terunt, quamvis ut certiorarentur, magnam adhibue-

rint diligentiam, & ejus aetatis sint & fragilitatis, ut con-
 tinere nequeant.

*Agens petitor ad conjugum, obstat consanguinitatis exceptio,
 secus si possideret: quia antequam de exceptione cognoscatur, ple-
 naria restitutio est facienda, nisi conventus excipiens juret de ma-
 linita, & probatione habeat in promptu: quo casu fiet restitutio
 quasi soluta, non quasi copulata. h. d.*

Ergo nisi legitima sub sit exceptio, conjugibus temere
 disjunctis, alterum alterius repetendi semper in-
 tergrum lus manet. Erit autem legitima exceptio, cum ali-
 quis consanguinitatis gradus obicitur a: quo quidem
 casu, licet si petitorio iudicio actum sit, antea de ipsa ex-
 ceptione cognosci debeat: si tamen possessorio quis ex-
 periat, antequam de consanguinitate discutatur, ple-
 naria erit faciendi restitutio, nisi is qui convenitur, & de
 malinita juret, & super exceptione promptas probationes
 offerat. Quo casu excepta carnali commixtione, tantum
 quoad reliqua, restitutio facienda erit.

*Si mulier restituenda timeat servituti viri, debet ab eo praestari
 cautio: & si ea non potest sufficiens, dum causa plene cognoscitur,
 uxor est dependenda in loco honesto & tuto. h. d.*

Probata tamen erit idonea cautio b, quod nullam
 restituatur violentiam vir inferret: quod si tanta sit viri
 fevitia, aut odium tam capitali uxorem prosequatur; ut
 reipsum tamen sufficiens securitas providi nequeat,
 usque ad causae decisionem alicui probet & honesta mul-
 lieri studiosius custodienda committetur, in loco ubi vir,
 vel ejus conjuncti, mulieri nullam possint injuriam in-
 ferre. c

*Ob solam traditorem mulieris ad domum, nullam jus oritur
 impeditivam sequenti matrimonio. h. d.*

Et hac quidem obtinent, secuto inter viros & mulie-
 res matrimonio. Ceterum si nullis praecedenti-
 bus sponalibus, vel legitimo consensu mulier ad viri do-
 num jam traducta, postea abeodens alii forte nubere
 voluerit, nulla facienda erit restitutio.

*Qui vivente uxore etiam ab eo separata quoad totum, secun-
 dam conjugium duxit uxorem, etiam prima mortua separatus a se-
 cunda, sed cum alia contrahere poterit. h. d.*

Omnitionis e quoque repetendi obstat exceptio, to-
 trique ob eam causam sequuta separatione, separata
 vivente, aliam usque adeo superinducere quis prohibe-
 tur, ut si de facto duxerit, exque ea filios susceperit, etiam
 mortua adultera eandem retinere non possit, quod ipsum
 & priore uxore minime cognita sibi locum vendicat, li-
 cetaliam ducere minime prohibeatur.

*Si mulier matrimonium contraxerit cum eo quem ignorabat
 conjugium, uxore prima mortua erit in ejus potestate rursus re-
 venire. h. d.*

Hoc f tamen de ea intelligi oportet, quam quis non
 signatam aliam vivere, & forte aliquid in morte al-
 terius machinatum, in uxorem duxit: nam si qua prece-
 dentis matrimonii penitus inscia alicui nupserit, priore
 mortua, nisi mulier divortium petat, ad petitionem viri
 non sunt separandi. Nec enim sustinendum est, ut vir
 qui fuerit in legem commisit, de proprio dolo com-
 modum reportet.

*Cum ea quam quis uxore vivente cognovit non sub specie ma-
 trimonii, sed juxta uxore potest qui contrahere, si noster ipsorum
 machinatus est in morte praedijuncta uxori. h. d.*

Cum ea autem, quam quis uxore vivente non pre-
 xtu matrimonii cognovit, si nihil in pernicie olim vi-
 ventis uxoris vir, aut mulier cognita, machinatus fuerit,
 nec fidem de contrahendo sibi invicem dederint, contra-
 ctus postea nuptiae legitime reputandae erunt. Sed et si

a Causen. & fin. extr. de adult. b C. gaudemus. extr. de con-
 jug. conj. c C. de conv. conj. d C. quidam. extr. de con-
 jug. conj. e C. consultus. extr. d. tit. f C. ex parte. extr. d. tit.
 g C. placet. extr. de conv. conj. h C. in Provincia. infra.
 extr. de spou.

a Ca. literas. extr. de restit. spol. b C. literas in fin. extr. de
 restit. spol. c C. ex transmissa. extr. d. tit. d C. ex parte. extr. de
 restit. spol. e C. ex literarum. extr. de eo qui dux. in mat. f C.
 extr. de eo qui duxit in mat.

fidem quidem sibi invicem dederint, vel etiam de facto contraxerint a, si nec ante, nec post, legitima conjuge superstitite, carnalis intercessit copula, quamvis uterque graviter deliquerit, & propterea etiam sit imponenda poenitentia, matrimonium tamen contractum post uxoris obitum, minime dissolvitur.

Domum aliquam subsecutum procedens delictum, & ejus poenitentiam non abolet. h. d.

Vbique adeo b autem machinato in alterius conjugum obsequio adhibita, inter superstites machinatores matrimonium spem excludit, ut si infidelis cum Christiana communicato consilio ejusdem maritum de medio sustulerit, licet postea per studium superstitis uxoris ad fidem Christianam translatus fuerit, non tamen propterea magis cum ea nuptias legitimas contrahere, aut contractas retinere poterit. Nec enim hujusmodi lucro, tam detestandum damnum Ecclesia resarciri patitur.

Animus & propositum distinguunt maleficia. h. d.

Diversa c ratio est eorum, qui ad fidem conversi, illorum sibi matrimonio junxerunt uxores, quos in belli certamine occiderunt: eorumque qui conversas duxerunt, quarum infideles maritos simili modo interfecerunt. nam cum tales virorum defunctorum interitum specialiter non quaesiverint, & matrimonium inter hujusmodi personas licite potest contrahi, & sic conjuncti divortium postulare nequeunt.

Tuivitar affectus licet non sequatur effectus. h. d.

Sed est machinationem adhibitam in necem conjugis effectus consequutus non fuerit, si infidiator alteri supervixerit, spe conjugii d perpetuo destitutus, ad secundas nuptias nunquam aspirare poterit: sicut & in his accidit, qui incestum admiserunt, sacerdotem interfecerunt, & aliis pluribus casibus.

Secunda nuptia absq. timore infama intra annum luctus post sui celebrari, sed non debent benedici, quocumq. tempore contrahantur. h. d.

Illud quoque admonendi sumus, quibus casibus secundarum nuptiarum permessa est celebratio, minime vendendum est nuptiis, ne si intra annum luctus ad secunda vota transeat, aliqua notetur infamia e. Cum enim secundum Apostolum mulier viro mortuo sit ab ejus lege soluta, spud eundem sententia & auctoritate, omnis legalis infamia censetur abolita: cum in his praesertim seculares leges non dedignantur sacros Canones imitari. Vir f tamen & mulier ad bigamiam transiens, non debet a Presbytero benedici: quia cum semel benedicti fuerint, hujusmodi benedictio iterari non debet.

DE REBUS SACRIS, S ANCTIS, ET RELIGIOSIS. TITVLVS XVII.

Titulus sequens scilicet subordinat sequentia ad precedentia. h. d.

Sacramentorum breviter explicato tractatu, illorumque sectione ac natura cognitis, transeamus jam ad res sacras & sanctas, quales sunt Ecclesiae, Altaria, Sanctorum in his condita reliquia, vasa, vestes, & similia ad divinum cultum principaliter comparata. Paulo mox & de religiosis dicitur, ut sunt, religiosae domus, xenodochia, cetera, & sepulturae.

DE CONSTRVENDIS, CONSECRANDIS, ET REPARANDIS ECCLESIIS, ET ALTARIBUS. TITVLVS XVIII.

Non licet celebrare, nisi in templis consecratis, nisi ex privilegio, vel ex causa necessitatis. h. d.

a C. i. ext. de eo qui dicit in matr. b C. i. ext. de non res. in fid. c C. i. ext. de conv. in fid. d C. i. ext. de divortio. e C. pen. & in ext. de secul. imp. f C. i. ext. de secul. imp. g C. i. ext. de secul. imp. h C. i. ext. de secul. imp. i C. ad audientiam. l. i. de secul. imp. k C. i. ext. de secul. imp.

F Ecclesiam a hoc loco accipimus eorum non Christianorum multitudinem, sed tantumque congregationem, quam manifestum ipsum templum, & orationis domum, ab eo quod continetur in eo quod quam sacra deo denominatione. Sic ergo non aliter debent: sic non in aliis, quam in Domino condenda loca, cum suis altaribus, vasa, vestibus, & reliquiis ad divinum cultum explendum utentibus, sitidem consecrata, sancta, offerre licet: nisi quis super hoc specialiter privilegium munus, vel summa coegerit: necesse est: utroque, quae combusta sit ecclesia, quo casu, donec illa restructa, an capellis cum sacra tabula celebrari poterit.

Constitutum in civitate, licet celebrari fas sit, & ad idem privatum domibus est deponendum. h. d.

In itinere d quoque constituta, ecclesia non potest, sub dio, sive in tenentis, si tabula altarum, ceteraque ministeria adfuerint, missam solemnem celebrare: mittendum erit: alioqui si quis in orationis, & missae vatas domos constituit, sine consensu Episcopi licet auctoritate fuerit, deponendus erit.

Episcopus excoiscentivus fidelibus, non est nuptias nuptiarum potest, & usum in plures divortii. h. d.

Constituuntur autem Ecclesiae, vel ob incrementum plebium, vel ob universitatis intuitu, aut in pastoralis dignitatis principium. Ob incrementum plebium tunc nova constituta est Ecclesia, cum certis in regionibus adeo multum desiderium excrevit, ut illorum cura unica sit impotens. Sicut f enim ea ratione unus Episcopus non potest, si certis excedente volumine, dividi potest: licet non Episcopus de baptizantibus & parochialibus Ecclesiis habet unum accedere consensu, facere potest: quod si factum fuerit, illa pars plebium, quae novis Ecclesiis dependit, a iure prioris Ecclesiae abolvitur.

Plures baptismales Ecclesiae non debent fieri sine auctoritate, & terminatum contraversione ad idem plebium, vel forte. h. d.

Plures g tamen baptismales Ecclesiae in una terminatione facere non poterit. Quod si de terminatione duarum matricum ecclesiarum conventio fuerit, plebes utrarumque discernent: quod si non conventum, Dei iudicio controversa discernentur.

Non est per iurum Episcopus, subsecutus Ecclesiam, non potest alienare ecclesiastica. h. d.

Nec h quicquam Episcopo obstat, quod de rebus Ecclesiae non alienandis iuraverit, nam & illi non obstante juramento, populo indigenti super necessarium institutione salubriter providere poterit, & debet.

Ob commoditatem plebium nova Ecclesia adificari potest, quae tamen matris honorem exhibere debet. h. d.

Plebium i commoditas tunc novam adificari debet Ecclesiam, cum parochianorum pars non possit à veteri, ut certis temporibus non sine magna difficultate, & periculo illam dire, & illi congruis temporibus divinis interesse, & sacramenta percipere possint: quo quidem casu maxime si ministerio commodè pro sustentatione sua provideri possit, nova quidem erit Ecclesia construenda, sed à filiali matrici Ecclesiae pro facultate sua competens honor exhibendus erit.

Universitatis intuitu potest nova Ecclesia adificari, neque pro leprosis. h. d.

Vniversitatis intuitu nova Ecclesia edificari poterit: veluti cum plures simul leprosi & alii morbo...

a Can. Ecclesia de cons. dist. b C. i. ext. de non res. in fid. c C. i. ext. de conv. in fid. d C. i. ext. de secul. imp. e C. i. ext. de secul. imp. f C. i. ext. de secul. imp. g C. i. ext. de secul. imp. h C. i. ext. de secul. imp. i C. ad audientiam. l. i. de secul. imp. k C. i. ext. de secul. imp.

73
vita congregati fuerint. His enim, quod Ecclesia
cum cimiterio, & quod proprio gaudere valeant privi-
legio, permittendum erit. Cavebunt tamen hi, ut injuriosi
veteribus Ecclesiis de jure parochiali nequaquam exi-
ant. Nec enim quod eis ob pietatem indulgetur, ad alio-
rum injuriam fieri convenit.

*Episcopi conceditur pro spoliis propria Ecclesiam adificari, aut
novam manserunt construere. h. d.*

Episcopo a quoque in sua parochia novam Ecclesi-
am adificare permittitur. Sed multum intererit,
Ecclesiam monasticam informandam regulis constituat,
in verò ex alia causa, forte pro propriis erigere velit se-
pulturas: cum primo casu eandem ex rebus Ecclesie,
cum parafidit, usque ad quinquagesimam tantum partem
cedere debeat: secundo verò non amplius, quam cen-
tesimam conferre licebit, ea quoque adhibita cautela,
ut unam tantummodo ex his duabus remunerationem
accipiat.

*Qua servari debent in construenda Ecclesia, vel consecranda, &
quod Ecclesia indotata consecrari non debet. h. d.*

Quamquam tamen ex causa nova extruenda sit Eccle-
sia, observandum est in primis, ut civitatis Episco-
pi, sine cuius assensu id inchoari non debet, ad lo-
cum veniat, in quo erucum ipse figet, & publice atrium
delinibat, nec illam antea parietur adificari, aut munus
impedire consecrationis, quam dotem basilicæ, & obse-
quium ipsius per donationem chartula confirmatam ac-
cipiat, quæ ad luminaria, & ad custodiam, & custodiam
suspensio, sufficere valeat.

*Consecrati servatio Ecclesiam potest novum opus munitari. hoc
autem.*

Ecce si quis, dum nova construitur Ecclesia, aut pro-
prium immunitati, ut sibi quoquo modo noceri
eridimur, novi operis nunciatione consulere sibi pote-
rit, postquam si legitima non sit impetrata remissio,
et siquid adificatum fuerit, sive illud iure, sive injuria,
omnino adificatum impensis destruendum erit, nego-
tiumque ipsum secundum legum & canonum statuta
terminabitur.

*Quæ præter Episcopi consensum Ecclesiam consecratur, facit salu-
tari per patronatus dicit.*

Divertum statuerunt in ea, quæ præter Episcopi con-
sensum constructa fuerit: hæc enim si nemini nocet,
destruenda quidem non erit, sed ob superioris neglectum
exclusio iure patronatus cum dotibus suis Episcopalis
iuribus applicabitur.

Ecclesia debet, quænto potest citius consecrari. h. d.

Atholica igitur legitime extructa non ante sacris est de-
dicanda, a mysteriis, quam munus consecrationis
acceperit: quod ne qua divino cultui offeratur mora,
quænto poterit citius, & conficiendum erit.

*Ecclesia consecranda est ab Episcopo, qui prius baptizavit inco-
nsecratam, ubi constructa est. h. d.*

Et si dabitur a quo dedicanda sit, illud exquiri
oportebit, cuius civitatis Episcopus, antequam fun-
daretur, incolas baptizaverit, & ad cuius consignationem
sub annua devotione concurrerint: atque is etiam ad con-
secrationem vocandus erit.

*Ecclesia semel consecrata, non debet amplius consecrari: nec di-
stinctio iterum, quod servatio semel factum. h. d.*

Ecclisæ & autem, vel altari semel Deo consecratis
non debet iterum consecratio adhiberi: quia velut
infans a sacerdote rite baptizatus, non debet iterum ba-
ptizari, ita nec locus semel Deo dicatus, iterum conse-
crari. Plane si de Ecclesiis, vel altarium conse-

a. Can. vna rei. pen. 22. qu. 2. c. pen. extr. de dotat. b. Can.
consecr. Ecclesiam. de consecr. dist. 1. c. 1. & seq. extr. de voti oper.
monast. d. Mansueti. ser. c. Ca. 1. de consecr. eccl. f. Ca. 2.
extr. de relig. dom. g. Can. vel. semel. de consecr. dist. 1. h. Can. so-
lennitate. s. de consecr. eccl. & can. ecclesia vel. de consecr. dist. 1.

cratioe dubitetur, nec de ea aut scriptura appareat, aut
testes existant, sine ulla dubitatione erunt consecranda.
Necialis trepidatio iterationem facit: qui iterum dici
non potest, quod semel esse factum ignoratur.

Ecclesia polluta debet reconciliari. h. d.

Sed si Ecclesia, aut ab igne exusta, aut fusione san-
guinis, vel fensura, vel excommunicati humatione
polluta fuerit, etiam si semel antea consecrata appareat,
nihil minus diligentissime expurgata, iterato consecran-
da, vel reconcilianda erit.

*Tropter detrimentum altaris, ipsum altare, non Ecclesia est ite-
rum consecranda. h. d.*

De eo dubitari contigit, si altare motum fuerit, aut
lapis superpositus, qui sigillum continet, contractus,
aut diminutus, an Ecclesia debeat iterum consecrari. Et
respondum est, ob id Ecclesia non esse consecrationem i-
terandam, sed ipsum solum altare denuo consecrandum.

*Quibus diebus potest Ecclesia consecrari, sed solum ab Episcopo,
qui ea quo sunt jurisdictionis, potestus demandare. inferioribus:
ficus quo sunt eruditus. h. d.*

Confici autem poterit Ecclesiarum, Altariumque
consecratio quibuscumque diebus, tam Dominicis,
quam privatis, sed non a quocumque. Licet enim aqua
per Episcopum benedicta, per alium Episcopum, qui a quo
benedictionem non impendit, Ecclesia reconciliari possit,
idem tamen per sacerdotes simplices fieri non poterit,
quia ea quidem quæ jurisdictionis sunt, etiam inferioribus
Episcopis demandare potest: sed quæ ordinis
sunt, inferioris gradus clericis committere non poterit.

*Non debet consecrari Ecclesia, ubi sepulta sunt corpora infidelium,
nisi servata forma huius. h. d.*

Illud etiam animadvertere consecrante oportebit,
ne basilicam, in qua infidelium sepulta sunt cada-
vera, sanctificet. Sed si consecrationi apta videbitur,
oculis inde corporibus, & rasis parietibus & tignis, con-
secrari poterit.

Festa dedicationum Ecclesiarum debent celebrari. h. d.

Solemnitates quoque dedicationum ipsarum Eccle-
siarum per singulos annos erunt celebranda, ipso Do-
mino exemplum dante, qui dum ad festum dedicationis
templi celebrandum cum reliquis populis accessit, omni-
bus idem faciendi formam tribuit.

*Reparatio Ecclesie prius ad possessorem beneficii, & Episcopus
debet de sua pecunia contribuere. h. d.*

His de edificandis & consecrandis Ecclesiis, vel alta-
ribus delibasse sufficiat: nam si reputanda sunt, vel
emendanda, & id oneris procul dubio ad eum, qui Eccle-
siasticum possidet beneficium, pertinebit. Sed & Episcopus
tertiam partem sibi obtinentem impendere debe-
bit. Nunc de Ecclesiarum unionibus, paucis dispiciamus.

DE VNIONIBVS ECCL-
SIARVM.
TITVLVS XIX.

Quid sit unio, & quæ sit lex. h. d.

Vnio nihil est, quam duarum pluriumve Ecclesi-
arum facta connexio: dicta ab uniendo, ex eo
quod plures Ecclesie in unum conjungantur. V-
nionum autem dux sunt species: aut enim perpetuæ
sunt, aut temporales. Perpetuæ sunt, quæ sunt, ut sine
pænitentia temporis perdurent. Temporales sunt, quæ
ad certam tempus, puta ad aliquam vitam instituntur.

a. Can. Ecclesia semel. ver. msi. de consecr. dist. 1. c. pænitentia. e.
consulisti. & c. si. extr. de consecr. Ecclesia. b. Cr. extr. de consecr.
Eccles. vel. alt. c. 2. extr. d. 111. d. Can. aqua per. ca. 2. ex. de
consecr. Eccles. e. Can. Ecclesiam in qua. & can. seq. de consecr.
dist. 1. f. Can. solennitate. de consecr. dist. 1. g. Cr. & c. de her.
ext. de Eccles. adific.

Causa unendi sunt, necessitas, & utilitas, h. d.
Velut ergo ex causa una Ecclesia, vel Episcopatus in plures dividi permittitur, sic etiam rebus suadentibus plures Ecclesie in unam conjungi possunt. Causa vero unionum sunt, aut aurgens necessitas, aut evidens utilitas. Necessitas, veluti cum duae Ecclesie adeo sunt pauperes, ut impossibile sit earum proventus ad victum duorum sacerdotum sufficere: aut, si altera hostium e immunitate desolata sit. Utilitas d, ut cum locorum oportunitas id exposcit, vel temporis qualitas: puta, quia in loco nunc Christianorum dicitur imminutus numerus: aut, quia ob fructuum tenuitatem non perinde idonei sacerdotes ad beneficium procurandum inveniantur. His igitur casibus, ne quid detrimenti divinus cultus & animarum cura patitur, debent plura beneficia vel Ecclesie in unum conjungi.

Sicut unire Episcopatus permittit ad Romanum Pontificem, sic minores Ecclesias ad Episcopum cui subsunt: inferiores vero non possunt uniri, h. d.

Non tamen omnibus passim quascunque Ecclesias unendi potestas indistincte permittitur, sed certis dumtaxat servatis regulis. Et quidem e, sicut unire Episcopatus, atque potestati alienae subijcere a summum Pontificem pertinere noscitur, sic ad Episcopum spectat Ecclesiarum suae dioecesis unio atque subiectio. Ab Episcopo itaque inferiores unendi potestatem minime sibi vendicare poterunt. Ideoque si Prior, vel Abbas monasterium monasterio subiecerit, vel unierit, Episcopi consensu minime requisito, quod inconsulto praesule fecerit, non subsistet, nec subjectionem, vel unionem Metropolitanam conferens, vel confirmatio sustinebit, cum is in dioecesi sui suffraganei abque ipsius assensu non debeat aliquid contra constitutiones Canonicas attentare.

Episcopus unire potest Ecclesiam alteri, vel loco religioso donare, utiam non vocato Rectore, vel deservitibus, sed propria mensa non potest, h. d.

Vsque adeo autem Episcopo in propria dioecesi facultas unendi competit, ut si per eundem consentiente capitulo, Ecclesia Ecclesia, dignitati, vel praebendae uniar, aut religioso loco donetur, ex eo quod Rector ipsius ad hoc vocatus, vel si vacabat, defensor ei super hoc datus non extirrit, nequaquam impugnari valeat. Aliud tamen obtinet, si quam is Ecclesiam mensae suae, vel capitulo unendam duxerit: id enim (etsi capitulo consensus accesserit, & loci consuetudo suffragetur) irritum penitus erit: cum unionum utilitas probabilem non recte factae unionis suspicionem ingerat.

In unione facienda requiritur consensus non solum capituli, sed etiam eorum qui ladi possent, h. d.

Nec solum capituli unientis Episcopi in unione consensus exigitur, sed etiam illorum, qui ex unione ladi possent. Unde si auf collegiata, aut patronata, alicujus suffraganei Ecclesia sit unienda, collegii patroni, & suffraganei assensum intervenire oportebit.

Quis sit unionis effectus, h. d.

Secuta vero unione Canonica, statim is, cuius Ecclesia unificatur potestatem, & jus, quod in eam olim habebat, cui ab initio praefuit: statimque unitae Ecclesiae eadem privilegia competunt, quae in principali Ecclesia competere conperuntur.

Per unionem non praedjudicatur juribus Episcopalibus, h. d.

Sed quiri poterit, si per Apostolicum Ecclesia in certa dioecesi constituta, puta in Perusina, Ecclesiarum alterius dioecesis, veluti Tiphernatis, unita fuerit, an Ec-

clesia per unionem alteri conerata, per hoc a iurisdictione praesulis Perusini censetur excepta, & Tiphernati subiecta? Et responsum est, a jurisdictione praesulis Episcopi unitam Ecclesiam non exiri, cum Romanus Pontifex in huiusmodi unionibus singulis Episcopos pariter in violata servari velit.

Vnio dissolvitur temporis lapsu, & causa cessante, & in ipso habere ius unendi, h. d.

Dissolvitur autem unio, si temporis lapsu, vel potestati: quod si sit perpetua, cessantibus obsequiis, ex quibus facta fuerit, ab iis iudem dissolvi potest, eorum consensu & auctoritate olim fuerit instituta: nihil est enim tam rationi consonum, quam ut in decessante beat potestatem, cui constructio facta est, cessante.

Locum vacantem Ecclesia possit uniri, sicut tenent Ecclesiae vacantium dissolvi non possit, h. d.

Inter infundendam, & dissolvendam unionem, quod licet etiam vacant Ecclesia alterius uniri, si tamen Ecclesiae per unionem contractum contigerit, unio interim vacantium Ecclesiarum illarum minime poterit.

**DE IMMUNITATE ECCLESIAE
 ET SUBIECTIONE
 TITVLVS XX.**

Immunitas in hoc titulo largi asservitur, & quae immunitas hoc dicit.

Immunitas, est a muneribus indolita exemptio. Ad hoc loco immunitatem largi accipiunt, per quoslibet Ecclesiarum favore, indulgentia, ratione immunitatis, & privilegio.

Tripliciter est species immunitatis Ecclesiarum, localis, personalis, & non consecratis, vel consecratis personis.

Et autem Ecclesiarum immunitas localis, localis, personalis, & realis. Localis immunitas est, quae in locis ipsis domibus, aliquibus sacrarum aliarum vicinis conceditur. Nam enim Ecclesia, & sacrae supplicam veritatem domus esse debet, necesse est, ut in possessionibus illis esse conveniat aliam.

Processus salis, & fenum in locis in quibus, vel in vicinis nulli, h. d.

Seculares igitur iudices causas, propter quos de sanguinis agitur effusione, & de prope corporali tractatur, in Ecclesiis, vel earum coemeteriis, & in vicinis thematis interminatione prohibentur. Absentibus enim ibi iudicium sanguinis exerceri, ubi est tanta constituta refugii. Processus quoque, quos in locis contempta prohibitione, & praeter alitionem sacrosanctos duxerit, ac specialiter prolati sententiam, immunitatis robore carebunt.

Confilia publica, privata & negotia secularium non debent fieri in Ecclesiis, h. d.

Publice quoque, & quarumlibet societatum, administrationum, & confilia, mandata, & negotia, & profana tractationes negotiorum, consiliumque profana colloquia ab his penitus amoveri debent.

Convivia non debent fieri in Ecclesiis, nisi ex necessitate, & quae dicitur de Ecclesiis, intelligitur etiam de vicinis, & vicinis, hoc dicit.

Sed & convivia, & hospitia, licet illa deserviant non oporteat, in sacris domibus celebrari, vel exerceri a laicis non poterunt, nec etiam a clericis, nisi transeuntes ob hospitium nec necessitatem illic relictur: quod & in oratoribus observari convenit, ut opera iugiter impensa conserdet: & ne ab peccatorum est venia postulanda, ab peccandi detur occasio.

a C. expositi, s. si evidens, ext. de prob. b Ca. eam re, ext. de stat. & qual. in fin. & can. senio. 10. q. 3. c Can. postquam hostibus. 16. q. 1. d Can. & temporis. 16. q. 1. e Ca. sicut unire, ext. de excess. prala. f Ca. a. ext. de relig. dom.

a C. cum Ecclesia, ext. de iur. b Ca. cum Ecclesia, ext. de iur. c C. 2. s. si in in 6. d C. 2. s. si in in 6. e Can. non oportet. & can. Eq. q. 1. d. g.

Sanctur & de Ecclesia, in qua divina mysteria celebrantur. Licet adhuc consecrata non fuerit, qui cum obsequiis suis sit dedicata, nullus temerariis ausibus est prophananda.

Qui in vitium abstrahit a sacri loci, excommunicatur, & quasi sacrilegus puniatur. h. d.

Ceterum a locorum intuitu filii conceditur immunitas qui ad ipsam Ecclesiam confugiunt: nam si eos qui ad statum Principis se propiunt, ab omni violentia leges seculares vindicant, quanto magis convenit ad templum Domini confugientes, loci sancti reverentia, & authoritate defendi? Quocumque igitur inde hominem relictantem reclamantemque violenter abstraxerit, tam aliiis pernam pro sacrilegio, quoad admisit, quam Ecclesiastica liby ab eo excommunicationi.

Non potest quis vitium abstrahi a domo Episcopi, vel ab Ecclesia, nisi per legitimum passum. h. d.

Nec & ab actis tantum Ecclesie quoniam intuitum abstrahere non licebit, verum etiam nec a domo Episcopi, & ab Ecclesie circuitu intra triginta passus ab officio: quod spatium Ecclesie reverentia defendi sacri Canones voluerunt.

Libri homo non debet ab Ecclesia violenter abstrahi, nisi impetrata vi, & membrorum incolumitate. h. d.

Hec tamen securitas non omnibus æquæ & indifferenter indulerit, sed status habetur ratio & causarum, quibus quis fugiendum ad Ecclesiam duxerit. Si liber & dignus quis sit, quantumvis gravia perpetraverit, non est violenter ab Ecclesia extrahendus, nec inde ad mortem damnari debet, sed Ecclesiarum Rectores vitam & membra debent fugientibus obtinere: aliis tamen penis de eo, quod inique egerint puniendi erunt.

Publici latrones, & qui in sacris locis immunitatis spe dulti delinunt, privilegio sacrorum locorum non gaudent. h. d.

Hoc autem a de publicis latronibus, vel nocturnis Hærotem populatoribus, viamque obfessoribus intelligi non oportet. Hi enim secundum Canonicas sanctiones nulla impunitate præstita violenter, & egressio sine adhibitis iudiciis, ab Ecclesia extrahi poterant. Idem & de his tractandum erit, qui impunitatem suorum excessuum obtinere sperant, homicidia, & mutilationes membrorum in ipsis Ecclesiis, vel ipsarum cœmeteriis committere non verentur, quæ nisi per Ecclesiam creditur defendi, nullo pacto commissum fuerant: tales enim, cum in eo, in quo quis deliquit, puniri debeat, & frustra legis invocet auxilium, qui in ipsam legem committit, immunitatis privilegio, quo se fecerunt indignos minime gaudebunt.

Domini præiuramento de impunitate potest servum suum suum intuitum ab Ecclesia abducere. h. d.

Quid si servus sit, qui ad Ecclesiam confugerit, postquam de impunitate Dominus clericis iuramentum præstitit, ad servitium domini sui redire compellatur? Alioqui si redire nolit, à domino occupari poterit: factum enim, qui dominos meruit, si ad Ecclesiam sepra confugerint, intercessionem debent querere, non latebras: nec quoniam religionis reverentia proprio iure fraudari convenit.

Clerici & Monachi deservientes Ecclesia sunt exempti à muneribus personalibus. h. d.

Personalis si immunitas est, quæ personis Ecclesiasticis indulerit. Cùm enim in clericorum ministerio constituti, non nisi altari & sacrificiis deservire debeant, rectissime constitutum est, ut Deo dicati ab omnibus personalibus muneribus reddantur immunes. Personaliam autem munera sunt, quæ cum corporis labore, & animi

solicitudine, & vigilia principaliter sustentantur. Generaliter igitur Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, Monachi, immunitate omnis tutelæ & curæ ipso iure gaudebunt.

Miserabilium personarum tutelam debent clerici suscipere, hoc dicit.

Viduarum & orphanorum curam suscipere non solum non prohibentur clerici, sed etiam iubentur, cum ipsis cupiditatis negotia, non pietatis interdiciantur.

Ad munus custodiam etiam clericis tenentur, tempore necessitatis, hoc dicit.

Est autem ab his muneribus murorum custodia: à qua si magna imminet necessitas, neminem excusari constitutum est, ut cunctis vigilantibus melius valeat civitas custodiri.

Personæ Ecclesiasticæ non possunt à secularibus potestatum coerceri, hoc dicit.

Ralis immunitas est, per quam res Ecclesiasticæ à censu, vel collectis potestatum secularium liberæ redduntur. Signidem & tam profanas legibus, quam sacris Canonibus sub excommunicationis & interdicti pena constitutum est, ne quis eorum qui jurisdictionem temporalem obtinent, possit tributa, collectas, seu quascunque exactiones, sub quovis titulo, vel colore, imponere Ecclesiis, vel personis Ecclesiasticis, pro domibus, prædiis, vel quibuscunque possessionibus legitimæ acquisitionis, etiam ipsæ Ecclesie, vel personæ, vel res sint intra illorum territorium constituta.

Ob magnam necessitatem, vel utilitatem, consilio Pontificis, possunt clerici, sine tamen coactione, laici subvenire. h. d.

Stanta & tamen sit in republica necessitas, aut utilitas, ut Episcopus cum clero suo laicorum non sustentibus facultatibus, communes utilitates per subsidia Ecclesiastica sublevandas ducant, Romano prius consulto Pontifice, omni penitus cessante coactione, poterunt aliquid in commune conferre, & laici humiliter ac devotè cum gratiarum actione suscipere.

Ecclesia Episcopo omnimodam subjectionem debent, h. d.

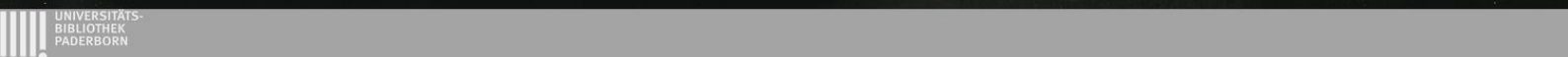
Quemadmodum autem sacrosanctis domibus secularium potestatum intuitu omnimoda debetur immunitas, tam locorum ratione, quam personarum & rerum: sic easdem rationibus ab illis proprio Episcopo omnimoda subiectio debetur. Nam quantum ad ipsa loca pertinet (ut paulo antè diximus) nemo Ecclesiam in ditione edificare poterit, aut consecrare, præter sui præfatis confidentiam. Quoad personas Ecclesiasticas, ipsi debent Canonica obedientia, subiectio, reverentia: ad eundem spectat iudicium, desistitio, correctio, reformatio, censurarum omnium ad forum Ecclesiasticum de iure spectantium jurisdictionis, Ecclesiasticarum censurarum promulgatio, Sacramentorum exsuhitio. Si res Ecclesiasticas spectet, ipsi census debetur, ipsi cathedralicum, sive synodaticum, ipsi procuratio annua, ipsi mortuarioium & decimarum quarta.

Ad Episcopum quadam pertinet iure ordinationis, quadam lege jurisdictionis, quadam lege diaconia. h. d.

Ed hæc omnis pastoralis potestas in tria principalia membra contrahitur: quadam enim ad Episcopum spectant iure ordinis, ut clericorum ordinatio, virginum benedictio, altarium & Ecclesiarum consecratio: quædam lege jurisdictionis, ut corrigendi, conferendi, excommunicandi, & instituendi potestas: quædam lege dicatana, ut jus census & cathedralicum exigendi, decimam percipiendi, jus hospitii indicendi, & his si

Can. dist. 17. q. 4. b. Canon. id. constit. 17. q. 4. c. Cap. 1. §. volentes. co. tit. 1. q. 4. §. personalibus. d. tit. d. Cadaver. §. verum. ext. co. tit. 1. §. C. de Xeno. d. ext. de relig. domib. §. C. conquirentes. §. 1. m. ext. de offic. ord.

a. Dist. 17. in sum. & dist. 18. in sum. b. Ca. ext. cod. 111. c. Cap. 1. §. volentes. co. tit. 1. q. 4. §. personalibus. d. tit. d. Cadaver. §. verum. ext. co. tit. 1. §. C. de Xeno. d. ext. de relig. domib. §. C. conquirentes. §. 1. m. ext. de offic. ord.

Sed cum tam de locali, quam de personali subjectione, de quibus, quae ad Episcopatum iure ordinis, quam lege jurisdictionis pertinent, supra locis congruis locuti fuimus: transeamus nunc ad eam subjectionem, quae cognoscitur ex solutione census, & rerum quae lege Diocetana ad ordinatum pertinent.

DE CENSIBUS, EXACTIONIBUS, ET PROCURATIONIBUS. TITVLVS XXI.

Census generaliter sumptus continet omnem pensionem, specialiter vero tantum cathedralicum, h. d.

Census appellatio generalis est, sumiturque pro omni pensione, quae praeter de Ecclesiasticis proventibus singulis annis in signum subjectionis, vel alterius iuris penditur. Speciali tamen nomine census, qui Episcopo ab Ecclesiis in argumentum subjectionis tribuitur, Cathedralicum appellatur: eo quod ob honorem cathedrae perfolvatur.

Quibus temporibus, & quibus causis potest census constitui in Ecclesia, h. d.

Constituuntur autem census, aut fundationis tempore, aut consecrationis, aut donationis, aut tempore immunitatis indulta. Fundationis aut consecrationis tempore census imponitur, quia veluti praeter ordinatum consensum, nec fundari, nec dedicari potest Ecclesia: ita eodem tempore certum censum Episcopi in subjectionis signum constituere poterit. Sed nec illud insolitum, aut novum haberi debet, ut cum Episcopi Ecclesias pitis locis rite concesserint, aut exemptas fecerint, aliquid sibi in eis pensionis nomine reservent. Sedes quoque Apostolica cum libertatis privilegium vel etiam quibusdam Ecclesiis protectionis indulget praedictum, censum gratis oblatum suscipit, & in literis Apostolicis, ad futurorum Pontificum memoriam quantitas census exprimitur. Sed a patrono fundationis tempore poterit Episcopus moderatos sumptus constituere.

Simplex sacerdos non possunt propterea Ecclesias facere censuales, & quae de facto id fecerit, ab Ecclesia remouebitur, h. d.

Simplex autem sacerdos, vel clericus non possunt Ecclesias, quibus praesunt, propria autoritate, praesertim post eorum decessum, censuales efficere. Ideoque b qui ab eisdem quadam collusione pensionem annuam de Ecclesiis receperint, illis defunctis super pensionis receptione audiendi non erunt, si Romani Pontificis, aut alterius, qui de iure id facere poterit, auctoritatem super hoc non interuenisse constiterit. Quin potius collusionem e talia facere comperit fuerint, ab ipsis Ecclesiis remouendi erunt.

Episcopus non potest novum censum imponere, vel veterem augere, praeter cathedralicum, h. d.

Sed a nec Episcopus ipse, aut quilibet alius Ecclesiis novos census imponere, aut veterem augere, aut partem proventuum suis usibus vendicare poterit: idque a deo obtineri, ut etiam si iuramentum e de novo censu perfoluendo quis suscepit, non propterea solvere, sed absolvi ab illicito iurejurando debeat. Nec quicquam proferat, quod Episcopus, vel quilibet de novo f illas de manibus laicorum eripuerit: nam nec eo casu praeter cathedralicum, & quae ceteris imponuntur, aliquid exigi poterit.

Ex causa & non in propriam utilitatem potest Episcopus novum censum constituere, vel augere veterem, accedente consensu capituli, hoc dicit.

a C. praeterea, in fin. extr. de ju. patron. b Canon. praeterea, extr. cod. tit. c Ca. cum clerici, extr. cod. tit. d C. prohibemus, extr. co. tit. e C. significavit, d. tit. f Canon. Eccles. extr. de iur. tit.

Qvod autem diximus, Episcopum nec novum censum imponere, nec augere veterem, ita intelligi oportet, si in propriam vel utilitatem conueniat. Ceterum si non in suam, sed in alterius sibi subiecta Ecclesiae commodum, ex iusta causa, vel novum censum constituere, vel veterem augere, vel etiam minime vel capituli accedente consensu, id sibi minime intendat.

Provinciae & Ecclesiae de proprio censu in personam non possunt constituere, h. d.

Sed quis erit modus obsequiorum Metropolitanorum, & Hibendorum, si qua de novo a curia praesentata ad alicujus Ecclesiae jurisdictionem accesserint. In dicto responsum est, id observari debere, quod in ista provincia observatum reperitur.

Episcopi visitationibus debent praesentari, h. d.

Literis praesentatis diocetanae visitationibus, etiam praesentari debent. Est autem procuratio mensurarum sumptuum exhibitio. Nam cum Episcopus in testimonio suffraganeorum congruum sit, ut quibusdam recipimus; eisdem etiam temporalia substatuimus: cum rectissime constitutum est, ut cum praesentati decem peragrando divina nobis exhiberent, h. d.

Episcopus remittit Ecclesiae fructus, non videtur procuratorem, sed illam de re dicitur possit committere, & procuratorem non praesentari, h. d.

Ad visitationem annexa est procuratio, Episcopus e alicui Episcopo omnia servia remittenda visitanti nisi hominum moderata decem procuratio: quam si visitati exhibere negaverint, a visitatione contumaces rite videntur sentiri, eorum visitationem observanda, cum nec ullam advenit procuratorem: quae ratione visitationis impedit, praesentari non debet dignoscatur e.

Qui visitare possunt, & quid Archiepiscopi possint praesentari, etiam cum suffraganeis non sint visitandi, h. d.

Visitandi vero sollicitudo non modo in Episcopis, verum etiam Archiepiscopis, Praesentibus, & Decanis Apostolicae legatis, nunciis, Archidiaconis, & Decanis: qui quidem ne non tam divina, quam propria quae sibi videri possunt, caute praesentari, ut ea, quae tam generali, quam Lateranensi concilio a communi, & quae Innocentiana e constitutione, super visitationibus salubriter constituta competenter observare debeant. Quod autem diximus, Archiepiscopos visitationem provinciarum, ac procuratorem a decem suffraganeis argui negligentem nomine suo possunt: nec omnium propterea minus sibi libere visitare provinciam poterunt.

Ob oratorium non est exigenda procuratio, & ob oratorium visitari potest Episcopus ex quo dicitur visitari, h. d.

Procuratio e admodum sumus, propter procuratorem, in quo quis interdum celebrat, procuratorem, quae visitationis ratione debet, a procuratore exigi vel extorqueri non posse: sed nec illi ex quibus subditos suos Episcopi gravare debet, a procuratore eisdem multae super omnium necessitatibus, quibus si manifesta ac probabilis causa extiterit, quae charitate moderatum ab eis postulare iustitiam debent nendi erunt.

a C. super cod. extr. cod. tit. b Extr. cons. super tit. de iur. Ca. cum Apostolica, extr. cod. tit. de ju. patron. c Ca. cum videri debet, extr. cod. d C. cum super tit. de iur. Ca. e. accedentes, extr. de prescrip. f Ca. solus, cod. de iur. Clem. 1. d. tit. & can. super, & can. cum super tit. de iur. g Can. 2. cod. tit. in 6. h Ca. cum Apostolica, extr. cod. tit. in 6. i C. extr. cod. tit. l C. cum super tit. de iur. h. d.

DE CAPELLIS MONACHORVM. TITVLVS XXII.

Omnes Ecclesie possunt in diocesi sub iure Episcopi, etiam monasteria, & monachorum capella, nisi defendantur privilegio, vel prescriptione. h. d.
Vsq̄ adeo autem omnes basilice a per diversa loca constructe in Episcopi, in cuius territorio possunt, potestate consistunt, ut si Ecclesia b. ubi monachi habitant, populi curam habeat, cum per monachum plebs regi non debeat, Capellanus ad consilium monachorum ab Episcopo fit instituendus: ita ut consuetudine, aut quouis statuto contrario non obstante, ex solius Episcopi arbitrio, tam ordinatio eius, quam depositio, & totius vite pendeat conuersatio. Nec id mirum videri debet, cum & monasteria ipsa, & monachorum disciplina, si nec privilegio, nec legitima prescriptione doceantur exempta, ad eum pertineant Episcopum, in cuius sunt territorio constituta.

DE RELIGIOSIS DOMIBVS. TITVLVS XXIII.

Xenodochia, Orphanotrophia, & loca similia Episcopi sub iure, ut providere debent, ne illorum rei dissipentur. h. d.
Xenodochia quoque, Orphanotrophia, Brephotrophia, Noloconia, Gerontocomia, alia que sunt sunt diu. cels. sollicitudinem pertinent, per eosdemque ad utilitates, quibus constituta sunt, ordinanda ac dirigenda erunt: nec postquam huiusmodi loca ad hospitalitatem sumi, & pauperum provisionem, Pontificis ordinatione deputata fuerint, ad profanos usus conuerti possunt: cum ea, que ad certum usum largitione fidelium sunt destinata, ad alium, salua sedis Apostolicæ auctoritate, conuerti non valeant.
Ordinaria loca pia & religiosa possunt reformare auctoritate apostolica, sicuti reformantur. h. d.
Quinimo si statum locorum Rectores exempti sint, tamen illorum cura postposita, bona & iura ipsorum ab usurpatorum manibus vendicare negligant, aut quocumque modo res illorum collabi sinant, poterunt ordinari auctoritate Apostolica sibi ex Viennensi concilio premissa, loca ipsa salubriter reformare, & occupata, alienata, deperdita, ut in statum pristinum redigantur, procurare: contraditoresque quoscumque per censuram ecclesiasticam & alius iuris remediis compescere, licet nullum per hoc exemptionibus, seu privilegiis, quod ad alia, præiudicium generari debeat.
Xenodochia, & loca similia non possunt in beneficium conferri, nisi ex causa h. d.
Ordem caverit Concilio g. ut nullus ex huiusmodi locis secularibus clericis in beneficium conferatur, etiam si consuetudine id fuerit alias observatum, nisi in illorem fundatione aliter constitutum fuerit, siue per electionem sit de rectoribus huiusmodi locis providendum: sed quod coram gubernatio vitis providis, ac boni testimonii committatur, quos bona prædicta in alios usus conuere, præsumptio verisimilis non existat.
Administratores hospitalium a gubernatione tutoribus, h. d.
VT autem b. hidemandata sibi cura diligentius insistant, instar tutorum & curatorum debent iuramentum præstare, ac de bonis inventaria conficere: & ordinatis, seu aliis, quibus loca huiusmodi subiant, vel separandis ab eis singulis annis de administratione sua

rationem reddere: quod si fecus a quoquam fuerit attemptatum, provisio, seu ordinatio minime valebit.

Supra dicta non habent locum in hospitalibus militarium ordinum, aut religiosorum. h. d.

Prædicta a vero ad hospitalia militarium ordinum, vel aliorum religiosorum minime extenduntur. His enim suorum ordinum institutiones & consuetudines obferuare cogendi erunt.

Hospitalibus circa sacramentorum exhibitionem seruanda est antiqua consuetudo. h. d.

Ed b. & si qua sint hospitalia, altaria & cometerium: ab antiquo habentia, & Presbyteros celebrantes & sacramenta Ecclesiastica pauperibus ministrantes, quoad exercenda & ministranda spiritualia prædicta, antiquam consuetudinem Viennense concilium obseruari voluit.

DE SEPULTVRIS. TITVLVS XXIV.

Cum in Ecclesiis & locis sacris sepultura constituantur.

Rademus nunc de sepulturis, que quidem per fideles, non nisi in sacris & religiosis locis, ideo constituantur: quod minus ibi spiritibus vexantur immundis, & quod Sancto rum illorum commendatur patrociniis, quorum nomini Ecclesia, in qua corpora conquelescant, est consecrata. Accedit, quod defunctorum proximis ad sacra loca venientes, sepulturamque conficientes, suorum recordantur, & pro eis piis precibus fundunt. Unde & mortuorum sepultura, & cometeria apud illas Ecclesias, & monasteria ex antiquo disposita esse comperimus, in quibus religiosorum conuentus sunt constituti, ubi orationes, & missarum solennia, tam pro vivis, quam pro defunctis, frequentius celebrantur.

Vnusquisque habet liberam facultatem sepulturam eligendi, & si qui non eligat, in parochiali Ecclesia, aut maiorum sepulchris est sepeliendus. h. d.

Regulariter igitur in parochiali Ecclesia, aut ibi quisepeleendus erit, ubi maiorum e suorum sepulchra constituta reperiantur: nulli f. tamen propterea propriam, si contemptus abbit, negatur eligere sepulturam: quod usque deo obtinet, ut antiqua dimissa, novam possit quis etiam in loco minus religioso sibi deligere: nec propterea poterit hodie electio talis impugnari, licet antiqua iura super hoc diversa esse videantur.

Vxor non tenetur sequi sepulturam viri, si uult aliam eligere. h. d. Nec b. ulla super hoc inter virum & mulierem facienda est distinctio, quasi uxor capitis sui sequi iudicium & sepulturam sit compellenda: sed utrique equalis erit eligendi facultas, cum huiusmodi electio ad curam statum pertineat, quod mulier a lege viri soluitur.

Si uxor sepulturam non eligat, tenetur sequi sepulturam ultimam viri, si plures habuerit. h. d.

Stamen ipsa sibi sepulturam non eligat, & plures foret viros habuerit, cum viro ultimo, cuius domicilium retinet, rumulanda erit.

Filius familiaris licet non possit aliquid relinquere pro anima, si careat castrensi peculio, vel quasi, tamen potest sibi eligere sepulturam, nisi sit impubes: quo casu poterit pater sepulture illius, ubi voluerit, nisi sit consuetudo in contrarium. h. d.

De filio familiaris, an sibi sepulturam eligere valeat, dubitari poterit, & multum interest, an ejus ætas intra pubertatis annos contineatur, an vero pubertatem exceiserit: primo enim casu sepulturam eligere non poterit: permittendum h. tamen erit patri, si id loci con-

a Clem. 2. §. permiff. eod. tit. b Clem. 2. §. f. eod. tit. c Canon. graviss. q. 2. d C. fraternitatem, in prin. extr. eod. tit. e Canon. s. & fraternitatem, extr. eod. tit. f c. in nostra. extr. eo. tit. g Clem. 2. §. i. eod. tit. in 6. h C. de uxor. verb. ext. eo. tit. i C. si quis. §. i. eo. tit. in 6. k C. de uxor. §. f. ext. eod. tit.

a Clem. 2. §. permiff. eod. tit. b Clem. 2. §. f. eod. tit. c Canon. graviss. q. 2. d C. fraternitatem, in prin. extr. eod. tit. e Canon. s. & fraternitatem, extr. eod. tit. f c. in nostra. extr. eo. tit. g Clem. 2. §. i. eod. tit. in 6. h C. de uxor. verb. ext. eo. tit. i C. si quis. §. i. eo. tit. in 6. k C. de uxor. §. f. ext. eod. tit.

Inetudo patitur. ubicunq; voluerit, illum sepelire: quod si conuictus id non habeat a, cum ius maioribus, vel in parochiali Ecclesia tumulandus erit. Secundo vero casu, cum pubertatem attingit, libere absq; patris assensu sibi sepulturam eligere poterit, quamquam pro anima sua prater patris assensum aliquid iudicare non possit, nisi b castrense, vel quasi castrense peculium habuerit.

Religiosi non possunt sibi sepulturam eligere. b. d. **I**mpuberi similis religio habetur: hi enim, cum propria voluntatis libertatem c non habeant, eligere sibi sepulturam nequeunt, sed apud propria monasteria tumulandi sunt: nisi adeo forte sint remoti, quod ad ea, cum moriuntur, commode exportari nequeunt.

Non potest quis etiam iuramento a se ipso abdicare liberam eligendam sepulturam. b. d.

Lias autem sepultura usq; adeo libera esse debet electio, ut Bonifaciana d constitutione cautum sit, ne, qui ad votandum, iurandum, vel iudicandum assumpti sunt, pro vitandis aliquos inducant, ut apud eorum Ecclesias sepulturam eligant, vel iam electam ulceris non immutent, & locus factum omnino infringant.

Mortuus ruri, qui sepulchrum non elegit, sine periculo postea exportari, vel in parochiali Ecclesia, vel in maiorum sepultura debet sepeliri. h. d.

Illud s tamen in dubium venire potest, si quem, dum animi, vel agri colendi causa rusticatur, ruri inopino forsitan interitu, nec electa sepultura contingat occumbere, an in Ecclesia ruri constituta, an potius in alia sepeliri debeat? & responsum est, si absque periculo defunctus inde valeat exportari, non in Ecclesia ruri posita, sed in sua parochiali, vel in qua maiorum ipsius ab antiqua sepultura extitit, sepeliendum fore.

Quibus non communicamus viuis, nec mortuis communicamus. hoc dicitur.

Non tamen omnes, qui fato functi fuerint, Ecclesiastica tradendi sunt sepultura: quibus f enim non communicamus viuis, nec defunctis communicare debemus. Unde carebunt Ecclesiastica sepultura, qui prius erant ab Ecclesiastica unitate praecisi. Igitur nec Pagani, nec Iudaei, nec haeretici, nec qui uluras exercent, nec qui sibi mortem consciverunt, aut qui personis Ecclesiasticis violentas manus iniecerunt, nec homicidae, nec incendiarii, aut Ecclesiarum violatores, nec incestuosi, nec blasphemii, nec ullus qui pro manifestis contumaciam est excessibus, Ecclesiastica sepultura tradi poterit.

Tumulati contra canones, sunt excommunicandi si illorum corpora possint discerni a corporibus fidelium. h. d.

Si contigerit aliquando horum corpora in coemeterio Ecclesiastico tumulari, & si ab aliorum corporibus discerni poterunt, exhumari debent, & ab Ecclesiastica sepultura procul iactari. Quod si discerni non poterunt, cum excommunicatorum ossibus corpora fidelium tumulanda non erunt, cum licet non oblit justis sepultura nulla, vel vilis, celebris tamen vel speciosa non proficiat improbis.

Qui contemptis clavibus non humandos in locis sacris humaverit, excommunicationem incurrit, a qua non est absolvendus nisi quam arbitrio Episcopi satisfecerit. h. d.

Siquis autem h contemptis Ecclesia elavibus huiusmodi personas, aut interdicti ausus fuerit, ipso facto, excommunicationis sententiam incurrit: a qua, nisi prius ad arbitrium dioecessani Episcopi opti cis, quibus iudicia derogata fuerit, satisfactionem competentem exhibuerit, absolvi non poterit, nec ullum circa praemissa contenta facientibus privilegium suffragabitur.

a Ca. pen. ex. tit. in 6. b D. c. pen. in fi. in 6. c C. si. eod. tit. in 6. d C. in prin. ex. tit. in 6. e C. si quis. in prin. eod. tit. in 6. f C. sacri. in prin. extr. ex. tit. g C. sacri. est. extr. eod. titul. h Clem. 2. eod. tit.

Reconuicti, licet aliqui Ecclesiastica sepultura non possint deinde post reconciliationem tradi potuerunt. h. d. **S**ed hoc de illis intelligendum sunt, qui impuniti reconciliati fuerint. Nam a si cum forsitan in maiori aegerent, legitime absolui fuerint, Concilio in maiori alia Ecclesiastica suffragia denegari non debent, licet des tamen & propinquas ad quosvis bonos pertinerint, ut pro eisdem satisfaciatur, si culpa ex parte Ecclesiastica sunt censura compellendi.

Caedavera puniterum penitentium sunt tradenda sepultura Ecclesiastica. h. d.

His apparet, eorum cadavera, qui post confessionem Deo peractam, pro secleribus suis in parochialibus sepeliantur, ad Ecclesiam esse deferenda, & oblationem pro eis offerenda. Cum enim pro peccatis cadaverum extremam soluerint, & digne penitentiam, non debent Deus bis idipsum.

Deprehensi in scelere & vulnerati, si confessi fuerint, non tamen, siem improvisi casu oppressi, non perueniant ad sepulchrum a. h. d.

Quin etiam e si, dum in scelere comprehensum vulnerati fuerint, & facerem postmodum interfecti fuerint, alius sit statuendum. In maiori casu improvisi opprimunt, si nihil aliud, quam Ecclesiastica sepultura non acciderit.

Pro sepultura non possunt clerici aliquid exigere, nisi in contrarium valet, possunt tamen sine rebus accipi.

Nonibus penitus interdicti, ne quis terra per quicquid vendere, aut pro hominibus sepelenda quocumque modo munera f exigere audeat, nisi forte legatione Ecclesiae in cuius ario f sepelitur, aliquo negotio iussit, aut post mortem ipsius parentis, propinquorum, vel heredes pro luminaribus, vel elemosinis aliquid dare voluerint: quo casu sponte oblatio sine ulla potest: peti h vero, vel aliqui expi, etiam interdictum, ne aut venalis dicatur Ecclesia, non interdictum interitu gaudere videantur, sed illorum calumnias studeant habere compendium, nec operam quam consuetudinis, nisi pia & laudabilis fuerit, tantum quis excusare poterit.

DE CANONICA PORTIONE. TITVLVS XXXV.

Quid sit Canonica portio, & quid est dignitas, parochialis & Episcopalis, & quid parochialis debeat curae de rebus ipsius Ecclesiae, in qua quis possidenda propria Ecclesia eligi possit. h. d.

Canonica portio est, quae de rebus, & redditibus Ecclesiae obvenientibus detrahatur, & parochialis debetur. Est autem duplex, Parochialis Episcopalis. Parochialis est, quae Parochialis Episcopi, vel ipsius Curato, & Rectori debetur. Scilicet illius, si quis in alia Ecclesia, quam in ea, in qua iura audit officia, & Ecclesiastica iura curae personae sibi elegerit (quod quibus casibus fieri potest, maxime exposuimus) ne parochialium Ecclesiarum, flores, quibus cura incumbit animarum, etiam detur subsidiis, consuetum esse, in Curato de rebus, quas defunctus pro anima sua in ultima dispositione reliquit Ecclesiae, in qua sepeliri elegit, quantam

a C. fin. ex. eod. tit. b Canon. quibus est in 6. c Canon. fures. Clem. pen. in 6. d C. in prin. parochiam. extr. in 6. e C. pen. extr. eod. f Canon. quibus est in 6. g Canon. precipiendum. d. in 6. h d. canon. quibus est in 6. i Canon. per. & c. seq. ex. de sepulch.

partem percipiat, aut aliam, quam legitima consuetudo prescribit.

De his, qui quia vivens & sanus contrahit aliquid Ecclesie, Curia non debetur Canonica portio: sicut, si infirmus, & ex eadem infirmitate decesserit, h. d.

Si est enim nihil quidem testamentum quis reliquerit, sed in agitudine constitutus cum bonis suis ad loca religiosa se transferit, Ecclesie parochiali Canonica portio debetur, si modo ille de eadem agitudine decesserit. Quod si sanus ad ea loca se transferit, de his, qui loca ipsa contulit, cogi non poterit aliquid Ecclesie, à qua discessit, imperiri: quia liberum est eis tunc bona sua non solum religiosis, sed etiam quibuslibet privatis conferre.

Canonica portio videtur Ecclesie, in qua quis domum percipit: & si has quo habeat domicilia, dividitur inter Ecclesias duorum domiciliorum, h. d.

Ubi tamen potest, si cuius b majores antiquitas in aliqua Ecclesia sepeliri consueverant, ea dimissa sibi sepulturam elegerit, num dimissa Canonica portio debeatur, an parochiali? Et statutum est, illi persolverendam in qua quis audire divina, vel sacramenta recipere debet. Quod si is, qui duo habeat domicilia, seque in utroque collocat, aequaliter, in loco tertio sepulchrum eligat, domiciliorum Ecclesie inter se Canonica portio dividitur.

Tras, de quibus rebus parochiali non detrahatur, h. d.

Inte tamen quedam relicta, ex quibus Canonica portio detrahi non debet, ut puta si quid pro fabrica, pro luminariis, pro anniversario, pro equis, vel armis contra infideles exercendis, vel aliis ad perpetuum cultum divinum, vel particulari personae legatur: de quibus omnibus nisi ea machinatione facta fuerint, ut parochialis Ecclesia fraudetur, hujusmodi portio detrahenda non erit.

Minores, & Prædicatores inoffensivè de omnibus obventionibus parochiam portio non detraherentur, h. d.

Editho & quidem ita demum obtinet, si neque in Minorem, neque Prædicatorem quis Ecclesie sepulchrum sibi elegerit: hoc enim casu dictorum ordinum fratres de omnibus obventionibus, tam funeralibus, quam quibuslibet, & quomodocumque relictis distinctè vel indistinctè, ad quoscumque certos, vel determinatos usus, etiam de quibus Canonica portio dari, siue exigi non constituit, vel de jure non debet, nec non de datis, vel qualitercumque donatis in morte, seu mortis articulo, infirmitate donantis, vel dantis, de qua decesserit, quomodocumque, directè vel indistinctè, quartam partem parochialibus sacerdotibus, & Ecclesiarum Rectoribus integre largiri tenentur.

Canonica portio Episcopalis est, quæ de relictis aliorum Ecclesie pro anima ab Episcopo deducitur. Nam utam parochialis Ecclesie pro labore, & cura, quam gestit in animarum, certam portionem detrahit de relictis aliorum Ecclesie, in qua quis sepulturam elegerit: sic etiam detrahit ipsi Episcopo, si nisi sibi quadragenaria & obsequii præscriptio, curæ parochialis iuribus, quam dicecelsi superintendens suscipit de relictis, & pro anima cuiuslibet Ecclesie oblati Canonica sumere portionem: etiam si testator expresserit, quod non Episcopi velit esse relictum, sed tantum Ecclesie, cum privata testatoris dispositione generalis Canonica constitutionem immutare nequeat.

Canonica portio Episcopalis est, quæ de relictis aliorum Ecclesie pro anima ab Episcopo deducitur. Nam utam parochialis Ecclesie pro labore, & cura, quam gestit in animarum, certam portionem detrahit de relictis aliorum Ecclesie, in qua quis sepulturam elegerit: sic etiam detrahit ipsi Episcopo, si nisi sibi quadragenaria & obsequii præscriptio, curæ parochialis iuribus, quam dicecelsi superintendens suscipit de relictis, & pro anima cuiuslibet Ecclesie oblati Canonica sumere portionem: etiam si testator expresserit, quod non Episcopi velit esse relictum, sed tantum Ecclesie, cum privata testatoris dispositione generalis Canonica constitutionem immutare nequeat.

a C. de iis extr. de sepul. b C. de sepul. in 6. c C. si extr. de sepul. d C. in infra. extr. de sepul. e C. 2. verum. & per totum. in. de sepul. f C. requisiti. in prin. extr. de test. g C. de guerra. extr. de prescript. h d. c. requisiti. ver. si quis autem.

Ecclesia debetur Canonica portio de relictis Episcopo, quam tamen potest testator prohibere, h. d.

Id est a ex contrario, quemadmodum Episcopo suo portio competit, si quid Ecclesie relinquatur: ita si quid Episcopo relictum fuerit, Ecclesia de illo Canonica petere portionem poterit. Sed hoc casu, si testator exprimat, quod velit illud Episcopi tantum esse, non Ecclesie, testatoris erit servanda dispositio.

Si quid simpliciter Episcopo à conjuncto fuerit relictum, in dubio non debetur Ecclesia Canonica portio: sicut si ab extraneo, hoc dicit.

Ed b in hac specie multum intererit, qua legandi formula testator usus fuerit. Nam si simpliciter dixerit, Rem talem relinquo, distinguendo est, Episcopi propinquus leget, an extraneus. Primo enim casu cum non Ecclesie relictum presumatur intuitu, nisi forte probetur, sed personæ, de relictis in vita Episcopi Ecclesia petere nihil poterit. Contraria obtinet præsumptio & dispositio, si ab extraneo quid Episcopo relictum fuerit.

Si quid conjunctim legatur Episcopo & Ecclesie, sit inter ipsa divisio, etiam si testator hoc reliquerit Episcopo, aliud Ecclesie: nisi si forte velint testatoris voluntati, quod ob favorem ultimæ voluntatis concedatur, h. d.

Quod si e conjunctim dictum fuerit, Relinquarem Episcopo & Ecclesie, de ea inter ipsos Canonica divisio faciendâ erit. Si verò illud Episcopo, & illud Ecclesie relictum fuerit, relictâ inter Episcopum, & cathedralem Ecclesiam ad Canonica divisionem sunt redigenda: nisi ambo testatoris velint esse dispositione contenti, quomodo propter ultimæ voluntatis favorem observare est satis condens, ubi neque fraudis intervenit, nec alteruter nimium debita portione fraudatur.

Cum Ecclesia infirmis Episcopus non dividat sibi relictum, sed bene detrahit quantum de relictis dicitur Ecclesie, hoc dicit.

Sicut d. autem est, si quid legatur Episcopo, & capellis vel monasteriis, aut aliis piis locis: nam hoc casu, quod Episcopo legatur, ejus præcipuum est: cum Ecclesia cathedrali, & de illis quæ aliis locis legantur, portionem Canonica nihilominus obtinebit. Et hæc eadem variè, quia non tanta inter monasteria, aut capellas est communitio, quanta inter Ecclesiam cathedralem & Episcopum, qui cathedrali spirituali copulatus est conjugio: unde & quæ acquirit Episcopus, non illis, sed ipsi tantum acquirit.

Si testator aliquid Episcopo, aliquid Ecclesie reliquit, & iustus Episcopus esse contentum suo relictis, posthabita detractione quartæ, servanda est testatoris voluntas, nisi facta in fraudem, hoc dicit.

Hoc autem tunc obrinere oportet, si simpliciter Episcopo legatum factum fuerit: ceterum si eam adiecerit conditionem testator, ut Episcopus suo sit legato contentus, & ipse legatum agnovit, quia per hoc aliis renunciasse videtur, de ceteris portionem exigere non poterit. Sed si constituit, quod eadem adjecta conditione in fraudem modicum constituit mortuarium, ut Episcopus portione debita fraudetur in ceteris, quia dolus cuiquam patrocinari non debet, poterit is etiam ex aliis relictis exigere portionem à Canone constitutam, salvis tamen indulgentiis, quæ à Romano Pontifice quibusdam regulis sunt concessæ.

Relictum est, quæ potest propriam possidere, non habenti prælationem vel administrationem, à quocumque presens relictum intuitu propria persone, non Ecclesie, h. d.

Illud f etiam generaliter observandum est circa eum qui proprium possidere potest, prælationem, vel

a C. requisiti. s. si ab extra. de test. b D. ca. requisiti. s. si verè. c D. c. requisiti. s. quid si. & seq. extr. de test. d d. c. requisiti. s. si cum autem. extr. de test. e Ca. officii & infra. extr. de test. f C. requisiti. s. illud. extr. de test.

administrationem Ecclesie non habentem, quod si ei aliquid relinquatur specialiter, non solum à propinquo, verum etiam ab extraneo, non inuitu Ecclesie, sed personæ esse relictum intelligitur, nisi probatio in contrarium appareret: & idcirco de illo, nec Episcopus, nec Ecclesia potest in vita ejus sibi aliquid vindicare.

Episcopalis & parochialis pars passiva ambulans, h. d.
Item de quibus relictis parochialis portio non detrahatur, nec Episcopalis detrahenda erit.

DE DECIMIS.

TITVLVS XXVI.

De subordinatione tituli ad precedentia & sequentia, h. d.

Explicito tractatu rerum, quæ spiritualitate quadam continentur & censentur, superest nunc, ut de rebus Ecclesiasticis quidem, sed temporalibus, illarumque administratione dicamus. Sed cum decimæ mediam obtineant inter spirituales res & temporales naturam obtineant, quippe quod ipsum decimandij spirituale sit, fructus vero ipsi decimarum temporales & profani, merito de his quali in finisio quodam, tractatus habendus erit, & tam precedentibus, quam subsequentibus annexendus. Quod eo etiam congruentius posse fieri videtur, quod & proximè de iis, quæ sacerdotibus, & Ecclesiis parochialibus debentur, & similibus naturam habere videntur, loquuti fuimus, & ipsarum quoque decimarum ad parochiales Ecclesias jure communi spectat perceptio.

Quid sit decima, h. d.

Decima est quarta bonorum mobilium pro Deo, tam divina, quam humana constitutione debita.

Decimarum alie personales, alie prædiales, h. d.

Decimarum duæ sunt species: personales, & prædiales. Personales sunt, quæ ex iis proventibus deducuntur, qui ex propria cuiusque solertia & industria obveniunt, ut puta de negotiatione, artificio, & militia. Prædiales sunt, quæ ex fructibus prædiorum solvantur, ut de vino, tritico, & his similibus, quas in signum universalis sibi retentio dominii reddi Deus præcipere voluit.

Personales præbenda debentur Ecclesie, in qua quis sacramenta percipit: prædiales vero Ecclesie, in cujus finibus sunt constituta prædia, nisi aliud inducat consuetudo, h. d.

Inter personales autem & prædiales decimæ debentur, in qua quis Ecclesiastica sacramenta percipit, tametsi in eorum alibi contigerit: prædiales vero, si ex prædiis in aliena parochia constitutis fructus collecti fuerint, ei debentur Ecclesie regulariter, in cujus territorio prædia sunt constituta: quanquam si consuetudo aliud introduxerit, servanda erit.

Personales decimæ, quæ solvantur ex rebus venditis & paratis pecunia decimata, solvantur de ductu impendij: scilicet vero prædiales: & fructus non nisi cum onere decimarum, alienari possunt, h. d.

Tem si personales, quæ de rebus acquisitis, vel factis ex pecunia decimata, si vendantur, solvenda sint, ut puta si vendatur domus, ager, vineæ, molendinum, grex, aut merces, quælibet expensæ prius, quas quis in rebus parandis fecerit, deduci debent, & de residuo, quasi de lucro, decimæ præstabuntur. Expensæ vero etiam feminis, quæ sunt pro percipiendis fructibus, ex illis de quibus fructus proveniunt, etiam si decimata fuerint, non deducuntur: quoniam, salva decima, fructus efficiuntur eorum, qui ex oneris ipsas faciunt: sed nec fructus ipsi, nisi cum onere decimarum, alienari poterunt.

Non deducuntur impensæ factæ pro restituendis rebus, de quibus solvenda sunt decimæ, cum personales, quam reales, h. d.

a C. pastoralis, extr. de. b. d. c. ad Apostolicam, in fin. c. C. pastorale officium, extr. de. tit.

Illud commune tamen est tam personarum, quam prædialibus, quod expensæ, quæ factæ fuerint pro solvendo, detrimto rerum, ex quibus decimæ solvantur, ut si pars aliqua moratur armentis, aut deterior, meritis deperat portio, de proventibus decimarum minime deduci debent. Cujus rei illa est ratio, quod penes dominum res inflaturæ emant.

Contra & tributa de fructibus, de quibus decimæ solvantur, non debentur decimæ, h. d.

Ed & nec census, nec tributa de fructibus, decimæ per solvenda fuerint, penitus detrahi poterunt. Cum enim in signum universalis decimarum, quasi quodam speciali titulo decimas ipsæ decimarum servaverit, consequens est ut in prerogativa decimarum præcedat exactionem: vel saltem his ad præstandum, vel tributa perveniant, quoniam res cum decimæ sit onere, decimas solvere per censuram Ecclesiarum compellantur.

De omnibus proventibus decimæ solvi debent, h. d.
Adem ratione constitutum est, ut in solvendo de vino & grano, fructibus arborum, & hominum operibus persolvi debeant, sed etiam de perennibus, & temporibus, negotiationibus, de ipsa etiam militia, & de omnibus bonis, & proventibus omnibus, in quibus eas cum integritate solvere negligenter præstatio, distributione petelli debent.

Omnis generatus solvere decimas jure Civitatis, parochialis, & tamen tantum prædiales tantum solvere, Civitatis, parochiales, & personales, h. d.

Illud etiam nullam recipi debitationem, ad solvendum earum quemlibet teneri, nisi qui ipsarum privilegio ab ipsarum præstatione docetur exemptus, de non solum Christiani, sed etiam hecæ, & gentes. Inter eos tamen illa differentia, quod hæcæ & gentes personales & prædiales præstandas indistinctè tenentur: hæcæ vero & ad prædiales tantum, quæ si res solvere, ad ipsas possessiones remanentibus competunt, ne forte hac occasione Ecclesie decimæ solvenda valeant.

Monachi regulares, & clerici communitatis, sicut prædiales decimas, & quibus servare est ager de universali ad rationem, hoc dicit.

De Monachis & regularibus, seu clericis communitatis viventibus videmus, & facit nulla sint ratio, quibus his de laboribus ac nutrimentis propria decimæ consequantur: ad prædiales tamen etiam de nominibus, de quibus antea decimæ solvebantur, tenentur, ut in novitate ager nunc primum profectus, de expensæ etiam ram redactus: de quo, quod aliquando calumnia memoria non extat.

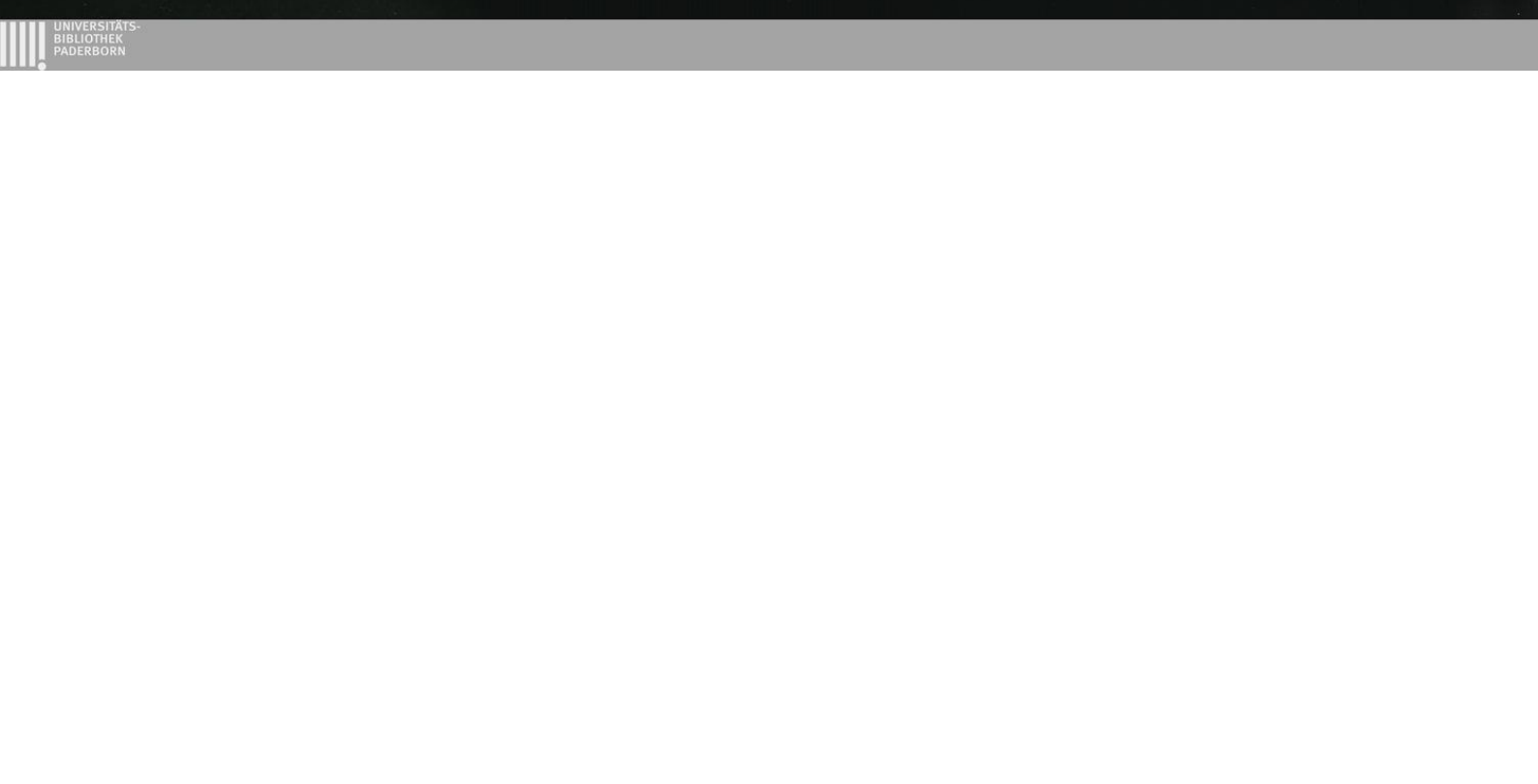
Decimæ solvere tenentur Monachi, & alii communitatis, etiam de prædiis de novo acquisitis, & proventus decimarum, nisi alibi aliquid privilegium, h. d.

Sane fuerint, aut pro monachis de novo constituta comparata, vel quoquo modo recentiora, etiam eas propriis manibus aut sumptibus extorqueant, minus decimas persolvent Ecclesiis, quoniam præcedentium prædiorum antea solvenda, nisi & super his quæ alijure vel privilegio manui esse probentur.

Privilegium videtur se judicari & pro privilegio, h. d.

Si res iudicata oblat, vel privilegio manui extorqueant, quoniam per quadraginta annorum spatium, quibus liberum sit unicuique juri proprio restituere, per

a C. pastoralis, extr. de. tit. extr. b. C. cum res iudicata, extr. de. tit. extr. c. C. tua nobis, circa med. ex. tit. extr. d. C. res iudicata, extr. de. tit. extr. e. C. de terra, extr. de. tit. extr. f. C. a. q. casuum, ex. tit. 106

TITVLVS XXVII.

Regulariter Episcopus non potest aliquid agere sine consensu, vel consilio capituli. h. d.

Traciemus nunc de rebus temporalibus Ecclesiarum, illarumque administratione & alienatione, sine quibus spiritualium dignitas haud facile consistere potest. Et quidem illud in primis firmare nos oportet, nihil Episcopum regulariter sine consensu sui capituli vel consilio posse super his statuere: cum velut caput ad membra, ita sepe praelatus habeat ad capitulum. In eo autem totius videtur esse consensus capituli, cui & maior & sanior statum accesserit sententia.

Alienatio res Ecclesiastica facta sine utilitate Ecclesie, & clericorum consensu, non valet: & quod continet alienationis verbum. h. d.

Ex his consequens est, ut rerum Ecclesiasticarum ab Episcopis clericorum subscriptione, & Ecclesie utilitate, & Romano inconsulto Pontifice, ab Episcopo facta donatio, vel alienatio, vel suppositio non teneat, nisi eam postmodum ratam habeant. Praelatus enim Ecclesiasticarum rerum procurator est, non dominus: & conditionem Ecclesie meliorem quidem facere potest, deteriorem vero non potest. Quod si seculum factum fuerit, nec quod gestum est, vires ullas sortietur, & Canonum temeratores tam secularium, quam Ecclesiasticarum legum penis subjacebunt. Alienationis autem verbum continet hoc loco venditionem, permutationem, hypothecam, & omnem conventionem, per quam dominium transferatur.

Ecclesiam suam non potest quis gravare pro alieni debitis, & debita necessaria facta predecessore luenda sunt. Idem si clericus de mandato fidei iusserit, aut in rem ipsius Ecclesie mutuum verterit. h. d.

Ed nec commissam sibi Ecclesiam pro alienis gravare debitis, aut literas alicui, vel sigilla concedere, quibus Ecclesia possit obligari, aliquis auctore debet: alioquin nec Ecclesia ad talium debitorum solutionem tenebitur, & qui id ausus fuerit, a spiritualium & temporalium administratione suspensus erit. Debita etiam a predecessore suo pro Ecclesie necessitate contracta, solvere proculdubio tenebitur. Idem, si clericus de mandato fidei iusserit, aut si non de mandato, in rem tamen Ecclesie, mutuum verterit.

Potest praelatus rem non magis valoris in aliquem bene meritum transferre, & terram gratis fabricanda Ecclesie alicui concedere. h. d.

Excipiuntur tamen nonnulli casus, in quibus donandi, permittendi, locandi, libertatem, feudum, & emphyteum dandi, aut aliter alienandi iure licentia conceditur. Nam si quid praelatus non magis valoris alicui forte ob bene merita donaverit, praesertim si eadem consuetudine, iure sustinebitur donatio. Multo magis idem erit statendum, si quid forte soli ad Ecclesiam fabricam erigendam concessum fuerit: quo casu tantum donare licet, quantum Ecclesie parietes concludere possunt.

Preventus Ecclesiasticus possit rem ad modicum tempus ad precariam concedere, qua renovanda erunt de quinquennio in quinquennio. h. d.

Idem juris erit & reddituum fructuumque venditionibus ad tempus modicum faciendis, & de precariis, quarum quandoque de ecclesiarum possessionibus fieri solent: quae, ne temporis longinquitate juris ecclesiastici pereant memoria, de quinquennio in quinquennio renovandae erunt.

a. Cap. 2. in primo. eod. tit. in d. b. C. 2. extr. de fidei iuss. c. C. 2. extr. de solut. d. C. pen. extr. de fidei iuss. e. Ca. internum. de donat. f. C. 2. extr. de precar.

Handwritten mark: MB //

Handwritten mark: MB

tionem tanti temporis proprio privilegio detrahere voluisse praestantur, & ea propter ad decimarum praestationem compelli poterunt.

Privilegia sua interpretanda, ut nemini noceant, damnum inferant. h. d.

Tem si post initium inter aliquos super decimis conventionem certi tenoris privilegia obtenta fuerint, nisi conventioni per ea derogare expresse, illis non obstantibus, erit invariabiliter observanda: ita enim huiusmodi privilegia sunt accipienda, ut nemini laesionem, praecipue enormem, inferre debeant. Unde si super huiusmodi concessionem parochiales Ecclesias ad eam gravari contingat, ut Rectores de redditibus earum congrue sustentari, & Episcopo debita persolvere non possint, per locorum ordinarios ita providendum erit, ut eisdem Redonibus tantum relinquatur, quod & competentem sustentationem habeat, alicuique onera debita supportare valeant.

Privilegia super decimis, tenentur illis servare de praedictis conductis: & privilegiantur super laboribus propriis, sicut decimas super praedia locata. h. d.

Ubi decimas quoque non solvendis privilegiatis, si aliena praedia conduxerint & privilegio minime obstante, de conductis praedictis solitas decimas parochiis suis integre persolvent. Idemque erit de locatis praedictis, si privilegiatus super laboribus, quos propriis vel manibus, vel hominibus excoleret, terras suas alicui locaverit.

Laici, & etiam Imperator non possunt concedere privilegium super decimis non solvendis. h. d.

Generaliter autem, nisi huiusmodi immunitatum privilegia ab Apostolica potestate obtenta fuerint, nullam habebunt efficaciam, adeoque etiam Imperialis concessio quantumcunque concepta generaliter, cum nulli laicis de spiritualibus disponendi facultas, a solutione decimarum neminem poterit eximere: imo facile est, et imminere, qui de manu laicorum rem ecclesiasticam recipit.

Laici etiam de manu clericorum non possunt decimas recipere, nisi praesentibus excommunicatione, & privatione sepulturae, & clericus concedere disponatur. h. d.

Ex contrario quoque laicus etiam a clericali potestate decimas recipere, & in alium, velut hereditario iure transmittere non poterit: & si seculum factum fuerit, & qui concesserit, a statu suo deiciatur, & qui receperit, & Ecclesiam non reddiderit, & vivens excommunicationis vinculo s' innotabitur, & mortuus ecclesiastica sepultura carebit.

Religiosi decimas non locare possunt, dummodo locatio non sapiat emolumentum. h. d.

Quia tamen, cum Ecclesie suae conditionem meliorem facere possit, decimarum suarum proventus alicui locare velit, dummodo huiusmodi locatio ad feudum, vel alienationem non videatur extendi, id facere minime impeditur.

Episcopo debetur a Rectoribus quarta decimarum, quas exigunt, nisi praescripta fuerint. h. d.

Omnino sciendum est, quod veluti parochialibus Ecclesiis (secundum ea quae proxime exposuimus) decimae debentur, ita etiam decimarum ipsarum quarta Episcopo a Rectoribus Ecclesiarum, nisi legitima obset praescriptio, persolvenda erit.

DE REBUS ECCLESIAE ALIENANDIS, VEL NON.

a. C. 2. ubi dicit. eo. tit. in d. b. C. de testif. l. 2. ex ea. ex parte. extr. in d. sup. leg. c. C. 2. in l. ext. eo. tit. d. C. dudum. h. cum fa. extr. extr. eod. c. Cap. 2. in l. 2. in l. ex. eo. f. C. ad hac. eod. tit. extr. g. C. prohibemus. ex. eo. tit. h. C. 2. extra loca. i. C. de quarta. extr. de prescri.

Preccarium solvitur ad beneficiam concedentis: scilicet precarium, nisi sit irrationabiliter, h. d.

Dicitur autem precarium a precariis: qui precarium a latitu conceditur, quoad is, qui concessit, patitur: Precaria vero non sunt pro voluntate concedentium revocanda, nisi sint irrationabiles: quo casu poterit successore ad praedecessore concessam precariam rescindere, & revocare.

Regum, praedecessores, & si sine extirpata possunt sub anno censu concedi in emphyteusim, & si per biennium in solutione censu resolutum fuerit, potest emphyteus expelli, h. d.

Regula quoque quas Ecclesia reficere non valet, & in culta praedia, ut extirpata sylva, in emphyteusim sub annuo censu his concedi poterunt, a quibus, vel suo, vel parentum, & suorum labore confiterit extirpata, nisi forte possint aliis ad majorem Ecclesiae utilitatem cum eodem onere conferri. Qui e tamen si per biennium in solutione Canonis cessaverint, nisi celeri satisfactione postmodum sibi consulere studuerint, jure expelli poterunt: nec quicquam eis proderit, quod ut Canonem violenter, sibi nunciatum non fuit, cum hoc casu praefixus dies pro domino interpellat.

Terrenis incommodes, & minus utiles, item servos fugitivos potest praedatus alienare, h. d.

Terrenas d quoque aut vineas exiguas, & Ecclesiae minus utiles, aut longe positas, vel domos, quae Ecclesiae plus in commodi quam utilitatis afferunt, si necessitas fuerit, distrahendi potestatem Episcopus habebit. Similiter ratione fugitivos servos, & qui de fuga revocati, retineri non possunt, si voluerint, aut illi ex alio meruerint, Episcopus distrahendi potestas erit.

Feudum a vasallo alienatum, & difficultate recuperationis, potest Episcopus alteri sub conditione recuperandi concedere, h. d.

Sed & in feudum et certis casibus, & juramento de non alienando minime obstante, res Ecclesiasticas concedere poterit, veluti si feudum per vasallum alienatum fuerit, & per Episcopum id facile recuperari non valeat: poterit eum per Episcopum illud alicui concedi, qui & ipsum recuperet, & in feudum ab Ecclesia recognoscatur.

Feudum devolutum potest per Episcopum alteri concedi, hoc dicit.

Quoniam si etiam talis necessitas non imminet nihilominus alienantis filium, vel consanguineum, vel ejusdem feudi consortem poterit Episcopus investire. Idem erit, si per obitum vasalli feudum ad Ecclesiam remeaverit: nam & eo casu investire praedatus alium libere poterit, si Ecclesia viderit expedire.

Qui aliquid contulerit, vel acquisierint Ecclesiam, possunt pro modo collati, vel acquisiti manumittere, dum tamen manumissus cum posteritate & peculo remaneat in patrimonio Ecclesiae, h. d.

Iud etiam Toletano Concilio & diffinitum reperitur, quod si sacerdotes aliquid Ecclesiae suae relinquunt, vel nihil habentes, aliqua praedia, vel familias Ecclesiis suis acquirunt, liceat eidem aliquos juxta collatae momentum rei de familia ejusdem Ecclesiae manumittere, ita ut manumissi cum posteritate sua sub Ecclesiae remaneant patrimonio. Quod si qui nihil de proprio Ecclesiae contulerint, libertati servos Ecclesiae donare, aut fuerint, ex eodem Concilio Episcopus successor ad Ecclesiam hunc revocare poterit. Impium est enim, ut qui iurum de rebus suis Ecclesiae non contulit, damnum inferre valeat.

Trinsep potest rem suam aequalem, vel majorem cum Ecclesiastica permutare: & servi Ecclesiasticos, si frangi sint, praeterquam ad libertatem, commutari non possunt, h. d.

a C. fin. ext. de prec. b Cad. auct. ext. eo. c C. fin. ext. de ser. d C. servus. 12. q. 2. e C. 2. ext. de feud. f C. fin. ext. de feud. g C. consensu. ext. cod. h C. Episcopi. ext. de ser.

Sed & Princeps si causa probabilis sit, potest rem Ecclesiasticam & immobilis, rem suam aequalem, vel aequalem permutare poterit, praeterquam si per hoc fuerint forma: Ecclesiastica tamen mancipia qua profuerint, praeterquam ad libertatem commutari non possunt.

Episcopus potest permutare terras ducum Ecclesiarum, nisi illarum accidentia conficiat, & de incorporatione in personis non potest fieri permutare, h. d.

Episcopus quoque duarum suae diocesis Ecclesiarum terras, invicem amborum a pariter venditis, vel sensu, permutare poterit, & si alterius pariter venditis, velore praponderet, ad aequalitatem inducendam, si illa parte pecuniam refundi jubebit. De temporibus autem ad spiritualia permutare iure condidit non potest.

Res ecclesiastica potest propter praesumptionem legittimae Ecclesiae abduci, & detrahi, h. d.

Praeterea & si quis per tempore sacris Canonibus definita rem Ecclesiasticam jure titulo & bono hunc possederit, ut nullo tempore rei conscientiam habet, licentia, completa praescriptione, res possessa a Ecclesiastica dubio procul interligitur esse vocata.

Decima & oblationes praefixas non possunt, h. d.

Proventus tamen primitiarum & decimarum inscriptione tolli non poterunt, nisi si in manus laice laicus quilibet super his rescriptum impulerit.

DE PECULIO CLERICORUM, RELIQUIQUE SUCCESSIONIBUS EORUM.

TITVLVS XXVIII.

Eccllesiastica reputatur etiam rei sua, quae sunt in possessione sua promotionis nihil habent: qui sub anno in contentis curabit, ut de rebus a se emptis ad annum Ecclesiam remanere possint, h. d.

Ergo res Ecclesiasticas ab Ecclesia tantum ordinare non licet: Ecclesiasticas autem non modo quas Ecclesia rationabiliter occupaverit ascriptas, sed etiam eas, quas occupaverit, non licet suae promotionis nihil habere. Cuiusmodi autem occupatae sunt promotionis nihil habent, sed multo magis quam de bonis Ecclesiae quae sunt eisdem, quibus factos, ut de his, quae supereminet, & ipsius Ecclesiae nomen scripturam a conficiat, & Ecclesiae remanere alioqui ab ejus ordinatione distinet. Qui vero per hoc proprii, e, vel alieni nominis fraudem facere, & alicuiusmodi crimen incurrit.

Relictum sacerdoti pro anima, & corpore nullum Ecclesiae censetur, si quid ei sit relictum sub onere satisfactionis, h. d.

Sed & si non emerit, sed pro anima equum, aut alium, Ecclesiae sacerdoti reliquerit, ad hoc idem non tenetur. Congruum enim, ut quemadmodum illud non tenetur, quod relinquatur sacerdoti. Si quid remanet pro anima, missum, aut sacerdoti, aut Ecclesiae relicto, non tenetur postmodum proficuum, id inter Ecclesiam illius computandum non erit.

Bona quae sunt sacerdotibus pro anima, & corpore, non tenentur ad Ecclesiam, nec de his potest quaevis: & quae non tenentur Ecclesiae, h. d.

Generaliter si igitur bona quae sunt oblationibus, & quae sunt sacerdotibus, sine mobilia, sine immobilia, vel illorum obitum debent apud eandem remanere, praeterquam per hoc ultimum de iure testamentum fieri potest, aut per hoc autem Ecclesiae, ubi clericorum est collegium, non tenentur, sed mortuus clericus successore, sed congruus scopus, vel mortuus clericus successore, sed congruus communis intelligitur, quae remanentur carum, & de

a Ca. 1. extr. cod. de. b Cad. quibusdam. extr. de re. c C. fin. de ver. personis. d C. 2. ext. cod. e Cap. quibusdam. f C. relatum, vel sciendum. auct. de re. p. 101.

notiam debet habere distributionem. Vbi autem in locum defuncti unus tantum substitutus erit, is ea bona, vel et alia, dispensabit.

Clerici possunt maxime accedere iuxta causam de bonis Ecclesiasticis, facere elemosinam. h. d.

Item autem clerici, nec de mobilibus ipsis testamentum conficere possunt, consuetudinis tamen est non impedire, ut de his pauperibus, & religiosis locis, & his qui viventi servierint, sive sint consanguinei, sive extranei, aliquis iuxta servitium meritum conferant, non testamenti ratione.

Patet quod tantum legere de bonis Ecclesiasticis, quantum continentur Ecclesiasticis. h. d.

Item si tantumdem de proprii Juris facultate contulerit Ecclesie, quantum de Ecclesiasticis bonis legaverit, legatum sufficitur.

Clerici possunt testari de his, que acquisiverunt non intuitu Ecclesie. h. d.

De his vero, que aut paternae successione, vel congnationis intuitu, seu consanguineorum, vel am-

a. Ca. adiac. ext. de test. b. Equia no. ext. de test.

corum munere, respectu non habito ad Ecclesiam, ad clericos pervenerint, libere testari poterunt.

Clerici ingenui defunctis successibus ab intestato succedunt in totum Ecclesia. h. d.

Quod si decesserint intestati, nec aliqui fuerint inventi, qui iure cognationis ipsa succedere valeant, si ingenui gaudeant natalibus, in integrum tunc Ecclesia succedet, nec cuiquam ex rebus eorum aliquid presumere licebit.

Dono frui promissus ad sacros ordines ab intestato decedentis dividitur in quatuor partes, ut hic. h. d.

Item servus ad sacros ordines promotus, libertatem nactus fuerit, idemque postea accesserit inestatus, nihil olim dominus de bonis eius vendicare poterit, sed ejus peculium in quatuor partes dividetur, quarum una Episcopo, altera Ecclesie, tertia pauperibus assignabitur, quarta parentibus: & si non sint capaces parentes, Episcopus eam recipiet, & in usum Ecclesie diligenter distribuet.

a. Can. 2. ext. de success. ab intest.

FINIS LIBRI SECVNDI.

INSTITUTIONUM
JURIS CANONICI.
LIBER TERTIUS.
DE JUDICIIS, ET ILLORUM
DIVISIONE.
TITULUS PRIMUS.

Quid sit iudicium, & quid causa, hoc dicitur.

RESTAT, ut videamus de iudiciis. **P**ostest autem iudicium ita describi. **I**UDICIUM est discussio causae, quae fit in foro coram iudice: **C**AUSA vero est origo negotii, & materia iudicii.

Qua sunt iudicia secularia, & qua Ecclesiastica. h. d.

Prima divisio iudiciorum haec est, quod aut sunt secularia, aut Ecclesiastica. Iudicia secularia sunt, quae coram iudice laico inter personas seculares exercentur. Ecclesiastica vero sunt, quae coram iudice Ecclesiastico inter personas Ecclesiasticas agitantur. Duo enim sunt, quibus primum ipsaliter orbis regitur. **A**uthoritas sacra Pontificum, & Imperialis ac regia potestas. Unde sicut civium legum non nisi civilis esse debet executor: ita etiam Ecclesiasticum iudicium iudex est administrator.

Laicus a laico coram seculari iudice conveniri debet, nisi causa sit spiritualis vel similis: & laicus impetrata ad iudicem Ecclesiasticum non tenetur. h. d.

a. Ca. si quis ext. de majori. & obi.

LAICUS ergo à laico coram iudice seculari, non autem Ecclesiastico conveniendus erit: quod usque adeo obtinet, ut etiam si alteruter litigantium ab Apostolica sede literas ad Ecclesiasticum iudicem impetraverit, irritae sint & inanes. Si tamen causa sit huiusmodi, quae ad Ecclesiasticum forum pertinet, qualis est matrimonii, usurarum, perjurii, & similes, licet inter laicos disceptatio sit, iudex Ecclesiasticus ad eundem erit. Idem juris est, si vel à seculari iudice iustitia impetrari non potest, vel consuetudo loci, vel miserabilis personarum Ecclesiasticum iudicem compellendum suadeat.

Clerici habent privilegium, ne coram iudice laico conveniri debeant, cui non potest ulla pacto renunciari. In iudicem tamen Ecclesiasticum non suorum possunt consentire, accedente consensu diaconum. h. d.

PATI è ratione tam Milevitensis, quam Carthaginensis Concilio constitutum est, ne clerici clericos relictio suo Pontifice, ad publica iudicia, sub poena depositionis & amissionis proprietarum jurium petrahaant: cui

a. Can. licet. & ca. si quis ext. de foro composit. b. Cf. diligens. ex. de foro composit.

beneficio, cum non sit personale, sed collegio ecclesiastico indultum, passionibus privatorum, aut juramento illicito derogari non potest. In iudicem tamen non suum si is persona sit ecclesiastica, & Episcopi dioecesei consensus accesserit, clericis consentire poterunt.

Quod si inter clericum & laicum contentio sit, ut cognoscamus, utrum ecclesiasticus, an secularis iudex causam dirimere debeat, dispiciendum erit, quis rei contenti partes sustinet. Nam si clericus, apud ecclesiasticum forum: si laicus, apud secularem erit agitanda causa: cum a generale sit, ut actor forum rei sequatur. Cavendum b erit igitur laico iudici, ne quoquo modo clericum condemnet: quod si fecerit ab ecclesia, cui injuriam irrogare nocitur, tandiu sequestrandus erit, quousque reatum suum cognoscens, emendet.

Si delinquentem captus praeferatur clericus, utrum ita sit, debet cognoscere iudex clericus vocato iudice seculari, h. d.

Debitari tamen contingit, si iudex laicus e delinquentem captum detineat, & si is se clericum asserens, ad curiam ecclesiasticam remitti postulet, vel illum curia ipsa ecclesiastica tanquam clericum reperiatur, si iudex laicus illum esse clericum inficiatur, & propterea minime remittendum contenta, quis fit huius dubitationis legitimus futurus iudex? Et cum de re ecclesiastica & spirituali sit controversia, ad iudicem ecclesiasticum huiusmodi cognitio pertinet. Iudex tamen secularis, vel alius, cuius inter sit, dum res huiusmodi cognoscitur, vocandus erit.

Delinquentem captus habitus pro clerico, statim debet restitui iudici ecclesiastico, h. d.

Sed si notorium fuerit, vel fama publica extiterit, reum captum talem esse clericum, qui huiusmodi privilegio gaudere debet, aut ipse pro clerico communitur habeatur, statim ante ullam de clericatu cognitionem ecclesiasticam restitendus erit.

Tali quis praesentatur, in quali habitu reperitur aliquandiu contentus, h. d.

Dem a dicendum erit, si ante deprehensionem pro clerico publice se gerens, tonsuram & clericales vestes defrens deprehensus fuerit: donec enim contrarium non constiterit, talis, qualem eum demonstrat habitus, praesumendus erit.

Ex alio momentaneo non tollitur praesumptio orta ex alio habitu tractum temporis, h. d.

Aliud e observandum, si ante quam deprehenderetur, publice se pro laico gereret, & quasi laicus communitur habeatur: nam quamquam deprehensionis tempore in habitu clericali reperitus fuerit, ob praesumptionem, quae adversus captum ex praecedenti laicali habitu delatione orta est, non antea restituendus erit, quam de clericali titulo fidem fecerit: interim tamen quivis processus iudicis penitus conquiescet.

Secunda iudiciorum divisio, quod quaedam sunt ordinaria, & quaedam extraordinaria: & quis sit iudex ordinarius, h. d.

St & alia divisio iudiciorum: nam ecclesiasticorum quaedam sunt ordinaria, quaedam vero extraordinaria, sive delegata. Iudicium ordinarium est, quod coram iudicibus ordinariis exercetur. Ordinarius iudex est, qui suo iure, vel superioris beneficio, universalem jurisdictionem exercere potest, ut Episcopus, Archiepiscopus, Legatus, & similes. Constituitur autem a Rege, vel Principe, Consuetudine, vel Universitate. Igitur cum Episcopus in tota sua dioecesi jurisdictionem ordinariam nunciat habere, poterit in quolibet loco suae dioecesis non exempto per se, vel per alium, pro tribunali sedere, & ea quae ad ipsius spectant officium, liberè exercere,

a Canon. cum sit. extr. de foro compe. b C. conquestus. d. tit. c. Cf. iudex. de sentent. excom. in 6. d. d. c. si iudex. 4. idem. de sentent. excom. in 6. & d. c. si iudex. 5. non sit. de sentent. excom. in 6.

& cum opus fuerit, auxilium publicum implore. *Quid sit iudicium extraordinarium, & qui laicus delegatus, h. d.*

Extraordinarium sive delegatum iudicium est, quod coram iudice delegato exercetur. Iudex delegatus est is, cui ab eo qui demandat potest, causa committitur.

Non solum Princeps, sed etiam alii Ordinarii ipsius iuris licet delegatus Princeps sit magis privilegiatus, h. d.

Possunt autem jurisdictionem mandare, non solum Princeps, verum etiam alii Ordinarii. In tantum in Principe mandatur, ceteris longe praestat: nam si ab eo causa subdelegatur, nihil illius electa fuerit iudiciali, renitentemque compellere, & propriam sententiam exequi e, & contra ipsum ordinariū procedere postquam in ceteris delegatis non obtinet.

Delegatus a Principe regulariter non potest quare, an comparatus personaliter h. d.

Non d. tamen in civili iudicio alteri parti, in eam se personaliter comparcat, habere potest: sed vel mandatum ad hoc speciale receperit, vel nisi pro veritate dicenda, vel pro iuramento calumniae evadenda, vel alia iuris necessitas partes eorum erga iudicem praesentat.

Delegatus a Papa non subdelegat, nisi per sua iurisdictionem, h. d.

Ed nec omnibus promissus vires suas demittit potest, sed illis dimittat, quibus auctoritate summorum sedis Apostolica, vel legatorum episcoporum committuntur, hoc est, non nisi dignitate praedicta, superiorum obtinentibus, vel Ecclesiarum cathedralium Canonice.

Potest una causa etiam pluribus delegari, & si in personam non fuerit adjecta clausula. Quod si omnes, non valent promissus formaliter procedant: scilicet si talis clausula fuerit adjecta, non potest procedere potest, si constet aliquem non posse, an subdelegari, h. d.

Item mandari potest jurisdictionem, tam una quam pluribus, certis tamen: sed si pluribus mandari licet adjecto eo, quod si omnes interesse non possunt, non recipiuntur, nisi simul omnes concurrent procedant, quidquid aliqui fecerint, nullam vim habent effectum. Planè si is, qui interesse non potest, vel Capitulum vel alii vires suas commiserit, petente res scripta ad adjectum sit. Nam nec impeditorum collegiorum delegatos admittere cogendi erunt, & quod pars illorum fecerit, ratam habendum erit. Hoc rancore in decessum obtinebit, si reliquis procedere volentibus, qualem vel interesse non posse, vel omnino non legitime cogendi alioqui procedentes nihil agant.

Si unus ex pluribus delegatus rogatum iudicem, non possit se circummittere, nisi ex causa, h. d.

Porro uno illorum committitur negotium, vel alii alterius se intrinsecare non poterunt, nisi firmitate, vel alia iusta causa illam, qui causam proferre inceperit, contingerit impediri, aut idem molari, vel alio modo in eo procedere recusetur.

Iurisdiclio perpetua per unum, iurisdiclio perpetua quod omnes, h. d.

Iurisdiczione s. vero per unum vivo mandante perpetua, quoad omnes condelegatos iudices perpetua intelligitur.

Delegatus debet diligenter servare suam mandata, & non committitur, censetur omnia commissa, per quae permissa ad h. d.

Sed si vni, sive pluribus, sive a Principe, sive ab alio mandata fuerit jurisdictionem, mandari non potest.

a C. in fi. extr. de off. ord. b C. si per erro. de off. leg. c. C. si iudicis. extr. d. tit. d. C. de iud. in 6. e. C. si iudicis. extr. d. tit. d. C. de iud. in 6. f. Canon. plerum, de si de off. deleg. in 6.

97
 penes custodienda erit : nec aliquid contra quam sibi
 mandatum fuerit, delegatus tentare audebit. Planè ju-
 risdictione impeditur, vel in iudicium venire detrectan-
 tes delegatus à Principe Ecclesiastica districtione, etiam
 si literæ commissio non continetur, coercere pote-
 rit, vel pro delicti & causæ qualitate, secundum arbi-
 trium suum, si certa poena à Canonibus non exprimitur,
 multare : quia ex eo, quod alicui causa committitur su-
 per commissis, quæ ad causam ipsam spectare nescun-
 tur, penam recipi potestatem.

*Penam illis exceptionibus admittit delegatus, nisi verba rescripti
 penam contrarium h. d.*
Rationabiles & quoque & honestas exceptiones, & à
 Rationibus non abhorrentes, licet id expresse man-
 dato non comprehendatur, admittit : nisi, quod nulla
 debent exceptiones admitti, literis expressam fuerit.

*Delegatus habet jurisdictionem etiam in eum, in quem fuit facta
 delegatio post imperatoris rescriptum, licet rescriptum de eo non sit
 mentionem h. d.*

Ed est literæ adversus Titium ab Apostolico im-
 peraveris, & is, ut mandatum eludat, ante quam lite-
 ra ad iudicium datum perveniat, vel etiam postea ante
 quam citetur, de possessione, de qua controversia vestitur,
 commutationem fecerit, eum qui in possessionem sese
 ingressus, poterit delegatus cogere, ut coram se juris pa-
 riam equitatem : nec quod rescriptum contra Titium im-
 peratum fuerit, opponi poterit. Generaliter enim o-
 mni venditio, cessio, & alienatio iudicii mutandi causa
 facta, utroque iure prohibetur : alias delegata jurisdictio
 et per ipsa rescripto non comprehendat, etiam ipsi vo-
 luntibus, prorogari non potest.

*Mandatum Apostolicum ex causa potest. executioni mandari,
 etiam in alia loca ab expresse in mandato. h. d.*

Similitudine statutum est, ut si is, per quem ab A-
 postolica sede certo loco inquisitio, vel quid aliud ex-
 peditur mandatur, ob illius potentiam, vel malitiam, con-
 tra quem inquit, vel procedi mandatur : vel fautorum
 eos loco secute mandatum executioni mandari ne-
 queat, ad id exequendum locum securum & idoneum e-
 legere valeat, ne quis scilicet ex proprio dolo, vel fraude
 quemodam reportet. Quinimo idem faciet, si alia
 probabilis causa subit, propter quam in loco decreto
 periti commode nequeat, quod mandatur : ne tali
 periculi impeditur commingit mandatum Apostolicum, vel
 iustitiam.

Delegatio sibi revocatio jurisdictionis est integra. h. d.

Quoties autem delegatio multis modis : puta revoca-
 tione, morte, impotentia delegati, executione senten-
 tiæ, propria pronuntiatione, temporis fluxu, recusatio-
 ne. Revocationes, cum is, qui mandavit, jurisdictio-
 nem antequam is, cui mandata fuerit, ea uti coeperit,
 mandatum revocat : cum eo casu jurisdictio in eum effi-
 ciat, transire non censetur.

*Morte tam delegantium, quam delegatorum sibi datur delega-
 tio : et si non ex parte delegati moriatur, ad huc sibi datur de-
 legatio, nisi aliud expresse sit in rescripto, vel sub nomine digni-
 tatis facta sit delegatio h. d.*

Morte extinguitur delegatio, tam ejus qui mandavit,
 si se integra decefferit, quam etiam eorum qui de-
 legationem susceperunt : quod quidem adeo obtinet, ut
 si pluribus iudicibus datus unus rebus eximatur huma-
 nis delegatio etiam quoad superstitis expiret : nisi aliud
 in delegacione comprehensum fuerit, aut sub dignitatis
 nomine non proprio facta fuerit.

Mors et obsequia a quopiam non tenent integra. h. d.

Can. pratorum in fin. ext. d. d. tit. b. Can. ex parte. C. d.
 de offic. deleg. c. Can. & 2. ext. de alie. iud. r. d. Ca.
 per in fin. ext. de offic. del. c. Can. statum de offic. del. in d.
 Can. quamvis de offic. del. in s.

Questum est, si ab Apostolica sede datus iudex, quo-
 ties eum abesse a contigerit, vices tibi suas commi-
 serit, an si rebus eximatur humanis, commissum tibi
 negotium libere valeas diffinire? & cum tunc quoque
 censetur abesse, rescriptum est, si illo vivente jurisdictio-
 ne uti ceperis, posse te non secus, ac si viveret, & abes-
 set, in negotio procedere. Idem juris est, si tibi vi-
 ces sub ea forma committat, donec eas revocandas du-
 xerit.

*Delegato permissum impedimento delegati, tam juris quam
 facti. h. d.*

Ed est delegatus mortuus quidem non fuerit, ita ta-
 men impediatur, ut omnino delegacionis negotio in-
 teresse non possit, extinguitur delegatio. Impedimen-
 tum autem intelligitur, tam juris, quam facti. Iuris, ut si
 infamis factus, aut alio legitimo impedimento detenu-
 tus fuerit. Facti, ut si inevitabili necessitate articulo,
 puta infirmitate, pædiatur.

*Jurisdictio delegati à Principe expirat per executionem senten-
 tiæ. h. d.*

Idem juris est, si delegatus à Principe per se, vel per a-
 lium sententiam executioni mandavit, vel mandati
 precepit. Tunc enim ejus jurisdictio cessat, quia semel
 est officio suo functus.

*Si iudex delegatus pronunciat si iudicem incompentem : ex-
 pirat jurisdictio. h. d.*

Item c. si iudex delegatus interloquendo pronuncia-
 verit se super aliqua causa procedere non debere, usque
 adeo jurisdictionem amittit, ut etiam ex litigatorum
 consensu illam reassumere non possit.

*Si in rescripto tempus apponatur, transacto termino expirat, ju-
 risdictio. h. d.*

Ed d. & cum causa intra certum terminum deciden-
 da committitur, termino transacto mandatum expirat,
 nisi tempus communi partium consensu prorogatum fue-
 rit. Terminus autem tunc incipit currere, cum iudices
 literas recepisse contigerit.

*Potesit qui conveniri vigore literarum posteriorum, etiam non
 factentium mentionem anteriorum, quas adversarius impetravit,
 sed per annum non fuit usus. h. d.*

Non ab simili ratione constitutum est, ut si quis A-
 postolicas literas impetrans infra annum, postquam
 iudicium copiam habuerit, dolo, vel negligentia eis uti di-
 dulerit, auctoritate posteriorum literarum, quas postea
 forsan ejus adversarius impetraverit, conveniri valeat, licet
 in posterioribus nulla mentio de prioribus habeatur.

*Recusatione extinguitur delegatio, cum iudex datus suspensus
 postulat & pronunciat. h. d.*

Recusatione quoque extinguitur delegatio : quod eo
 casu accidit, quo iudex datus altero litigatorum pe-
 tente, ob probabilem aliquam suspicionis causam ab
 iudicio removendus pronunciat : utputa si, si iudex da-
 tus dicitur dominus litigantium, aut consanguineus, aut
 advocatus, aut cum altero immodicam contraxisse
 familiaritatem, aut ab eodem in alia causa partem ap-
 pellasse, aut nondum iudicem ad legitimam ætatem per-
 venisse.

Qualiter cognoscatur & expeditur causa suspensionis. h. d.

Recusationis autem causa varie cognoscitur, g. nam
 si contra unum ex duobus ab Apostolica sede dele-
 gatis suspicionis causa proponatur, siquidem illa clau-
 sula apposta sit, *Quod si ambo interesse non possunt, alterius
 causa procedat* : eorum non recusatio con iudice expedienda
 erit. Vbi vero non est dicta clausula in rescripto, de-
 bet super hoc ad arbitros recursus haberi, prout Grego-

a. Ca. si delegatus de off. del. in s. b. Ca. suscitatus. ext. de re-
 scripto. c. l. significantiu. ext. de off. deleg. d. C. de caus. ex-
 de offic. deleg. c. Can. fransum. & c. per iudic. ext. de rescripto.
 f. C. causam qua. & c. in fin. ext. de offic. deleg. g. c. si con-
 tra. de off. deleg. in s.

riana constitutione latius continetur. Cum autem delegatus Episcopi recufatur, recufationis causa coram Episcopo probanda erit, licet coram ipso, qui recufatur, sit alleganda.

Judicium summarium est, in quo subilo ordinis iudicariis observatione pratermissa proceditur. Ordinarium & solenne est, in quo series iudicaria tele observatur. h. d.

Ritus iudiciorum tria divisio hinc est, quod quaedam sunt summaria, quaedam ordinaria & solennia. Summaria sunt, in quibus subtili & solenni ordinis iudicarii observatione pratermissa proceditur: ut sunt a causa electionum, provisionum, matrimonii, usufructum, & similes, in quibus nec solennis libelli portio, vel litis contestatio est necessaria, sed simpliciter de plano sine strepitu ac figuris iudiciali proceditur. Itaque de his iudices, etiam tempore feriatarum ob hominum necessitates indulgentiam cognoscat, & litem, dilationes imputando, exceptiones, & appellationes dilatorias & frustratorias repellendo, quanto poterit, facit breviorum, prout hinc duabus Clementis luculentissimis constitutionibus latius continetur. Iudicium ordinarium & solenne est, in quo exquisito & solenni iuris ordine servato proceditur: ut puta, libellum porrigendo, litem contestando, & alia faciendo, de quibus infra latius visuri sumus.

DE PROCURATORIBVS.
TITVLVS II.

Judicia exercemus per nuptias, & per procuratores, vel syndicos: & quos procuratores nunc spectat. h. d.

Expositis generibus iudiciorum, consequens nunc est, urvideamus, per quas personas illa exerceri possint. Exercemus igitur iudicia non solum per nos ipsos, verum etiam per procuratores nostros, aut syndicos. Procurator est, qui aliena negotia mandato domini, vel quasi domini administrat. Syndicus h. est universitatis defensor, & procurator. Porro procuratorum duo sunt species: alii enim dantur ad iudicia, alii ad negotia extra iudicium explicanda.

Procurator constituitur potest paterfamilias, & filiusfamilias: & ad negotia potest procurator constitui, qui natus est annis XVII. ad iudicia filium natus vixintetring. h. d.

Potest autem ad iudicia non solum paterfamilias, verum etiam filiusfamilias e nullo intercedente patris consensu, fieri procurator, si legitimam aetatem compleverit. Licet enim quis post XVII. annum procurator ad negotia licite constituitur, ad iudicia tamen, nisi major XXV. annis fuerit, constitui non poterit.

Natus annis XIV. potest esse in iudicio super causis spiritualibus per se, & per procuratorem, non obstante patria potestate. h. d.

Liud d tamen juris est in principali: nam si is ad quartumdecimum aetatis annum pervenerit, in causis beneficiis, & aliis spiritualibus, nec non ab iisdem dependentibus, ad agendum, defendendumque per se, vel procuratorem, perinde admittendus erit, atque si vigelesimumquintum aetatis annum natus esset, nec e ulla patrie potestate, vel voluntatis erit habenda ratio: quamquam aliis regulariter filiusfamilias sine patris assensu in iudicio esse non possit.

Quomodo sit agendum, si minor quatuordecim annis in causis spiritualibus in iudicio esse velit. h. d.

Quod si f quartumdecimum annum natus non fuerit, in huiusmodi causis, nec agere, nec defendere poterit, sed vel per Episcopum, vel ejusdem officialem ad has lites curator sibi dandus erit: vel si major in-

a Clem. 2. de iud. & Clem. septi. de verb. signif. b. ext. de syndi. c. Can. qui generaliter s. i. & seq. eo. in 6. d. Can. si. de iud. in 6. e. Can. si. in huiusmodi. de iud. in 6. f. Can. fin. s. si vero, de iud. in 6.

fante fuerit, cum autoritate alterius eorundem potentiorum constituitur poterit.

Delegatus sedis Apostolicae in causis que aguntur inter se pro minori quatuordecim annorum, potest tamen curam habere, vel autoritatem constituendi procuratorem. Et cum in eo prohibetur potest esse procurator. h. d.

Quoniam a Apostolica sedis delegatus ad causas datus est, qui tamen ipse venilicande fuerit, vel curatorem daret, vel procuratorem constitueret, autoritatem prelati poterit. Constitui autem poterit non solum clericus, verum etiam laicus Regulariter h. enim omnis, qui non prohibetur ab procuratoris officium idoneus habetur.

Si duo dati sint procuratores in solidum, occupatio vel conditio, nisi mandatis sit comprehensum, non tenentur: per nisi solidum altero non valens, vel natus proficiat, potest alterum negotium suscipere, nisi si, qui non facit procedit non per se, sed non sint dati in solidum, unus sine alio procedit non per se.

Etiam unus, quam plures possunt in una causa constitui procuratores. Si tamen e duo sint, non dicitur quod in solidum sint procuratores, constitutus unus sine altero non admittitur: sed, si in solidum constituti: tunc enim illius melior erit conditio, qui per litis contestationem negotium prius occupavit. Et dominus litis factus alterum excludit, nisi constitutus exierit, quod occupantis conditio melior esse non debet. Tunc enim si eum, qui occupavit, aut legitime impediti contingat, aut prosequi forte nolit, poterit alter negotium ab alio inchoatum suscipere et pericula, tamen ab alio alius non fuerit substitutus.

Procurator constituitur etiam ad ea, que specie mandati exigunt, non potest explicare ea, que cupit mandati finem nisi in procuratoris sit facta expressio aliquorum articulo speciale mandatum exigentium: qui constitutum expressio tenetur potest exequi procurator. h. d.

Sed five unus sit procurator, five plures, fieri mandati diligenter custodiendi erant, uterque idem in generaliter d. quis ad omnia, etiam speciale mandatum exigentia constitutus procurator sunt, et in generaliter huiusmodi ad aliquem articulum, in quo mandatum speciale exigunt, admitti non debent, nisi illud articulum generale quorundam articulo specialis mandatum exigentium subsequatur expressio: puta etiam illud de iurjurandum deferendi. Tunc enim de hoc expressio factus mandatum complectetur.

Mandatum non completitur materia, quia sine in processu expressio. h. d.

Rimonia e tamen vel defectus in personam vel in ve ejus, cuius favore, vel faciente, vel iure facta est provisio, non huiusmodi generalitatis, vel expressio obtentu, opponendi facultas competet, nisi hinc obliud in mandatis habet: Nam huiusmodi generalis mandatum graviora, vel majora, quam in iplo procuratoris sint expressa, non complectuntur.

Procurator ad negotia hiberna est quatuordecim annorum. Procurator vero ad iudicia substituitur filium natus in expressio. h. d.

Ed e illud non est omittendum, quod licet procurator ad negotia f liberum sit aliam quatuordecim annorum constituitur, iudicario tamen e minime id curatorem aut lites fuerit contestata, vel in rem suam datus sit, vel domino substituti fuerit concessa potestas: qui tunc etiam non expressam personam poterit in procuratorem eligere.

a C. fin. de leg. de iud. in 6. b. Caus. ad iud. in 6. c. Can. qui generaliter s. i. & seq. eo. in 6. d. Can. qui ad agendum ad iud. in 6. e. Caus. s. si. de iud. in 6. f. Caus. s. si. de iud. in 6. g. Caus. s. si. de iud. in 6. h. Caus. s. si. de iud. in 6.

Regularetur in causa criminalibus non potest intervenire procurator. h. d.

Notamen in omni iudicio procurator intervenire potest. In criminalibus a enim causis neque acculator, neque accusatus, nisi per se ipsos impetere, vel defendere permittuntur, nisi si vel ab illudri propulanda sit iniuria, aut rei contumacia sit excusanda, vel contra accusatorem sit excipiendum, aut de levi crimine tractetur, aut si de gravi agendum sit, civiliter agatur.

Causa et monachi non possunt esse procuratores nisi propria. Et si, urgente necessitate et superioris iussu. h. d.

Ed nec omnes ad procuratoris officium temere admittuntur. Ideoque Episcopus & universi sacerdotes, cum ad solam Dei laudem, piarumque operum actiones sint constituti, ab huiusmodi ministerio excludendi essent. Idem quoque obinet in monachis: nam & illis, cum solitariam vitam degere profiteantur, à forensi negotio, ac litigiosum moveri convenit. Planè monasterio exigente utilitate, vel necessitate, & Abbatis accedente imperio, ad procuratoris officium accedere non prohibentur.

Quid regularetur coram secularibus iudicibus postulare non possunt. h. d.

Postulandi sunt quoque officium clericis, qui stipendiis subsistentur Ecclesiasticis, coram seculari iudice in secularibus negotiis interdicunt, nisi propriam causam, vel Ecclesie suae prosequuti fuerint, vel si nisi urgente necessitate pro conjunctis, aut miserabilibus personis postulare velint.

Excommunicatus nec propria nomine, nec altero possunt esse in iudicio nisi ad defensionem. h. d.

Hic vero, qui excommunicationis vinculo innodati sunt, non solum procuratoris nomine in iudicio interesse non possunt, verum etiam nec proprio: actorem impugnant, excommunicato reo legitime defensionis copia non est admittenda.

Procurator universitatis, an qua sunt excommunicati, non potest appellare appellat, nisi tribus casibus. h. d.

Ed bellè dubitari contigit, an universitatis si aliquis procurator ex eo repelli debeat, quod majores & iudices, per quos eadem universitas regitur, tempore, quo in iudicium fuit procuratoris officium, erant excommunicationis sententia innodati, quasi & ille repelli debeat, cum non recipiuntur auctores? Et responsum est, huiusmodi procuratorem non repellendum, nisi vel illi ipsi excommunicati in literis procuratoris nomine expressi, vel aliter eorum auctoritate procuratoris institutio facta fuerit, aut ipsa universitas excommunicationis sententia simul cum eisdem procuratorem constituit.

Procurator revocari potest expresse, & tacite, pòd si demum per se incipiat causam tractare. h. d.

Quamdiu autem durat quis procurator, quamdiu is, qui eum constituit, revocet, sive expresse, sive etiam tacite. Unde & si Titium simpliciter procuratorem constitueris, isque in iudicio procuratorio nomine esse coepit, deinde, sive ante litem contestatam, sive post, ad causam ipsam venias, non uti ipsi assistas, sed ut causam eandem tractes, tractando causam Titium procuratorem revocare censuris: nisi quòd non animo revocandi factus, vel expresse professus fueris, vel ex aliquibus apparibus conjecturis.

Quo procedens subsequenter limitat & interpretatur. h. d.

Ed eandem Titium sub ea forma l. quoties te abesse contigerit, procuratorem constitueris, & post-

a. l. m. c. r. m. g. g. l. m. c. v. n. e. u. s. t. e. d. e. a. c. c. u. s. f. b. c. a. b. s. e. n. t. i. a. s. i. n. e. q. u. e. e. x. t. e. r. n. e. e. t. e. r. n. e. m. o. n. a. c. h. d. c. a. n. m. o. n. a. c. h. 16. q. 1. c. l. e. g. 2. q. 2. i. f. c. a. t. e. x. t. d. e. p. o. s. t. g. c. f. m. e. x. t. d. e. p. o. s. t. h. c. i. n. t. e. r. r. e. x. t. d. e. j. u. d. i. c. i. c. f. e. o. i. e. x. t. k. c. f. q. u. e. m. 4. f. i. n. e. a. z. i. m. o. l. c. f. i. q. u. e. m. i. n. p. r. o. c. e. s. s. i. n. 6.

modum per te ipsam causam tractes, non propterea tamen procuratorem revocare videris. Quinimo Titius, quocumque abesse te contigerit, procuratoris assumet officium.

Procurator si substituit, non potest substitutum revocare, nisi & revocandi habeat potestatem. Et procurator, qui substituit in una causa, non prohibetur in alia se intromittere. h. d.

Hic autem de revocatione domini sunt intelligenda. Nam si à procuratore tuo a alius procurator legitime substituitur, post mandatum susceptum, etiam si eo substitutus usus non fuerit, ab illo revocari, nisi etiam potestas revocandi fuerit eidem concessa, non potest. Sed si, cum ad plures, vel ad omnes causas, Titium generaliter procuratorem constituisse, in una vel in altera substitueris, in reliquis procuratoris officium exercere minime prohibetur.

Alia cum procurator revocato, donec ignoratur revocatio, tenent. h. d.

Ad hanc etiam admonendi sumus, quòd si ignorante iudice, vel adversario, post contestatam litem mandatum revocatum fuerit, ratum esse debet iudicium, in quo quis post ignoratam revocationem quasi procurator veritatus fuerit.

Matrimonium contractum per procuratorem revocatum non tenet, licet revocatio non venerit ad votitiam partium. h. d.

Non sic tamen in matrimonio statuitur. Nam si procurator ad contrahendum specialiter constitutus, antequam contrahat, à domino revocatus fuerit, contractum postmodum matrimonium, licet tam procurator, quam ea, cum qua contraxit, revocationem huiusmodi penitus ignoraverint, nullius momenti penitus existit: cum illius consensus defecerit, sine quo firmatorem habere non potuit.

Alia iudicis post revocationem procuratoris non ignoratam, non tenent. h. d.

Quòd si scientibus iudice & parte mandatum revocatum fuit, & nihilominus est in iudicio processum per procuratorem revocatum, tam alia acta, quam ipsa sententia nullum afferret domino præiudicium: cum falsi procuratoris exceptio non solum ante sententiam, verum etiam postea possit objici: qua probata iudicium proorsum nullum redditur.

Refutatio mandati non impedit refutationem acceptare, si mandati perditio in voluntate mandantis. h. d.

Non si idem juris statuatur in eo, qui absens procurator constitutus presentatum sibi mandatum suscipere nolle dixerit. Is enim refutatione huiusmodi nequaquam obstante, quando constitutus in eadem voluntate persistit, ad libitum mandatum acceptare poterit.

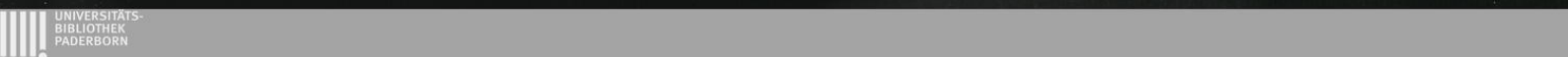
Receptis instrumentis, & cautio donum operatur, quòd procurator non possit renunciare mandato, sed tenetur defendere. h. d.

At & literis, vel instrumento, quibus de re aliquis in causis suis procuratorem constituit, pro te debito modo cavet, simpliciter nulla facta protestatione, à te scienter receptis, non potes postea reculare illius defensionem: imò cogi poteris illum defendere in omnibus causis, & negotiis, ad quæ prædicta instrumenta, seu litteræ se extendunt: cum per hoc ad omnia tuam præstitisse videaris assensum.

Mors constituentis expirat mandatum, interdum etiam re non integra. h. d.

Morte quoque constituentis desinit quis esse procurator, quod interdum obinet etiam te non integra. Nam si prælati, vel rector te pro beneficio suo, vel Ecclesie procuratorem constituit, & tu vivente

a. C. i. q. u. i. d. e. p. r. o. c. u. r. i. n. 6. b. C. m. a. n. d. a. t. o. e. x. t. e. r. n. e. c. c. f. i. n. f. i. n. d. e. p. r. o. c. u. r. i. n. 6. d. C. o. n. f. i. r. m. a. t. i. o. n. e. & f. e. q. e. x. t. e. r. n. e. c. c. i. n. n. o. s. t. r. a. e. x. t. d. e. p. r. o. c. u. r. i. n. 6. f. C. l. i. c. e. t. u. e. x. t. i. n. 6. g. C. l. e. m. f. i. n. e. c. i. h. c. l. e. m. f. i. n. e. c. i.

illo licet contestatus fueris, aut negotium aliter attigeris, post mortem tamen illius, etiam quoad coepa, procurator esse definit.

DE PACTIS ET TRANSACTIONIBUS.

TITVLVS III.

Metu iudiciorum interdum deuenit ad pacta, ad transactio-

nes, & ad compromissa, h. d. Consequens nunc est, ut videamus de serie, & actis ipsorum iudiciorum. Sed quia interdum accidit, ut iudiciorum metu litigaturi ad pacta & transactiones veniant, aut ad arbitros declinent, ideo prius pauca de his discipiamus.

Talia sunt seruanda, & per ea etiam indultis Apostolici derogari potest, h. d.

Et quidem pacta inter quoscuque, quacunque de re inita, regulariter suam habere debent firmitatem: neque enim quisquam, ut diuini monet oraculum, ea quae de labiis suis procedunt, irrita facere debet. Quod quidem usque adeo obtinet, ut Apostolicis etiam indultis pactum deroget. Inde a cum monasterio ab Apostolica sede libera sepultura concessa esset, pactumque esset cum rectore parochialis Ecclesiae, ne parochiani ipsius ad sepulturam reciperentur, responsum est, in dicto monasterio sepeliri eligentes, obstante conventiono, voti sui fieri non posse compotes.

Tantum, per quod filia dotata renouat hereditati paterna, iuramento vallatione tenet, h. d.

Eodem etiam spectat, quod pactum a filia, dum nupti traditur, cum patre factum, ut dote contenta, ad bona paterna nullum habeat regressum, si iuramento vallatum sit, licet lege civili improbetur, seruari debet: cum tale pactum non vergat in aeterna salutis dispendium.

Pactum quod tendit ad periculum animae, non ligat, h. d.

Quod si seruatum in anima tendat detrimentum, quia forte sit pactum de re turpi, veluti quod post mortem Titii clerici Sejus in beneficio succedat: vel aliter de iure, vel de facto sit impossibile, nullam inducet obligationem.

Transactioes, quae non sunt iuri contrariae, seruari debent, & partium iuribus derogant, h. d.

Transactioes a quoque similem iuris firmitatem obtinent, usque adeo ut iuribus omnibus, quae partibus, aut obrepta praescriptionis, aut privilegii, seu quocunque modo suffragari poterant, vires adimant. Sed hoc de illis transactionibus intelligere nos oportet, quae non sunt iuri contrariae. Alioquin si aut super re sacra, & litigiola, aut in causa matrimonii interpositae sint, nullum robur obtinent.

DE ARBITRIS.

TITVLVS IV.

Qui sint proprie arbitri, h. d.

Arbitri proprie dicuntur proprie, qui nullam potestatem habentes, consensu litigantium in iudices eliguntur, in quos compromittitur, ut eorum sententia steterit.

Tam in iudicem ordinarium, quam delegatum potest compromitti, h. d.

Sed etsi qui legitimam in partes potestatem habeant, ab eisdem tamen in arbitros eligi poterunt. Quod non solum de eis intelligendum est, qui ordinariam exercent iurisdictionem, verum etiam de his, qui delegatum tantum obtinent.

a. C. de pact. in 6. b. Cap. 2. de pact. in 6. c. C. fin. ext. de pact. d. C. ext. de trans. e. C. consuet. e. C. fin. ext. de trans. f. C. de iudicibus. 5. arbitraria. a. q. 6. g. C. cum solus. ext. ext. g. l. pen. can. a. iudicib. 2. q. 6.

Pactis personis, in quas non potest compromitti, h. d. Ed neque serui a, nec, qui seruis similes sunt, schi & regulares, arbitrium in se recipere possunt. Ad hos enim quies, oratio, & manuum labor, non auctoritatem spectat cognitio. Haecque quoque, potest schismatici, infideles & excommunicati uinculis delictum proprium innodati, Arbitrorum in officium affluere non poterunt.

In laicum de re spirituali non potest compromitti, nisi si iudiceo adiunctus, vel in eum sit compromissum auctoritate Apostolica, h. d.

Ed nec in eum, cuius licet ex delicto aliquid non sit laeta affirmatio, laicus tamen est, de re spirituali compromissum fieri potest. Si tamen in re non sit adiunctus, aut Apostolica auctoritate compromissum susceperit, Arbitri potes excepi minime possunt.

In fammas non potest compromitti, nisi si iudiceo confectus, & armis. Qui non probetur, potest super compromissum, h. d.

De omnibus quoque, licet illis fammas opinantur, ab omni iudiciali examine atque ad rem referendam, ut ex illarum sententia nulla pars alterius contempere, nullaque partem exceptio contra illius regionis probata consuetudo talium morum, partem illas redderet. Ceteri vero, quos neque locum Canonum, nec secularium legum haecae praescribit, omnes ad tractanda arbitria sunt interueniendi.

Reperitur quidam, qui non potest compromitti, h. d. Scilicet autem, in quos supra, recensentur, auctoritate prohibentur, ita etiam illorum quibus compromittere non permittitur, qui tam et licet arbitri, quam Caesaris iuris commodiua cognosci possunt.

Mortis causae, super quibus non potest compromitti, h. d. Super matrimonio, firmitate pacti compromitti, non potest, h. d.

Pleraque etiam causa arbitrorum ratione eliguntur: nam & liberales, matrimonium, diuinationem, monachationem, conversionem, in impium, etiam bonum: item & criminales, & quae necesse patere existunt, per arbitros cognosci non possunt. Quod uero diximus de matrimonii compromitti non posse, de temporalibus intelligendum est: nam quod de spirituali matrimonio compromitti potest, secundum ea, quae supra diximus, nulla est dubitatio.

Arbitri super pluribus, si super unum tantum praesentem, vel super compromissum, nisi habeant a partibus facultatem in remouendis, h. d.

Finiantur autem arbitria pluribus modis: aequalitate, prolatione, & temporis lapsu. Sententia prolatione finiantur arbitria, cum de bonorum, de quibus compromissum fuerit, arbitri pronuntiant. Si autem quibusdam tantum sententiam uoluerit, illi ratione pronuntiandi potestatem a partibus habent, compromissum non expirat.

Terminus lapsus compromissum respicit, h. d. Aplu temporis expirat arbitrium, cum remota compromisso comprehenditur re infecta libere.

Morte tam arbitrorum, quam compromittentium expirat compromissum, nisi specialiter sit dictum de hereditate compromittentium, h. d.

Mortis quoque interuentu compromissum extinguitur, tam arbitrorum, quam etiam litigantium. Compromissum h. enim in compromittenda hereditate extinguitur, nisi de his quoque specialiter cauerit, & alii modi, quibus compromissa finiantur, quos supra diximus, non habent.

a. C. de i. s. s. r. q. 7. b. C. ext. ext. d. C. fin. ext. d. d. C. de i. s. s. r. q. 7. c. C. ext. ext. d. C. fin. ext. d. d. C. de i. s. s. r. q. 7. d. C. de i. s. s. r. q. 7. e. C. ext. ext. d. C. fin. ext. d. d. C. de i. s. s. r. q. 7. f. C. de i. s. s. r. q. 7. g. C. ext. ext. d. C. fin. ext. d. d. C. de i. s. s. r. q. 7. h. C. ext. ext. d. C. fin. ext. d. d. C. de i. s. s. r. q. 7.

tamen, ut ad ceptum iudicari ordinis propositum festinamus, ex aliis juris libris cognoscendos relinquimus.

DE IN IUS VOCANDO. TITVLVS V.

Iudex debet habere notitiam, vel duos viros idoneos, qui scribant illa iudicij, h. d. Ergo si partes neque passionibus, neque transactionibus, neque compromissis concordare reddi poterint, ad iudicem deveniendum erit. Illud autem in primis prospicere iudicem oportebit, ne scilicet debeat sollemniter in iudicio pratermittantur: adhibebitque a publicam personam, aut duos viros idoneos, qui universa acta iudicij conscribant, ut Innocentiana constitutione, in generali Concilio edita, latius continetur.

Omnium h autem iudiciorum institutorum principium, & fundamentum sunt citationes, sine quibus omnia, que ad versus absentes in omni negotio, aut loco aguntur, viribus carent. Nam neque naturalis, neque civilis ratio quequam indefensum iudicari permittit. Quamvis igitur cum altero iudicio contendere voluerit, ante omnia curare debet, adversarium ita moneri, ut scilicet coram iudice exhibere teneatur.

Tamen interdum pluribus modis e, ut quis vocari de se factu parere non compellatur, ut puta ex persone qualitate, loci conditione, temporis ratione, & forma citationis. Personae qualitas inefficacem reddit citationem tam jus dicentis, quam etiam in jus vocati. Nam si te is in jus vocet, quem tibi iudicem non esse competentem manifestum sit, dubio procul ad comparandum vocatio talis te minime coarctabit.

Qui legitime citatus in iudicium non comparere potest de iure iudicem, eum si praeveniat, h. d. Si tamen a contingerit eum, qui legitime citatus fuerit, alterius postmodum fieri jurisdictionis, quasi praevenit, jus revocandi forum non habebit.

Idem juris est, si iudex quidem tuus sit e, ex eo tamen ante mandet vocari, ut in iudicio cum spoliatore tuo stare compellaris: nec enim antea comparere cogis, quam ad omnia canonice restitutus fueris, f.

Locus quoque, ad quem vocatus fueris, tunc invalidam reddit citationem, cum aut incertus est, aut citans non subest jurisdictioni. Idem etiam dici poterit, si citandus extra iudicis territorium moram trahere compellatur. Tunc enim jus dicenti imponere non paratur. Quomodo modum & si locus citationis designatus pestilens sit, aut alias pro citato male tutus, h.

Diebus feriatis in honorem Dei citatio ex consensu partium non potest procedi. Et angustias temporis ad comparandum danti, non citatio non h. d.

Sed & si iudex iusserit adesse, aut inter angustia nimis temporis, aut que veneranda sunt divini cultus gratia, nullas vires habebit talis iussio. Quamvis enim non perorogare, sed expedire decet quaestiones, usque adeo tamen his diebus iudiciorum strepitus debet conquiescere, ut nisi vel necessitas cogat, vel pietas suadeat, contentiombus etiam partibus, processus habitus non teneat.

a Ca. quoniam contra. ext. de probatio. b gl. pen. c. Ecclesia sancta. d. ext. de constit. c. gl. 2. can. pen. 3. q. 2. d. Ca. pen. ext. de foro compet. c. gl. 2. can. pen. 3. q. 2. f. C. si. q. 2. g. gl. 2. c. pen. 3. q. 2. h. C. ex parte tua. ext. de appellat. i. Ca. si. ext. de feriis.

Aliud s tamen obtinet, si ob hominum necessitates ferie indulge fuerint. Tunc enim acta cuncta tenent, si de partium processerint voluntate.

Delegatus debet in citatione inferre tenorem sua commissionis, & designare auditorium: Secus est in ordinario, h. d.

Iam vero multum interest, delegatumne ciet, an ordinarius. Ille enim, cum aliena utatur jurisdictione, longe remotos, non nisi literis commissionis s suae tenorem continentibus, & intra certa spacia quem vocare poterit. Et cum proprium non habeat auditorium, certum huiusmodi literis locum, ubi se citatus exhibere valeat, designare illum oportebit: cum in ordinario nulla subest huiusmodi necessitas.

Tem in delegato quæri potest, si peremptorie e partes citaverit, & earum altera, die data, sese absentat contumaciter, an saltem circa ultimam diei partem sit in negotio procedendum? & utrum, si duxerit expectandum, sit iterum citandus contumax? Et in hac specie multum interest, duret jurisdictione post peremptorium terminum, an expiret. Primo enim casu, in diem alteram acquitate suadente iudex expectare poterit, nec propterea peremptorio elapso, pars contumax citanda erit, nisi gratiam eidem fecerit benignitas iudicantis: posteriore vero, ne frustra judicialis instantia evanescat, si partes, cum id noverint, sese iudici non praesentaverint, hora, qua congruè procedi possit ad exequendum, propter quod eis legitimum terminum peremptorium assignaverit, ad executionem liberè procedere poterit. Discretus tamen iudex in assignatione peremptorii, non debet jurisdictionem suam, nisi necessitas urgeat, adeo coarctare.

Citatus potest ex legitimo impedimento non comparere: quo tamen cessante debet se iudici praesentare, h. d.

Ad huc, tamen omnia sollemniter peracta fuerint, nec vocatus accedat ad iudicem, quibusdam casibus excusandus erit: ut puta si factis adversarii impeditus, aut ad majus tribunal vocatus, vel vinculis, aut infirmitate detentus, aut aliis d similibus causis implicatus non accesserit. Debet tamen cessante impedimento, quanto poterit citatus, iudici sui copiam facere, e.

DE DOLO ET CONTVMACIA, ET IN POSSESSIONEM MISSIONE. TITVLVS VI.

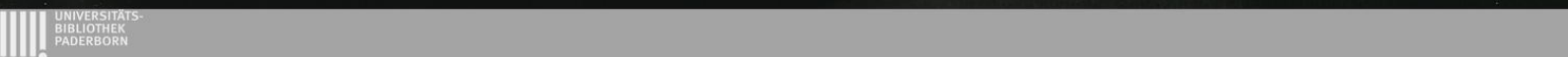
Qui dicatur contumax, & quid sit contumacia, & quibus penis puniatur, h. d.

Ergo iudicè vocatus, & nulla legitima causa impeditus, si se iudici praesentare neglexerit, adversario accusante, contumacia crimen incurrit. Est enim contumacia, erga iudicem vel praetatum commissi inobedientia. Haec autem varie iuribus coërcetur: nunc enim litis damno, nunc multa, nunc expensarum refectione, & rei sequestratione, vel Ecclesiastica sententia & innotatione ob contumaciam suam conventus aspicitur.

Alior mittitur in possessionem rerum rei contumacia, & post annum efficitur verus possessor, reservata, quaestione super proprietate, h. d.

Illud quoque videtur ordinarium, ut contumace adversario tuo existente, in possessionem eorum rerum, de quibus quaestio vertitur, vel h. quæ alias sunt in patrimonio tuo, h. d.

a Ca. si. in fin. ext. de feriis. b Ca. ext. de dilat. gl. 2. c. pen. 3. q. 2. c. C. consilium nos. ext. de offi. deleg. d. C. quoniam, s. si auctorem de carnal. ext. ut lite non contestat. e. C. cum dilecti. ext. de dolo & contumacia. f. C. cum dilecti. in fin. ext. eod. g. C. tua fraternitatis. ext. ut lite non contestata. h. C. si. in alio v. extr. ut lite non contestata.

monio rei, pro modo debiti, si personalis instituat a-
ctio, custodiz causa inductis, ut tadio affectus reus ven-
tatio aliquando responsum. Quod si a. adhuc per annum
in sua contumacia perseveraverit, iudice decernente verus
possessor efficietur, super proprietate duntaxat adverte-
re defensione reservata. Sed si missus in possessionem b
fructus dilapidet, sequelrandi erant, & quod distractum
est in pristinum statum erit revocandum.

Si ob potentiam adversarii contumacia non possit actor possessionem ingredi, vel illam amiserit, nihilominus efficitur versus possessor elapsus anno. h. d.

Si tamen propter rei potentiam: sive dolam contige-
rit, ut intra annum rem custodiendam nancisci non
possit, vel etiam acquiritur amittas, ne contumax me-
lioris, quam obediens, conditionis existat, de canonica
aquitate sancitum est, ut hoc etiam casu verus, elapsus an-
no, possessor actor constituitur.

*Si reus contumax dederit cautionem de stando juri, nec multan-
dus est, quod adversarius non fuerit passus esse in possessione. Et
missum passus restituitur. h. d.*

Hoc tamen d. tunc obtinet, cum reus nullam cautio-
nem praestitit: nam si de stando juri caverit, nec multan-
dus, quod in possessione actorem esse passus non fue-
rit, & missionem passus illico restituendus erit.

*Actor anno lapsus non reputatur possessor, si per eum feterit, quo
minus intraverit possessionem. h. d.*

Idem e. juris est, si annus lapsus esse proponatur, per
reum tamen non feterit, quo minus ante terminum &
possessionem receperit, & cautionem dederit.

*Excommunicatus a delegato Principis, etiam delegato mortuo
non potest ab Ordinario absolvi, vel alio, praeterquam in mortis ar-
ticulo, vel de mandato Papa. h. d.*

Quari f. contigit, si delegatus, qui reum propter con-
tumaciam manifestam excommunicationis vinculo
innodavit, vel petiorem causa rei servanda in possessionem
induxit, rebus eximatis humanis, an eidem juri pa-
tere volenti, & idoneam cautionem offerenti Ordinarius
absolutionis beneficium impertiri, & possessionem resti-
tuere valeat? Et responsum est, quod cum delegatus,
quoad hoc, sit ordinario major, excommunicatus ab eo
non potest per alium, praeterquam in mortis articulo, si-
ne mandato summi Pontificis absolutionis gratiam obti-
nere, vel possessionem recuperare, nisi alius ei in onere
successerit, & honore.

*Passus missus, si mortuo delegato praestet infra annum cautionem
de parendo juri, etiam post annum recuperabit possessionem. h. d.*

Sed g. ne missus in possessionem verus efficiatur post
annum possessor, missionem passus coram Ordinario,
vel, si ejus copiam habere nequiverit, coram publicis &
honestis viris, ut quasi praescriptionem interrupta annu-
lem, offerre, ac praestare poterit de parendo juri cautio-
nem, ut sic etiam post annum per Apostolicam sedem
possessionem recuperare mereatur.

*In casibus beneficiabilium non habet locus missio in possessionem,
sed in locum ejus prout procedi lite non contestata. h. d.*

Ed h. ista quidem tunc procedunt, cum de profanis
rebus erit disceptatio; nam qui super dignitate, perio-
nato, vel beneficio Ecclesiastico obtinendis cum aliquo
litigat possessore, ob partis adversae contumaciam in pos-
sitionem mittendus non erit, ne per hoc ad ea ingressus
vitiolus pateat. Licet tamen iudici hoc casu etiam lite
non contestata diligenter examinato negotio, ipsum sine
debito terminare, contumaciam absentis divina replen-
te praesentia.

Contra reum contumacem, sed si de causa liquet, potest fer-

a. Ca. ex. de eo qui mit. in poss. b. Ca. ex. de sequet. poss. c. conting. ext. co. li. d. Ca. ex. de eo qui mit. in poss. e. Ca. in fin. ext. de eo qui mit. in poss. f. Ca. pastoralis officii. g. praeterca. ext. de off. ord. g. Ca. pastoralis officii. h. praeterca. vers. verum tamen. ext. de off. ord. h. Ca. ext. de eo qui mit. in poss. in 6.

*rs sententia etiam in causa profana, si sit contestata: immo alio-
rem vero etiam lite non contestata. h. d.*

Quod interdum etiam in profanis obsequiis, etiam a
queat, vel actor ipse contumacia crimine incurrat: tunc
casu etiam lite non contestata inflante reo potest de colla
recipere, & sententiam ferre debet.

*Si actor non venerit in termino, ad quem reus citatus fuit, debet
res restituere expectata, & cavere de in postum comparando, cum
non admittitur ad aliam citationem. h. d.*

Idem b. quoque actor, si ad terminum ad quem adve-
ntum citari fecerit, venire contempserit, veniens tamen
in expensis propter hoc factis legitimis condempnabitur ad
ad aliam citationem minime admittitur tamen, nisi de-
fideliter in posterum comparandis idoneam cautionem
dederit.

*Iudex debet esse contentus una poena ex pluribus, quae contra
contumacem competunt: et exerceat contumaciam postea
ad alias procedere. h. d.*

Quod autem diximus, iuris varie contumacia
coerceri, non est ita accipiendum, quasi contumacia
poenas jus dicens infligere contumacia debeat, sed quod
variarum poenarum sibi datur optio: unde aliter, qui
magis timere debeat, iudex a principio contentus est, ad
aliam nihilominus proceditur, si hoc merita pro-
vitas contumacia.

DE LIBELLI CONCEPTIONE ET
OBLATIONE
TI. T. V. S. VII.

*Actor res comparante debet clarum iudicium habere, ut
quid sit libellus. h. d.*

In primis igitur reo in assignato termino
iudici libellum actor offerit, & illam ita clarum
platum, ut ex ejus inspectione de libere accusato
utrum cedere velit, an contendere, atque prosequi
dum sit, dispicere valeat iudex, quam ad oblationem de
concedenda sit sententia. Nihil enim aliud est libellus, nisi
quam brevis scriptura, clara ad probationem conten-
tionis, & contra adversarium necessitate constituta.

Libellorum alii sunt accusatorii, alii conventionales. h. d.

Porro libellorum duz sunt species: et illi sunt
accusatorii, alii conventionales. Accusatorii sunt
quibus quis aliquos apud iudicem aliquos crimini
defert: de quibus quidem in praesenti nos non est
stitutus sermo, sed infra suo loco de ordine iudiciorum
conventionales sunt, quibus in civibus disceptationibus
utimur, dum rem nostram, aut quam nobis debet
petimus, in iudicio petimus.

*Qua debeat contineri libellus: & quid sit reus, non est
libellus non obligat ad respondendum: & quid iudex debet
lucere. h. d.*

Exprimet igitur oblatio libellus, non solum agendi
convenit nomen, sed & ius dicens, de re ipsa, de
actionis qualitate. Et si personalis et expressiva sit
actione, petendi quoque causa exprimens, et oblatio
nec conventus respondere tenebitur, & iudex libellum
non legitimum conventionis sermum contentioem
perere ac destruere poterit.

*Plures dantur casus, in quibus solentur libelli permissi
necessaria. h. d.*

Sunt tamen casus, in quibus solentur hae libelli obla-
tio minime est necessaria: & veluti in quibus de-
no ac sine strepitu & figura iudicii procedendum est, ut
in quibus etiam non contestata lite res recipi possunt
& alii plures.

a. Causam qua. b. Causam qua. c. Causam qua. d. Causam qua. e. Causam qua. f. Causam qua. g. Causam qua. h. Causam qua. i. Causam qua. j. Causam qua. k. Causam qua. l. Causam qua. m. Causam qua. n. Causam qua. o. Causam qua. p. Causam qua. q. Causam qua. r. Causam qua. s. Causam qua. t. Causam qua. u. Causam qua. v. Causam qua. w. Causam qua. x. Causam qua. y. Causam qua. z.

Beneficet iudex si rem terminare quæret sine tela judicialia.
 h. d.
 In his quoque casibus, in quibus libelli est necessaria portio, probè iudex fecerit, si principales personas, vel in subsidium etiam advocatos factum ipsum proponere jussisset, & sine tela judicialia controversiam terminarentaverit.

Obiata libelli debent rari doli dilatorie ad accipiendam, & ad ostendendam obsequiatam una materia est uno loco tractanda.
 h. d.

Obiata tamen secundum juris ordinem libello, certe reo convento indulgende sunt inducitur a, quibus delibet. eedendum sibi sit, an contendendum: acceptumque de recusando iudex: denique, ut proponat, si quis habet, exceptiones. Quæ propterea comparatur, ut ii, ad versus quos instituntur actiones, defendatur. Hatum verò quædam ante litem contestationem opponenda sunt, quædam verò etiam post contestatam litem. Sed ne si qui inter has alieni tractatus medii functione interjecti, huiusmodi factio obsequiatam pareat, videmus nunc generaliter de exceptionibus.

DE EXCEPTIONIBUS, ET REPLICACIONIBUS.
 TITVLVS VIII.

Quid exceptio, & quid duplex ejus est species, dilatoria & peremptoria. Et quid dilatoriarum quedam respiciunt iudicem, quedam alterum, quedam rem, quedam causam. h. d.

Exceptio summa divisione duo genera deducitur: e. aut enim sunt dilatorie, aut peremptorie. Dilatorie sunt, quæ rem & iudicium differunt. Harum quædam iudicis personam respiciunt, quædam agentis, quædam rei conventi, quædam verò actionis & causæ qualitatem. Personam iudicis respiciunt, vel quæ illius incompetentiam arguunt, vel quæ de ipso suspicionem ingerunt, secundum ea, quæ supra suo loco latius expofimus. Et hæc dilatorie quoque poterunt appellari. Actoris partem illæ spectant, quæ illum non legitimum in iudicio standi personam habere demonstrant: quales sunt procuratorie: ut puta, si quis per monachum, aut regularem, aut clericum agere velit. Item si quis ut tutor, vel curator, vel procurator, vel syndicus compareat, & illud officium esse negatus, vel sua non interesse, vel audiri non debere protestetur, & si quæ sunt his similes. Ex persona rei deducuntur: veluti si quis ab eo, qui alienam litem defendit, de iudicio solvendo cautionem postulet, aut si ab autore res solvitur esse reus conventus coram iudice queratur, & propterea restitutionis beneficium imploret, vel si auctorem ex legitima causa domum revocet. Actionem & causam respiciunt, ut cum proponitur de ineptitudine, aut incertitudine libelli, aut de litem pendente, aut cum non modo diem solutionis venisse præteritum, aut cum non modo diem solutionis venisse præteritum, aut cum non modo diem solutionis venisse præteritum, aut cum non modo diem solutionis venisse præteritum.

Dilatorie exceptiones, proponi debent, ante omnem exceptionem, aliquas amplius opponi non poterunt. h. d.

Hæc verò regulariter omnes ante litem contestationem proponi debent: sed quæ declinatorias appellavimus, non modo ante litem contestatam, verum etiam ante omnem dilatoriam exceptionem opponere reum oportet: alioquin si aliam primò proposuerit, cum per hoc in jurisdictionem eius, coram quo proposuit, confensus videatur, eiusdem jurisdictionem serò declinare conabatur.

Dilatorie exceptiones, non declinatorie, regulariter proponuntur ante litem contestatam, quandoque, tamen etiam post h. d.

a. Can. iudicis. b. offeratur. 3. q. 3. b. gl. in vers. iudicari. c. dudum. d. l. ex. de. e. l. si. e. ex. parte. ex. de. foro. comp. c. gl. i. e. ex. de. ext. de. ex. de. except.

Reo in initio litem declinatorie opponi debent, & probari: cetera post oblatum libellum ante litem contestatam intra terminum a iudice assignatum, quandoque opponi & probari poterunt: Sed & lite contestata quandoque eas opponere licet, veluti a si qua nuptio competens extorta fuerit, vel si qui eam opponere voluerit, postmodum ad suam noxiam pervenisse iurejurando fidem faciat, vel esset huiusmodi, quæ retroactum processum nullum redderet, ut est ea, quæ vel mandati, vel iurisdictionis defectum arguit.

Et ex loco, & ex tempore, & ex alia fortibus ducuntur exceptiones. h. d.

Veniunt autem huiusmodi exceptiones non solum ex supra positis causis, sed etiam ex loco, ex tempore, & ex aliis fortibus, ut tam Pontifici, quam Cæsari iuris libris facile est legentibus cognoscere.

Exceptio excommunicationis licet sit dilatoria, tamen potest opponi & ante & post litem contestatam. h. d.

Hæc annumeranda est etiam excommunicationis & exceptio, quæ licet & ipsa dilatoria sit, à ceteris tamen dissimile naturam sortita esse deprehenditur: nec enim post oblatum tantum libellum ante contestatam litem velut cetera, sed in qualibet parte litem opponi potest, e. peremptorio termino ad proponendum exceptiones declinatorias & dilatorias præfixo minime obstante. Quod est in hac exceptione specialiter observandum, ne quisquam in periculum anime suæ excommunicato communicare compellatur: quod si eam reus omiserit, ut ad hoc sumptibus & laboribus fatigetur, in expensis legitimis condemnandus erit.

In proponenda exceptione excommunicationis servanda est certa forma. h. d.

Sed cum per malitiam hæc exceptio in iudicis opponeretur frequentius, Innocentiana constitutione consultissime cautum est, ut certa in ea proponenda forma servari debeat, ut ex ipsius constitutionis tenore facile appareat potest.

Exceptio excommunicationis potest alteri opponi in prima instantia, non in secunda. Idem de ceteris dilatoriis. h. d.

Hæc etiam in prima tantum instantia sibi locum vendicant: quod si succumbens actor appellaverit præteritæ excommunicationis opposita, à prosecutione appellations minime excludendus erit: quod & in ceteris dilatoriis multo magis locum obtinet.

Reus excommunicatus licet convenire non possit, admittitur tamen ad proponendum suas legitimas defensas. h. d.

Reus si autem nullo obstante excommunicationis vinculo, veluti rectè convenitur, ita ad legitimas defensiones semper admittitur. Satis enim absurdum esset, si auctore impugnantæ defensionis copia reo denegaretur: quia sic multoties condemnaretur absolvendus. Reconvictiones tamen potestas eidem minime permittitur.

Superius dicta de excommunicatione, intelliguntur de majori, h. d.

Ceterum quæ supra de excommunicatione diximus, non de quacunque excommunicatione sunt intelligenda, sed de ea tantum, quæ à perceptione sacramento, & à fidelium communione separata, ut etiam ipsa Innocentianæ constitutionis verba demonstrant.

Peremptorie exceptiones sunt, quæ ius alteri perimunt, & semper agentibus obstant. h. d.

Peremptorie, seu dilatorie exceptiones sunt, quæ in totum jus agentis perimunt, & semper agentibus obstant: qualis est, doli mali, metus, pacti conventi, solutionis, iurisjurandi, præscriptionis, transactionis, & rei iudicæ, & si quid contra leges factum esse dicatur.

a. C. pastorali. in fi. ex. co. ti. b. C. exceptionem excommunicationis. ext. cod. c. Clem. i. co. ti. d. C. i. co. ti. in 6. c. C. signifi. carvi. ext. co. f. C. cum inter. ext. cod. ti. g. C. co. ti. in 6. h. C. i. de. litem. contestata. in 6. i. Can. 2. in fin. 3. q. 6.

DD d d +

Exceptiones peremptoriae liti finite sunt, quae impediunt litem progressum. h. d.

Harum quaedam dicuntur peremptoriae liti finite, quaedam simpliciter peremptoriae. Peremptoriae liti finite sunt, quae liti impediunt ingressum, & aduersus agentem omni tempore opponi possunt. a. qualis est exceptio transactionis, iuris iurandi, & rei iudicatae, quae vel in ipso limine iudicii proponi poterunt. b. Cum enim super negotiis, transactione, iure iurando, & sententia decidit, alias liti inchoata terminata fuerit: valde absonum visum fuit, super eisdem novam assumi debere iudicium, & quasi in infinitum forensia iurgia protrahere. Inde quoque liti finite exceptiones appellantur, quod, ut aliquis esset finis litium, inflatur fuerint. Idem iuris est in aliis etiam peremptoriis exceptionibus, quae vulgo manifestae sunt, & notoriae habentur.

Exceptiones peremptoriae proponuntur post litem contestatam ante sententiam. h. d.

Ceteri vero liti contestationem minime impediunt, atque ante sententiam erunt regulariter proponende: quas quidem si dolo malo suo tempore in prima instantia reus proponere distulerit, etiam in causa appellationis opponendi sibi facultas denegabitur.

Präjudiciales exceptiones sunt, quae alteri causa praedictum offerunt, puta exceptio consanguinitatis, causa restitutionis viri, exceptio natalium, petitio hereditatis. h. d.

Sunt etiam quaedam exceptiones, quae praedictales appellari possunt, ex eo quod alteri cognitioni praedictum afferunt: utpote, si qua mulier Titium in virum petat, qui ad mulieris intentionem elidendam consanguinitatis objicit exceptionem: et qua probata, cum quaestio principalis perimatur, de ipsa est cognoscendum, antequam ad diffinitionis articulum procedatur. Idem ad si petenti hereditatem natalium objecta sit exceptio. Cum enim successione causa à causa natalium dependeat, posteriore quoque loco cognoscenda erit.

Spoliatus opponens de spolio in modum exceptionis, non cogitur respondere antequam sit restitutus. h. d.

Ed & si quaestio spolio in modum exceptionis peremptoriae objecta fuerit, probationes super spolio primitus erunt audiendae: eo quod legitime probato reus non eogetur respondere pro positionibus, donec integrè restitutus fuerit.

Non debet iudex in causa super spolio obsequi exceptioni spolio, nisi iudicatur factum ab auctore, & hoc in criminalibus vero potest etiam obijci de spolio à tertio facto, si quis dicatur, vel etia sua substantia, vel maiori parte spoliatus: nec agenti super rebus Ecclesiasticis potest opponi exceptio spolis rerum privatarum, vel contra. h. d.

Sed quia huiusmodi exceptionem nonnunquam in iudicis calumniose propositam causas Ecclesiasticas contingebat impedire, & per interpositas appellationes principalis causae cognitionem perimere: consultiissime Innocentiana & constitutione decretum fuit, uti in civilibus negotiis spoliationis objectu ab alio, quam ab actore facta, iudex in causa principali procedere non possit. In criminalibus vero etiam à tertio spoliatus fuerit, dum tamen, vel tota sua substantia, vel maiori parte ipsius se per violentiam privatum afferret, objecta exceptio processum differet, penis statutis, si eandem intra certa tempora non probaverit objiciens: eo quoque subibit adjecto b. ut rerum privatarum spoliatio, agenti super Ecclesiasticis, vel ex contrario, non opponatur.

Accusato exceptioni de spolio à tertio facto, debet indulgeri tempus, intra quod restitutionem petat, & causam si potest finiat: quo elapso, non obstanti tali exceptione, accusari poterit. h. d.

a. C. de liti contest. in 6. b. C. 2. §. 9. 6. c. C. litem tuam. ex. de rest. spol. d. C. po. ex. de ord. cog. e. C. si. ex. de ord. cog. f. positionibus. methus. g. C. 1. de rest. spol. in 6. h. C. 1. §. 5. i.

Iuxta scholares a olim dubitari cogitur, quod si tempore indugeri debeat, infra quod restituitur, implore, ne forte sic existens omnes exceptiones eludat: & ut equitatis & iuris litem consonantiam habeat. Vnde si infra tempus indulgentiam restitutionem non petierit, & causam, cum posset, ad finem non perducere, non obstante exceptione spolis, deinceps accipiatur.

Exceptiones contra factum, peremptoriae naturae sunt, quae ante sententiam proponendae. h. d.

Sunt & aliae exceptiones, quae proprie neque dicitur, neque peremptoriae appellantur: quia non sunt, quae aduersus productos testes opponuntur, veluti a. si quis Mavium exanimatum, infirmum, etiam nunciatum, vel alius criminolus esse dicat. Quae tamen cum ad peremptoriae naturam accedere videntur, plus quoque ante sententiam proponendae erunt.

Omni differentiam, utrum ipsi obijciatur crimen, ut per quam alius fuerit convulsus: vel obijciatur crimen, ut per quem alius convulsus & convulsus fuit. h. d.

Multum tamen inter, an per exceptionem criminibus opponatur crimina, de quibus accusatus accusati fuerint: an vero ea, de quibus alius accusatus confessi fuerint. Primo enim causa & obiectum criminum probatio ante exhibenda erit, quae una per sententiam terminetur: & si convicti vel convictae, ordinaria cessante pena, sufficit, quod à perhibentium testimonia repellantur, praesertim cum obiectum criminum minime causam contingat. Posteriori vero, cum non sit cuiquam contra alios creditum, nisi de parte propter veritatem innocentem, à ferendo testimonio parum sperari poterit.

Opponens exceptionem, quae aduersus opponentem non potest nihil agere, & hoc si propriis nominibus excepti: sicut in iure Ecclesiastico. h. d.

Atque autem reus, ne quam contra aduersarium suam exceptionem porrigat, cogitur ipse accusatim explicetur: cum scire debeat, nullum esse de iure effectum habituram: veluti d. si plures beneficii possessiones de eadem pluralitate aduersus alium excipiat, vel si perjurium e aut excommunicationem in obijciat, qui perjuravit, vel Ecclesiastica sententia innotuit locum. Ita tamen ita accipiendum est, cum proprio nomine accusatus excipiat: ceterum si suam defensionem Ecclesiasticas tales exceptiones opposuerit, audiendus erit, nec quod opponens eisdem sit obnoxius, replicari poterit.

Qui excipit, non constituit agentem intentionem, & postea plures etiam contrarias exceptiones opponere: & si iudex non admittat, potest appellare, & iudex paverit. h. d.

Ultremo sciendum est, eam, qui excipit, si non praeter agentis intentionem contentum aliam intuat, cum eidem non solum unam, sed etiam plures, quocumque contrarias, proponere liceat: quae si legitime dixerint, & iudex non admittit, eo quidem per appellationis remedium succurratur, & iudex ipse iustitiam paratam coherendus erit.

Aduersus exceptiones dantur replicationes. h. d.

Dantur & aduersus exceptiones replicationes: de quibus multis agere superuacuum esse, cum iam late sint ad similitudinem exceptionum, quae aduersus exceptiones opponuntur: de quibus si quis plenius vellet intelligere, ex his, quae superius diffuse de exceptionibus posuimus, mutari poterit.

a. C. si. siles. autem. de rest. spol. in 6. b. C. praesertim. de ord. de rest. c. C. ex. ord. iur. d. C. cum. Ecclesia. ex. de rest. e. C. in. c. praesertim. & c. affirmatum. ex. de rest. f. C. si. alio. C. si. siles. ex. de rest. g. C. cum. veneratione. ex. de rest. C. de regula. iur. in 6.

DE MUTVIS PETITIONIBVS. TITVLVS IX.

Si reus conuentus uoluit, uel non possit excipere, si habeat unde...

Item oblatio ab actore libello, si reus conuentus nulli sit...

Et si solum coram Ordinario reconuentio talis sibi loquatur...

Utriusque autem, tam actoris, quam rei reconuenientis...

De arbitrio dubitari poterit, an coram eis reconuenientis...

Reus conuentus coram iudice laico, non potest reconuenire...

Item e iuris est, si conuentus excommunicationis vinculo...

Super causa criminali non admittitur reconuentio: idem in causa...

Utrius quoque, qui coram iudice criminaliter conuentus fuerint...

DE RESTITVTIONE SPOLIA-TORVM. TITVLVS X.

Intentio spoliati non potest reconueniri, nisi super causa spoliati...

Is quoque, qui se quibusdam rebus, aut iuribus spoliatum...

Can. l. i. de iur. i. g. l. i. c. l. i. de iur. i. g. l. i. c. l. i. de iur. i. g. l. i. c. l. i.

stione spoli, audiendus. Restitutionis enim petitio in hoc privilegiata...

Spoliatus est ante omnia, & quoad omnia, restituendus h. d. Sed et si spoliatus non primus coram iudice super spolio...

Quaestio spoli per modum reconuentus proposita non impedit processum...

Quem regetur, cum mutuae tunc intelligantur petitiones in idem iudicium...

Quam spoliatus proponitur in modum exceptionis, nulla fertur restitutio...

Ed haec quidem obtinent, cum in modum actionis spoli quaestio...

Si tamen legitime probata, nulla restitutionis erit ferenda sententia...

Trius casus privatus a iudice dicitur spoliatus, si non servatus iuris ordinem...

Spoliatus autem non solum in intelligitur, qui a privato quocunque...

Spoliatus & is intelligitur, qui mandavit spoliari, aut spoliatus suo nomine...

Is quoque spoliatus intelligitur, qui licet ipse non spoliatus fuerit...

Can. l. i. de iur. i. g. l. i. c. l. i. de iur. i. g. l. i. c. l. i. de iur. i. g. l. i. c. l. i.

tori succedit in id vitium. Licet enim is non spoliaverit: cum tamen, quoad periculum animæ, non multum interit, utrum quis iniuste detineat, an alienum invaserit, contra hujusmodi possessorem spoliato per restitutionis beneficium, non obstante juris cavilis rigore, succurritur.

Renunciatio facta post spoliū non impedit spoliati restitutionem: sed si ante facta renunciatio, et testes super spontanea restitutione non sint admittendi ante restitutionem. h. d.

Lud quæsitum a est, si post spoliū Ecclesiæ renunciat spoliato sit deneganda restitutio? & cum non sit verisimile, quod sponte proprio juri renunciaverit, qui renunciat spoliatus hujusmodi non obstante renunciatore, restituendus erit. Testes etiam partis alterius de juramento, & renunciatore sponte facta, non ante admittendi erunt, quam spoliatus plenarie fuerit restitutus. Quod si ante b spoliū Ecclesiæ sponte abjurasse reperitur, perpetuum ei super negotio silentium imponendum erit.

Penit aliquos casus exceptos ab illa regula, spoliatus ante omnia restituitur. h. d.

Sunt & alii casus, quibus jure denegabitur spoliatis restitutio: ut puta, cum agitur per modum exceptionis de illa spoliatio opponitur, aut tam super proprietate, quam super spolio eodem tempore disceptari spoliatus ipse contulerit, aut ante restitutionis postulationem petitoria actione iudicium expertus succubuerit.

Probatio spoli, absentia spoliatoris, & lapsus temporis, non operatur restitutionem, si spoliator non abisset per contumaciam, vel delictum. h. d.

Idem si spoliator non per contumaciam, vel per delictum absente, ab apostolica sede ad iudices spoliatus literas obtinuerit, ut si eum spoliatum iudicibus constituerit, intra certum temporis spacium restituatur, si reus intra præfixum terminum sese iudici exhibere non possit, quantum temporis lapsus immineat, & actor sit suam possessionem & dejectionem probare paratus, nihilominus restituendus non erit.

Si contra agentem de spolio opponatur exceptio, per quam concedatur actorem non possidisse, spoliatus ante omnia non restituatur. h. d.

Sed & si talis opponatur exceptio, quæ agentem minime possidisse concludat, tamen si substituta erit restitutio, donec super tali exceptione cognitum fuerit: ut ecce, nec laici spiritualia possidere, nec sacerdotes uxores habere possunt. Unde si vel illi se beneficiis spoliatos, vel hi ab uxoribus se desitutos coram iudice conqueantur, & ab adversariis de secularitate, vel de sacerdotio agentibus opponatur, proculdubio differenda erit restitutio.

Cum pro spoliatore nullus iuris præsumptio, spoliatus non est ante omnia restituendus. h. d.

Quinimo & cum sola juris præsumptio pro spoliatore contra spoliatum militet, impedienda erit restitutio: ex quo apparet, eum qui (exempli gratia) restitui postulat ad decimas, quas intra alienæ parochiæ limites possidisse asserit, nequaquam restituendum esse, nisi evidenter docuerit, quod earum possessionem legitime assequutus fuerit: quia, eas occupasse iniuste verisimiliter præsumitur, cum ex prædiis perveniant intra alienam parochiam constitutis, manifestumque sit, eas jure communi ad eandem Ecclesiā pertinere, nisi aliud ostensum fuerit.

Hæreticus non restituatur ante omnia: idem si in restitutione timeatur de periculo animæ, vel scandalo, quæ differunt restitutionem. h. d.

Pures præterea sunt casus, quibus spoliatus illico non restituatur: veluti, cum hæresis animæ periculum immineret, vel scandalum timeri possit: & alii, qui non mi-

a. C. de her. et. b. C. de her. et. c. C. de her. et.

nus secularibus, quam Pontificis legibus committitur. Spoliatus potest suscipere petitoriam ante restitutionem, si ea contentione possessorum: sed si sit contentio, nisi iura ante spoliū videatur. h. d.

Postremo sciendum est, in spoliatio omnino contentum esse a, si spoliatus proprietatis litem impulerit, nullam de illata sibi violentia mentionem faciat, antequam renuntiet sibi, aut concilium in proprio iudicio, ut idem debeat super spolio, etiam petitorio suspensio, audiri. Quod si renunciatum fuerit, vel concilium, ut jam possit causa proprietatis litem comminari, ne lites litibus incalcemur, & via possit fraudata aperiri, causa non desat, possessio non erit commota nisi iudex, qui de causa cognoscit, hoc ipsum ex illa causa viderit expedire: puta, cum ex persequente non valioris facile arguitur, & spoliato, casu sine dolo spoliatoris, dominium probandi facultas subtrahat fuerit.

DE LITIS CONTESTATIONE

TITVLVS XI.

Litis contestatio est fundamentum iudicii, quæ definitio super adhibetur. Et quando dicatur litis contestatio. h. d.

Hactenus ea complexi sumus, quæ pertinet ad ante causam discussionem veritatis, quæ ante tam iudicii partes habentur, quam iudicium præparatoria, perueniamus nunc ad ea, quibus iudicium iudicium constituitur. Est autem iudicium iudicium adamentum quoddam, in contestatio nam si in partibus prætermis fuerit, proculdubio omnino, quæ fuerit, corrent, sequæ ipsos litigiosos, iudicium laboribus & sumptibus versabunt: unde nec restitutio nec ad sententiam per iudicem processu potest. Verò fit per petitionem in iure propoliam, & consequens responsum sequatur, animo contestationis iure factam, cum iudex per narrationem negotii contenti ratione ceperit: unde si quis petitionibus singulariter respondet, aut peremptoriam exceptionem proponit, negotium per hoc esse facta contestatio litis intelligitur.

Procurator, tutor, & simile, possunt litis contestari. h. d.

Procurator d litis contestatio non solum per procuratores, sed etiam per procuratorem, iudicium, & veritas similes.

Advocati responsi nisi sit statim revocata, facta litis contestationem. h. d.

An advocati responsi litis contestationem faciant, dubitatur potest, & ex facto respondentum est, nisi iure invocata fuerit, illius quoque responsum contestationem fieri.

Cum officium iudicis pro actum respiciat, facta litis contestatio. h. d.

Nec solum, cum per actionem iudicium instituitur, in litis contestatio necessaria: sed etiam ubi iudicis officium pro ipsa proponitur actione, iudicium restituitur in integrum non incidit, sed præsumptio postulat.

Qui effectus sequuntur ex litis contestatione. h. d.

Item sequitur contestatione reus & ipse iudicium. Et tunc obligatur, dilatorius exceptio, nisi proponatur, actiones perpetuantur, per se ipso in integrum restituitur quoque effectus emanant, ut iam citabatur quæ iudicis iudicis constitutionibus suis locis tractantur.

Cum civiliter agitur, & probabiliter de morte agitur, vel de turba absentis timeatur, possunt exactionari litis contestari. h. d.

Admoneudi tamen sumus, quod traditum est, litis non contestata non posse testes recipere, nec aliter.

a. C. de test. et. b. C. de test. et. c. C. de test. et. d. C. de test. et. e. C. de test. et.

117
tentiam perveniri, non esse perpetuum. Nam si forte de morte testium timeatur, vel absentia diuturna, cum civiler est agendum, ne veritas occultetur, & probationis copis fortuitis casibus subtrahatur, fenes, & valetudinari, & alii testes de quibus ex probabili causa timeatur, etiam in non concessa sint admittendi, seu pars conventa sit contumax, seu sine dolo sit absens, ut conveniri non possit.

Quos testes examinavit ad perpetuam rei memoriam, debet intra annum vel convenienter ad versarium, vel examen denunciare, h. d.

DEBET tamen actor intra annum, ex quo factas si bi data fuerit, adversarium convenire, aut saltem hujusmodi testimonium receptionem eidem denunciare. alioqui actiones sic receptae non valebunt, ne forte hoc procedatur in fraudem, ut scilicet processu temporis exceptiones legitime ad repellendum testes, vel alia locum habere non possint.

Quos testes s. bonam regulam ad cognoscendum, quando non est necessarium testimonio, h. d.

Non s. & alii casus, in quibus absque litis contestatione legitime possunt testes produci, & lites sententia remitti: quos tam ex his, quae supra de contumacia diximus, quam etiam ex aliis locis cognoscere licebit. Et generaliter, ubicunque libellus non exigitur, aut jus agendi contra certam personam non dirigitur, lites contestatione non est necessaria.

DE IVRAMENTO CALVMNIAE. TITVLVS XII.

Ab iuramento subire iuramentum calumniae, cadit ab actione, & non habetur pro confessio, h. d.

Ed ut veritate pravata iudicia expediantur, institutum est, ut litigatores in exordio litis de calumnia iuranda jurare debeant. Quod iuramentum si quis iustitiae recusaverit, actor quidem ab instituta cadet actione, & pro confesso reus habendus erit.

In casu suo. Et si clericus non cogitur jurare de calumnia, sed in propriis: quo casu jurat propositi tantum scripturis, non iactu, h. d.

In hac tamen parte quibusdam casibus clericis iura peremerunt. Venerunt enim, ne dum propriae Ecclesiae causa peragitur, inconsultis illorum praelatis hujusmodi subire iurandum cogantur, licet in propriis causis hujusmodi privilegio minime gaudere noscantur. Sed & quo casu hoc iuramentum subire vel permittuntur praelati, vel jubentur, non tactis e, sed tantum propositi scripturis id implebitur.

Idem etiam in causis spiritualibus juratur de calumnia, h. d.

In casibus spiritualibus olim de calumnia minime jurabatur, sed quia & in illis litigatores frequenter calumniari compertum est, novissime sancitum est, ut in eis id quod ceteris constitutum est, observari debeat.

Etiam procuratores jurare de calumnia tenentur, quando eorum iudicium videtur, h. d.

Non tantum principales, verum etiam procuratores, & syndici h. hujusmodi iuramentum suscipere compellendi erunt, etiam si quid ponere aut respondere debeant, a dominis instructi fuerint: aut post hoc praestitum iuramentum deparati fuerint: nec enim illud intra certa iudicii tempora coactatum reperitur, sed s. potest iudex exigere, quoties expedire viderit.

De calumnia juratur etiam in causa appellationis, h. d.

Præterea, & quamquam in prima instantia partes juraverint, non tamen præterea in causa appellationis hujusmodi iuramentum declinare poterunt, cum rur-

a. C. si. sed si ext. ut lite non contest. b. d. c. si. s. sunt & alii. ut in non contest. c. C. si. ext. et. d. C. i. & seq. ex. et. e. C. si. ext. et. f. C. i. & seq. et. in. g. C. a. s. procuratores, et. et. in. h. h. C. i. & seq. et. et. i. C. a. in. fin. et. et. in. k. C. i. in. prin. et. et. in. e.

sus, & de calumnia vitanda, & dicenda veritate jurantes sint compellende.

Iuramenti de calumnia omisso non vitat processum, h. d.

Illud postremo admonendi sumus, quod propter omissionem a facit in tota causa calumnie iuramentum, iudicialis processus alius factus legitime, nec est nullus, nec ob eam causam venit annullandus: cum hujusmodi iuramenta praestari de substantia ordinis iudicarii non existat.

VT LITE PENDENTE NIHIL INNOVETUR. TITVLVS XIII.

Lite pendente nihil innovandum: & si tunc pendere dicitur, cum citatio legitima pervenit ad partem citatam, aut per eam factam est, quod minus pervenit, h. d.

Instituta ergo lite, & solemnibus praestitis satisfactionibus, & calumniae iuramento exhibito, ad probationes, & merita causae defendendam erit, & interim pendente lite nihil innovari poterit. Lis si autem pendere hoc respectu tunc dicitur, non modo cum lites contestata fuerit, verum etiam postquam a iudice comperenti citatio manavit, & ad partem citatam, pervenerit, vel per eam factum est, quod minus ad eius notitiam pervenit, dum tamen in citatione ea sint expressa, per quae possit quis instrui, super quibus in iudicio convenitur.

Ob dilapidationem etiam lite pendente sit sequestrato, h. d.

Lane e ab eo, qui postquam a sententia provocavit, possessionis fructus dilipat, etiam lite pendente sequestrari poterunt.

Lite pendente non invalidat matrimonium contractum, h. d.

Secundum si dum super matrimonio lites pendet, secundum quis matrimonium iure contraxerit, si primum non tenuisse declaratum fuerit, pendente lites obtentum secundum irritari non poterit. Et tamen qui in contemptum contraxerit, competens penitentia imponenda erit.

DE PROBATIONIBVS. TITVLVS XIV.

Quid sit probatio, & quibus modis fiat, h. d.

Probatio igitur est, idoneis argumentis & legitimis mediis facta demonstratio. Contingit autem quid probari variis modis: ut puta confessione partium, depositione testium, instrumentorum exhibitione, iurisdictione religione, inspectione iudicis, notorietate rei, suspitione vehementi, fama, atque aliis adminiculis.

Quomodo nascatur probatio ex confessione, & quae sint positiones, h. d.

Partium confessione tunc constat probatio, cum reus positionibus respondendo, vel alias in iudicio de intentione confiteatur actoris. Sunt autem positiones, breves quaedam narrationes, facti seriem continentes, ad elicendam veritatem conceptae, super quibus quis petit ab adversario responderi, quas ad faciorem & expeditionem litem propter partium confessiones, & probationum defectum ulius longevus in causis admittit, & juris probavit auctoritas.

Recusans respondere positionibus habetur pro confesso, h. d.

Si quis igitur positionibus sibi factis respondere recusaverit, vel, ne responderet, se per contumaciam subtraxerit, pro confesso habendus erit. Hoc tamen ita demum obtinet, si a iudice respondere iustus, illum absentem fieri contigerit: sed si antequam juberetur, contumaciter abcesserit, tunc pro confesso minime reputabitur, sed contra eundem, tanquam contumacem, procedendum erit, prout iuris ratio dicta verit.

a. C. in prin. & s. i. et. et. in. b. C. a. et. et. c. C. a. s. de sequest. poss. d. C. a. in. Appellat. ext. de spons. e. C. a. in. fin. de verb. sign. f. C. a. de conf. in. e.

Confessus, & probationibus contrarius, agnoscitur: & confessio erronea, si statim retractetur, non affert praedictum. h. d.
Reditus, diligenter ab actore disputandum erit, an a reo super controversia legitimam confessionem extorsit: quo quidem casu & ipse probationum oneribus relevabitur, & iudicis in cognoscendo partibus stantibus statim super tali confessione pronanciandum erit. Plane a se per errorem facti huiusmodi confessionem emanasse, doceatur, confitenti, sed tamen confessionem suam statim revocanti, nullum praedictum generabitur: alioqui, quod sua quisque voce dilucide testatus est, proprio non valebit amplius testimonio infirmare.

Reus non tenetur edere alteri, nisi instrumenta communia, hie dicit.

Non tamen, quia positionibus reus respondere compellitur, documenta quoque, quae ad causam pertinentia penes se detinet, nisi sibi cum actore sint communia, exhibere compellendus erit: nam grave nimis esset, illum ad eorum exhibitionem urgeri, per quos sibi postea praedictum fieret. Sed actor ipse, in intentione, sumptis congruis dilationum temporibus, intentionis suae proprias probationes afferret, vel testes inducendos, vel instrumenta, & alias scripturas producendo.

Reus etiam iudex ad videndum iurare, & deponere testes: & testi iurato non creditur, nisi fuerit rursus iuramentum a parte, h. d.

Debet autem in primis, si ex dictis testimonio rei sit eadem veritas, ad moneri adversarius, quod auditurus iuramentum veniat, a, ne si praetermissum id fuerit, quod contra leges actum deprehenditur, nullam habeat firmitatem. Sed & testimonio depositiones non aliter recipiet iudex, quam prius iurandi religione firmaverint, quod tantum, quae vera noverint, professione suae testificationis aperient: nullius enim testimonio, quantumcumque religiosus existat, nisi iuratus deposuerit, in praedictum credi debet alterius, nisi forte iuramentum ab adversa parte remittatur.

Testes recusantes iurare, sunt sub poena excommunicationis cogendi, & iuramentum de non deponendo non tenet. h. d.

Quod si testes a iudice moniti se, vel odio, vel gratia, vel timore a ferendo testimonio subtraxerint, per censuras Ecclesiasticas testificari compellendi erunt, nec audientur, quod se, quod minus deponant, proprii iuramenti vinculo innodatos asserant.

Diligens debet esse iudex, in examinando super omnibus qualitatibus totius causa, h. d.

Interrogabit ergo iudex testes in qualibet causa ad minus duos (nulla enim causa est regulariter, quae unius testimonio quantumvis legitimo terminetur) eoque diligenter examinabit, de singulis circumstantiis diligenter inquirens, de causis videlicet, de personis, loco, tempore, visu, auditu, scientia, credulitate, fama, & certitudine, ceterisque, quae ad rem facere, & negotio convenire existimabit. Illud quoque subtiliter animadvertere non omittet, quo vultu, qua constantia, quae animi trepidatione testes deponant, cum interdum ex his, vel ipsis in vitis testibus, magis quam ex verborum serie, rerum veritas elucescat.

Ex causa delegabit iudex examen testimonium, h. d.

Si qui tamen erunt, qui interrogandi sunt, valetudinarum, vel senes, vel debilitate confecti habeantur, vel etiam ita paupertate depressi, ut ad praesentiam iudicis venire non possint, idoneum deligat iudex, quem ad suscipiendas illorum attestaciones dirigat.

a. C. si in gl. ext. de conf. b. C. r. sub. cor. ext. no. c. C. si per partem ext. de fide instrumentorum. d. C. r. ext. de test. e. C. in d. r. v. ext. de test. f. C. licet univ. ext. de test. g. Ca. cum iuramentum ext. de test. h. C. si quis testimonium ext. de test.

Testes considerantur conditione, non aetate, & r. d.
Testes vero non omnes recipiendi sunt, sed idonei, duntaxat, & idonei. Considerantur autem rebus conditione, natura, & vita. Conditione, si liberi totus sit, non servus: servus enim saepe metu dominantis, veritate testimonium supprimit. Natura, si vir sit, non mulier: nam varium & mutabile semper femina.

Mulieres non sunt in forum trahendae, nisi testimonio iuraverint, sed ad eas est mittendus tabellus, h. d.

Cujus tamen testimonium, si quando necessarium fuerit, cum mulieres honestas ipsae, ac nuptiae, pro dotor virorum coetibus immiseri prohibentur, quantum auctoritate testimonii ferendi causa, vel alia, quae non exprimat, in iudicium personarum extorret, non arahi non poterit: sed ad eam mittendus tabellus, de quo Bonifacianus continuationis tenent, procedendum est.

Testis mala vita caret, si, h. d.

Vita caret testis, si innocens sit, & integer: nisi si vitia bona defuerint, fide caret.

Certis personis iustificari pro Ecclesia, & singulis personis iuramentum suum, nisi tamen aliqua causa praedicta extiterit, non dicit.

In summa, quicumque iure minime prohibentur testimonium perhibendum sunt admittendi. Cui ergo a ferendo testimonio super negotio sponte recusat, vel alia singularis persona, in causa sua extorretur accendi non erunt, nisi ad eundem, respondentem fuerint instituti, vel ipsos alia causa probabili impedierit.

Monachus de confessione, Abbas, postquam testimonium iuraverit, h. d.

Monachi quoque, & quicumque sub aliove obedientia constituti sunt, de sui praesentis licentia testimonium dicent.

Christianorum testimonia ad veteris in fidei articulis non contra, h. d.

Christianorum testimonium quoque testimonium infidelium in omnibus causis recipienda erunt, nisi sit contra hoc Principum privilegium suffraganeorum. Infidelium Christianum nec Iudaeus, nec Paganus, nec hereticus, nec aliter infidelis, neque excommunicatus, nec aliter infidelis, non est testimonium dicent.

Criminosus perseverans in crimine non potest iurare, & datus vero in causa criminis potest, nisi fuerit non iuravit, nisi sit affectus infamia: in causa vero criminali, siue criminis infidelis admittitur, h. d.

Plane quod de criminoso diximus, ad infidelium recipi: nam sic, cui ab adversa parte opponitur, tunc in ipso crimine perseverat, tamen in civilibus, quibus criminali causa ab omni prolos testificandis, alioquin dendum erit: si vero sit de crimine extorretur, nec admittitur infamia, non est in causa civilis, vel criminis de crimine civiliter agitur, praeterquam pro non persequi, repellendus. In criminali autem quibus, si in alio iudicio contra ipsum accusatione de crimine extorretur confessus, vel convictus fuit, vel si tunc per eum extorretur convinctur, aut eius gravata sit opinio, & eo quod extorretur, doque fuit tali modo repullus: quomodo hoc non excludetur in causa civilis, potest a testimonio, siue per penitentiam, removeri.

Validum ab initio trahit temporis non informat, & non superveniente causa, h. d.

Lud in dubium non venit, ejus testimonium, qui rege deponit, infringi, debitorum testimonium, quantumquam illam post depositionem factam esse extorret criminosum. Nec enim quod testis iuravit, non

a. C. de iud. in d. b. C. cum nonnulli ext. de test. c. C. de iud. ext. de test. d. C. cum nonnulli ext. de test. e. C. de iud. in d. f. C. cum nonnulli ext. de test. g. C. de iud. in d. h. C. de iud. in d.

et. ex huiusmodi eventu postea debet infirmari, cum culpandus non sit, qui idoneum nunc in testem producit, si aliquando eundem futurum malum non divinaverit.

Domicilii quoque, & similem habentes causam con- simili quoque morbo versimiliter laborare existi- mandum sunt, si certum id sit, ut super eo legitime convin- ci possunt, si ab alterutra partium testes adducti fuerint, ad testimonium admittendi non erunt.

Non potest quis esse testis in causa, in qua fuit advocatus, vel procurator. h. d.

Is quoque, qui in prima instantia alicujus causae ad- vocacionem & patrocinium suscepit, licet advocatus & procurator esse desierit, quia tamen adhuc affectus cau- se profectum, in iudicio appellacionis in testem recipien- dum non erit.

Ad testes examinandos etiam tres dilacione dari possunt, & ex causa etiam quarta, sub certo tamen jurando. h. d.

Debent autem iudices tam in Ecclesiasticis, quam in civilibus causis ad exhibendos testes, non solum u- nam, sed ex causa secundam etiam & tertiam dilacionem: quartam vero disceptantibus non largientur, nisi praesit- to ab eo, qui postulat, juramento, quod non per calliditatem aliquam quartam productionem postulet, sed quia illorum, quos iurat nunc de novo producere, prius notitiam habere nequeverit, quodque neque per se, neque per alium testificata subtraxerit, vel didicerit: quo casu quartam quoque dilacionem accommodabit iudex, maxime si productioni testium non fuerit a partibus renun- ciatum.

Multa conceduntur, ne probationes intereant, qua aliis non emendantur: quod probatur hic tribus exemplis. h. d.

Quidam ne probationes deperant, multa permittun- tur, quae alioqui non concederentur, ut ecce, si in causa iudex datus fuerit, qui in testem produci sit ne- cessarium, removens, & alius in eius locum substitu- endus erit. Sic & aliis citato adversario recipiuntur, & publicentur testes, quos reus inducendos duxerit. Sic & Ecclesia necessariae probationis omissione laesa, etiam ad- versus Ecclesiam restituenda erit.

Publicare processum non possunt testes examinari super eisdem, nec in primo, nec in secunda instantia: factis super emergentibus de no- vo. h. d.

Lapsis igitur tribus dilacionibus, postquam renuncia- tum est probationibus, & publicata dicta testium, regulariter producendi testes rursus non erit danda copia. Et licet non licet super eisdem, vel directo contrariis similibus, alios, vel eosdem testes in principali causa pro- ducere: sic non debet in causa appellacionis licere, cum non minus in ea, quam in principali testium sit timenda favorabilis. Quod si a nova contingat emergere capi- tula, super quibus partes testes novos velint inducere, recepto solenni iuramento testium, non obstante publi- catione super veteribus facta, nec in primo, nec in secun- do iudicio recipiendi erunt.

Qualiter, & quando possit in teste objici. h. d.

Sed interdum accidit, ut eos, qui iure in testes recipi non debeant, admissos tamen esse ab aliqua par- tum pretendatur: in qua specie statutum est, ut si quis in eos habent, ante publicationem debeant obji- cere, postea vero nunc demum id licebit, cum juramen- to partes firmaverint, quod non dolo velint ad oppo- nendum descendere: Sed & si offendere quis paratus fuerit post publicationem didicisse se, quod in personas velit objicere, tunc quoque opponendi patere debet ad- versus. Idem iuris est, si forte quis ante publicationem id fecerit procelatus. Ceterum cum quis protestatus fue-

rit, velle se post publicationem depositionum personas tes- tum repellere, si quid in favorem protestantis dixerit, non de facili fides adhibetur.

Testes probatorios, & reprobatarios probatoriarum reprobares licet, sed reprobatarios probatoriarum non licet. h. d.

Licet a etiam admonendi sumus, quod non solum tes- tes super principali negotio deponentes aliis testibus licebit repellere, sed etiam contra secundos primorum re- probatorios probatiohes proferre licebit. Et non admi- ttere iudice, appellacionis remedium licitum erit in- terponere. Vltimis autem paribus ad reprobatorem testium aspicere minime licebit, ne si producendi quatuor- tos contra tertios, & sic deinceps paribus licentia tribua- tur, negotium contingat in infinitum protelari.

Qualiter iudex postulare debet dicta testium, & quod potest illos repetere, & interrogare usque ad sententiam. h. d.

Publicatis igitur attestacionibus, non solum b ad mul- titudinem testium respicere iudicem oportet, sed etiam ad qualitatem illorum: item depositiones rimari, & diligenter inspicere debet, & ex his, quibus potius verita- tis lucem asstere iudicabit, animi sui movum informa- bit: quod si circa alicujus testi dictum iudicis haesit intellectus, eundem rursus ad examen revocare poterit. Et generaliter iudex usque ad prolationem sententiae in- terrogare sub facto poterit, ubicunque aliquis dubitatio- nis e incidit.

Testi statim scriptum corrigenti, non admittit ob id fides, & potest iudex testem repetere super omni. h. d.

Evm quoque, qui non studioso, sed lingua lubrico er- raverit, & sele confessum correxerit, reprobare iudex non debet: scias autem, si correctio nisi tempus inter- poluerit. Repetere autem non solum obscure deponen- tem poterit, sed etiam a principio super certis capitulis eundem interrogare postulante adversario, vel negligencia, vel calliditate praetermittit.

Probationes sunt non solum testium, sed & instrumentum: & in- strumentorum appellacione non largi sumpta continentur solum scri- pturae, qua in iudicio exhibentur. h. d.

At si partes viva vocis adminiculo in probando de- stituta fuerint, ad instrumentorum productiones de- currere eas oportebit: & licet instrumentorum adeo la- te pateat appellatio, ut hoc nomine etiam testes continen- tur, quippe & ipsi causam instruant, nos tamen in praesenti pro scripturis in iudicio exhibendis magis unimur, quae quidem in litibus exercendis eandem cum deposti- tione testium vim obtinent.

Instrumenta possunt exhiberi usque ad conclusionem in causa. h. d.

Exhiberi autem d in iure poterunt instrumenta, non solum ante attestacionum publicationem, sed & postea usque ad diffinitivum sententiae calculum: antea ta- men, quam in causa conclusum fuerit. In causa a autem conclusum esse tunc dicimus, cum a partibus omnibus probationibus renunciatum fuerit.

Scriptura solum publica in iudicio fidem facit, & qua sit scri- ptura publica. h. d.

Non tamen omnis scriptura in iudicio producta fi- dem faciet, sed ita demum si, si per manum publi- cam scripta fuerit, ita ut appareat publica, aut authenti- co sigillo muniatur, alioqui nullius roboris firmitatem obtinebit.

Exempla solum scriptura, fidem faciant. h. d.

Idem g. & de exemplis dicendum erit, quae tamen, si solenniter sumpta fuerint, eandem cum originalibus habitura sunt auctoritatem: Solenniter autem tunc di- centur sumpta h, cum coram Ordinario iudice, vel

a Ca. 4. in ff. de test. patroni. 4. 3. b C. pen. ext. de testib. c Causam ext. de testib. d Clem. 2. de testibus. e C. ext. de testib. f C. presertim. ext. de test.

a C. licet. ex. 3. extrav. de testibus. b Ca. in infra. & c. cum causam ext. de testibus. c C. cum clamor. extr. de testib. d C. cum dilectus. ext. de fide inst. e gl. in d. c. cum dilectus. f C. ext. de fide inst. g gl. 2. c. extrav. de fide inst. h C. pen. de fide inst.

ad hoc ab iplo specialiter delegato presentata fuerint, atque is diligenter inspecta, dum nulla parte sui vitata comperit, per publicam personam exempla sumi precipit.

Redacta in publicam formam post mortem tabellionis, factum silem. h. d.

Andem etiam auctoritatem & ea obtinebunt, quae ad petitionem eorum, ad quos pertinent, permisso iudicis ordinarii in publicam formam redacta fuerint, si tabellio morte preventus ea non perfecit, sed in notas tantum redacta moriens reliquerit.

Instrumenta non vitata, & de vitio non suspecta creduntur, & error omni littera, & raso in loco non suspecto, non vitiat instrumentum. h. d.

Exhibebuntur & ergo instrumenta publica non cancellata, neque abolita, nec ulla parte sui vitata, aut aliter pacto de falsitate suspecta, quamquam si exceptor litigum & imprudens omiserit, aut documentum in loco non suspecto a interleverit, non propterea veri fides, & instrumenti auctoritas vacillabit.

Ad supplendum probationem potest iurandum deferri. hoc dicit.

Quod & sine testibus, nec instrumentis intentionem quam actor legitime deduxerit, permittente iudice, non plene probationes iurjurandi religione suppleri, & causa terminari poterit. Nec enim aliud est iuramentum, quam veritatis confirmatio, cum aliquid Deo teste aestetur.

Iuramentum aliud voluntarium aliud necessarium: & necessarium, nisi ex causa, recusari non potest. h. d.

Ed cum sit iuramentum multiplex, duplex tantum in proposito considerari poterit scilicet aut enim est necessarium, aut voluntarium. Necessarium est, quod ad suppleendas probationes a iudice parti deferitur: quod propterea necessarium nuncupatur, & quod a iudice illud omnino deferri partibus oportet, & quod rite delatum ab eisdem, nisi ex iustis causis, recusari non poterit.

Quae sunt iuste causas recusandi iuramentum. h. d.

Vit autem iuste recusandi causa, utputa si actor plene probaverit, aut si sibi non plene cognitam rem ipsam alleat: & si quae sunt huiusmodi.

Si pro re sunt praesumptiones, sibi deferendum est iuramentum, nisi actor iudex arbitretur. h. d.

Ed et si pro re praesumptiones fuerint, eidem hoc sacramentum iudex deferet ad suam tuendam innocentiam, nisi in spectis personarum & causae qualitatis, aliud actori deferendum censcat.

Voluntarium iuramentum est, quod deferitur a parte parti, quod deferenti potest resisti, nisi sit in famosis actionibus. h. d.

Voluntarium est, quod a parte parti in iudicio deferitur: quod quia litem terminat, decisorium quoque nuncupari poterit. Et appellatur voluntarium, quia pars non nisi volens deferret, & ab eo, cui deferretur, licite recusari ac resisti poterit. Planè si reus famosis actionibus conventus fuerit, huiusmodi iurjurandum agenti referri minime permitretur, cum non actor, sed ipse, qui convenitur, facti proprii conscius esse debeat.

Ponit exempla plura, in quibus probationes cessant personarum iudicium. h. d.

Iudicis inspectione consistunt probationes: utputa, cum pro terminandis finalibus quaestionibus propriis oculis loca iudex subijcit, aut ex aspectu corporis atque colligit, aut cum ex literis Ordinarii, vel Apostolicis excommunicatus, aut dignitatis honestatis quis apprehenditur, vel cum ad probandum virginitatem ab honestis & prudentibus matronis, vice sua iudex inspicere mulierem jubet.

a Cpen. ext. de fide instr. b Cinter dilectos. extr. de fide instr. c Ex par. ext. d. ii. d Cox litem. d. n. ext. e Cfm. de iurjur. f l. i. c. fi. ext. de iurjur. g Cfr. ext. de iurjur. h d. c. fi. in gl. i. de iurjur. i Cfm. in princ. ext. de iurjur.

Notorium probatione non indiget. h. d.

Ed & si quid notorium fuerit, a testium depositionibus, vel instrumentorum exhibitione amplius delectari non debet, cum talis probationem, vel omnino delectarium non requiritur.

Iudex debet advertere, ne dolum recipiat pro notorio. h. d.

Ed cum multa dicantur notoria, quae non sumuntur recipere debet iudex, ne quod dubium est, pro notorio recipiat.

Vehemens suspicio interdum habet vim notoriae. h. d.

Notorium proprie accedit vehementi suspitione, si si (exempli gratia) de carnali copula quatuor alii sint, qui solum cum sola, nudam cum sola, in publico loco jacentem, locis secretis, & ad hoc commotis, a iudicis electis se vidisse deponant, proculdubio ea deprehensus tam vehementibus sequatur copulam praesentari poterit. Planè si de gravi crimine actum fore, propter solam suspitionem quamquam vehementem, ratio non demerabitur.

Fama praestat adminiculum caetera probationum. h. d.

Ed variis debet animus suum resistere. h. d.

Fama quoque si de aliquo facto divulgata fuerit, etiam res praesumptionibus non leve, praesentem in probationem, praestabit adminiculum. Denique circumstantibus iudex motum animi sui non ex una tantum re, sed ex multis argumentis, & testimonio, quae vel aptius deprehensio poterit confirmari. Iudicatum enim oportet minus firmari, & ordinem rerum plene inquirere deinde, nec sententiam prius ferre, quam per se totam rem habeat in quaestione, quod non proponat.

DE SENTENTIIS ET RE JUDICATA

TITVLVS XV

Duae sunt species sententiarum, interlocutoria, & definitiva, & interlocutoria potest revocari ante diffinitivam. h. d.

Videamus nunc de sententiis, & re iudicata. Ed autem sententia nihil aliud, quam conventa proposita a iudice rite facta definitio. Interlocutoria duae sunt species: aut enim interlocutoria sunt, aut diffinitiva. Interlocutoria est illa, quae non prosequitur, & sine causa fertur super his, quae iudicari, vel emergunt: qualis est cum iudex dandum, vel negandum dilationem ad examinandos testes, vel exhibenda instrumenta interlocuatur, vel super aliquibus exceptis pronunciat: quam nec in scriptis fieri oportet, aut diffinitivam sententiam quodque iudex scriptis pronunciat.

Diffinitiva sententia est, quae condemnando, vel absolvendo finem imponit, nec respicitur de revocata, si ea reus, interuenit, vel Absoluit, sed sufficit acquiescere. h. d.

Diffinitiva vero sententia est definitio iudicialis, quae condemnando, vel absolvendo principalem propositam finem imponit. Diffinitiva est eam, quae nec condemnacionem, nec absolucionem continet, pro nulla habetur: hanc simul ac ulterius, retrahendi copia nulla denegabitur. Non tamen ut sententia velata, comminandi, vel absolvendi verbum necessario continere debebit: sed satis erit, eius diffinitivam, qui de hoc habet. Unde rescriptum est, eius diffinitivam, qui de hoc habet. & precipere pronunciallet, legitime sententia dicitur firmata.

Sententia debet ferri sedens, & de sergii reuocatur. h. d.

Vocat igitur partibus, loco & tempore congruo, iudex ipse sedens & sententiam de scriptis pronunciat.

a Cde mansissa. i. q. i. c. i. tua non ext. de iud. d. c. i. c. consilium nos. ext. de appell. e Cillero f. m. ext. de iud. d. c. i. c. C. et qui appell. d. diffinit. i. q. d. e Cfm. in. i. d. i.

ne profertur: alias si non iudex, sed alius legerit, vel scriptam litigatoribus tantum eiderit, vel stando, non fecerit, nullius penitus momenti erit, ut ab ea nec appellare necesse. Episcopo tamen, quem tantæ dignitatis apex atollit, in fatis personarum illustrium sententiam per alium recitare permittitur.

Ex pluribus iudicibus sufficit, quod unus recitet sententiam usque plurali numero: sicut in eadem electione, h. d.

Ed a & si plures iudices sint, vel arbitri, si ceteris præsentibus, ac mandantibus per unum tantum sententia recitetur, si plurali numero petendo usus fuerit, penite habebitur, ac si ab omnibus recitata fuerit, licet aliud in electione fervetur.

Si duo iudices ordinarii sententiam diverfas ferant, tenet sententia lata pro reo, nisi alteri causa sit favorabilis: si vero delegati, sententia potest ex voluntate deleganti: si vero arbitri, neutra tenet: si vero unus tantum ex pluribus pronovaverit, nulla erit sententia, h. d.

Ex hislo d. dubitatum fuit, duobus iudicibus diverfas profertentibus sententias, utra sit habenda potior: in qua specie responsum est, quod si ex iurisdictione ordinaria processerint, tenet pro reo, non pro actore lata sententia, nisi agentis causa sit favorabilis: ut puta, libertatis, dotis, matrimonii. Si vero ex delegata, utraque ex delegatis pendebit arbitrio. Quod si ex compromisso, utraque firmitatis robore destituetur. Quod si pluribus et iudicibus datus unus tantum ex eis pronovaverit proponenti, adeo nullam sententiam vires obtinebit, ut nec provocacionis remedium necessarium sit futurum.

Indicare secundum leges, & consuetudinem, debet quilibet iudex, utam summus Pontifex, quo tamen ex causa potest ab illi recedere, h. d.

Sed si ordinarius sit, sive delegatus iudex, in primis illud observare debet, ne contra ad iudicet, quod legibus, aut Canonibus prohibitum sit, alioqui ipso iure sententia non subsistet. In causis quoque, quas summi Pontificis e iudicio deciduntur, cum in similibus causis ceteri teneantur iudicare, similiter iuris ordo, & vigor aequitatis subtiliter observandus erit, nisi cum ille aliquid causa necessitatis, & utilitatis dispensative duxerit statutum.

Lata sententia lata contra ius constitutionis sit nulla, sicut tamen est in sententia lata contra ius litigatoris. Et quando dicitur lata contra ius constitutionis, vel contra ius litigatoris, h. d.

Si tamen sententia non contra ius constitutionis expressè a iudice lata fuerit, sed contra ius litigatoris, cum ius quidem teneat, legitimis mediis retractanda erit. Dicuntur autem iudex contra ius constitutionis pronovasse, veluti cum defunctus, & minor quatuordecim annis fuisset, & testamentum iure fecisse pronovaverit. Contra ius vero litigatoris, veluti cum minor quatuordecim annis, annum quatuordecimum implevisse, ac per hoc testamentum iure fecisse asseritur.

Qui contra leges, & consuetudinem, corruptus iudicet, summi Pontificis, h. d.

Si autem si, quin gravamen partis alterius in iudicio aliquid iniuste fecerit per gratiam, vel per sordes, sive ordinarius, sive delegatus sit, ab executione officii per annum suspendendus erit, & ad estimationem litis parti, quam læserit, nihilominus condemnabitur, & si suspensione durante divinis sese ingesserit, irregularitatis quoque laqueo innotabitur, à qua non, nisi per summum Pontificem, liberari poterit, aliis quoque legum animadvertionibus coercetur: cum dignum sit, ut qui in multis audeat offendere, poenæ etiam multiplici subdatur.

a. C. pen. in. 1. m. 6. b. C. si. extr. ord. tit. c. Ca. i. q. 1. s. si. ve. ri. v. s. p. p. 2. q. 6. d. Ca. i. extr. ord. tit. c. G. in. causis. extr. tit. c. I. sed. tit. in. 6.

Sententia lata, postquam per decem dies non fuit appellatum, regulariter retrahitur non potest, h. d.

Ita tamen sententia, nisi per appellationem intra terminum lege constitutum suspensa fuerit, amplius revocari non poterit. Cum a enim post decem dierum spacium sententia in auctoritatem rei iudicatis transeat, qui ad provocacionis subsidium intra id temporis spacium non recurrit, ideo appellandi sibi aditum præcludit, quia per hoc videtur interpretatione iuris velate sententia obtemperare. Excipiuntur tamen multi casus, in quibus sententia etiam post decem dies rei iudicatis firmitatem sibi vindicare non valent, veluti cum de matrimonio b. est questio, aut servata sententia salus animæ in discrimen adducitur, & alii plures.

Res inter alios alia alius præiudicium regulariter non adfert, h. d.

De eo quoque admonendi sumus, quod citi sententia transeat in rem iudicatam, præter eos, inter quos dicta fuerit, regulariter neminem lædet: si quis tamen a, cum sibi primum de ea re actio, vel defensio competeret, sustinuit sequentem agere, aut passus est eum, à quo causam habuit, experiri, ipse quoque sentiet ex re iudicata præiudicium.

DE EXECUTIONE REI IUDICATÆ. TITVLVS XVI.

Sententia lata in reali actione mandatur executioni statim, in personali vero post quatuor menses: qui terminus potest brevior, & prorogari, h. d.

Si igitur sententia lata legitima appellatio non occurrerit, intra statuta tempora executioni mandanda erit. Sed multum intererit, utrum super reali, an vero super personali actione sententia lata fuerit. Primo enim casu, statim: secundo non, nisi post emensa quatuor mensium spacium executioni mandabitur. Licet autem quadrimense tempus in personali actione sit regulariter statutum, ex causa tamen nonnunquam & retardari, & prorogari potest. Sed qui ab initio terminum recipit sponte breviorum, sibi id imputare debet, cum ex voluntate propria iuris beneficium contempserit videatur. Vnde postea non audeatur appellans nisi forte aduersus eum modus executionis Canonicus excedatur, sive ab ordinario, sive à iudice delegato, sive etiam ab arbitro res iudicata fuerit.

Delegatus à Principe potest propriam sententiam intra annum exequi, h. d.

Ed a si ordinarius ad mandatum iudicis à Principe delegatus noluit, aut quibusdam obstitentibus sententiæ ab eo latam suo effectui mancipare nequeat, datus ipse iudex illam executioni mandare poterit, & resistentes Ecclesiasticæ sententiæ coercere, & non solum usque ad quadrimense tempus, quod ad solvendum debitum à lege conceditur, sed usque ad annum integrum ad exequendam sententiam iurisdictionem exercere poterit.

Iudex deputatus super executione sententiæ, adnotans exceptionem fraudis, seu nullitatis, non ut super ea pronovaverit, sed ut negotium ad superiorem, qui iudicaverit, transmittat, h. d.

Quod e si Princeps propriam sententiam per aliquem executioni mandari iubeat, & circa negotium fraudis intervenisse dicatur, executori de toto negotio cognoscendi facultas non erit, sed ad superiorem quaestiones, si qua inciderint, deferri oportebit.

Iudex ordinarius tenetur exequi sententiam delegati à Principe etiam iniustam, h. d.

Cum igitur regulariter contingat, quod executio sententiæ ordinario demandetur, quaeri poterit, an sit ipsam iniustam esse cognoverit, executioni eam mandare

a. C. quod ad. consulat. s. taliter. extr. ord. tit. b. Ca. later. extr. ord. tit. c. C. pen. extr. ord. tit. d. C. significasti vobis. extr. de off. deleg. e. C. de. cetero. ext. de. sent. & re. iud.

debet, an sit et subsistendum potius? in qua specie responsum est, quod cum ordinarius delegatus teneat obsequium licet sententiam non esse iustam noverit, exequi nihilominus tenebitur, cum sibi non cognitio, sed executio tantum fuerit demandata, nisi a dato iudice impetrare valeat, ut ab hoc opere ipsum liberet: nec enim debet iudicis delegati mandato violententer resistere, sed & apud eundem instare poterit, ut executionem tandiu differri patiatur, donec principi rei veritas innotescat.

Si Papa scilicet commisit appellationem interpositam a suo delegato dicitur cum iustitia, appellatione remota, iurisdictio, primi delegati est suspensa, quoad executionem, h. d.

Ed quid si cum a sententia lata auctoritate literarum Apostolicarum, in quibus inhibita fuerat appellatio, provocatum fuerit, & litera post appellationem ad alios iudices emanaverint, an ad mandatum posteriorum iudicum executio sententiae a prioribus delegata retardari debeat? & quidem cum Apostolicas alius iudicibus appellationis causam ex certa sententia committit, & appellationem videat recipere, & simul priorum iudicum reprobare jurisdictionem. Visque eod igitur sententiae suspensio executio, donec appellationis merita plenus discussa fuerint.

Desultorio restitutionis in integrum differri executionem. b. d. Antur & casus alii, in quibus licet sententia in rem transierit iudicatum, differenda nihilominus erit executio: ut puta, si non preterlatis causae in integrum restitutio b peita fuerit, & alii plures.

DE APPELLATIONIBUS. TITVLVS XVII.

Quid sit appellatio, & quare inventa, h. d.

Appellandi usus praecipue iudicantium iniquitatem corrigit, & imperitiam detegit. Est autem appellatio jurisdictionis prioris iudicis per superioris invocationem legitime facta suspensio: vel, appellatio est provocatio ad maiorem iudicem ratione gravaminis illati, vel inferendi.

Appellatio alia extrajudicialis, alia iudicialis. Et de iure Canonico etiam extra iudicium appellatur, quia appellatio provocatio dicitur, h. d.

Appellationum duae sunt species. Aut enim extra iudicium appellatur, aut in iudicio. Extra iudicium appellatur, cum quis ante litem ingressum e ab aliquo gravamine appellat, ut puta a ab electionibus, postulationibus, provisionibus, & quibuslibet extrajudicialibus actibus, ex quibus se gravatum putet. Licet enim seculares leges e non, nisi in casibus, ante sententiam appellationem admittant: sacri tamen Canones etiam extra iudicium passim appellare permittunt: nec solent huiusmodi iudici proprie appellationes, sed provocaciones. f

Appellatio iudicialis dividitur in duas species, h. d.

Reversus in iudicio appellatur, aut ante diffinitivam sententiam, aut postea. Antea appellatur, ut cum ab interlocutoria, vel alio gravamine provocatur. Postea, ut cum ab ipsa diffinitiva sententia appellatur.

Appellari ab interlocutoria, debet in scriptis appellare, & intra triginta dies Apostolica petere, & exhibere contentum causam appellationis alia causa consensu deserta, h. d.

Motus autem interese, ab interlocutoria quis provocet, vel alio gravamine, an a diffinitiva: nam g primo casu, & causam appellationis in scriptis assignare, & a iudice infra triginta dies instanter petere debet literas dimissorias, & eidem intra dictum temporis spa-

cium debent ab eodem iudice exhiberi, contentum appellationis causam, & cur appellatio non sit admissa, vel si appellationi forsitan ex superioris reverentia sit datum. Alioqui a si eos intra idem tempus appellatio petere pretermittat, appellationi fux remouenda, multoties, etiam si vadat, aut mittat ad appellationem huiusmodi prosequendam.

Pont tres casus, in quibus o non petere. Appellatio non dicitur, h. d.

Idem iuris e est, si iudex, a quo appellatur, remanere iudicium appellanti ad recipiendum Apostolicas assignatas, & appellans in assignato sibi termino non compareat, nec eos sibi tradi petat: idem & si iudex appellanti respondens intra iuris terminum se daturum, nec intra dictum spacium congruo loco & tempore instanter & constantitens uno contextu petierit, vel sibi oblatos appellacione capere recusaverit.

Tacita & expressi eadem est virtus, h. d.

Quod si iudex e in termino per cum preterit, & petenti non dederit, aut si dum petentem, vel post iuris terminum, vel nullo certo termino preterit, & ablatum afferuerit, post ea per appellacionem, cognovimus, & tempore, & tempore, & tempore, unico etiam contextu quibus eos exhibere non curaverit, petente postquam appellacionem prosequi appellans petierit, se huiusmodi fuerint Apostolice denegati. Alia quoque operantur, prout ex tenore tam Innocentianis e, quam aliorum constitutionum luculenter apparet.

In appellatione a diffinitiva non est necesse causam assignari, h. d.

In appellationibus autem e a sententia diffinitiva interponendis nec causam reddere tenetur appellans, nec etiam supra dicta diligens observatio per contra dicitur cum vendicat.

In appellatione ab interlocutoria debet dicitur assignari, quia scilicet vera, reparatur legitima, h. d.

Cum autem ex probabilibus causis ab interlocutoria quis si probata fuisset, deberet legitime petere, de quo supra ea superior cognosceret: nec enim iustitia e appellacione probare, quod ex causa huiusmodi appellacione non doceat esse veram, nisi hoc se ostenderit probatum non fuisset admissus.

Si quis minus rationabiliter appellat, contentum non assignari ad inferiorem iudicem remittitur, nec postea qui ab eo appellat, quod in scriptis, h. d.

Quod si iudex minus probabiliter appellacionem e commiserit, appellamentum ad inferiorem iudicem committet, & in expensis alteri parti condemnabit, aliter ipse procedet, nec licebit appellanti aliter appellacionem, quam quas in appellatione sua committantur commiserit.

Si dicitur ex iniusta causa appellacionem, iudex ad quem remittitur non petet, nisi prius recepta appellatione, ut probabit, nec assignare de causis veritate, h. d.

Quod si obicitur h, non ex legitima causa ante diffinitivam appellacionem interpositam, & propterea non admittendam esse, nisi prius appellacionem petierit, velut emissa ex causa probabilis, iudex superius assignare incipiat, ne procedatur, inferiori pro oblatione appellacione cessante causa cessat effectus, h. d.

Ed & si iudex sano ulius consilio, & ab eius contentione ne destiterit, quod committendum, vel interponendum in gravamen partis promittit, non obstante, quod huiusmodi comminatione, vel interlocutione per-

a C. quando ext. de off. del. b C. suscitata. ext. de integ. restit. c. Con. cum sit. h. si veris. ext. cod. d. Conventum. cod. tit. in 6. e. Con. super eo. Clem. scilicet. ext. cod. f. d. sup. cum sit. ext. cod. g. C. cod. tit. in 6.

etiam fuerit, ne processu negotii frivolis occasionibus. re- ardeat, in causis cognitione liberè procedere poterit.

Inde a quo compellere non potest appellatorem à gravamine i- psum veritatem probare, licet citare possit ad ipsius revocationem ad eandem, que facta in causa procedere poterit, ejus contumacia non obstat, ac si iniquam appellasset. h. d.

Sed a videmus, an jus dicenti obtemperare teneatur, si quo propter gravamen, quod tibi illatum alicui, ap- pellaveris, si tibi is ad docendum de gravamine, & si de ipso loqueris, ad eundem revocationem audiendam ter- minum præfixerit: & sane cum id ipsum à iudice perpi- endum sit, nec coram eo de gravamine docere, nec ter- minum tanquam coram iudice (cum per appellatorem e- jus suspensa sit jurisdictio) comparere teneberis. Quod si tantum, ut revocationem audias, te vocandum duxerit, licet non compareas, ipse tamen in termino grava- men revocaverit, perinde in causa procedere poterit, ac si appellatio nunquam fuisset interposita.

Interdum appellatorem ab interlocutoria possidere, & facere, ut prius iudicet, cogitatur: sed appellatio iustitiam expensæ, quæ si fecit in appellatorem. h. d.

Celsum in potestate iudicis gravamen revocandi po- timum est, non obstante appellatione causam resime- re: sic contra, si is, qui vocem appellationis emisit, & cus- diu adhuc nemini est demandata cognitio, petierit, tum ad iudicem, à quo provocavit, rursus causa remittatur, id est iudicis partis contradictione minime obstante indul- gendum erit. Sed nocita, ut in legitimis expensis ad- versario, quas cum propter hoc fecisse consiterit, conde- mnatur.

Quis quædam phæses casus, in quibus appellations non est des- tinata, h. d.

Non omnis ergo appellatio indistinctè recipienda erit: nam sive adeo sit vaga, & generalis, ut incerti- tudinem afferat, sive quod omisso medio sit interposita, à parte opponatur, causa non devolvitur. Idem juris est, si super notorio crimine, vel de quo quis in iure con- fessus fuit, provocetur: nec enim ad defensionem ini- quitatis, sed ad præsidium innocentie est appellations remedium institutum.

Regulares non appellant à correctione sui prelati. Nec à iudice in inferiori sede appellatorem non subdito appellatur ad Papam. Et qui non legitime appellatorem possunt. h. d.

Et adeo nec regulares, cum pro aliquo excessu corri- pendi fuerint, contra regularem prelati sui, vel capi- tuli disciplinam appellabunt, sed quod sibi pro salute in- iungitur, humiliter suscipient: sed nec tunc appellations deferendum erit, cum à seculari iudice, qui temporali sedis Apostolicæ jurisdictioni non subicitur, ad Aposto- licum appellatum fuerit: & aliis quibusdam casibus. A- loqui is, qui legitime appellations etiam de minima causa interposita non detulit, Canonici poenis coercen- da erit.

Appellans ab ordinario potest coram eodem super alia causa venire. h. d.

Licet autem provocacione Canonice à partibus inter- lecta iudicis, à quo appellatum fuit, officium in illa quidem causa penitus conquiescat, si tamen is, qui ab ordinario appellavit, super alia causa coram eodem con- tentionatur, præsertim pro gravi & manifesto crimine ap- pellationis obtentu, quo minus Canonica censura punia- tur, effugere non potest.

Innotuit per iudicem post diffinitivam sententiam, à qua ap- pellationem fuit, retranscursum statim per iudicem Apostolicum, etiam si ante appellacionem fuerit innovata. h. d.

Interposita ergo à diffinitiva sententia appellatione, non solum post eam innovata debent per iudicem

a C. si iudicet. co. tit. in 6. b C. in interposita. s. ille. ext. cod. tit. c C. si quis. s. si. ext. co. tit. d Can. ad hoc. ext. co. & c. præterea. el. primo. co. tit. c C. non iudicet. co. tit. in 6.

appellations penitus & ante omnia revocari: (exceptis tamen casibus, in quibus iura post sententiam prohibent appellare) sed etiam ea omnia, quæ medio tempore inter sententiam, & appellacionem contigerint innovari, perinde ac si post appellacionem innovata fuissent.

Attenenda post appellacionem diffinitivam non revocatur, nisi prius de veritate consiterit, vel nisi post inhibitionem debito modo factam attentata fuerint. h. d.

Illa a vero, quæ post appellacionem interpositam an- te diffinitivam sententiam innovantur, donec appella- tionis causam veram esse consiterit, revocari non debent, nisi iudex appellations, postquam sibi consiterit, per ap- pellationem emissam ex causa probabili fore ad se nego- tium devolutum, inhibeat Canonice iudici, à quo appel- latum fuit, ne procedat: tunc enim, quicquid post inhi- bitionem huiusmodi fuerit innovatum, est per appella- tionis iudicem ante omnia in statum pristinum reducendum, licet eandem causam non esse veram contingat.

Non refert, quid ex aquo appellatus fiat, & facta plus operan- tur, quam verba. h. d.

Appellasse autem dicitur non solum is, qui vocem ap- pellationis emisit, sed etiam qui aliquo indubitato facto provocandi propositum declaraverit. Vnde referuntur b. e. l. cum, in quem post iter ad sedem Apostoli- cam a re epum excommunicationis sententia ab ordina- rio promulgata fuerit, excommunicationis vinculo non teneri, quasi appellatione pendente lata fuerit: cum plus sit factum, quam verbo provocare. Idem & in eo respon- sum est a, qui licet ex simplicitate forte verbum appella- tionis non expresserit, se tamen & Ecclesiam suam, cum molestaretur, Romani Pontificis protectioni subje- cit.

Iustus metus excessus adeo, quod non appellari habetur pro appellante, si fuerit protestatus, & casus appellations expresserit. h. d.

Is quoque d, quem quod minus appellaret, iustus metus impedit, ad appellations beneficium convolvatur, reputabitur, dum modo infra tempus, quo licet provocatur coram iudice, à quo appellasse velle, vel si ipsius copiam habere nequiverit, coram probatis viris contesta- tionem super hoc proposita causas appellations expresse- rit.

Sufficit appellare coram maiori parte iudicium. Et omnium alte- rum intromissio parti appellata est facienda. h. d.

Quod e si à pluribus iudicibus appellandum fuerit, quia non semper facile eorum presentia simul haberi possit, coram maiori parte ipsorum appellare, & Apo- stolos separatum petere licebit, valebitque hæc appella- tio perinde, atque si coram omnibus interposita fuisset: omnium tamen subsecutorum appellato ignorantia inti- matio legitime facienda erit.

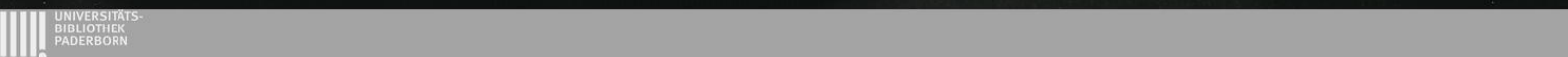
Si unus ex pluribus appellet, & obtineat in causa appellations, prodest victoria consensibus, si sit idem negotium, & causa. h. d.

Idem ex contrario f, si plures sententia condemnati fuerint, & unus solus ad appellations beneficium con- volaverit, istius victoria ceteris quoque suffragabitur, si communi iure juventur, idemque negotium & eadem causa defensionis existat.

Si per rescriptum committantur plures articuli conexi, & in uno revocatur appellatio, intelligitur remota etiam in aliis. h. d.

Iam dubitari poterit, si ex pluribus g articulis unis & precibus comprehensis in uno tantum contingat ap- pellationem veteri, utram appellatio teneat, si super alia provocatum fuerit: & cum delegatis hæc sit intentio,

a D. e. non solum. s. illa. co. tit. in 6. b C. de illi. s. illi. el. secun- do. ext. cod. tit. c C. ad audientiam. ext. cod. tit. d C. si. ext. cod. c. Clem. 1. cod. tit. f Cap. pon. ext. cod. tit. g C. si. ext. de regulis. ext. cod. tit.

urde omnibus articulis, qui in precibus ponuntur, iustitia situm confectur effectum, in omnibus appellatio interdicta intelligitur. Vnde nihil trerit, utrum appellatio inhibeat in primo, an in secundo: in medio, an in fine. Sed hoc ita intelligi oportet, si capitula connexa fuerint: ceterum a quoties clausula, per quam appellacionis remedium tollitur, in medio literarum ponitur, si sunt plura negotia se minime contingentia, tantum praemissa complectitur, nisi forte & in fine literarum praedicta clausula iteretur.

Appellari potest, si locus non iustus partibus assignatur, vel sententia continet manifestam iniquitatem, etiamsi sit rescriptum appellacione remota. h. d.

Interdu[m] etiam non obstante prohibitione appellari poterit, ut decretum est in *b. eo. qui per delegatos iudices in iudicium ad locum non tutum vocatus fuerit*: nisi enim locum idoneum iudices assignent, non erit propterea appellacionis remedium interclusum, quod appellacione remota procedi debere mandatum fuerit. Idem etiam obtinet, cum sententia fertur iniqua: licet enim causa appellacione remota commissa fuerit, sententia tamen fieri non debet, si iniquitatem continet manifestam.

Lapsus anno, & ex causa biennio, appellatio est deserta. h. d.

Lud tam iudiciali appellacioni, quam et, qui extra iudicium interponitur, commune est, quod e huiusmodi appellacionibus annus, & ex iusta causa biennium a die appellacionis interpositae indulgetur: quo temporis spacio & prosequi, & finire appellacionis causam compellendi erunt: alioqui si per negligentiam appellantis hoc temporis spacium fluxerit, adeo causa deserta censetur, ut etiam si appellans ipse cum appellato, aut appellatus etiam perse, & principaliter prosequatur, non propterea minus in rem iudicatam censetur transisse sententia a qua fuerit appellatum.

Tempti casus, quibus tempus ad prosequendum non currit. h. d.

Quandiu a tamen per compromissum, vel alia de partium expresso consensu differitur prosecutio, tempus ad prosequendam appellacionem ab homine, vel a iure praesertim minime currit appellanti, nisi forte iudex ex dilacione periculum imminere videns, in illa procedi praecipere.

Tempus datum a iure ad prosequendam appellacionem, potest brevius per iudicem ex causa. h. d.

Et licet anni, vel biennii spacium appellacionibus indulgetur, poterit tamen iudex a quo, secundum locorum distantiam, personarumque & negotii qualitatem brevius tempus moderari, intra quod si is, qui appellavit, causam appellacionis non fuerit prosecutus, tenebit sententia. Cogit ergo iudex partes appellacione non admittit, ut vel appellacionem interpositam prosequantur, vel eorum eo iuris parent acquirit.

Quando perit iudicium est in mora, debet iudex brevius terminum prosequenda appellacionis. h. d.

Superior e quoque iudex si ex dilacione viderit imminere periculum, potest & debet neutro appellacionem prosequente, ut periculum evitetur, occurrere: puta si in sententia lata super confirmatione alicujus electi provocatum fuerit, & utraque pars velit etiam ad annum appellacionis prosecutionem differre, potest utique imo debet is, a quem appellatum fuit, providere terminum moderari ne diu gregi dominico cura pastoris desit.

Interdum ad prosequendam appellacionem datur plus, quam biennium. h. d.

a C. inquisitioni tua. ext. cod. si. b Ca. ex part. tua et primo. ext. cod. si. c Ca. cum si Romana. ext. eo. si. can. & qui. 2. quaest. 6. * Clem. pen. de appellat. d Clem. quamdiu. cod. si. e Can. cura si Romana. ext. cod. si. f Cad. hac. el. 3. ext. cod. g Coblata. b. Superior. ext. cod.

Accidit tamen aliquando, ut non per annum, vel biennium, sed etiam ulterius causam appellacionis prosequi concedatur, ut puta si quem per compositionem a prosecutionem omnifide constituit, vel cum iudice ex proprio officio super causa electionis eorum iudice tractare cognoscere conceditur.

Par. potest sibi terminum prosequende appellacionis non prorogare. h. d.

Pars quoque interdum sibi prosequende appellacionis terminum praefigit. Sed cum hoc gratis licet extra expediendam indulgum fuerit, iuris terminum a parte praevenerit, non prorogari poterit, sicut nec in sua causa tertio provocari licebit.

Confirmatio in forma communi non prosequenda appellacione laudum in validum roborat, nisi prosequi impedit, sed non pro re ab aliquo patris passiva, facta ut qua non potest committi, mandato sedis Apostolicae. h. d.

Postremo sciendum est, quod si sententiam appellacione suspensam, antequam ipsa appellacionis causa commissa fuerit, vel laudum contra iura, vel commissum formam laudum Apostolice redemptio in forma communi confirmari obtinuit fuerit, nulla confirmatio appellacionis praedictam afferre, nec in laudum iudicium ullo firmitatis robore maneat. Nam etiam sine laudum sententiam litigiosa rei confirmationem ab Apostolica sede quis impetraverit, non propterea mandata de eadem teritur iudex cognoscere, & eam sine debito tractare. Quamquam si rem pacifice quis possideret, cum post confirmationem obtinuit, non erit licitum iudice actione postmodum exorta abque mandato sedis Apostolicae decernere: nisi certum sit, quod per falli iudicium fuerit elicit.

DE RESTITUTIONE IN INTEGRUM. TITVLVS XVIII.

Minor & Ecclesia restituuntur adversus hominem, extra a sede Apostolica lata. h. d.

Ad hoc autem illi, qui appellacionem remota delictum sunt, auxilio restitutionis in integrum succurritur, sed nec omnino impeditur, nec ab omnibus. Minor igitur & Ecclesia, & probacione sententiae graviter laesos conprocurant & appellacione temporariam fuissent, restitutionem in integrum impetrare poterunt. Quod quidem adeo obicit, ut etiam ab Apostolice & sententia lata fuerit, non propterea impeditur in integrum restitutionis petitio impediatur. Nec enim negatur a Romanis sedis sententiam in iudicio commutari, cum aut iurepropterea aliquid fuerit, aut quod pro consideratione statutum, & temporum, sed gratiam necessitatum aliquid ordinavit.

Restitutio Ecclesia adversus quosdam laicos, extra a sede Apostolica lata. h. d.

Ed si non sententia, sed vel contractus, vel iudicium, vel probacionis omissione, vel tempore laeso, & Ecclesia laesa fuerit, restitutio iudicialiter impeditur solum contra privatos homines, sed etiam ad restitutionem Ecclesiam.

Beneficium restitutionis in integrum non redigitur, nisi quatuor annis, si non sub sit aliqua ranciditas, nisi in laudum spacium prorogetur. h. d.

Ed si live sententia, live contractus, vel alio modo laesam pretendat Ecclesia, & propterea se ad beneficium restitutionis in integrum admitti possit, de quatuor annis spacium a die laesionis lapsum fuerit, amplius praesumenda non erit, nisi praevocationis, vel manifestae

a Cap. ex ratione. ext. eo. b Ca. ex laeso. & qui. 2. quaest. 6. c Can. cum ex laeso. si. ext. d Ca. cum ex laeso. si. ext. e Can. 1. ext. cod. f Can. 2. ext. cod. g Clem. 1. ext. cod. h Ca. ad iudic. extra. ext. cod. si. i Can. 1. ext. cod. si.

fructus probetur super hoc intervenisse commentum, aut alia causa subit, quæ iudicem ad hoc beneficium concedendum movere debeat. Et a si tempore laesa assertor, non fiet restitutio, nisi ad tantum temporis, in quantum se laesam esse legitime probaverit.

Restitutio in integrum sine retractione non conceditur amplius, etiam in alio iudicio, nisi datus cogitatus hic contentio. h. d.

Quænegata fuerit, præterquam ad appellationem omnimodam, non erit eidem amplius concedenda, nisi novis defensionibus ad huiusmodi beneficium admittenda fuerit.

Quis, qui & quando possit de restitutione in integrum cogitare. h. d.

Huiusmodi & verò restitutionum causæ solum communi iudicibus ordinariis administrationem habentibus, vel delegatis ab eis tractari poterunt, & terminari: si hoc ipsi delegatis specialiter demandatum fuerit.

a Canon. de i. i. b. c. f. de i. i. ext. c. C. pen. ext. a. d.

cit, si commissio eis negotio, huiusmodi quæstionem incidere contingat. Delegati verò ab Ordinariis, qui administrationem non habent, sed tantummodo iudicandi facultatem, si arbitri, de his causis cognoscere nequeunt, nisi coram eis incidenter motus fuerint.

Per querelam & supplicationem retractatur sententia. Et sub qua forma supplicatio porrigatur. h. d.

Per supplicationem a quoque Principi portectam, aut per querelam appellationis remedio destitutus subveniri solet. Erit autem supplicatio intra decem dies post sententiam offerenda: quo subsecuto sententia non aliter executioni mandabitur, quam si victrix pars idoneam seditationem præbuerit, tantum restituendi cum legitimis augmentis, quantum fuerit in condemnatione, si legitima retractatione sententia resolvatur. Et nisi sub hac forma supplicatio porrigatur, executio sententiae sine seditatione procedet, retractationis iure illi servando, qui se gravatum putaverit, ut intra biennium supplicare valeat.

a Gl. in vers. supplicavit. c. an litem. ext. v. c. d.

FINIS LIBRI TERTII.

INSTITUTIONUM JURIS CANONICI. LIBER QUARTUS.

DE ACCUSATIONIBUS, DENUNCIATIONIBUS, ET INQUISITIONIBUS.

TITULUS PRIMUS.

Criminalia Iudicia non habent aliquid simile cum Civilibus. Et instituantur per Accusationem, Denunciationem, & Inquisitionem. Et accusationem inscriptio, denunciationem charitativa monitio precedere debet. hoc dicitur.

CRIMINALIA Iudicia nihil ferme simile habent cum ceteris Iudiciis, de quibus proxime locuti sumus: in magnaque diversitas eorum est, & in institutis, & in exercendis. Instituantur autem aut per Accusationem, aut per Denunciationem, aut per Inquisitionem. Per Accusationem, cum solenni precedente inscriptione a per Accusatorem Rei crimen ad Iudicem detetur. Per Denunciationem, ut cum nulla precedat inscriptione, sed tantam charitativa monitione ad Iudicem notitiam crimen deducitur. Ideo autem, cum in modum Accusationis crimen objicitur, est inscriptio ne-

cessaria, non cum in modum Denunciationis: quoniam ad depositionem instituitur accusatio, sed ad correctionem est denunciatio facienda.

Accusator non probatus obiectum crimen, tenetur ad poenam talionis, nisi suam innocentiam purgaverit: & interim dum purgat, est suspendendus. h. d.

Accusator igitur, si legitimis destitutus sit probationibus, eam poenam a debet incurere, quam si probasset, reus sustinere debebat. Denuncians verò licet ad talionem non teneatur, si tamen b in probatione deficiat, donec suam purgaverit innocentiam, & ab officio & beneficio suspendendus erit: ut ceteri simili poena perterriti ad aliorum infamiam facile non profiliant.

a Canon. qui crimen. 2. quæst. 1. & c. super hi. in prime. ext. c. d.

a Canon. qui non probare. 2. quæst. 3. & can. qui crimen. 2. quæst. 1. b c. ext. de calum.

135
Tunc, quando procedendum sit per inquisitionem. h. d.
Per inquisitionem criminali iudicium instituitur, cum procedente diffamatione, ac quasi denunciante fama, de crimine iudex inquirat. Constitutum est enim, ne criminum facilius nimis sit obiectio: ut sicut ad accusationem legitima procedere debet inscriptio, & de denunciationem charitativa monitio: ita & inquisitionem clamorosa insinuatio e procedere debeat.

Confessus crimina coram inquisitore, non poterit confessionem suam eo preterito revocare, quod non praecesserit fama inquisitionem. h. d.

Siquis d tam, postquam coram eo, qui contra ipsum super certis criminibus inquisitor deputatus fuerat, eadem crimina confessus fuerit, frustra postmodum eo preterito confessionem suam impugnare contendet, quod super eisdem criminibus non fuerit antea diffamatus.

Si iudex processerit non excipiente inquisito de non diffamatione, processus tenebit. h. d.

Idem etiam erit, si is, cui contra te commissi super certis criminibus fuerit inquisito, te presente, ne quicquam super hoc excipiente, infamiae inquisitione omissa ad veritatem eorumdem criminum inquirenda processerit. Nec enim processum huiusmodi, eo quod non fuit de infamia primitus inquisitum, ulterius impugnare poteris.

Si crimen opponatur excipiendo, non est necessaria inscriptio. h. d.

Accidit autem interdum, ut alicui nec accusando, nec denunciando, nec inquirendo, sed excipiendo criminem opponatur, ut puta si cum quid obicitur, ut quis ab accusatione, vel testificatione repellatur: quo casu non erit inscriptio necessaria.

Non est necessaria inscriptio, si crimen obijciatur, ut qui ab officio vel beneficio assuetudine excludatur: quo tamen casu si post confirmationem opponatur, desit in probatione puniatur poena extraordinaria. h. d.

Sed & an, si propterea crimen opponatur, ut quis a promotione officii, vel beneficii assuetudine excludatur, necessaria tunc sit inscriptio? Et proditum est, siante confirmatione obijciatur, non cogi ququam inscribere: quia crimen hoc modo probatum promovendum quidem impedit, non tamen iam promotum deiecit. Post confirmationem vero, cum scilicet ordinandus fuerit alicui, ut etiam consecrandus, quia & ab obinendo repellit, & ab obtento deiecit, ad extraordinariam poenam secundum arbitrium iudicis ultra vinculum inscriptionis, si defecerit in probando, est excipiens astringendus.

DE DUPLI CI PURGATIONE. TITVLVS II.

Quid sit purgatio & quod duplex. Et quid vulgare purgatio est penitus improbat. h. d.

Contingit etiam interdum, ut licet adversus criminofum nec accusator constiterit, neque testibus, aut propria sit confessione convictus, ita tamen alicujus criminis, vel maculae publica laborat infamia, quod super manifeste nota eidem purgatio fit indicenda. Est autem purgatio, demonstratio innocentiae super obiecto crimine. Purgationis duae sunt species, vulgaris scilicet, & Canonica. Vulgaris purgatio est, quam vulgus vel invenit, vel sequitur: ut, cum aqua frigida, vel candentis ferri, vel singularis certaminis quis subit iudicium: que cum Deus in ea tentari videatur, merito iusta est facris Canonibus exulare;

a Qualiter & quando et ex. cod. b Cap. ex. cod. c Inquisitionibus. d. e. f. g. h. i. k. l. m. n. o. p. q. r. s. t. u. v. w. x. y. z.

licet enim quosdam singulare certamina adhibere probat historia, nunquam tamen ut id pro lege canonica divina sanxit auctoritas.

Quid sit Canonica purgatio. Et quid sit deinde purgatio. h. d.

Canonica purgatio dicitur, quae dicitur Canonica comprobata: ut cum a de crimine saltem non se non esse tali crimine, vel maculae impugnatorem de verum credere illum iustitiae, ipsa quoque personae iustitiam. Erunt autem compurgatores iustissimi, honestissimi & opiniois, ut veritatis sit, eos amoveri, vel obtentu pecuniae non dejerare: necesse est enim obsequium quem purgare intendunt, vitam de moree non habere.

Defectu in purgatione debetur pro correctio. Et si non est inducta purgatio. h. d.

Quicumque vero in Canonica purgatione debeat, perinde puniendi sunt, ut si de crimine, quo diffamatus fuerit, legitime convictus, vel non fuisset: nisi tamen aliud iudicatis equitate duxerit. Plane super notorio & nulla extra iudicium purgatio, sed tantum condemnationis poena continetur: cum patenti scilicet evidenti, proque iustitiae clamore indigeat.

Criminosi quosdam solum Deum ledunt, quatenus non habent. h. d.

Criminum autem quosdam divini mortui ad hunc continent: quosdam vero & humani: quosdam irrogant. Quae Deum principalem ledunt, ut simonia, haeresis, schisma, apostasia, perjurium, maledictio, sacrilegium, homicidium, sodomitia, sodomia, furtum, usura, falsum, iniuria: de quibus alibi dicitur, sed tamen breviter videamus.

DE SIMONIA. TITVLVS III.

Quid sit Simonia & unde dicitur. h. d.

Simonia dicitur aliud est, quod dicitur, velut, sive cupiditas emendi, vel vendendi spiritualium, vel spiritualibus annexae. Val simonia est incommutatio vel spiritualibus annexae, cum aliope commutatio commutatio. Appellata est autem a Simone mago, qui primus huius delictandi sceleris auctor fuit.

Simonia aut est simplex, conventionalis, & realis. h. d.

Simonia duplex est species. Nam aut est conventionalis, aut mentalis. Conventionalis est, cum aliquid datum est, vel de danda in posterum, realiter concesserit, & conventio. Mentalis est, cum aliquid eodem interesse factum est, sed sola prava dantis, non recipientis mens & intentio contraria: & propter hoc congruenti vocabulo mentalis appellatur.

Ubi sit, in materia receptione Simonia conventionalis. h. d.

Contrahitur f autem Simonia, non modo pro pecunia ipsa pro re sacra dante, aut recipiente, vel danda & recipienda tacite vel expresse conventio licet: verum etiam cum dante a lingua, vel obsequio recipientis munus exigit. Cum enim spiritualia tractentur, minus ab omni munere exonerare debent, sed solum purgationem intelligitur, cum pro divinis rebus non solum purgationem nullam, sed nec humanam obsequium, aut gratiam...

a Cap. quosdam ex. de purg. cod. b Cap. ex. cod. c Cap. ex. cod. d Cap. ex. cod. e Cap. ex. cod. f Cap. ex. cod. g Cap. ex. cod. h Cap. ex. cod. i Cap. ex. cod. k Cap. ex. cod. l Cap. ex. cod. m Cap. ex. cod. n Cap. ex. cod. o Cap. ex. cod. p Cap. ex. cod. q Cap. ex. cod. r Cap. ex. cod. s Cap. ex. cod. t Cap. ex. cod. u Cap. ex. cod. v Cap. ex. cod. w Cap. ex. cod. x Cap. ex. cod. y Cap. ex. cod. z.

quam requirit. Et sicut pro manus impositione non debet Episcopus...

Et sic tunc quoque simonia committi dicitur, cum quid pro personis Ecclesiasticis deducendis in sedem...

Simoniaco dicitur quis electus, etiam si quid ignorante eo datum fuerit, vel promissum...

Et dicitur quod si, sciente, an ignorante eo, qui promissionis, vel dationis alicujus interventu...

Super prelatione, ad quam quis sic electus fuerit, postquam Episcopus dispensat: & constitutum est, non postquam...

Datum in dispensatione eligendi, vel illo etiam reclamante, non facti est illi simoniaco...

Plancti confitentur, qui quid dederint, vel promiserint, quod per fraudem in dispensatione eligendi...

Simoniaco ordinatus cum suo ordinato, & Clerico mediatore est deponendus, licet non mediatore communitate...

Cum variis modis simoniace, labe committitur, si etiam variis precibus simoniaco perculli, admonendi sumus...

Ordinatus a simoniaco non simoniaco, & simoniaco non simoniaco ordinatus conferens, non sunt deponendi...

Hec tamen de illis intelligere nos oportet, quos licet ignorantia, nec attractionis exculat violentia...

Ordinatus a simoniaco non simoniaco, & simoniaco non simoniaco ordinatus conferens, non sunt deponendi...

cus ordinem contulerit, misericorditer in Ecclesia sustinendi erunt: hos enim facit simoniacos, non reatus criminis...

Beneficium consecutus simoniaco per accusatum convectus privatur beneficio, & deponitur: per acquisitionem vero privatur quidem beneficio, sed post penitentiam ad sui ordinis permissum...

Quod si finem ordinem quis, sed beneficium Ecclesiasticum data pecunia consecutus fuerit, multum interest, per accusationem, an per inquisitionem quis convictus fuerit...

Cum parvulus, qui cupiditate parentum Ecclesiasticus sunt consecutus, post liberam resignationem potest dispensari...

Quasi per pecuniam sunt consecuti, ob parentum factum non modo a sacris ordinibus non sunt removendi: verum etiam postquam eas omnino dimiserint...

Idem iure est de accessorio, quod de principali, h. d. Nec obicitur quis, non consecrationem emisit se, sed quae ex consecratione proveniant...

Qui libet admittitur ad accusandum simoniaco. Et solus simoniaco inter peccatores missam non celebrat...

Quibus autem criminis tanta est labe, et, etiam servit adversus dominos, & quilibet criminosis admittantur ad accusationem...

Quibus autem criminis tanta est labe, et, etiam servit adversus dominos, & quilibet criminosis admittantur ad accusationem...

Quibus autem criminis tanta est labe, et, etiam servit adversus dominos, & quilibet criminosis admittantur ad accusationem...

Quibus autem criminis tanta est labe, et, etiam servit adversus dominos, & quilibet criminosis admittantur ad accusationem...

Quibus autem criminis tanta est labe, et, etiam servit adversus dominos, & quilibet criminosis admittantur ad accusationem...

Quibus autem criminis tanta est labe, et, etiam servit adversus dominos, & quilibet criminosis admittantur ad accusationem...

Quibus autem criminis tanta est labe, et, etiam servit adversus dominos, & quilibet criminosis admittantur ad accusationem...

Quibus autem criminis tanta est labe, et, etiam servit adversus dominos, & quilibet criminosis admittantur ad accusationem...

Quibus autem criminis tanta est labe, et, etiam servit adversus dominos, & quilibet criminosis admittantur ad accusationem...

Quibus autem criminis tanta est labe, et, etiam servit adversus dominos, & quilibet criminosis admittantur ad accusationem...

a Can. dilectus... b C. si quis... c C. si quis... d C. si quis... e C. si quis... f C. si quis... g C. si quis... h C. si quis...

DE HÆRETICIS ET SCHISMATICIS, ET APOSTATIS. TITULVS IV.

Qui sint heretici, & qui schismatici, & quomodo differant. h. d.

Heretici sunt, qui vanæ gloriæ principatusque sui causa falsas opiniones agnunt, vel sequuntur. Schismatici sunt, qui se ab unitate Ecclesiæ per inobedientiam separant. Licet autem inter hos à principio quædam videatur esse diversitas, nullam tamen est schisma, quod sibi aliquam tandem hæresim non confingat, ut ab Ecclesiâ recte recessisse videatur.

Schismatici excommunicatione, depositione, bonorum confiscatione, & à se gestorum annullatione puniuntur. h. d.

Ut Trumque a verò crimen atrocissimè Ecclesiastica disciplina prosequitur: nam schismaticos excommunicationis sententia Canones infestantur: & si nec sic resipuerint, ab omni ministerio Ecclesiastico deponuntur, adhibito etiam, si necesse fuerit, brachii secularis auxilio, ad illorum insolentiam coercendam, cum omnium etiam bonorum confiscatione. Ordinationes quoque ab his factas, & dignitatum sive beneficiorum concessiones, alienationes rerum Ecclesiasticarum, omni penitus firmitate carere voluerunt.

Hereticus nisi hæresim abjiciat, omni Ecclesiastica prerogativa nudati traditur seculari curæ puniendi. h. d.

In hæresi & autem deprehens, præter perpetui vinculum anathematis, si clerici sint, vel religiosi, totius ordinis Ecclesiastici prerogativa spoliantur: erunt, & omni officio, & beneficio nudati, seculari relinquuntur arbitrio potestatis, animadversione debita puniendi, nisi continuo post deprehensionem erroris ad fidei Catholicæ unitatem recurrere, & errorem suum publicè abjurare, & congruam satisfactionem exhibere consenserint. Laici vero, nisi (prout dictum est) abjurata hæresi & satisfactione exhibita, ad fidem redierint orthodoxam, secularis judicis arbitrio relinquuntur, debitam pro qualitate facinoris ultionem recepturi.

Bona hereticorum post latam sententiam confiscantur. h. d.

Bona quoque & damnatorum, propter hæresim ipso jure, & omni spe potiundæ hereditatis filiis adeptis, & omni spe potiundæ hereditatis filiis adeptis, confiscata intelliguntur: aut si clerici fuerint, Ecclesiis, à quibus stipendia receperunt, applicabuntur. Confiscationis tamen hujusmodi executio, vel bonorum occupatio faciendâ non erit, antequam super crimine sententia fuerit promulgata.

Ob hæresim maritorum dotes uxorum non sunt confiscandæ, nisi fecerint contraxerint matrimonium cum hereticis. h. d.

Ed & cum alteri per alterum iniqua conditio inferri non debeat, propter hæresim maritorum, uxorum Catholicarum dotes à confiscari non debent, nisi forte cum viris matrimonia contraxerint, quos hereticos esse sciebant.

Etiâ post mortem bona hereticorum confiscantur. h. d.

Post mortem & quoque ob scelus immanitatem hereticos poena prosequitur: ideoque & si criminose vivente nihil fuerit super bonorum confiscatione declaratum, nihil minus ad eam etiam ipso mortuo procedendum erit.

Heretici non possunt tradi Ecclesiastica sepultura. Et tumultu: eos excommunicantur, nec ante absolventur, quam propriis manibus exiitaverint. h. d.

Ecclesiastica si quoque sepultura usque ad eam carere debent, ut si qui eosdem credentes, aut fautores eorum scilicet Ecclesiastica sepultura tradere ausi fuerint, excommunicationis sententiæ subjacere debeant, nec

a Ca. i. de per. tuum. de schism. in 6. b c. ad abolendam. & c. excommunicamus. h. i. ext. cod. de her. c. Ca. cum fecerim. cod. de her. in 6. d. C. de her. de her. in 6. e. C. accusatus. s. pen. cod. de her. in 6. f. C. in prin. cod. de her. in 6.

ante absolutionis merentur beneficium, quam propriis manibus hujusmodi corpora emoliantur, de pœnâ: locus autem ille perpetuo ceteris sepelitur.

Defendentes ab hæresi usque ad finem gradum abjiciuntur usque ad primam, non possunt habere in locum Ecclesiasticum, nisi pater aut mater decesserint emendati. h. d.

Ed a & eorum filii ad beneficia Ecclesiastica publicè officia admittendi non erunt: quod veluti paternam lineam usque ad secundum gradum, ut tertiam vero usque ad primum tantum extenditur. Cum enim secundum legitimas sanctiones reus hæresim capite punitus, & bonis confiscatis, eorum filii vel in illum modo ex misericordia conferentur, quanto magis, qui aberrantes in fide Deum offendunt, meritis, honoribus debent spoliari? cum longe sit generalis, quam temporalem laedere maluerint. Hoc non esse, vel etiam decessisse probantur: non autem illorum, quos emendatos & Ecclesiæ unitati reintegrandos esse constituit.

Quæ recipiunt penitentiam Ecclesiæ, vel recipi non possunt, sunt reintegrandi: post abjurationem vero usque ad primum gradum reintegrandi, sed traditur curæ seculari: & non recipiunt sacramentum penitentium. h. d.

Ed videamus, qui & quando inceptam penitentiam Ecclesiæ penitentiam acceperint, carere vel poterint, vel humiliter spoliari? cum longe sit generalis, quam temporalem laedere maluerint. Hoc non esse, vel etiam decessisse probantur: non autem illorum, quos emendatos & Ecclesiæ unitati reintegrandos esse constituit.

Quando quis dicitur relapsus. h. d.

Relapsi autem intelligendi sunt, non filii, sed ipsi, qui ante abjurationem criminosè se ipsorum fecerint, verum etiam d. ii. qui postquam abjurationem inceptam susceperint, in eadem iterum reciderint. Et d. ca. modica & levi suspitione ferretur qui abjurationem non dedit, quæquam ex hoc si gratias percipiant, non debent in hæresim relapsorum poena puniri.

Qui abjurationem in non articulo, si post se hæresim in articulo relapsus. h. d.

Ed vero & qui in una hæresi specie, vel secta commisit, aut in uno fidei articulo, seu Ecclesiæ sacramento commisit, & postmodum hæresim simpliciter vel generaliter abjurationem, si deinde in aliam etiam hæresim specie, vel articulo, aut alio articulo seu sacramento commiserit, relapsus in hæresim, judicandus erit.

Suspecti de hæresi, nisi se purgent, sunt excommunicandi, & excommunicati si in excommunicatione reciderint, vel incommunicati tanquam heretici. h. d.

Qui vero inventi fuerint sola suspitione, non debent ob eam quantumvis vehementem de tam gravi crimine condemnandi non erunt, sed nisi extra suspitionem innocentiam congrua purgatione innotuerint, non debent gladio sese feriendo exponunt, & si per aliquam communicationem ab omnibus evitentur, & si per aliquam communicationem perierint, velut heretici considerabuntur.

a C. statum. de sim. h. d. c. statum. de her. c. statum. cod. de her. in 6. d. C. accusatus in prin. in 6. e. d. accusatus in 6. f. C. cum emendatus. in 6. in 6.

Plura specialiter indulta sunt in causa hereticorum, et processu contra eos. h. d.

Plura quoque ad hoc atrocissimum crimen vindicandum specialiter et praeordinarias turis regulas indicata sunt, tam circa iudicium et processum instituentem, et testium depositions, et carcerum custodiam, et limitationis poenam: quam etiam contra fautores, receptatores et defensores eorum, ut clare ex ledione sacrorum constitutionum apparere potest.

Apollata qui sine, et quilibet Apollata: et qui poena puniuntur. Apollata. h. d.

Et haec est tertia pars principalibus tituli.

Apollatae sunt, qui a statu fidei, obedientiae, vel religionis, quam se tenere professi sunt, temerarie recedunt. Apollatae sunt triplex est species: alia enim est per se, alia inobedientiae, alia irregularitatis. Apollata per se est, cum qui a fide pravaricantur, et ad Iudaeos, vel alios detestabiles ritus convertuntur. Apollata inobedientiae est, cum quis praeceptum superioris sui sponte transgreditur, sive patrum regulis, vel constitutionibus non obtemperat. Irregularitatis Apollata est, cum quis ab ordine suo, sive assumptae religionis recedit. Apollatas autem sacri Canonis eam inger infames f. de poenit. quam etiam excommunicationis & aliarum poenarum vinculis innodandos esse precipiunt.

DE SORTILEGIS, MALEDICIS, ET SACRILEGIS.
TITVLVS V.

Inquisitor hereticus prouisus non potest procedere contra sortilegum, nisi sortilegium expressis continet haereticum. h. d.

Sciendum est, haereticis pestis inquisitores de divinationibus, & sortilegiis, nisi haereticum se perent manifeste, sese intrinsece non debere, nec talia excoecantes posse punire, sed eos suis debere iudicibus puniendos relinquere, cum negotium fidei, quod summe privilegium esse conuenit, per occupationes alias non debeat impedi.

Regi sui sortilegi: et quid ab Ecclesia sine crimine eiciendi. h. d.

Sciendum autem, sortilegi, qui praetextu religionis per quasdam artes divinationis scientiam proficiunt, aut quarumque scripturarum inspectione facta, futura promittunt. Arizolorum h. igitur aruspicum, incantationum, & omnium sortilegorum artes, cum sint ex quadam pestifera societate demonum atque hominum quasi pulta infidelis, & dolose amicitia constituta, poenitus sunt ab Ecclesia eliminandae, & superstitiosi artifices, nisi per poenitentiam resipiscant, perpetuo anathemate feriendi: & si clerici sint, degradandi.

Si blasphemus in iudicium sine poenitentiam peragere recuset, et veritas ab ingressu Ecclesia arcebitur, et mortuus Ecclesiastica carnis sepultura. h. d.

Diversa est poena maledicorum: nam si quis in Deum, vel aliquem sanctorum linguam in blasphemiam publice relaxare ausus fuerit, poena, iuxta Gregorianam constitutionem tenorem, subdendus erit: quam si recipere, & poenitentiam peragere recuserit, & Ecclesiastica carceribus sepultura.

Sacrilagus casus poena puniuntur. h. d.

a In 6. c. Clem. b Gloss. c. extr. de Apollata. c Can. non poenit. 2. q. 7. d. C. 2. c. illud. ext. de major. & obed. e. Can. fin. diff. 26. c. 1. ext. de Apollata. f. Can. infames. 6. q. 1. gl. in c. 1. de tempor. ord. in 5. c. Can. 1. 26. q. 1. h. ext. de sortileg. & 26. q. 1. 2. 4. c. 1. i. c. ext. de maled.

Similibus, interdumque acrioribus urgentur poenis qui in sacrilegii crimen incidunt, & Ecclesias incendere & violare minime verentur: nam pro modo sceleris admitti, facinorosi que perpetrati, nisi plene satisfecerint, aut de satisfaciendo plenam securitatem exhibuerint, nunc poenitentiae beneficium sacrilego poenitus denegatur, nunc anathemate vincitur, nunc perpetua damnata infamia carceri traditur, aut exilio perpetuo deportatio, & de positionis animae verione coequeatur: aliquando etiam pecuniaria poena multabitur.

Consentientes sacrilegii, & sacerdoti ipsi poenitentiam dantes, vel sepultura eorum videri venient, vel ab eis elemosinas recipi: poena poena cum eis puniuntur. h. d.

Nec solum talibus poenis illi plecendi erunt, qui sacrilegium admiserint, sed etiam consentientes eis, Presbyteri quoque, vel clerici, qui in vita, vel morte sacrilegi poenitentiam dare, aut sepulturae interesse, vel eorum elemosinas accipere ausi fuerint, sive rapinae participes inventi fuerint, Ecclesiastico beneficio privati cedunt sui damnum irreperabiliter patientur.

Sacrilegium committitur tam in statu verum, quam personarum. Et qualiter in statu verum. h. d.

Sacrilegium autem admittit dicitur, tam ratione rerum, quam personarum. Rerum, ut cum quis sacrum de sacro, vel sacrum de non sacro, vel non sacrum de sacro auferit. Sed & si non de sacro aliquid ablatum fuerit, sed intra certos passus, qui in circuitu Ecclesiae sunt, alicui sacrilegium committi dicitur.

Ratione personarum committitur sacrilegium: cum quis clericum percussit, vel cum monachum violentas & impias manus in iudicio: vel cum persona Deo dicata per eorum appetuntur: de quibus infra suo loco latius dictur sumus.

DE FVRTIS.
TIT. VI.

Furti nomine omnia illicita usurpatio continentur: et furti: promoueri non possunt, nisi promoti, deponuntur, et si sint incorrigibiles, debent excommunicari, et sacrosi fuerint in furti, non est pro eis mandatum, nisi ante mortem sint confessi. h. d.

Furti quidem nomine omnia illicita usurpatio alienae rei concluditur: sed nunc de iis tantum agimus, quae speciali nomine delicta generali furti appellatione continentur. Fures autem non solum seculares leges, verum etiam Canones acriter insectantur: nam nec ad sacros ordines promoueri, nisi secundum ea, quae supra primo libro diximus, & promoueri ab iisdem deici, & si depositi incorrigibiles fuerint, excommunicari, & demum potestati seculari tradi debent. Et si, dum furtum committitur, occisi fuerint, pro eis minime orandum erit: quamquam si comprehensi, aut vulnerati confessi fuerint, communio eis non fit deneganda.

Furtum committentes ab necessitate mortis puniuntur, et poena furtum poenitentiam partentes cum eis, et qui furtum sunt confessi. h. d.

Sciendum haec de illis intelligere nos oportet, qui nulla necessitate adacti furtum commiserunt. Ceterum si quis propter necessitatem a cibaria, vestem, vel pecus furatus fuerit, longe mitiori poena puniendus erit. Nec fures solum supra dictis poenis tenentur, sed et quoque, qui aut cum furibus participant, aut qui furtorum confici fures quaerentibus possessoribus non indicant.

a Can. qui quis, & sacrilegium. 17. q. 4. b C. si quis contumax. & sacrilegium. 7. q. 4. c C. 2. ext. cod. d C. si quis propter. ext. cod. e Qui cum fure. ad. tit. ext.

DE USURIS.

TITVLVS VII.

Usura quod sit, & unde dicta: & habens possessionem in pignus, recepta propria pecunia, si recuset fructus in fortem computare, usuras committit. h. d.

VSurā est, quidquid ultra fortem mutuam percipitur: dicta ab usū, quia scilicet pro usū pecunie recipitur. Unde a & si quis pignoris obtentu rei aliusque expensis de fructibus jam percipit; si eandem debitori restituere recuset, & perceptos fructus in fortem computare, proculdubio usurarum committitur crimen.

Pena usurariorum sunt, infamia, excommunicatio, beneficiorum & officiorum & Ecclesiastica sepultura amissio. h. d.

Multiplicibus autem poenis sacri Canonis usurarios insequuntur: nam per injustam infamiam, nec ad Christianam, nec ad communionem admittuntur altaris, nec quisquam de manu eorum oblationes accipiet. Et si clerici fuerint, tam officii, quam beneficii Ecclesiastici periculum patientur. Nullus quoque sub poenis Gregoriana constitutione comprehensis, manifestis usurariis aut locabit domus, aut conductas habere permittit: sed si in hoc scelere decesserint, Ecclesiastica cargebunt sepultura.

Lex quis de usura satisfieri mandat per heredem, non tamen est tradendus Ecclesiastica sepultura, donec fuerit satisfactum: & contra factum erroris poenas eorundem, & testamenta usurariorum non valent. h. d.

Et id adeo obtinet, ut etiam si morituri in ultima voluntate de usuris satisfieri expressa quantitate, vel indistincte mandaverint, donec secundum Gregorianam constitutionis tenorem satisfactum fuerit, Ecclesiastica sepultura carere debeant. Quicumque vero manifestos usurarios contra prædictam sanctionis formam tumulare ausi fuerint, poena Lateranensis concilii contra usurarios promulgata subiiciendi erunt. Testaments quoque ab eisdem facta, aliter quam secundum dictæ constitutionis formam non valent, sed ipso jure erunt irrita.

Non debemus facere malum, ut peius faciamus bonum: & si non sint, quibus restitua possint usurae, eroganda sunt in pauperes: & paupertas excusata à restitutione. h. d.

Nec quicumque g. proficiet, quod quis pro captivis redimendis, vel eleemosynis dandis sese usuras exercuisse alleget: nec enim propterea magis cum usurario dispensari poterit, cum pro vita alterius nec mentiri quidem, nedum sapere liceat. Plane si nec ii, à quibus quis usuras extorsit, nec illorum sint heredes superstites, non solum pauperibus usurarum nomine acceptum erogare poterit, verum etiam compellendus erit, nisi eum nota paupertas evidenter excuset.

Non solum foeneratores, sed etiam illorum heredes debent usuras restituere, nulla obstante appellatione. h. d.

Nec instantum Ecclesiastica districtione extortas usuras restituere cogendus erit, qui foeneratus est, veram etiam h. filii, & quicumque extranei heredes; qui omnes super usuris conventi nullius appellationis remedio restitutionem subterfugere permittendi erunt.

Index foeneratori potest præcipere sub poena excommunicationis, tam ne usuras exeat, quam ut exactas restituat, non obstante iuramento prestito de non repetendis usuris. h. d.

Sed & si quis sub usuris pecuniam acceperit, & de eis nunquam repetendis foeneratori iuraverit, adhuc Index usurarios per censuram Ecclesiasticam compellere poterit, tam ut ab earum desistant exactione,

a C. 1. & c. conquestus. extravag. eod. tit. b C. quia m. extr. c Præterea eod. tit. ext. d C. 1. & c. leg. eod. tit. in 6. e C. 2. eod. tit. in 6. f de 2. in fin. g C. super eo. ubi gl. ext. eod. h C. tua. no. ext. eod. tit. i C. tua. dudum. ext. eo.

Se iuramentum remittant, quam etiam, ut ex illis restituant, ne de dolo & fraude quatenus contingit commodum reportare.

Iudas satisfaciendum de immoderate gravamine Christianis aliis excommunicatio iure suo possessa. h. d.

Indes a quoque, si Christianis quocumque gravata graves immoderate usuras exactos, & per dures principes & potestates illis remittere licet cogendi: & donec de immoderate gravamine compuncti satisfecerint, ab universis Christi fidelibus cum in terminis, quam in aliis per excommunicationem sententiam, eis omnimoda communio denegabitur.

Tenentur plures casus, quibus qua fructus in fortem computari tenentur. h. d.

Sunt tamen casus, in quibus aliquid ultra fortem computari vitio usuratum licite recipitur: ut patet in dicitur Ecclesiasticum beneficium aliter redimere non videtur, prætextu pignoris de manu laici illud accepit: non enim hic in fortem fructus tenentur computari. Item, si terra non sit beneficii aliquis Ecclesiasticus, sed ad sapientem in pignus iure domini directi pertinetur. Idem h. si possessiones pro non numerata dolo genero à fœdero pignori obligate fuerint: cum enim loqueretur dotis fructus non iustitiam ad dotei numerationem supportanda, pignoratitiam possessionum fructus in fortem computandi non erunt.

Non est usurarius rem emens minus iusto pretio, si non similiter dubitetur, ac tempore solvitur plus vel minus de re valutata, vel aliter datus eventus usuram si quis committit. h. d.

Ille quoque, qui dat decem solidos, ut alio tempore totidem sibi grati, vini vel olei mercede restitueret, ex hoc usurarius censeri non debet: quia nec plus valeat, utrum plus vel minus, solutio accepit tantum valit, verisimiliter dubitatur.

Usurarius est, qui à debitoribus recipit aliquid ultra fortem si suscipiat in se periculum. h. d.

Lud tamen juris est, si quis navigavit, vel ad manus cuncti certam pecuniam quantum committitur, & ex eo, quod in se mutans periculum saltem, aliquid ultra fortem ut recipiat, convenit: nam hoc usurarium reputandus erit.

DE ADULTERIIS, ET ALIIS CONVICTIONIBUS ILLICITIS.

TITVLVS VIII.

Adulterii appellatio est generalis & proprie dicitur in usuras committitur: & quia sit adulterii poena. h. d.

Adulterii generalis est appellatio: concubentiam non modo alieni tori & voluptuositatem, sed omnem prope illicitam fornicationem. Proprie tamen adulterium in nuptiarum committitur. Penam in laico, excommunicatio: in Clerico, deponit in utroque, certa poenitentia imponitur.

Arbitraria est poena in fœtus, Sicutus, & in adulterio. h. d.

Eadem vel etiam pro iudicis arbitrio magis, aut minus, eos manet poena, quincensum fornicationis poenitentia, cum qui contra naturam humanam fornicationis poenitentibus, vel liberis, vel aliis ejusmodi personis impudice habitarent: aut si cum illa, quam quis de facto fornicationis poenitentibus, aut quam ante Episcopum tenentibus, cum illa perierit, aut quam ante Episcopum fornicationis poenitentibus, aut cum relicto naturali usu contra naturam fornicationis Sodomitico fornicabitur: aut homini generi naturam transgressus, sese brutis commiscuerit.

a C. post m. fr. ab h. m. cum sig. ext. eod. tit. b Ca. 1. de adulterio. ext. eod. c C. p. h. de ext. eod. tit. d C. de m. p. no. ext. eod. e Can. 2. 3. adulterium. p. g. 1. f C. de m. ext. in de ext. p. lat.

Dea pona. si supranu mulierem bene se viventem, & virgineam defloravit. h. d.

Quod si quis stuprum admisit, multum intererit, utrum cum muliere honeste vivente sem habuerit, an virginem defloraverit. Primo enim casu stuprator poenitentia subditus, pecuniaria etiam poena coartandus est: postea vero a dotata virgine eandem poena conueniente habebit uxorem: si vero pater virginis dare noluerit, aut stuprator eam uxorem habere legibus impediat, reddet pecuniam iuxta modum dotis, quam virgine accipere conuenienter. Quod si consentiente patre fluere ipsa corripit virginem in uxorem ducere renuerit, compulsa est castitas excommunicaturque, in monasterium ad agendam poenitentiam retrahatur, de quo nulla etiam egeat sententia sine iudicis permissione licentia.

De gravata poena excommunicatio, depositio, & servitus, cum facultate tamen sepulchri redimendi. h. d.

Major b legum severitas raptos cohibet: nam praeter secularium sanctionum poenas, anathemate cum suis adiutoribus ferit, aut si clerici sint, proprii ordinis & honoris amissionem sublinere debent.

In propriis frons non cadit raptus, & raptus per expositum purgari potest. h. d.

Raptus & autem tunc committi dicitur, cum illa, de rebus nuptiis nihil actum fuerit, abducitur. Unde de qui libi desponsit, vel parentibus reclamantibus, abduxerit, in crimen raptus, & in poenas minime incidit: Raptus quoque puella legitime cum raptore matrimonium contrahit, si prior dissentio in consensum transeat. Raptor enim & raptus, nomina sunt vitiorum, non peccatorum: vitia autem cum purgata fuerint, eorum etiam nomina abolerunt.

Septus Mensis purgari non potest. h. d.

Ed hoc de illis intelligenda sunt, qui mulierem laicam consensum habuerunt: nam si quis Deo dicatas virginem d vel raperit, vel volentes matrimonio libi focidat tenaverit, tanquam sacrilegium admittens, pro tam nefandis criminibus atrocitate peccandus erit, nulla e poenis voluntatis laetiarum virginum habitatione.

Tana simplicis fornicationis est arbitraria. h. d.

Denique si quis cum muliere soluta & impudica simpliciter fornicatus fuerit, tam poenitentiae modus, quam etiam alia poena in iudicis potestatem reponitur arbitrio, qui ex qualitatibus variis minorem, vel maiorem poenam statuat.

DE CRIMINE FALSI

TITVLVS IX.

Qui per se, vel per alios literas Papae falsas, excommunicati sunt cum suis auxiliatoribus: & Clerici officii & beneficii privantur, & degradati tractantur. Cetera seculari. h. d.

Adversus eos quoque, qui falsi crimine commiserunt, varie statutum reperitur: illos tamen ceteris acris Canonibus insectantur, qui literis apostolicis falsis usi fuerint. Talium enim literarum falsitas cum factoribus, & defensoribus suis, anathemate feruntur: & si Clerici fuerint, omnibus officiis & beneficiis Ecclesiasticis perpetuo privantur: ita, ut qui per se falsitatis vitium execrerint, postquam per Ecclesiasticum iudicem degradati fuerint, seculari potestati tradendi sunt: secundum legitimas constitutiones puniendi: per quam & laici, qui fuerint de falsitate convicti, legitime puniuntur.

Supra si literas mittitur, si Clericus est, officii & beneficii privatio: si laicus, excommunicatio. h. d.

Mitius cum illis agitur, qui licet his utantur, tamen ipsi non falsificaverunt: si enim Clerici fuerint,

a. Ca. i. sed. i. tit. i. b. Ca. i. g. 2. c. C. pm. & si. extr. de rapt. d. Ca. 2. q. 2. c. non seq. e. gl. d. can. 2. f. Ca. ad fals. extr. tit. i.

officiis & beneficiis Ecclesiasticis spoliandi erunt: si laici tandiu excommunicationi subiciuntur, quamdiu compententur satisfecerint. In utrisque tamen malitia gravius, quam negligentia punietur, quod & de his, qui falsas literas impetrant, observabitur.

DE HOMICIDIO.

TITVLVS X.

Assassinium, scilicet omnium homicidiorum est atrocissimum, etiam atrocissime punitur. h. d.

Cum non ad opera tantum sit respiciendum, sed tempus, causa, voluntas, personarum differentia, & omnia quae operibus accidunt, sunt per vestiganda, sequitur, ut non sit omnium homicidiorum eadem conditio. Cunctorum vero illud atrocissimum a videtur, quod Assassinium vulgo nuncupant. Unde non solum assassini ipsi, sed etiam receptatores, occitatores, consultatores & defensores eorum, & qui per eosdem quantum interfici fecerit, aut mandaverit, dignitatibus, honoribus, officiis, beneficiis, omnibusque bonis nudati excommunicationis & depositionis incurrunt ipso iure sententiam, & tanquam Christiana religio hostis a toto Christiano populo perpetuo diffidatus erit.

Interficiens per inducium simul est Assassinus. h. d.

Non & ab similibus tenet poena, qui licet non per assassinium, per insidias tamen & industriam hominem interfecerit.

Interficiens latronem non ex necessitate, punitur: scilicet, si ex necessitate. h. d.

Quod si quis latronem vel furem peremerit, videamus, an sit puniendus: & si quidem furem absque occasione comprehendere potuit, certa adversus eum statuta poenitentia reperitur: quod si non potuit, nulla occisori erit ex necessitate injungenda poena.

Non punitur homicidium fortuitum, si nulla causa casum praesentat. h. d.

Idem etiam obtinebit, si casu perpetratum fuerit homicidium, ut puta, si quis & necessario insitem operi, arborem incidat, & aliquis subitus transiens opprimatur: nam si neque voluntate, nec ulla incensa culpa factum fuerit, ut pertransiens opprimeretur, arborem incidens homicidii poenis obnoxius non erit.

Transiens certorum annorum est injungenda parentibus opprimentibus suis. h. d.

Aliatio est eorum, qui proprios filios oppressisse reperiuntur. Cum enim hos graviter deliquisse non sit dubium, certorum annorum erit illis injungenda poenitentia.

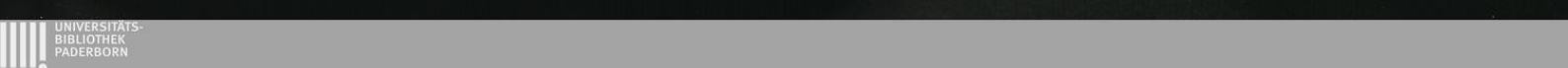
Filius a patre, vel ab alio, patre sciente, expositus liberatur a patria potestate: & expositum suscipiens nullum in eo habet jus. h. d.

Quod si & filius a patre, vel ab alio, patre sciente fuerit expositus, aut eidem alimenta denegata fuerint, hoc ipso a potestate patria liberabitur. Nec tamen propterea, qui expositus susceperit, aliquid in eius jus vendicare poterit.

Impediens conceptionem, vel abortum procurans, punitur ut homicida: scilicet, si id casu fieri contingat. h. d.

Is quoque, qui vel causa explenda libidinis, vel odii meditatione, viro aut mulieri aliquid fecerit, vel potandum dederit, quo minus possit generare, vel concipere, vel nasci foetores, ut homicida puniendus erit. Quamquam alias, si conceptus nondum vivificatus fuerit, nec ut abigeretur, quisquam dolo malo fecerit, qui abortum occasione tradidit, puniendus non erit.

a. Ca. i. cod. tit. i. b. C. l. extr. cod. tit. c. C. extr. cod. tit. d. Can. sup. contingit. in dist. e. C. uti. extr. de infan. lang. & expositi. f. C. si quis ex literarum extr. cod.

Qui suis mortem inferunt, habentur similes illi qui impotentia moriuntur. h. d.
 Novissime sciendum est pro his, qui quocumque pretentivo voluntarie ferro, vel veneno, vel suspensio, vel quolibet modo sibi mortem inferunt, nullam in oblatione faciendam esse commemorationem, & Ecclesiastica eos debere carere sepultura, non aliter atque illos, qui pro suis sceleribus impotentiter moriuntur.

DE INIURIIS, ET DAMNO

DATO. TITVLVS XI.

Inferens iniuriam & damnum, debet damnum passu satisfacere, nec illum excusare ignorantia. h. d.

Mortuus a cum his agitur, qui in pugna vel rixa aliquem lapide, vel pugno percussorint. Si enim ille mortuus non fuerit, sed in lecto jacuerit, vel operas exercere fuerit impeditus, qui percussorint, & opera eius, & immodicas restituet. Et generaliter, si culpa tua datum est damnum, vel iniuria irrogata, vel alius irrogantibus opem tulisti, aut hanc imperitia tua, sive negligentia evenerunt, iure te super his satisfacere oportebit: nec te excusabit ignorantia, si scire debuisti ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse contingere, vel iacturam.

Si tuum animal damnum dabit, potes liberari illud dedendo, nisi sit ferum animal & nocere solitum, & non fuerit adhibita debita diligentia. h. d.

Quod si animalia tua nocuisse proponantur, nihilominus ad satisfactionem teneberis, nisi ea pro noxa dando damnum passu, respicim velis liberari: quod tamen ad liberationem non sufficit, si fera fuissent animalia, & que nocere consueverunt, & quam debueras, diligentiam non adhibuisti. Diversum statuitur in eo, qui ut damnum non contingeret, nihil omisit.

Iniuria inferuntur res, verbis, literis: & parva est arbitrarie. h. d.

Inferuntur autem iniurie tribus modis: Re, Verbis, & Literis. Re, ut cum manus inferuntur. Verbis, ut cum convitium dicitur. Literis, ut cum in alterius vituperationem carmen, aut famosus libellus conficitur: quibus omnibus casibus pro qualitatibus admissi & atrocitate, prudens iudex penas irrogabit.

Confessio famosus libellum, & manifestatio, pari pena puniuntur. h. d.

O amplius si quis famosum libellum invenerit, & non statim corripserit, vel combusserit, sed ejus tenorem dolose manifesta verit, quasi author, plectendus erit.

DE ECCLESIASTICIS CENSURIS.

TITVLVS XII.

Tenuis continuationem procedentium & sequentium. h. d.

Postquam tam primo lib. personarum, quam secundorum Ecclesiasticarum tractatum cum his, que annexa sunt, summam complexi fuimus, subinde ad reliquos venientes, iudiciorum tam Civilium, quam Criminalium materiam & seriem explanavimus, delictorum & naturam & penas, breviter perstringentes: cum tam ratione contumacia, quam etiam aliorum excessuum Ecclesiasticis censuris interdum aliquos innotari variis locis admonuerimus, superest nunc ut operi finem imponentes, de ipsi censuris futuris & distinctis distuleramus.

Quid veniat appellatio censura Ecclesiastica, quid sit excommunicatio, quid interdictum, quid suspensio. h. d.

Ecclésiasticæ censuræ nuncupatio tria regulariter comprehenditur: scilicet, Excommunicationis, Interdicti,

a. Car. 1. c. 1. b. In medio, postea. c. C. f. ext. c. 1. d. C. f. 9. quod ext. c. 1. e. In ver. iniuria. c. f. ext. c. 1.

& Suspensionis sententiam. Excommunicationis continuatione exclusio. Interdictum Ecclesiasticum est a sacris sacramentis, & omnibus divinis officio de Episcopo Ecclesiastica fidei prohibito. Suspensionis est in aliquo quodam ordine, vel officio, & excommunicationis est in omnibus. Sed ne de omnibus simul tractemus, hanc difficultatem ingeramus, distinde de singulis tractemus, ac primum de Excommunicatione.

DE SENTENTIA EXCOMMUNICACIONIS.

TITVLVS XIII.

Minor excommunicatio à percipiendis sacramentis, & etiam à fidelium communione separata. h. d.

Excommunicationum dux sunt species, major scilicet, & minor. Minor est, per quam quis communicacionem participatione condicendi, vel benedictionis arcetur. Major est, per quam quis non solum benedictionum excluditur percipiendi, verum etiam a benedictione fidelium, que ab omni adu legitime separata, ac dividit: & hęc alio nomine, a benedictione appellatur.

Excommunicacionem alia sunt lata sententia, alia forma. lata sententia est, cum quis sine facta iudicia, & per excommunicatur. h. d.

Rursus excommunicacionum alia Canonica, alia secularis. Canonica est, que quis ab ipso solus Canonice ab ipse iudicis ministerio innotatur, que extra ad tabulario lata sententia excommunicacionis nuncupatur, dum est enim complere esse casus, in quibus alio delinquere existimatur, ut nulla expectata alia pronunciacione ipso iure excommunicacionis excommunicatur: quod quidem, quando quis innotatur alio prope exemplis declarari possit, unius tantum participatione contenti erimus.

Qui Deo dicatur homines cooperatio, & malis, & excommunicacione lata sententia, & quomodo ipse ipse per Papam. h. d.

Si quis igitur & in clericis, regulares, monachos, presbiteros, vel novitios, vel conversos, violenter in manus iniecerit, ipso iure Canonice excommunicatur, a qua prater quam à Romano Pontifice, qui de latente legato, & à quoquam ab solvitur potest.

Complexus inferentium manus violentas clericis, pari pena inferentibus puniuntur. h. d.

Sed & si manus quis violentas non iniecit, sed tamen vel auctor, vel fautor, vel aduocatus, aut alium sanxit auctoritas, eos etiam deliquisse iure interpretata, qui cum possint, manifestis locis delictum obviare.

Deinens, vel dicens clericis in tenenda, necesse excommunicacionem lata sententia, nisi faciat de voluntate ipsius procederem. h. d.

Interdum etiam nullam corporis lesionem dantes, quis intulerit, excommunicacionis tamen pena non exadetur, ut puta si, filius in publicis, vel per via publicis illos detinuerit, vel in viculis cooperent illi, sed id de mandato facit prelatorum, quorum illi sunt conditioni subiecti: tunc enim circa excommunicacionis metum, & capere clericos, & ad iudicium violentas detinere laici poterunt: cum hoc non possit illi quocumque auctoritate hoc faciant, agere videtur, cum tamen non amplius eorum se extendat violentia, quam ad iudicium clericorum exigit.

a. Car. 1. c. 1. b. Canon dicitur ext. c. 1. c. In medio, postea. d. Canon dicitur ext. c. 1.

Si Abbas imperet laico, ut monachum etiam causa disciplina verberet, necq; in eum in excommunicationem: secus autem si imperet clericus de causa necessitate. h. d.

Quod autem diximus, non facientes, sed eos quorum auctoritate, quid facere videri, absolute non procedit. Nam a si laicus, qui in Abbatis ipsius seruitio commoratur, eiusdem iusu in clericum, vel conversum, vel monachum etiam subsistente causa manus iniecerit: tam qui tales verberari precepit, quam qui mandato verberat: alterius, excommunicationis sententiam non evadent. Nam si discipline regularis gratia id faciendum sit, vel Abbas id per seipsum faciet, vel si necessitas urgeat, per clericum, vel monachum id fieri iubebit.

Tam percussus volentem clericum, quam clericus consentiens, sine excommunicatione. h. d.

Volentem b quoque clericum si quis percusserit, nihilominus excommunicationis censuram incurret: ut responsum est de eo clericus, qui cum laico injuriam intulisset, volens secundum consuetudinem patrie pro iniuria illata offensam satisfacere, sponte sua fustium se subiecit percussioibus. Quamquam enim hac manu percussio non sit violenta, tamen iniuriola videtur: & Canon respexit non tam favore clericum ordinati, quam clericum ordinis: unde hoc casu tam percussus, quam percussorem percussioibus sponte subiicit excommunicationis sententiam inno dabitur.

Percussus est, in quibus percussus clericus in Canonem late factus non incidit. h. d.

Ex contrario accidit interdum, ut etiam pro violenta manus injectione excommunicationis quis non subiacatur: veluti e si clericum sibi manus inferentem ita quis incontinenti vi repellat, ut lachrymiferam inferat: aut in eum, quem cum uxore, matre, sorore, vel filia turpiter se gerentem invenit, manus violentas iniecerit. Idem statuitur, de eo, qui illum percusserit, quem probabiliter ignorabat esse clericum.

Insuper clericus, qui post habitu habitum committit enormiter, non sunt excommunicati. h. d.

Quinimo est occidit quis clericus, vel Presbyteros, qui contempto clericali habitu sceleribus sese immittunt, in odium clericali excessu Canonem late sententia minime coercetur: frustra enim Ecclesie impletur auxilium, qui in Ecclesiam ipsam committit d.

Quoties officii vel status disciplina clericus percussus, non sunt excommunicati. h. d.

Item si qui ratione & officii, quod obtinent in Ecclesia, aut si clericus seniores, pueros, vel adolescentes in minoribus ordinibus constitutos divinum turbantes officium, vel etiam qui magisterii, vel prelationis obtentu subditos & scholares correctionis causa percusserint, excommunicationis sententiam non incurrent. Quod de his intelligendum est, qui aliquos de familia sua, vel proximos inferiorum graduum simili modo, ut ab excommunicatione prohibeantur, & sceleris bonisque moribus instrumentum, corrigendos duxerint, & aliis casibus comprehensum.

Ex causa percussus qui absolvi ab alio, quam ab Apostolice, h. d.

Quod si autem supra diximus, ab hac excommunicatione, ab alio quam ab Apostolice, aut ejus legato absolvi neminem posse, non est perpetuum. Nam si quis excommunicationis late sententia vinculis innotatus, in mortis articulo constitutus reperitur, aut capitales habeat inimicitias, aut alias iustas excusatio-

nes, ita ut sine periculo Apostolice se nequeat conspecturi presentare, licebit diocesano Episcopo juramento secundum morem Ecclesie recepto, sibi absolutionis gratiam impetiri.

Essante causa cessat effectus. h. d.

Periculo a tamen & impedimento cessationibus, quam cito commode poterunt, ad sedem Apostolicam se presentabunt, mandatum illius super negotiis, pro quibus excommunicati fuerant, humiliter recepturi, & prout iustitia suaderit, satis facturi: alioqui si id facere contempserint, ne temere, & impune censura Ecclesiastica illudatur, ipso iure in eandem sententiam recident: quod generaliter constitutum est, quotiescunque legitima subsistente causa, ab alio quis, quam ab eo, a quo alias de jure absolvendus fuerat, absolutionis beneficium consecutus fuerit: & quibusdam casibus similibus.

Si modum sit illata injuria clericis, vel qui intulit non provellet sit actus, potest Ordinarius absolvere eum, qui incidit in Canonem late sententia. h. d.

Item b si non enormis, sed modica & levis injuria fuerit clericis interogata, inferens per Episcopum absolvi poterit. Item actus in iure luis rigor mansuetudine temperatur. Vnde e si in pueritia constitutus in Canonem incidit sententia promulgata, five ante, five post pubertatem sese absolvi posulet, diocesanus Episcopus absolutionis beneficium impetiri poterit.

Monachi, vel moniales servitium, vel conversi percussus, sunt ab Abbate, vel Episcopo absolvendi. h. d.

Monachi quoque, & alii Regulares quomodocunque d. in claustris sese invicem percusserint, non ad Apostolicam sedem remittendi, sed secundum providentiam proprii Abbatis coercendi erunt. quod si Abbas non sufficit, Episcopus adhibendus erit. Simile statuitur de monialibus: nam si vel in se invicem, vel conversos, aut conversas suas, aut etiam clericos violentas manus iniecerint, ne contra muliebri sexus verecundiam, & regularis observantia decorem peregrinari compellantur, per Episcopum, in cuius diocesi monasteria fuerint, absolutionem consequentur. Sum & alii casus, quibus ab alio absolvi poterit, ut ex ipsis Decretalium libris facile apparere poterit.

Ex causa certis casibus absolvi potest delegari. h. d.

His autem e quibus id certis casibus ex officio competitis, cum expedire viderint, huiusmodi absolutionem committere poterunt.

Excommunicatione judiciali est, quam infert iudex, & cui causa committitur, omnia qua causam contingunt, censetur permissa. h. d.

Iudicis, five Iudicialis excommunicatio est, quae iudicis ministerio inferitur. Iudicem autem hoc loco intelligimus, non solum ordinarium, verum etiam delegatum. Nam si cui per Apostolicum causa etiam simpliciter delegetur, nec litera commissionis de excommunicatione quocumque continens, poterit nihilominus delegatus concessisse sibi aut hosti ratione commutata, ut supra diximus, Ecclesiastica severitate coercere.

Excommunicationis sententiam debet preterire monito: & debet fieri in scriptis, statim causam continet. h. d.

Quoties autem causa suberit, ut iudex subditum suum Ecclesiastica diffinitione coarctat (cum medicinalis f. non lethalis excommunicatio esse debeat) non aliter, quam competentibus praemissis monitionibus g. ad huiusmodi sententiam descendat, quam etiam

a. Conversatus. ext. ed. b. C. contigit interdictum. ext. ed. c. C. si vero. et. l. si vero. ext. ed. d. C. in audientia. s. ad haec. ext. ed. e. Canon volentem. s. si. ext. ed. f. C. quatuordecim. ext. ed. g. g. Can. sacro approbante. ext. ed. s. s.

a. Canon qui. et. in. d. b. C. per vici. ext. ed. c. C. si. d. t. d. Canon. ext. ed. e. C. ext. de off. ord. f. C. i. ed. t. i. a. m. g. Can. sacro approbante. ext. ed. s. s.

de scripti recitatione proferet, ita ut causam, ob quam profertur, expresse contineat, aliaque observabit, quae tam generali, quam Lugdunensi concilio editis constitutionibus sunt comprehensa, earundem poenis, si contra fecerit, subiiciendus.

Judex aliquem excommunicatum, in dubio censetur inferre maiorem excommunicationem, h. d.

Sed quae poterit a, si iudex illa verborum formula usus fuerit, illum excommunicatum, vel simili, quae de majori, vel minori excommunicatione quicquam non expresserit, ultra magis, quis excommunicatus censetur: Et responsum est, non tantum minorem, sed etiam maiorem censeri per iudicem illatam: quam non modo a sacramentis, & fidelium participatione exclusio, sed alii praeterea multi consequuntur effectus.

Communicatus excommunicatus incidit in excommunicationem: & iudices jurare debent, quod excommunicati ab actu legitimo, & commercio aliorum abstineant, h. d.

Quorum ille praeterendus non est, quod quamdiu de excommunicatorum absolutione legitime non constat, qui cum ipsis excommunicaverint, ipsi quoque nullo obtinente privilegio, ipso jure excommunicationem incurrunt, delictumque est b propterea, ut ab Ecclesiasticis iudicibus seculares iudices Canonica praemissa monitione, Ecclesiastica censura compellantur, ut excommunicatos ab agendo, patrocinando, & testificando in suis curiis & iudiciis repellant.

Defectu, qui obveniunt nisi ex te, non potes uti contra me ad iuramentum commodum, h. d.

Debitum e tamen fuit, numis, qui excommunicato in locutione, vel oratione scienter communicat, excommunicatum ipsum a iudicio contra se instituendo summovere possit: cum ille communionem huiusmodi contra eum replicet: & cum is, qui impentur, a sacramentorum perceptione sit remotus, alius vero etiam in fidelium communione, replicatione minime suffragante iudicium procedere non poterit.

Excommunicato communicari non potest ante absolutionem, etiamsi dederit cautionem juratoriam de parendo mandatis Ecclesiae, & Episcopus eo communionem reddiderit, etiamsi morte praeventus non potuerit absolvi, h. d.

Nec a idem magis agere volenti communicari poterit, quod ipse ex consuetudine de parendo mandatis Ecclesiae juratoriam reddiderit, aut quod eos, cum quibus participavit, postmodum impugnavit: nam nisi post iuramentum praestitum secundum formam Ecclesiae absolutus fuerit, nec cautio, nec perperam restituta communioni quicquam proderit. Quod ipsum obtinet e etiam, si post praedicta, morte quis praeventus, absolutionis beneficium obtinere non poterit: nec enim is, cui vivo non communicamus, defuncto communicabimus.

Excommunicatus si ante mortem ostenderit signa poenitentiae, etiam mortuus potest absolvi, h. d.

Planè si de mortui poenitentia per evidentia signa dum viveret, confiterit, defuncto quoque absolutionis beneficium a proprio iudice impendendum erit, haeretique ejus, ut pro ipso satisfaciant, si sponte nolint, Ecclesiastica censura compelli poterunt.

Diffamato de excommunicatione non possuntus communicare, nisi si praegerit vel ad cautelam se faciat absolvi: & toleratus ab Ecclesia non debet variari, nisi in occulto, h. d.

Sed g etsi qui sacrilega manuum injectione in edictum excommunicationis incidit, denunciatus quidem non sit, sed de patrato scelere publica laboret in-

fama, nemo sibi pari ratione communicare debet, nisi vel ad arbitrium Episcopi de hoc se purgaverit, vel ab eodem tibi de facinore confiteri: hoc enim casu, quod volueratur ab Ecclesia, privam tantummodo a te erit erit, ut saltem veracitate robore suffulcat, pro latere cessis satisfacere compellatur.

Participatio criminosa non excommunicatio amplius participantem ad eam excommunicationem, h. d.

Sed multum interest, qualiter excommunicatus communicavit quis consilium, puta auxilium, vel iuramentum impendendo, vel forte cum clericis ab Episcopo communicatis scienter b & pontifici participaverit: In officio receperit, eadem excommunicationem communi involvetur, quia illi ipsi sum obstricti: quare cum ab eo communicatum fuit, cumque ratione dicitur, tamen nis e in eum, qui damnavit, delinquere videtur: tunc ab eo, vel si videtur, eius superiore iuramento praestito, delicti tunc erit absolutio requisita. Et tolerabitur, si qui cum participatis suis excommunicatis fuerint.

Participatio cum excommunicato non criminosa, si propter participatum minori excommunicatione, & qua per eum tolerabitur, potest, h. d.

Quod si aliter, puta d in choro, in mensa, in sala, aut sermone excommunicato communicaverit, tunc minor tantum incurritur, & nulla interdictio iuratoria cautione a proprio sacerdotis, vel Episcopi absolutionis beneficium obtineri poterit: quoniam licet tunc non iudicis, sed juris sententia excommunicatus communicatus sit illigatus, qui tamen condito Canonice ius absolutionem sibi specialiter non renunciat, nisi si laxandi facultatem alius concesserit videtur.

Communicatus excommunicatus in conspectu, nisi in iuramentum excommunicationem, h. d.

Hoc e tamen tunc obtinet, cum non in conspectu Ecclesiasticae disciplinae communicatus, sed in commercio habuerit, nam qui contra publicum, cuius praesulis excommunicatorum consensum fecerit, anathemate feriendus erit.

Si excommunicatus minori incurritur non potest communicari majori, h. d.

Quod si ex locutione & aliis similibus minori excommunicatione irretitus fortius incidat, quae index post Canonice monitionem f etiam majoris excommunicatione, & consimili participatione impendatur. Quod & in suspensionis, & interdicti sententia observandum erit.

Quae sit mensura Canonica, h. d.

Tunc g autem Canonica censetur esse mensura, si competentibus intervallis, atque aliis rite observatis, eos, qui moventur, exprimat nominatim.

Ignorantia excusat participatum cum excommunicato, h. d.

Interdum tamen excommunicato communicatus, si sciat in eo, qui cum illo conversus fuerit, quae communicatum probabiliter ignorabat.

Episcopi debent pro aliorum criminosa excommunicatione, si viderentur, h. d.

Vnde ut excusationis causa omnibus videretur, videri debent Episcopi h, ut excommunicatos, quos omnium nomine tam suis parochianis, quam aliis parochis pariter indicent, eoque in celebri loco publico foribus Ecclesiae cunctis conventibus nunti-

a C. pen. ext. cod. b C. decernimus, cod. tit. in 6. c C. ext. de excepti. d C. cum desideras, & c. a nobis, el. secundo, ext. cod. tit. d. c. a nobis. f C. a nobis, el. secundo, non potest, ext. cod. tit. & in ff. g C. cum desideras, & c. secundum, ext. cod. tit.

a C. cum non ab homini, ext. cod. tit. b C. si quis, ext. cod. tit. c C. si quis, ext. cod. tit. d C. si quis, ext. cod. tit. e C. si quis, ext. cod. tit. f C. si quis, ext. cod. tit. g C. si quis, ext. cod. tit. h C. cum, ext. cod. tit. g. q.

ut huiusmodi adhibita diligentia excommunicatis Ecclesiasticis aditus admittatur.

Omnes qui ante pronuntiationem sententiae tenebantur excommunicati communicare, teneantur etiam post, h. d.

Vires quoque excommunicatorum, filii, servi, ancillae, rustici, levitici, & omnes qui ante sententiam pronuntiationem excommunicati obsequio tenebantur familiariter adhaerere, non solum a communione excommunicatorum verum etiam praeterquam a in ceteris communicare teneantur, cum sine illa debita praefare nequeant obsequia.

Decepti, vel simpliciter excusati a communione cum haereticis, h. d.

Executores autem, & viatores, nisi aut creditores sint excommunicatorum, aut necessitatis imminet articulus, abstinere debent: sed si in tertiam excommunicatorum devenierint, ubi vel non possint ab aliis emere, vel unde emant, non habeant, ab eisdem accipere poterunt: nec illos excommunicatis metus impedit. Praedictores quoque, praefertim qui aliis sustentari non possunt, ab excommunicatis, & alienorum bonorum detentibus elemosinam licite recipere possunt. Idem iuris est de his, qui adeo sunt rudes, ut eorum consilio veritatem sceleris perpetrari non possint: aut qui cum iis communicant, qui communicant excommunicatis.

Quomodo excommunicati communicant non cadit in communicatorum scilicet, qui solum metus communicat, h. d.

Ed an inivitus a communicatis communicans excommunicatis labe inquinetur, videamus: & si qualem sit per coactionem astrictus, cum magis hoc casu parum quam agere videatur, excommunicatio non tenetur. Aliud statuentum erit, si quis per metum sit inductus: licet enim metus culpam minuat, quia tamen eam non profus excludit, cum nullius metus obtentu mortale peccatum quis incurere debeat, excommunicationis penam non evadet.

Communicatis excommunicatis in convertendo, non est excommunicatio, h. d.

Item cum voluntate & proposito maleficia distinguuntur, excommunicatis sententiam non incurrit, qui excommunicato in his, quae ad absolutionem, vel alius ad salutem ejus pertinent, in locutione participat, licet a talibus verbis incidenter, et apud eum magis proficiat, interponat.

Abstinere ab excommunicatione ad cautelam peti potest, h. d.

Si quis tamen de ex his dubitet, vel ex aliis, ne non iudicis, vel canonis sententia sit innodatus, sese per competentem iudicem, juxta Innocentianarum constitutionum tenorem ad cautelam absolvi postulare poterit: quod de his qui innodati sunt excommunicatione, exequi poterit.

Excommunicati absolutio non debet peti omnino medio nisi in modum sit consuetudo, h. d.

Ed hoc casu advertendum erit, ne omnino medio ab eo, qui tuus iudex non sit, absolutionis beneficium postulet. Pone enim quod suffraganei cuiusdam subditus, puta Archiepiscopus, excommunicationis in te talit sententiam non tam a Metropolitanis, cum nec excommunicatus iudex sit, nec excommunicatus, sed ab ipso suffraganeo absolutio petenda est, nisi consuetudo e contrarium ostenderit.

Quae vacante absoluit, qui habet Episcopalem jurisdictionem, h. d.

Episcopali vero sede vacante, capitulum, seu is, ad quem Episcopalis iurisdictio tunc temporis pertinet.

a Cf. concilium. ecc. eccl. b. c. sacri off. san. eccl. de iis qui sunt in, metus causa. c. Causa voluntate. ecc. eccl. d. C. 2. ad lit. c. 6. e. gl. 2. referent. ext. de prob. f. Causa de major. q. 10. d. 6.

re noscitur, his, quibus potest Episcopus, si viveret ab excommunicationis sententia, five iuris, five hominis fuerit absolutio beneficium imperitari poterit: nisi ei fuerit ab Apostolica sede specialiter interdicta potestas.

Superior de excommunicatione cognoscens, videns illum iustam, debet excommunicationem ad inferiorem remittere, nisi si malitiose differat absolvere, facit autem, si committat illam iniustam: sed si dubitetur, bene facit, si remittat, h. d.

Bi vero superiori competit de excommunicatione cognoscere, si eam iustam esse confiteri, veluti o. edum propter manifestum excessum est in aliquem promulgata, superior iudex, nisi sit in mora periculum, excommunicatum ad excommunicatorem profus remittere debet: nec eum absolvet, nisi excommunicator requisitus dolo illi absolutionis beneficium exhibere denegat. Si vero huiusmodi sententiam iniustam esse confiteri, excommunicatus ad suum excommunicatorem nequaquam remittendus erit, sed sine difficultate debet absolvi. Quod si dubitetur, utrum iusta sit vel iniusta, superior illam tollere poterit: quanquam hoc casu honestius & convenientius egerit, si excommunicatori deferat.

Ubi manifestum est delictum, non conceditur absolutio nisi prae cautione alius fecerit, h. d.

Manifestum autem excessum illum esse intelligemus, qui vel per confessionem, vel probationem iustitiae notus fuerit, vel sit adeo res evidens, ut nulla possit tergiversatione celari. Quo casu & non ante concedenda erit absolutio, quam idonea pro delicto praefertur satisfactio: ceterum si de admisso dubitetur, ut sententia relaxetur, sufficit, si de parendo mandatis Ecclesiae legitime cautum fuerit: quanquam si pro simplici contumacia excommunicatus, solum de stando juri cautionem exhibuerit, absolvendus erit.

Si pars se dicat post appellationem, vel alius nulliter fuisse excommunicatum, sunt super hoc partium admittenda probationes, ut appareat an quis indigeat absolutione, h. d.

Mulum etiam intererit, utrum absolutionis beneficium postulans, se post appellationem ad Rom. Pontificem legitime interpositam, vel alias nulliter excommunicatum innodatum conquestus: an vero simpliciter iniuste se proponat excommunicatum. In prima enim specie, si Episcopus sit probare paratus, se in illum, antequam vocem appellationis emitteret, sententiam protulisse, antequam decerneret aliquid, utriusque partis super hoc probationes sunt admittendae: per quas denique apparebit an absolutione indigeat conquestus, vel potius non ligatus sit denunciandus.

Si quis dicat se iniuste excommunicatum, prius est absolvendus, antequam sint admittendae probationes super iustitia excommunicationis, h. d.

Aliud juris erit, cum iniuste se quis excommunicatus asserit: tunc enim si Episcopus, ut ostendat quod iuste excommunicaverit, probationes suas admitti postulet, audiendus non erit: nam etsi confiteret excommunicationis sententiam iuste promulgatam, nihilominus humiliter postulans esset absolutio impendenda: ideoque hoc casu profus iuxta formam Ecclesiae congruentem absolvendus erit, ut demum probationibus utriusque partis admittis, utrum iuste, vel iniuste quis ligatus fuerit decernatur.

Innodatus pluribus non potest ab una tantum excommunicatio absolvi. Et absolutio subreptitia non tenet, h. d.

Quod si quis pluribus innodatus a excommunicationibus, etiam ex eodem facto descendens, de una tantum causa velis satisfacere, communioni ob id restituendus non erit, nec per veritatis suppressionem extorta absolutio sibi quicquam proderit.

a C. venerabilibus, sac. ord. tit. 10. b. C. cum olim, extr. de verb. sign. c. C. ex parte, in fi. de verb. sign. extray. d. C. cum pro causa, ecc. eccl. c. C. officium, si. ecc. eccl.

Si ordinarius fiat per surreptionem impetratum ab Apostolica sede absolutum, debet remittere perpetam absolutum ad sedem Apostolicam: si vero hoc sit non conficit, sed suscipitur, debet absolutum cogere ad purgationem. h. d.

Quoniam si confiteri a. excommunicatum occultatis excessibus, pro quibus in eum sententia lata fuerit, excommunicationis suae causam aliam praetendentes, ab Apostolica sede absolutiois beneficium impetrasse, eundem debet ordinarius Ecclesiastica censura compellere, ut cum literis suis rei veritatem continentibus ad sedem Apostolicam redeat: si vero illud liquido non contulerit, cum tamen ordinarius, quod veritatem confessus non fuerit, suspectum habeat, ad purgationem praestandam, quod verum factus fuerit, compellet.

Abolutus vi, vel metu, dupli excommunicatiōe innotatur. h. d.

Illud etiam admonendi sumus, quod licet vi, vel metu facta regulariter iure teneant: si quis tamen ab excommunicationis, suspensionis, vel interdicti sententia, absolutiois aut revocationis cujuscunque beneficium per vim vel metum extorsit, viribus omnino cariturum: quin potius ne sine vindicta violentiae crescat auidacia, qui absolutioem, vel revocationem vi vel metu extorsit, quasi propria confossus sagitta, iteratē excommunicationis sententia subiacet.

Excommunicatus, cui Papa communitas, non propterea censetur absolutus, nisi Papa id exprimat. h. d.

Novissime sciendum est, quod si Apostolicus etiam scienter excommunicato participet literis, forte cum salutationis alloquio destinatis verbis, osculo, seu alio quovis modo, ipsum per hoc absolvere nulla ratione censetur, nisi forsitan exprimat, velle illum ex hoc pro absoluto haberi. Hæc de excommunicationis sententia delibasse sufficiunt: nunc de interdicti Ecclesiastico & suspensione paucis dispiciamus.

DE ECCLESIASTICO INTERDICTO.
TITVLVS XIV.

Interdictum aliud iuris, aliud iudicis: quæ distinctio exempli declaratur. h. d.

Habent Ecclesiastica interdicta cum excommunicatione multa communia: nam & illorum alia ipso iure inducuntur, alia iudicio sententia. Iuris est illius in universis in electione Romani Pontificis servanda non servaverit, aut in necem Cardinalis aliquid machinata fuerit, sive ab Ecclesiis, vel personis Ecclesiasticis aliquid extorsit, aut usurarias domos commodaverit. Item cum in Ecclesia sanguinis vel humani seminis effusione polluta, aut simoniace consecrata, celebrari iure vetatur.

Celebrans in Ecclesia polluta, vel simoniace consecrata, non incurrit irregularitatem: scias, si alia ratione violat interdictum. h. d.

Et e autem inter hæc differentia non inodica: nam si quis in ea Ecclesia celebret, quæ vel polluta sit, vel simoniace consecrata, licet hoc temerarie faciat, nullum tamen ob id irregularitatis laqueum incurrit: is vero si quis scienter celebrat in locis alia ratione interdicti suppositis, irregularitatem incurrit, à qua per alium, quam per Romanum Pontificem, liberari non poterit, nisi aliqui super hoc privilegio, vel iure muniti fuerint.

Quid sit iudiciale interdictum. h. d.

a Cæx parti. sua. ext. de off. ord. b Clem. fin. eo. 11. c Cen. f. aliquando. ext. eo. 11. d Cæx qui. de sent. excom. in 6. e dist. sup. ii. qui. 4. fin. f dist. can. ii. qui. 4. fin.

Iudicis sententia tunc inducitur interdictum, cum competens iudex ex aliqua causa terram, vel locum à divinis actibus pronunciat ac precipit.

Refertur interdictum quædam generalia, quædam specialia. Aliud est generale, aliud speciale. Generale interdicitur non solum cum regio & Provincia, sed etiam cum castro & villa divinis actibus. Specialia interdicitur plures Ecclesias parce, vel una interdicitur.

Interdicti loco principalis censetur interdictum, quædam sunt & contraria: & dispositio iudicis non debet esse nisi iudicis. h. d.

Et si quidem civitas, castrum, aut villa a generali interdicitur, non solum quæ maxime eminentur ambitu, censetur interdictio supposita, sed etiam illorum suburbia & adificia: & conscientia: & quæ in illis locis possent licite celebrari, & Ecclesiasticis non facile contemni possent. Eadem quoque ratione & specialiter Ecclesia sit interdictio supposita, nec in eisdem locis celebrari, nec in cœmeterio eidem Ecclesie concessa sepeliri poterit.

Respectu personarum interdictum Ecclesiasticum est distinetur: & usus non potest prædictis rationibus extenuari. h. d.

At non, sicut in locis, ita & in personis lata interpretatio: ideoque, si sententia interdicti interpretetur in populum, clericus interdictus non intelligitur nec converso: unde interdictio alterius ad divini officii non admittitur. Sed & si propter delictum domini pro pecuniaria causa sine specialis sedis Apostolicæ prelatentes literas expressæ licentia, interdicti sententiam non poterit vel rector civitatis interdictæ, cum culpabiles non existunt, alibi divinis licite celebrare, nisi cives quoque propter dominum vel interdictum puniendum interdicti fuerint. Quod quidem in excommunicationis sententia contingere non potest, nec enim pro peccato unius alius, puta ipsius famulus, excommunicari poterit.

Interdicta in universitate, & singulis de universitate interdicitur, ne interdictum reddatur civiliter. h. d.

Item cum localicus populus Ecclesiasticus interdicitur, singulatus ex eo personæ, quæ interdictas esse constat, ne sententia effectus habeat, nisi alicubi, casibus expressis à iure divinis non exceptis, divina, vel Ecclesiastica recipere sacramento: cum divinorum auditio, & sacramentorum perceptio populo, ut universis, non competat.

Regulariter tempore interdicti potest quis baptizare, orationem, & verbum divinum audire. h. d.

Excepti e vero casus sunt: si qui ad baptismum, orationem, & poenitentiarum sacramentum, vel ad verbum divinum a iudicando admitti velint, tam si iustorum sint, quam si sint in bono vel eisdem confitenti. Quod casus est, qui interdicti locum eisdem dederunt, non obnoxiantur, sed in eis hominibus constitutionis forma observanda est. Quæ & alia quædam interdicti tempore sunt benigne indulget, ut ex ipsius constitutionis dispositione facili apparere poterit.

Tempore interdicti potest confici sacrum Crismatis de Tabula sacrosancta, Ecclesiastica sepultura, & divinum officium celebrare, nisi concessa quis in eam sine ex privilegio, & potest interdictum incurritur excommunicationem, nisi dispensatio privilegio. h. d.

Velut igitur interdicti tempore iure Christiana utimur unctione, sic licet regio sit interdicta

a Cæx civitas. de sent. excom. in 6. b Cæx qui. de sent. excom. in 6. c Cæx qui. de sent. excom. in 6. d Cæx qui. de sent. excom. in 6. e Cæx qui. de sent. excom. in 6. f Cæx qui. de sent. excom. in 6. g Cæx qui. de sent. excom. in 6.

157
 postea, Christa die cenæ Domini posse confici dubium esse non debet. Vnctio autem extrema, & Ecclesiastica sepultura, & divinarum officiorum celebratio tempore generalis interdicti omnibus denegatur, nisi quibusdam, quibus id ex gratia certa servata forma conceditur: ceteri autem five clerici, five laici, qui interdictum violando verum Ecclesiasticæ disciplinæ conantur infringere, quibuscumque privilegiis non obstantibus, sententiæ excommunicationis subijciuntur: à qua per sedem duntaxat Apostolicam absolvi poterunt.

Appellatio prætextu violatoribus interdicti minime suffraganea habet.
 Nec aliquid violatoribus proderit, quod appellasse, atque id eo se interdicti sententiæ minime teneri contendunt, sicut enim post appellationem excommunicari non possunt, sic interdictum, cui ante appellationem eos constet esse suppositos, declinare nequeunt.

DE SUSPENSIONE.
 TITVLVS XV.

Suspensio est duplex, ut excommunicatio, & interdictum.
 Suspensio quoque alia est Canonis, alia iudicis, sicuti excommunicatio, & interdictum. Canonis est, veluti cum quis ob Simoniam, vel ob notoriam fornicationem, vel aliud crimen ipso iure à sui executione ordinis, vel officii areatur.

Ob mortale peccatum non notoriam est quis suspensus, quoad suspensionem quoad alios. h. d.
 At si a crimine per sententiam, vel per confessionem liberatus in iure, aut per rei ipsius evidentiam notorium non sit: & si quilibet pro mortali peccato, quoad ipsum, sit suspensus, quoad alios tamen pro suspensio non habetur: ideoque in officiis Ecclesiasticis vitandus non erit.

Qua sit suspensio iudicis. h. d.
 Vitæ suspensio est, ut cum sententiæ quis ab eadem executione ex causa removetur.

Suspensio solum ordinem & statum Ecclesiasticum respicit: & prorsus præsupponit habitationem. h. d.

Est autem suspensio (velut Ecclesiastica censura condidicatur) respectu quodam aliquantò quam excom-

municatio, vel interdictum, strictior: quippe quod & excommunicatio, & interdictum non solum clericos, verum etiam laicos innectere possunt: at suspensio cum nihil aliud sit, quam inhabilitas quædam ad exequendos ordines, & officia Ecclesiastica, nullos præterquam ipsos clericos attingere potest. Nec enim ulli ejus ordinis, vel officii, cuius est penitus expertus, administratio vetari & interdicti potest.

Ingressi si divinis, incurrit irregularitatem. Et quid sit irregularitas. h. d.

Cavebunt a igitur Clerici, Indices, & Ecclesiarum Prælati, ne penam hanc suspensionis incurrant, scilicet, quod si ea durante sese divinis ingesserint (secundum Canonicarum sanctionum tenorem & distinctionem) irregularitatis laqueo sese involvent, à quo interdum non, nisi per summum Pontificem, liberari poterunt. Est autem irregularitas, nota quædam, seu Canonicum impedimentum, ex facto seu defectu proveniens, quo quis tam ad Ecclesiasticos ordines promoveri, quam promotus in istis ministrare prohibetur. quod qualiter accidat, tam supra ex primo libro, quàm etiam ex variis Decretalium locis facile est legentibus cognoscere.

Episcopi & superiores nunquam incurrant sententiam interdicti, vel suspensionis, ipsi jure, nisi de ipsis expressa mentio habeatur. h. d.

EA propter optima ratione Innocentiana b constitutione cautum est, ne Episcopi eorumque superiores ullius constitutioni, sententiæ, five mandati occasione interdicti, vel suspensionis sententiam (nisi in ipsis de Episcopis expressa mentio habeatur) ipso iure incurrant: esset enim hoc nimis periculosum, ob Pontificalis officii, quod frequenter exercere compelluntur, executionem.

Explicit liber quartus & ultimus Institutionum Iuris Canonici: in quibus, si quid diversum Lector invenerit ab his, que in Commentario sapientem edito delimitata inveniantur, scito ea Authorem, cum ultimam Operi bonam adhiberet, meliora seorsum immutasse.

a C. i. in fin. & c. i. c. i. de sent. excom. in 6. b c. quia portio. de sent. excom. in 6.

FINIS.

